

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH 79

Ari Karimäki

Sosiaalisten vaikutusten arviointi
liikuntarakentamisessa

Esimerkkinä Äänekosken uimahalli

Esitetään Jyväskylän yliopiston liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Villa Ranan Blomstedt-salissa
joulukuun 8. päivänä 2001 kello 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2001

Sosiaalisten vaikutusten arviointi liikuntarakentamisessa

Esimerkkinä Äänekosken uimahalli

STUDIES IN SPORT, PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH 79

Ari Karimäki

Sosiaalisten vaikutusten arviointi
liikuntarakentamisessa

Esimerkkinä Äänekosken uimahalli

JYVÄSKYLÄ 2001

Editors

Harri Suominen

Department of Health Sciences, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo and Marja-Leena Tynkkynen

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Cover Picture: Ismo Hannula

Page Design: Esa Nykänen

ISBN 951-39-1086-5 (nid.), 978-951-39-5123-8 (PDF)

ISSN 0356-1070

Copyright © 2001, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä
and ER-Paino Ky, Lievestuore 2001

ABSTRACT

Karimäki, Ari

Social impact assessment method in sports planning

– The case of Äänekoski leisure pool

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2001, 194 p.

(Studies in Sport, Physical Education and Health

ISSN 0356-1070; 79)

ISBN 951-39-1086-5 (nid.), 978-951-39-5123-8 (PDF)

English summary

Diss.

The purpose of the study was to find out how suitable the Social Impact Assessment method (SIA) is for local sports planning, especially the building of sports facilities. The method was applied in assessing the social consequences of the public leisure pool built in Äänekoski in 1996. The impacts were examined from the point of view of decision-making, and thus, the political and economic starting points of the project were taken into account. The change caused by the project was compared to a situation in which a decision for carrying out the project would not be made at all.

The research material was collected from different sources. The material was composed of the statistics concerning the local people, economics and politics, documents of decision-making, newspaper news, letters to the editor, questionnaires and interviews to the users of the pool, mailed questionnaire for local citizens, statistics of the municipal office of leisure and interviews for different interest groups. On the basis of the material, the political, economic and regional impacts as well as impacts for the well-being of the local people were analysed as social consequences. In addition to that, both desirable and undesirable consequences depending on the perspective of different interest groups were identified.

In the background of the SIA method the human science approach is proposed as basis for planning. In the field of science this means accepting more relativist and pragmatist philosophy. Therefore the multiple societal values and interests were examined as factors affecting the political choices. The challenging purpose of SIA is to create as extensive factual base of the project as possible for the use of community. In this study, this possibility was approached by analysing the argumentations of the different stakeholders participating in the preparation of the decision-making (inhabitants, authorities and decision-makers). The relations between the argumentations were analysed and the fact what kind of information on the consequences of the public leisure pool was considered important during the decision-making, was examined too. As a conclusion the study showed, that the extensive understanding of the information proved to be important for an affirmative decision on building the town's own leisure pool.

Keywords: sports planning, social impact assessment, case study, planning method, leisure pool

Author's address

Ari Karimäki
Director of Sports
Rural Municipality of Jyväskylä, Finland

Supervisor

Professor Kimmo Suomi
Department of Social Sciences of Sport
University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland

Reviewers

Professor Kalevi Olin
Department of Social Sciences of Sport
University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland

Research Director Rauno Sairinen
Centre for Urban and Regional Studies
Helsinki University of Technology
Helsinki, Finland

Opponents

Professor Kalevi Olin
Department of Social Sciences of Sport
University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland

Docent Sakari Möttönen
Department of Administrative Science
University of Tampere, Tampere, Finland

ESIPUHE

Ensimmäisen kosketuksen arvioinnin monimuotoisiin käytäntöihin sain vuonna 1995 tehdessäni silloisessa Keski-Suomen läänin liikuntalautakunnassa liikuntahallinnon harjoittelua. Tuolloin en tosin osannut arvata, että jaksosta koituisi alkusysäys usean vuoden kestäväälle matkalle vaikutusten arvioinnin pariin. Tehtävänäni oli läänin kuntien liikuntatoimen arvioiminen, mikä kuulosti varsin mielenkiintoiselta, vaikka tavoitteenani olikin suoritua pakollisesta harjoittelujaksosta varsin ripeästi.

Arviointi oli tuolloin noussut esiin hallinnon näkökulmasta, koska juuri toteutuneen valtionosuusuudistuksen myötä menetettiin keskitettyä perustietoa kuntien liikuntatoimen hallinnosta. Arviointitieto koettiin tarpeelliseksi myös siksi, että kuntien taloudessa ja liikuntahallinnossa oli tapahtunut suuria muutoksia laman aikana. Näiden muutosten jälkeen ei enää ollut itsestään selvää, että jokaisessa kunnassa oli pelkästään liikunta-asioihin perehtynyt lautakunta.

Arviointiraporttia koostaessani huomasin, että Keski-Suomen liikuntatoimista (30 kpl) välittämäni kuva ei tehnyt riittävästi oikeutta sille moniulotteiselle pelikentälle, jonka paikallistason liikuntakulttuuri muodosti. Keräämäni kvantitatiivinen aineisto toimi liikuntahallinnon, talouden, toiminnan sekä toimintaympäristön perusmuuttujien osalta tyydyttävästi, mutta jotakin ”syvempää” tietämystä muuttuvasta liikuntatoimesta jäin tuolloin kaipaamaan. Perustietojen rinnalle piti saada lisää laadullisia yksityiskohtia.

Läänissä pohdittiin myös sitä voitaisiinko liikuntarakentamisesta aiheutuneita vaikutuksia arvioida. Kysymys oli noussut esiin liikunnan yhteiskunnallisen perustelun vaatimuksen myötä. Tämän mukaisesti koettiin tärkeäksi selvittää millaisia seurauksia julkisesta liikuntarakentamisesta aiheutui, jotta jatkossa rakentamista ja sen tukemista kyettäisiin perustelemaan aiempaa kristallisoidummin. Epäselvyys seurauksista oli ilmeinen, varsinkin liikuntahankkeiden päätöksentekoon kytkeytyneiden poliittisten intohimojen päästessä valloilleen. Suuret liikuntarakentamishankkeet olivat osoittautuneet mieliä kuohttaviksi projekteiksi, joiden merkittävydestä ja seurauksista oltiin monesti eri mieltä. Myös valtakunnallisesti oli tuolloin vireillä suuria hankkeita, joihin julkista tahoja sekä veronmaksajia odotettiin epäröimättä mukaan kykenemättä kuitenkaan osoittamaan sen tarkemmin millaisia seurauksia rakentamisesta aiheutui.

Nuo ongelmat kiinnostivat itseäni kovasti ja olinkin varsin ilahtunut kun läänissä ehdotettiin harjoittelujaksoni päätteeksi uuden arviointityön suorittamista. Tarkoituksena oli arvioida pilottityönä yksittäisen liikuntahankkeen vaikutuksia mahdollisimman laaja-alaisesti. Projektin taustavoimiksi saatiin opetusministeriö sekä liikunta- ja terveystieteellisen tiedekunnan liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Sopiva kohde löydettiin pohjoisesta Keski-Suomesta, sillä arvioinnin kohteeksi otettiin tuolloin Äänekoskella rakenteilla ollut uimahalli.

Äänekosken uimahallin, VesiVelhon, vaikutusten arvioiminen tuntui alusta alkaen varsin omakohtaiselta tehtävältä. Sitoutuminen työhön järjestyi läänin ja opetusministeriön avulla. Tutkimustyö tuntui varsin avartavalta, sillä Äänekoski osoittautui omaperäiseksi ja ainutlaatuiseksi yhteisöksi. Intensiivinen ote tutkimukseeni syntyi osin niistä intohimoista, joita kohtasin tutkiessani uimahallihankkeen moniulotteisia vaiheita kuntasuunnitelmista aina varsinaiseen päätöksentekoon asti. Uimahallia tavoiteltiin ja ”rakennettiin” hartaasti kuin ”Iisakin kirkkoa” konsanaan. Poliittinen kädenvääntö hankkeesta olikin alkanut ensimmäisen kerran jo 1960-luvun loppupuolella.

Arviointimenetelmäksi valittiin sosiaalisten vaikutusten arviointi, jossa pyrkimys tieteelliseen tietoon sekä ymmärrys erilaisista arvoperäisistä intresseistä kohtaavat. Oma sosiologinen sekä yhteiskunnallinen näkemykseni kehittyi menetelmään perehtymiseni myötä, sillä se mahdollisti usean sosiologisen tutkimusmenetelmän ja -aineiston yhteennivomisen. Kaiken kaikkiaan koin varsin palkitsevaksi tarkastella vaihteeksi yksittäistä hanketta ja sen ympärillä tapahtuneita käännteitä. Lisää ulottuvuutta tarkasteluun ammensin tieteenfilosofiasta ja Aristoteleelta. Tieteenfilosofisen retken avulla tietoisuus omasta tutkijan näkökulmastani alkoi myös hahmottua.

Aristoteleen ajatukset hämmästyttivät minua, sillä olin aiemmin olettanut antiikin filosofien olevan lähinnä ikuisten totuuksien ikuisia etsijöitä. Aristoteleessä minua kiinnosti varsinkin hänen mieltymyksensä arkiajattelun hyödyntämiseen tieteellisessä tarkoituksessa. Näkemys siitä, että ihmiselle ominainen arkipäiväinen maailman moninaisuuden ja yksityiskohtien ihmettely olikin läheistä sukua ”ylevämmälle” filosofiselle ajattelulle oli varsin perustavaa laatua oleva kokemus minulle. Ymmärsin konkreettisesti, että tieteen perimmäinen tehtävä ei ollutkaan pesäeron tekeminen suhteessa arkiajatteluun, vaan pikemminkin arkisen ajattelun täydentäminen ja hyödyntäminen tieteen kontekstissa.

Aristoteellinen askel täydentää myös vuorovaikutteisuuutta tavoittelevaa tutkimusotetta. Siis miksi korostaa ja lukkiutua näkemysten välisiin eroavaisuuksiin kun kuitenkin pyrkimyksenä on etsiä yhteistyön mahdollisuuksia. Vuorovaikutuksella ei pohjimmiltaan tarkoiteta formaalia ja ”korrektia” kanssakäymistä, vaan yksinkertaisesti toisen näkökulmien ja lähtökohtien ymmärtämistä sekä niiden suhteuttamista omiin vastaaviin. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan painostaa kaikkia samaan muottiin, vaan pikemminkin oman erityisyyden tiedostamisen kautta pyritään etsimään luontevaa yhteistä suuntaa. Mielestäni sekä paikallinen ja seudullinen liikuntakulttuuri että monialainen liikuntatieteellinen tiedeyhteisö ovat juuri nyt tilanteessa, jossa aidon vuorovaikutuksen kehittäminen on yksi keskeinen kehittymisen edellytys.

Väitöskirjan työstämisen jälkeen on hieman tyhjä olo ja lyhyempien projektien parissa työskenteleminen vaikuttaa vaihteeksi varsin antoisalta. Kuitenkin liikunnan sosiaalitieteiden laitoksella sekä läänin liikuntalautakunnassa herännyt innostus tutkimusta kohtaan ei väisty kovin kevyesti. Huomaan, että tutkimusintressini jakautui kahtia väitöskirjatyön tekemisen prosessissa. Toisaalta SVA:sta saadut kokemukset kannustavat kehittämään julkisten liikuntarakentamishankkeiden vaikutusten arviointia, vaikka arviointia voidaan toki soveltaa myös yksittäisen rakentamishankkeen lisäksi esimerkiksi liikuntapoliittisen päätöksenteon seurausten arviointiin. Toisaalta nykyisessä työssäni Jy-

väskylän maalaiskunnan liikuntatoimessa koen varsin tärkeäksi, että ymmärrykseni päätöksenteon valmistelusta sekä itse päätöksenteosta kasvaa jatkuvasti. Tähän liittyy myös poliittisen argumentoinnin analysoiminen. Viranhaltijana tiedostan sen, että valmistelija vaikuttaa usein merkittävästikin tehtyihin päätöksiin. Väitöksessäni en tästä huolimatta tukeutunut varsinaiseen valta-analyysiin, vaikka retorisen vaikuttamisen tarkasteleminen sitä omalla tavallaan lähestyykin.

Kiinnostukseni liikuntahankkeiden vaikutusten arviointia kohtaan jatkuu siis edelleen. Tätä kiinnostusta olen saanut ylläpitää matkan varrella useiden eri henkilöiden myötämielisen suhtautumisen ansiosta. Matkan alkuvaiheissa tärkeätä oli läänin liikuntatoimentarkastajan Antti Lehtisen kannustava suhtautuminen arviointia kohtaan. Kiitos tästä Antille. Parhaimmat kiitokset myös kulttuuriasianneuvos Seppo Paavolalle, jonka myötävaikutuksella pääsin tutkimuksessani alkuun. Siirryttyäni Jyväskylän yliopiston liikunnan sosiaalitieteiden laitokselle tutkijaksi, löytyi se vakiokokoonpano, jonka avulla työni lähti etenemään. Professori Kimmo Suomi toimi työni ohjaajana ja valmensi minua vääjäämättä kohti väitöskirjaa. Joukkueen manageriportaassa vaikutti tiedekunnan dekaani Pauli Vuolle, joka huolehti siitä, että sain paneutua tutkimustyöhön ilman välitöntä pelkoa seurasiirrosta. Suuret kiitokset Kimmolle ja Paulille näiden edellytysten varmistamisesta.

Varsinainen pelaaminen tapahtui omassa hyökkäyspäässä työhuoneessani tai sitten keskikentällä Ilokivessä, jossa myös erilaisia syöttöjä sekä taklauksia vaihdettiin varsin vilkkaasti. Kiitos Esalle, Jarille, Kaisalle, Anulle (O), Hannalle, Anulle (F), Timolle, Harrille sekä Annukalle intensiivisistä hetkistä. Unohtaa ei missään tapauksessa sovi Kalervoa, jonka kanssa kärkiparina oli haastavaa hakeutua tekopaikkoihin.

Vilpittömät kiitokset osoitan niille äänekoskelaisille ihmisille, joiden kanssa ihmettelin uimahallihankkeen monimutkaisia vaiheita. Kiitos vapaa-aikatoimen johtaja Markku Auviselle, jonka avustuksella sovelias tutkimuskohde löytyi. Kiitokset myös erityisryhmien liikunnanohjaaja Juha Takalalle sekä vapaa-aikatoimen kanslisti Pirkko-Liisa Lukkariselle, joita ilman aineistonkeruu ei olisi onnistunut. Erityiskiitos Pirjo Luukkaiselle, jonka keräämä mittava lehtileikekokoelma uimahallihankkeen vaiheista muodosti olennaisen osan tutkimusaineistoa. Kiitokset myös Äänekosken kaupungille ja Keski-Suomen kulttuurirahastolle sponsoroinnista.

Erityiset kiitokset kuuluvat myös professori Kalevi Olinille sekä tutkimusjohtaja Rauno Sairiselle. He toimivat työni esitarkastajina ja antoivat minulle matkan loppumetreillä tärkeitä neuvoja työn loppuunsaattamiseksi.

Väitöskirjan työstäminen on ollut kaiken kaikkiaan varsin vaiherikas kokemus. Tässä työssä en olisi onnistunut ilman lähimpien ihmisten tukea. Lämpimät kiitokset avovaimolleni Minnalle sekä lapsilleni Inkalle ja Iirille. He ovat jaksaneet ymmärtää minua ja harrastamiani ihmettelyjä kiitettävän kärsivällisesti.

Jyväskylässä marraskuussa 2001

Ari Karimäki

SISÄLLYS

ABSTRACT ESIPUHE

1	JOHDATUS TUTKIMUSTEHTÄVÄÄN	11
1.1	Asukkaiden tarpeet lähtökohtana	11
1.2	Laaja-alainen hankearviointi	12
1.3	Aristoteles ja yhteisymmärryksen mahdollisuus	14
2	SUUNNITTELUN MUUTOS JA VAIKUTUSTEN ARVIOINTI.....	18
2.1	Hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaan	18
2.2	Muuttuva suunnittelu.....	22
2.2.1	Rationalistisen suunnittelun kritiikki	25
2.3	Kohti vuorovaikutteisuuutta	30
2.3.1	Osallistuva suunnittelu ja asukasnäkökulma	34
2.3.2	Arviointi suunnittelun apuvälineenä	36
2.3.3	Päätöksenteko ja vaikutusten arviointi	39
2.4	Liikuntasuunnittelu tieteenalana ja käytännöllisenä toimintana	42
2.4.1	Valtakunnan politiikasta paikalliseen yhteistyöhön	45
3	SOSIAALISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI.....	48
3.1	Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin historiaa.....	48
3.2	SVA:n määritelmiä	50
3.3	SVA erittelevänä arviointimenetelmänä	52
3.4	SVA:n käsitteelliset lähtökohdat ja konteksti	54
4	TUTKIMUKSEN TEOREETTISET JA METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT.....	58
4.1	Tutkimuskohteen valinta	58
4.2	Praktinen tiedonintressi ja SVA:n ihmistieteelliset lähtökohdat..	61
4.3	Pragmaattinen realismi.....	65
4.4	Aristoteelinen keskiväli ja ilmiöiden pelastaminen.....	68
4.5	Argumentaatioanalyysi.....	72
4.6	Tutkimusparadigman muotoilu	74
5	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT	78
6	TUTKIMUSMENETELMÄT JA -AINEISTO.....	80
6.1	SVA:n ideaalimalli.....	80
6.2	SVA tiedonkeruun kehikkona.....	82
6.3	Aineistonkeruu	84
6.4	Aineiston analyysi.....	88
6.4.1	Kvantitatiivinen aineisto	89
6.4.2	Kvalitatiivinen aineisto.....	90
6.4.3	Lähdekritiikkiä.....	95

7	ÄÄNEKOSKEN UIMAHALLIN SOSIAALISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI.....	97
7.1	Uimahallien käyttöselvitykset sosiaalisten vaikutusten arvioinnin kannalta	98
7.2	Äänekoskelaisten uimahallihanke 1990-1994	100
7.2.1	Perustietoja Äänekoskesta	100
7.2.2	Väestötiedot ja aluekuvaus hankkeen kannalta	102
7.2.3	Uimahallihankkeen varhishistoriaa	103
7.2.4	Hankkeen eteneminen kaupungin suunnitelmissa	105
7.2.5	Päätöksenteko	108
7.3	Päätöksenteon monet intressit	110
7.3.1	Uimahallin merkitys äänekoskelaisten hyvinvoinnille ...	114
7.4	Uimahallin sosiaaliset vaikutukset.....	119
7.4.1	Uimahallin rakentaminen ja talous	119
7.4.2	Uimahallin käyttö.....	120
7.4.3	Kävijöiden kokemuksia.....	125
7.4.4	Seudullinen vaikutus.....	126
7.5	Yhteenveto sosiaalisista vaikutuksista.....	127
8	SVA:N LUPAUS YHTEISESTÄ TIETOPOHJASTA	132
8.1	Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin malli	132
8.1.1	Argumenttien kohdentaminen	134
8.1.2	Viranhaltijoiden, luottamushenkilöiden ja asukkaiden eetokset.....	138
8.1.3	Päätöksenteon vahvat ja heikot argumentit.....	141
8.2	SVA ja suunnitteluprosessi.....	144
9	POHDINTA.....	149
9.1	SVA:n avulla monipuoliseen suunnittelunäkemykseen.....	149
9.2	SVA monitasoisen tiedon jäsentämisessä.....	150
9.3	Arvioinnin jatkokehittelyä.....	153
9.3.1	Liikuntasuunnittelun ajankohtaiset haasteet ja SVA	154
9.4	Jatkotutkimuksen aiheita	156
10	SUMMARY	159
	LÄHTEET	162
	LIITTEET	

1 JOHDATUS TUTKIMUSTEHTÄVÄÄN

1.1 Aukkaiden tarpeet lähtökohrana

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan liikuntaan liittyvän rakentamishankkeen päätöksenteon valmistelua ja arvioidaan hankkeesta ihmisille aiheutuneita seurauksia. Tutkimus palvelee lähinnä liikuntasuunnittelua ja -hallintoa, mutta taustalla vaikuttavat merkittävästi myös yleistä yhdyskuntasuunnittelua muokkaavat yhteiskunnalliset, käsitteelliset ja teoreettiset näkökulmat. Yhteys yhteiskuntatieteisiin luodaan työväliseksi valitun menetelmän, sosiaalisten vaikutusten arvioinnin kautta. Hankearviointia varten kehitetyssä metodissa hyödynnetään laaja-alaisesti nykysosiologian keskeisiä tutkimusmenetelmiä.

Arviointi sekä suunnittelu sisältävät yleensä varsin monenlaisia inhimillisiä toimenpiteitä ja erilaisia tavoitteiden asetteluja. Yhtä ainoata oikeata tapaa tehdä suunnittelua ja siihen liittyvää arviointia ei siis ole. Toimenpiteet muotoutuvat kulloinkin asetetun tehtävän ja rakentamishankkeen mukaisesti. Laajemmassa kehityksessä tarkasteltuna suunnittelu on myös sidoksissa aikansa poliittisiin ja taloudellisiin tekijöihin. Näiden muuttumisen myötä käsitykset suunnittelusta ovat muuttuneet vuosikymmenten saatossa useastikin.

Suunnittelun ja sen tutkimisen sekä kehittämisen kannalta on tärkeää, että suunnittelua ja edelleen arviointia sen välineenä kehitetään jatkuvasti, jotta suunnittelun ajankohtaisiin haasteisiin kyettäisiin vastaamaan. Yhdyskuntasuunnittelun kehitysvaiheet heijastuvat myös liikuntasuunnitteluun. Nykyaikainen liikuntasuunnittelu alkoi 1960-luvulla, jolloin hyvinvointivaltio eli voimakasta kasvukautta. Keskushallinnon säätely ja ohjaus olivat voimakkaimmillaan 1980-luvun alussa, jolloin luotiin kolmiportainen suunnittelu- sekä rahoitusjärjestelmä kuntiin, lääneihin ja valtioon. Tärkeitä ohjausvälineitä olivat tuolloin väestönormit, joiden pohjalta pyrittiin standardoimaan liikuntapaikkoja eri ihmisryhmien tarpeeseen (Suomi 1989b, 42-46 ja 1998, 11-12).

Esimerkkinä standardoinnista ja vahvasta keskushallinnon ohjauksesta ovat läänikohtaiset liikuntasuunnitelmat, joita vuodesta 1979 lähtien hyväksyttiin maamme jokaisen läänin urheilulautakunnassa (Klemola, 1995, 192). Suun-

nitelmilla ohjattiin liikuntarakentamisesta vastanneita viranomaisia valtakunnallisesti asetettujen liikuntapoliittisten tavoitteiden täyttämässä. 1990-luvun alkuvuosina koettu taloudellinen lama kuitenkin murensi tätä yhdenmukaisuutta, minkä yhtenä seurauksena läänien merkitys liikuntarakentamisen ohjaamisessa on muuttunut. Keskitetyn suunnittelun tilalle ovat entistä enemmän nousemassa itseohjautuvat paikalliset prosessit, jotka kietoutuvat kunta-, alue- ja seutukohtaisen hankesuunnittelun ympärille.

Hyvinvointivaltion keskitetyn suunnittelun rinnalla on kuitenkin alusta alkaen kehitetty vaihtoehtoisia näkemyksiä ja menetelmiä, jotka ovat perustuneet kritiikkiin vallitsevaa asiantuntijajohtoista suunnittelua kohtaan. Tämän kritiikin mukaan asiantuntijat olivat erkaantuneet asukkaista, eivätkä kyenneet ottamaan huomioon heidän todellisia elin- ja liikuntaympäristöönsä kohdistuvia tarpeita. Tämän suuntaista varhaista kritiikkiä esitti 1970-luvulla muun muassa Kalevi Heinilä (1971, 12-17), joka vaati muutosta teknologisesta ”urheilu-suunnittelusta” ihmisystävällisempään ”liikuntasuunnitteluun”. Kuitenkin vasta 1980-luvulla ja enenevässä määrin 1990-luvulla on liikuntasuunnittelun ja tutkimuksen parissa sovellettu järjestelmällisesti vaihtoehtoisia malleja.

Liikuntasuunnittelua voidaan siis tarkastella pyrkimyksenä löytää yhä parempia tapoja vastata ihmisten alati muuttuvaan liikunnan harrastamisen tarpeeseen. Käsiteltäessä tämä laajasti liikuntahankkeisiin liittyvän päätöksenteon valmisteluna, sisältää se kaikki julkiset prosessit, joissa tietoa kerätään, käsitellään sekä analysoidaan tavoitellen hyvää päätöstä myös paikallisten asukkaiden kannalta. Tämän mukaisesti suunnittelu kytkeytyy varsin läheisesti demokraattiseen päätöksentekoon sekä harjoitettavaan politiikkaan. Tässä tutkimuksessa yksittäisen liikuntarakentamishankkeen suunnittelua analysoidaankin osana paikallista moniulotteista tapahtumaketjua, jonka perimmäisenä tavoitteena oli osaltaan rakentaa ihmisille entistä parempia hyvinvoinnin edellytyksiä.

Tutkimuksessa pyritään löytämään paikallista liikuntasuunnittelua hyödyntäviä uusia näkökulmia sekä työskentelyvälineitä. Rakentamishankkeesta aiheutuneita seurauksia tunnistetaan paikallisen päätöksenteon kontekstissa, jolloin erilaiset arvot sekä intressit otetaan myös huomioon päätöksentekoon vaikuttavina tekijöinä. Tämä vastaa osaltaan suunnittelun ajankohtaiseen haasteeseen, jossa asukkaiden näkökulmien identifioiminen koetaan yhä tärkeämmäksi. Taustalla vaikuttaa myös vuorovaikutteisuuden ihanne. Kuitenkin tässä tutkimuksessa tehty hankearviointi on jälkikäteisarviointia, jossa argumentaatioita jäsentämällä kerätään aineksia liikuntarakentamisen vaikutusten ennakoivan arvioinnin kehittämistä varten.

1.2 Laaja-alainen hankearviointi

Politiikka ja talous ovat suunnittelun taustalla vaikuttavia ohjausmekanismeja. Poliittisten ja taloudellisten muutosten seurauksena voidaan havaita myös suunnittelun painopisteen muutos 1990-luvulla. Suunnittelu ja siihen kytkeytynyt tutkimus suuntaavat katseensa yhä useammin kohden paikallisia proses-

seja, jotka paikallistason autonomian kasvaessa vaihtelevat kuntakohtaisesti aiempaa voimakkaammin. Myös liikuntasektorilla kuntien mahdollisuudet luoda edellytyksiä asukkaidensa liikunnanharrastamiselle vaihtelevat. Kuntien oman harkintavallan kasvaessa on keskushallinnossa voimistunut tarve arvioida toteutuneita muutostoimenpiteitä. Kasvanut arvioinnin sekä seurannan tarve on myös osittain seurausta tiedon puutteesta, sillä valtionosuus selvitysten poistamisen myötä (v. 1993) menetettiin perustietoa kuntien liikuntatoimista.

Hallinnon näkökulmasta tarve arviointiin on perusteltu, mutta ylhäältä käsin suoritettava arviointi voidaan kokea paikallisesti ulkokohtaiseksi. Arviointi sitoo usein myös resursseja ja voi jopa häiritä ja vaikeuttaa kohteena olevan organisaation toimintaa. Voi myös käydä niin, että arvioinnin kohteeksi joutunut arvaillee ristiriitaisten tuntemusten vallitessa mitkä ovat toiminnan seuraukset. Tämänkaltaiseen tilanteeseen ajaututaan kun innostutaan arviomaan lähes kaikkea mahdollista, vaikkei tarkemmin ajatellen näin ehkä pitäisikään tehdä. Tätä ajankohtaista ilmiötä suomalaisen arvioinnin pioneeri Pertti Ahonen kutsuu ”arviointiraivoksi” (1998, 261). Tämänkaltaisen arviointi ei kuitenkaan liene erityisen kestävä, sillä luultavasti ajan kuluessa uutuuden viehäytys arviointikäytäntöjä kohtaan heikkenee ja raivo laantuu. Tämän seurauksena kasvavat myös edellytykset arvioinnin alan ja tehtävän tarkentumiselle sekä menetelmien syvemmälle ymmärtämiselle.

Myös hallinnon kannalta on ilmeistä, että arviointitutkimuksella saavutettu tieto ei ole osoittautunut täysin käyttökelpoiseksi. On esitetty, että tieto on usein kovin teknistä ja kapea-alaista sekä heikosti päätöksentekoon kytkeytyvää (Harrinvirta, Uusikylä & Virtanen 1998, 40). Edelleen arvioinnin ongelmaksi on tarkentunut se, että arvioinnin tekijä tuottaa tietoa, joka ei kohtaa yksittäistä tiedon tarvisijaa, esimerkiksi kunnallista luottamushenkilöä. Taustalla voi olla myös se, että asiantuntijakielen ja arkikielen käytön eroavaisuudet muodostuvat kommunikoinnin esteeksi, jolloin päätöstä varten tuotettu tieto jää asiantuntijoiden omaisuudeksi eikä saavuta paikallisia päämääriään.

Kun pyritään ratkaisemaan näitä arvioinnin ongelmia on yhtenä vaihtoehtona paikan päälle, ”ruohonjuuritasolle”, meneminen ja siellä tehtyjen suunnitelmien ja toimenpiteiden tarkastelu. Paikallistasolla tehdyn arvioinnin horisontti ei kuitenkaan rajoitu pelkästään paikallisiin tekijöihin, sillä paikallinen on monella tavalla kytköksissä myös globaaliin. Voidaankin puhua globaalista ilmiöiden yhteenkietoutumisesta, jossa lokaali ja globaali limittyvät toisiinsa paikallisessa kontekstissa. Tässä tutkimuksessa ilmiö saa konkreettisen muotonsa päätöksenteon ristiriitaisissa tavoitteissa, joissa pyritään toisaalta ottamaan huomioon etenevä globalisoituminen, toisaalta pienen kaupungin ihmisten tarpeet harrastaa liikuntaa lähielinympäristössään.

Esimerkkitapauksen poliittisen ympäristön muodostaa kahden pohjoisen Keski-Suomen kaupungin, Äänekosken ja Suolahden välille muodostunut kuntayhteistyö, jonka taustalla on ollut tarve lisätä seudun painoarvoa globalisoituvassa talouskehityksessä. Kuitenkin samanaikaisesti on havaittavissa edelleen vahvaa sitoutumista paikalliseen identiteettiin. Arvioinnin kohteena ollut hanke, Äänekosken uimahalli, on esimerkki hankkeesta, jonka suunnittelun ja päätöksenteon yhteydessä nämä varsin erisuuntaiset tavoitteet ja intressit kohtasivat toisensa. Tutkimuksen eräs merkitys onkin siinä, että suunnittelussa

mukana olevat tahot voivat muodostaa käsityksensä siitä, mitä tehdystä päätöksestä seuraa asukkaiden hyvinvoinnin kannalta. Tämän mukaisesti tutkimuksessa kuvataan niitä alueen asukkailla aiheutuneita seurauksia, joita päätöksestä rakentaa Äänekoskelle uusi uimahalli aiheutui. Hankkeen intensiivisen tarkastelun myötä määritetään myös hankkeen paikallista ja alueellista merkitystä.

Hankearvioinnissa sovellettiin sosiaalisten vaikutusten arviointi -menetelmää (SVA), jota on kehitetty ihmisiin, yhteisöön ja yhteiskuntaan kohdistuvien vaikutusten tunnistamisen, vertailun ja arvioinnin välineeksi. Menetelmän avulla voidaan tarkastella yksittäisestä hankkeesta aiheutuneita vaikutuksia sekä muutoksia ihmisten hyvinvoinnissa ja sen alueellisessa jakautumisessa (mm. Freudenburg 1986; Juslen 1995; Burdge 1998). SVA on osin syntynyt kriittistä yhdistelevään vertailuun perustuvia arviointimenetelmiä (esim. kustannus-hyöty -analyysi) kohtaan, joissa eri ihmisryhmille ja yksilöille aiheutuvat, laadullisesti erilaiset vaikutukset pyritään yhteismitallistamaan ja yhdistämään.

Kritiikin taustalla on yhteiskunnan moniarvoisuuden ja -ulotteisuuden tiedostaminen, jolloin yhteiskunnallisiin ongelmiin ei enää voida löytää yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua. Tärkeämpää on tarkastella ja tiedostaa eri näkökulmia, joiden pohjalta sitten pyritään parhaaseen mahdolliseen ratkaisuun. Tutkijan tehtävänä arvioinnin suhteen on kerätä monipuolista tietoa sekä kuvata aiheutuneita vaikutuksia kullekin vaikutustyyppille ominaisessa muodossa. Kun hanketta valaistetaan eri intressiryhmien ja eri tieteenalojen näkökulmista, esiin nousevat myös keskenään ristiriitaiset tavoitteet sekä ei-toivotut vaikutukset ja edelleen vaikutusten epätasainen jakautuminen.

Kehitettäessä laaja-alaista hankearviointia pitkällä tähtäimellä, muodostavat jo tehdyt arvioinnit varsin käyttökelpoisen kokemus- sekä tietopohjan vaikutusten ennakoimiseksi. Menetelmän kehittämisen tavoitteena onkin asteittain siirtyä jälkikäteisestä arvioinnista luotettavaan ennakoivaan arviointiin. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää SVA-menetelmän soveltuvuutta liikuntasuunnittelun apuvälineeksi. Käytännön tavoitteena on luoda perustaa yksittäisen rakentamishankkeen suunnittelu- ja päätöksentekoprosessiin kytkeytyvälle ennakoivalle vaikutusten arvioinnille, jossa paikallisesti värityneet arvot ja intressit mielletään tutkimustiedon ohella suunnittelussa ja päätöksenteossa tehtyihin valintoihin vaikuttavina tekijöinä.

1.3 Aristoteles ja yhteisymmärryksen mahdollisuus

Tutkimuksessa käsitellään myös kunnallispolitiikkaa, ei kuitenkaan kovin eksplisiittisesti ”puoluepolitiikkaa”. Arviointitutkimusta tehdessäni en voinut ohittaa runsasta paikallista arvo- ja intressiväritteistä keskustelua, joka tutkimuskohteena olleen rakentamishankkeen ympärille kehkeytyi. Selkeät subjektiiviset kannanotot hankkeen puolesta tai sitä vastaan kuuluivat tutkimusaineistoon kuten erilaiset objektiivisemmat lähteetkin. Moniulotteinen aineisto heijasteli paikallisyhteisössä esiin nousseita käsityksiä uimahallihankkeesta ja tuki oletusta siitä, että menetelmän avulla voidaan suunnittelua valaista varsin

inhimillisistä lähtökohdista käsin. Yhtenä ohjenuorana tässä on toiminut antiikin Kreikan filosofin, Aristoteleen käsitys politiikan tutkimisesta. Hän esitti tutkimuksen yhteyden asukkaiden yhteisen hyvän elämän tavoitteluun tavalla, jota voidaan myös soveltaa nykyaikaisen suunnittelun taustaoletuksena:

”Kun politiikan tiede käyttää muita tieteitä hyväkseen ja kun se määrää, mitä on tehtävä ja mistä on pidättäydyttävä, sen päämäärän täytyy käsittää myös noiden muiden päämäärät. Näin sen päämääränä on pidettävä inhimillistä hyvää. Vaikka yksityisen ihmisen ja valtion päämäärä on sama, valtion päämäärän tavoittaminen ja toteuttaminen näyttää olevan suurempaa ja täydellisempää. Yksittäisen ihmisen onnistuminen tässä tehtävässä on arvokasta, mutta kokonaisen kansan tai valtion onnistuminen siinä on parempaa ja jumalallisempaa. Tutkielmamme, joka kuuluu politiikan tieteen alaan, tähtää siis tällaisiin päämääriin.” (Nikomakhoksen etiikka I 2, 1094b 4-12)

Aristoteleen valtio oli kreikkalainen kaupunkivaltio, joka nykyaikaiseen kansallisvaltioon verrattuna oli kooltaan kovin pieni. Aristoteleen hyvää elämää voidaankin tarkastella tänä päivänä ennemminkin kunnallis- ja kaupunkipoliittisiin mittasuhteisiin asetettuna. Hänelle politiikan tiede oli ensisijaisempi kuin yksittäistä hyvää elämää käsittelevä etiikka. Hän korosti pyrkimystä asukkaiden hyvinvoinnin sekä hyvän elämän varmistamiseen. Yleensäkin antiikin Kreikassa vastakkainasettelu oman hyvän ja muiden hyvän välillä ei ollut kovin tyypillistä. Vastakkainasettelu nousi esiin vasta keskiajalla individualistisen ihmiskäsityksen vahvistumisen myötä (Hautamäki 1996, 13-17; Sihvola 1999, 54). Tästä muotoutunut yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden välinen jännite on eräs eurooppalaisen ihmiskuvamme keskeinen tekijä, mikä poliittisessa ulottuvuudessaan nousee esiin monissa yhteyksissä toisaalta hyvinvointivaltion puolustamisena, toisaalta vaatimuksena markkinamyönteisemmästä valtiosta.

Ihmiskäsityksemme on siis sisäänrakennettu vapauden ja huolehtimisen välinen jännite. Tämä jännite on konkretisoitunut viimeaikaisina poliittisina toimenpiteinä, joiden myötä hyvinvointivaltiolta on siirretty kuntatasolle aiempaa enemmän valtaa ja vastuuta koskien asukkaiden palveluiden järjestämistä. Tämän mukaisesti voidaan uudella vuosituhanella puhua ”hyvinvointiyhteiskunnasta” aiemman ”hyvinvointivaltion” sijaan. Paikallisia palveluita pyritään jatkossa järjestämään niin sanotun läheisyysperiaatteen mukaisesti. Tämä merkitsee sitä, että kunnan todellakin odotetaan tuntevan valtiota paremmin omien asukkaitensa elinolosuhteet ja kykenevän tämän johdosta organisoimaan palvelunsa asukaskeskeisesti ja tehokkaasti. Tässäkin ollaan varsin lähellä aristoteelista ajattelua, jossa ei niinkään korosteta totalisoivaa systeemiä, vaan julkisen sektorin tehtävää tukea ihmistä tämän omien tavoitteidensa saavuttamisessa (Sihvola 1996, 92). Yksinkertaistaen voidaan todeta tarkastelun painopisteen siirtyvän yhteiskunnassa vallitsevista yleisistä moraalinormeista yksittäisten ihmisten, esimerkiksi päätöksentekijöiden sekä asukkaiden tekemiin eettiin valintoihin.

Aristoteleen ajattelusta on tutkimukseen saatu lisää filosofis-metodologista perspektiiviä. Näin siitä huolimatta, että hänen ajatuksensa ovat ikään kuin jo sisäänrakennettuina merkittävässä osassa länsimaista yhteiskuntatieteellistä ymmärrystä, jonka varassa myös tätä tutkimusta on tehty. Aristoteelisen askeleen avulla pyritään myös kehittämään ja täydentämäänkin näkemystä sosiaalisten vaikutusten arviointi –menetelmän teoreettisista lähtökohdista.

SVA:lle on ominaista hermeneuttis-pragmatistinen filosofinen lähtökohta, joka käytännön suunnittelutyössä merkitsee suunnittelun ja päätöksenteon prosessien moniäänisyyden tiedostamista. Näin yhteisön ratkaistavina oleviin ongelmiin ei enää etsitä yhtä ainoata täsmällistä oikeaa ratkaisua. On ilmeistä, että enemmän tai vähemmän soveltuvia ratkaisuja on olemassa useampia, joista päätöksentekijät valitsevat kulloinkin parhaaksi näkemänsä vaihtoehdon. Tällaiselle relativistiselle totuuskäsitykselle on varsin vierasta käsitys kaikenkattavasta ”totuudesta”.

Tässä tutkimuksessa korostetaan yhteisöllisten rakenteiden (pätöksenteko- ja hallintojärjestelmä) ja siinä vaikuttavien toimijoiden (pätöksentekijät, viranhaltijat ja kuntalaiset) yhteenkietoutumista. Tällöin on mielekästä ajatella, että ainakin jossain määrin rakenteet ovat riippumattomia yksittäisten ihmisten näkökulmista ja pragmaattisista pyrkimyksistä. Toisin kuin pragmatismi ja hermeneutiikka, joiden totuuskäsitys korostaa suhteellisuutta, tarjoaa tieteellinen realismi mahdollisuuden käsitellä varsin mielekkäästi todellisuuden käsitettä. Tutkimuksessa nostetaan esiin tieteellisen realismin sekä hermeneuttis-pragmatistisen filosofian välisen vastakkainasettelun ongelmallisuus, sillä tieteellisen realismin kehityssuunnissa (esim. Kakkuri-Knuuttila 1996; Pihlström 1997a ja 1997b) on lähestytty todellisuuden pragmaattista ja kontekstuaalista käsittämistä. Tämän mukaisesti tutkimuksessa pyritään kuvaamaan asukkaiden elinympäristöä ja näkemyksiä sekä systeemiä edustavan suunnittelun ja päätöksenteon suhtautumista näihin.

Aristoteelisen ajattelun yhteys vuorovaikutukseen avautuu hänen ilmiöiden pelastamisen menetelmänsä kautta. Hän oli sitä mieltä, että myös arkikokemuksiin perustuva tietämys on yksi keskeinen tieteellisen tiedon lähde. Tämä on nykyaikaisissa yhteiskuntatieteissä varsin olennaista ja jopa itsestään selvää. Kuitenkin ilmiöiden pelastaminen sisältää myös näkökannan, jossa osa uuden näkemyksen oikeuttamisesta muodostuu vanhojen sekä uusien käsitysten välisen suhteen esittelystä (Kakkuri-Knuuttila 1996). Tämän johdosta käsitteelliset muutokset ymmärretään aristoteelisesti osaksi aivan normaalia tieteellistä kehitystä. Yksinkertaistetusti tämä sisältää myös ajatuksen siitä, että varsin eriytyneiltä näyttäviä tiedon muotoja sekä lähestymisnäkökulmia on hyödyllistä jäsentää suhteessa toisiinsa. Ilmiöiden pelastamisessa etsitään eri lähestymistapojen keskinäisiä kytkentöjä, jolloin lähtökohtana on se oletus, että eri näkemyksillä on myös jotakin annettavaa toisilleen. Periaate on varsin ajankohtainen myös vuorovaikutuksen ja yhteisymmärryksen kannalta. Tämä mielessä pitäen edetään tutkimuksessa tiedon lähteille ja tarkastellaan eri toimijoiden (asukkaat, viranhaltijat ja päätöksentekijät) näkemysten välisiä yhtäläisyyksiä ja ristiriitaisuuksia tutkimuksen kontekstissa.

SVA:ta tarkastellaan myös systeemimaailman ja ihmisten elämämaailman välisen tilan ylittämisen välineenä. Lähtökohtana on se, että useat asukkaat kokevat päätöksenteko- ja hallintojärjestelmän edelleen omaan elämisen piiriinsä kuulumattomaksi. Laajapohjaisen vuorovaikutuksen edellytysten tunnistaminen on yksi tutkimuksen ulottuvuuksista. Tähän liittyen tarkastellaan millaisia mahdollisuuksia ja toisaalta esteitä eri toimijoiden ja tahojen väliselle yhteisymmärrykselle ilmeni uimahallihankkeen edetessä. Asettumalla paikalliseen kontekstiin tulkitaan eri intressiryhmien näkökantoja sekä analysoidaan sitä,

kohtaako asukkaiden tietämys hankkeesta paikallisen päätöksenteon. Tätä pyrkimystä lähestytään puheina sekä tekoina, joiden tarkoitusperät ovat inhimillisen moniulotteiset.

Vuorovaikutuksen kehittäminen on myös päätöksenteon onnistumisen kannalta tärkeää. Tutkimuksessa tarkastellaan kommunikaation edellytyksiä analysoimalla eri tahojen esittämiä argumentaatioita. Aineiston analyysikehiköksi on retoriikan teoriaan nojaava argumentaatioanalyysi (esim. Summa 1995; Perttilä & Lehto 1997). Pääajatuksena on, että vaikka hankkeeseen kohdistuvat subjektiiviset näkökulmat näyttävät kovin eriytyneiltä, on päätöksenteon pyrkimyksenä tavoitella yhteisesti hyväksytyjä päämääriä. Toisaalta toimijoiden argumentaatioiden analyysillä tunnistetaan myös niitä perusteluita, jotka osoittautuivat tärkeiksi hallihankkeesta päätettäessä.

Tarkasteluote perustuu siihen, että liikuntaan liittyviä hankkeita suunniteltaessa tulisi ottaa huomioon aiempaa selkeämmin myös asukkaiden esittämät perustelut. Tästä on osallistuvan suunnittelun kautta jo saatukin kokemuksia (esim. Suomi 1998). Kuitenkin pitkällä tähtäimellä tulisi kehittää myös päätöksenteon seurausten ennakoimista, jotta eri hankkeiden yhteyksiä asukkaiden hyvinvoinnille voitaisiin konkretisoida. Sosiaalisten vaikutusten arviointi on yksi menetelmä, jonka avulla tätä voidaan tehdä päättäjien, liikuntasuunnittelun sekä tutkimuksen tarpeita varten.

2 SUUNNITTELUN MUUTOS JA VAIKUTUSTEN ARVIOINTI

2.1 Hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaan

Suomalaisen yhteiskunnan muutos 1990-luvulla on johtanut hyvinvointivaltion ja kuntien roolien sekä näiden välisen suhteen uudelleenarviointiin. Muutosta voidaan hahmottaa tarkastelemalla toisen maailmansodan jälkeistä maamme jälleenrakentamista ja sitä seurannutta hyvinvointivaltion aikaa. Hyvinvointivaltiolla tarkoitetaan tässä järjestelmää, jossa sosiaaliturvan julkiset kustannukset ovat varsin suuret ja valtio kantaa päävastuun asukkaiden kohtuullisen elintason ylläpitämisestä (Allardt 1988, 247). Eläkejärjestelyiden, terveydenhuollon ja koulutuksen turvaaminen tasapuolisesti kaikille ovat myös hyvinvointivaltion ydintehtäviä. Taustalla vaikuttavan keynesiläisen talouspoliittisen ajattelun mukaisesti valtion tukitoimin tapahtuvan tuloerojen tasoittamisen tavoitteena on kulutuksen tasainen jakautuminen, mikä on ollut keskeistä myös muiden pohjoismaiden yhteiskuntakehityksessä (Kasvio 1995, 3).

Historiansa dramaattisimpaan murrukseen hyvinvointivaltio ajautui 1990-luvun alussa yleismaailmallisen taloudellisen laman myötä. Lama tunkeutui elämän eri osa-alueille ja kohdistui erityisen voimakkaana hyvinvointivaltion toimintaan. Laman myötä myös puhe hyvinvointivaltion kriisistä voimistui. Arvostelun mukaan tasapuolisen hyvinvoinnin ylläpitäminen julkisin varoin tuli kovin kalliiksi. Monien mielestä laaja julkinen sektori oli osoittautunut kokoonsa nähden tehottomaksi ja turhan byrokraattiseksi. Vaihtoehtoisissa näkemyksissä esitettiin valtion velvollisuuksien ja tehtävien jakamista entistä enemmän myös muiden yhteiskunnassa vaikuttavien tahojen, pääasiassa kansalaisyhteiskunnan ja markkinoiden vastuulle.

Kansalaisten ja julkisen tahon välisen suhteen muutosta on Erik Arnkil (1991, 100-106) tarkastellut valtion tuottamien hyvinvointipalvelujen näkökulmasta. Hänen mukaansa hyvinvointivaltio tarjosi ihmisille palveluita ”fordistisen massatuotannon” periaatteiden mukaisesti. Hän kuvailee valtiota hyvinvointipalveluja suunnittelevana ja tuottavana koneena, jonka tuotanto oli eri

sektoreihin jaettu. Yhdeksi ongelmaksi muodostui se, että markkinoiden kasvaessa olivat ihmisten kulutustottumukset eriytyneet. Tällaiseen kysyntään ei massatuotannolla enää kyetty vastaamaan. Myös valtion hyvinvointipalvelut erikoistuivat sektoreittain, eivätkä ottaneet huomioon ihmistä, joka olisi tarvinnut eri hallintokuntien rajat ylittävää palvelua.

Perinteisten hallinnollisten sektorien rajojen ylittäminen on nähty yhdeksi keinoksi joustavoittaa julkisia palveluita. Kuntien suunnitelmissa puhutaankin yhä useammin asiakasohjautuvuudesta, palveluiden laadun varmistamisesta sekä tulostuosta, joiden menestykselliseksi toteuttamiseksi eri hallintokuntien odotetaan tiivistävän entisestään keskinäistä yhteistyötään. Markkinoilta lainatut kriteerit nähdään nyt varsin yleisesti osana uudenlaista julkisten palveluiden järjestämistä, minkä mahdollistamiseksi myös lainsäädännöllä on pyritty luomaan kunnille edellytyksiä järjestää toimintonsa yhä itsenäisemmin (esim. vapaakuntakokeilu 1989-1995, valtiosuusudistus 1993 ja uusi kuntalaki 1995).

Kuntien autonomian lisääntymisen johdosta paikallistaso nousee aiempaa tärkeämmäksi toimijaksi asukkaiden jokapäiväisen hyvinvoinnin edellytysten luomisen kannalta. Myös suunnittelun ajankohtaisena pyrkimyksenä on järjestää paikallisia palveluja niin sanotun läheisyysperiaatteen mukaisesti (esim. Hautamäki 1995, 17). Tämä periaate edellyttää, että suunnittelijat tiedostavat asukkaiden tarpeiden vaihtelevan kunnittain sekä viimekädessä yksilökohtaisesti. Palveluita tulisikin organisoida nimenomaan paikallisten olosuhteiden pohjalta, jolloin suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseissa edellytetään myös asukkaiden näkökantojen huomioonottamista. Muutospaine ilmenee siinä, että hyvinvointivaltion asettamat normit ja ohjeet ovat osittain korvautumassa kuntalaisten eriytyneillä toiveilla, jotka nousevat aiempaa merkittävämpään rooliin palveluita järjestettäessä.

On kuitenkin ilmeistä ettei muutos massatuotannosta yksilölliseen palveluun voi toteutua aivan hetkessä. Toimintatapojen muuttaminen ei suunnittelijoilta, viranhaltijoilta ja päätöksentekijöiltä varmasti onnistu ilman vastustusta. Esimerkiksi suunnittelijat ovat edelleen, ainakin jossain määrin, kiinnittyneet omiin teknokraattisiin käytäntöihinsä. Näiden syrjään työntäminen sekä asukkaiden lähestyminen edellyttää uudenlaisen vuorovaikutuksen ja kielen omaksumista. Kuntien roolin muuttuminen palveluiden tuottajasta palveluiden järjestäjäksi johtaa puolestaan siihen, että viranhaltijat ovat jatkossa koordinoijia, jotka yhdistelevät julkisen, yksityisen ja vapaaehtoissektorin palveluja paikallisten olosuhteiden mukaisesti. Toisaalta kunnan taloudellinen tilanne ja valtuuston hyväksymä budjetti sanelevat osaltaan sen, miten hyvin he tästä tehtävästä suoriutuvat asukkaiden parhaaksi. Myös luottamushenkilöt ovat uuden tilanteen edessä, sillä heiltä edellytetään aiempaa tiiviimpää yhteyttä kuntalaiseen päin ja entistä avoimempaa otetta kunnan johtamiseen.

Muutosvaiheelle tyypillisesti vanhat ja uudet käytännöt elävät rinnakkain. Suunnittelukin on ollut jatkuvan itsemäärityksen tilassa. Terttu Pakarinen (1990) kuvasi 1980- ja 1990-lukujen vaihteen yhdyskuntasuunnittelun tasapainoilua hyvinvointivaltion reformistisen politiikan ja toisaalta kasvavan markkinapainotuksen välillä. Hän näki suunnittelijoiden roolin ja aseman muuttuneen ongelmalliseksi. Osa suunnittelijoista halusi välttää joutumista "kehityksen" es-

teeksi ja asettui siten markkinoiden sujuvoittamisen kannalle. Osa suunnittelijoista taas takertui vanhoihin hyvinvointivaltiota ylläpitäneisiin periaatteisiin eikä katsonut markkinamyönteisyyttä kovin suopeasti.

Pakarisen näkemyksestä ilmenee, että yhdyskuntasuunnittelun piirissä elettiin tuolloin muutoksen kynnyksellä. Hän ei tyytynyt toteamaan tilanteen jäsentymättömyyttä, vaan pyrki myös osaltaan selkiyttämään suomalaisen yhdyskuntasuunnittelun jännitteistä kenttää. Tätä tulisikin hänen mukaansa tarkastella kolmesta eri näkökulmasta. Ensimmäinen näkökulma on *suunnittelun yhteiskunnallisen funktion määrittely*, joka tuolloin merkitsi paikan määrittämistä reformistisen sääntelyn ja liberalistisemmän, myös markkinat huomioon ottavan näkemyksen välillä. Toinen näkökulma on *suunnittelun käytäntöjen kuvaus ja erittely*, jolloin tarkastellaan erilaisia menetelmiä ja erityisesti niiden soveltuvuutta tavoiteltujen yhteiskunnallisten prosessien ohjaamiseen. Kolmas on *disipliininäkökulma*, joka korostaa tieteenalan teoreettista itseymmärrystä. Tämä näkökulma on usein jäänyt kaikkein vähäisimmälle tarkastelulle, vaikka juuri sen avulla suunnittelijat voisivatkin selviytyä yhteiskunnallisten muutosten mukanaan tuomista haasteista. Ei siis riitä, että reagoidaan muutokseen jälkikäteen, vaan on myös opittava analysoimaan syvemmin suunnittelua ja määrittävä sitä tieteenhaarana ja tutkimusalana.

Kymmenen vuotta Pakarisen kirjoituksen jälkeen jännite markkinoiden suosimisen ja hyvinvoinnin tasaisen jakautumisen varmistamisen välillä on edelleen olemassa julkisella sektorilla. Kotoinen keskustelumme on kuitenkin tasaantunut, pikemminkin kyse on uusien painotusten ja käytännössä toimivien mallien etsimisestä. Tästä yhtenä osoituksena on ”hyvinvointivaltion” muuttuminen ”hyvinvointiyhteiskunnaksi” poliittisissa puheissa. Kyseessä ei ole vain kosmeettinen muutos, sillä puhumalla hyvinvointiyhteiskunnasta halutaan korostaa sitä seikkaa, että yhteiskunta muodostuu kuntien ja kaupunkien asukkaista. (ks. Allardt 1998; Ojanen 1998).

Suunnittelun yhteiskunnallisen funktion määrittämisen kannalta tämä on merkinnyt siirtymää valtiollisesta suunnittelusta kohti paikallisesti määräytyviä yksittäisiä projekteja ja hankkeita. Nykyään voidaankin puhua suunnittelusta ”paikallisen potentiaalin mobilisoina” (Hynynen 1998, 40-42). Tällöin suunnittelun tarkoituksena on ymmärtää paikallisia prosesseja ja hankkeita, joiden syntyehdot ja prosessinkulut avautuvat ainoastaan paikallisen tarkastelun pohjalta.

Toisaalta on kuitenkin ilmeistä, että paikallisissa prosesseissa joudutaan ottamaan huomioon myös kytkennät laajempiin globaaleihin taloudellisiin ja poliittisiin tekijöihin. Markku Sotarauta (1996, 36-40) kuvaa kunnissa tapahtuvaa kansainvälistymistä globaalin riippuvuuden kasvuna. Ulkoisia merkkejä tästä ovat Euroopan integraatiokehitys sekä maailmankaupan ja markkinoiden vapautuminen. Kuntien kannalta tämä merkitsee maailmalla tapahtuvien muutosten entistä nopeampaa heijastumista paikallistasolle, joka on myös aiempaa riippuvaisempi muun maailman tapahtumista. Globalisaatio tuo mukanaan myös kasvavan epävarmuuden taloudellisen pohjan kestävydestä. On mahdollista, että nousu- ja laskusuhdanteet vaihtelevat tulevaisuudessa hyvinkin nopeasti, eikä hyvinvointivaltion tasaisen kasvun ja kehityksen uralle ole enää paluuta.

Suunnittelun uudet menetelmät saavat muotonsa lisääntyvän epävarmuuden tilassa. Paikallistasolla tämä merkitsee maailmanlaajuisten taloudellisten ehtojen sovittamista paikallisesti määrittyvään tarpeeseen. Suunnittelun onnistuminen riippuu paikallisten päättäjien, viranhaltijoiden ja suunnittelijoiden kyvyistä toteuttaa pitkän tähtäimen visioita ja strategioita kunnan kokonaiskehityksen suhteen siten, että myös paikallisten asukkaiden tarpeet ja toiveet tulevat otetuiksi huomioon. Toisaalta myös vakaaseen taloudelliseen kasvuun ei voida enää luottaa entiseen tapaan. Tässä tilanteessa tarvitaan ajattelua ja menetelmiä, joiden seurauksena käytettävissä olevat resurssit ovat entistä paremmin kohdennettavissa yhteisesti tärkeäksi koettuihin kohteisiin. Globalisoituvassa taloudessa puhutaankin verkostoitumisesta ja resurssien jakamisesta.

Myös suunnittelijan toimenkuvan määrittelyssä nousevat esiin uudet haasteet. Lontoon Bartlett School of Planning julkaisi vuonna 1997 tulokset kyselystä, jossa 30 maailman eturivin suunnittelijaa kertoi näkemyksensä siitä, mitkä henkilökohtaiset taidot he ovat kokeneet tärkeimmiksi omassa työssään. Seuraavassa taulukossa on yhteenveto kyselyn tuloksista, joiden mukaan suunnittelijalta vaaditaan varsin monipuolisia kykyjä ja taitoja.

TAULUKKO 1 Suunnittelijoiden näkemys suunnittelussa tarvittavista taidoista

Ongelman käsitteellinen määrittely ja ymmärtäminen	18.2
Yhteistoiminnallinen ongelman ratkaisu	16.4
Tiedon soveltaminen käytäntöön	15.9
Kirjoitettu, suullinen ja graafinen kommunikointi	15.8
Määrällinen ja laadullinen analyysi	15.1
Tutkimus ja aineistonkeruu	13.1
Informaatioteknologian hyödyntäminen	13.1
Esteettinen tietoisuus	12.4
Yleiset johtamistaidot	11.9

(Online planning, 1997. <http://www.casa.ucl.ac.uk/planning/articles1/role.htm>)

Näyttää siltä, että varsin tärkeäksi koetaan kyky teoreettisten käsitteiden ja käytännön välisen kuilun ylittämiseen. Suunnittelija nähdään ennen kaikkea sillanrakentajana teorian ja käytännön välillä. Onnistuakseen tässä haastavassa tehtävässä hän tarvitsee myös henkilökohtaisia vuorovaikutustaitoja. Yhteistoiminnallisuutta ja kommunikointia painotetaan enemmän kuin oman aineiston ja välineiden hallitsemista. Suunnittelijan tulisi tapauskohtaisesti kyetä nostamaan esiin relevantit ongelmat ja pyrkiä sitten ratkaisemaan niitä vuorovaikutuksessa muiden osallisten kanssa.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan suunnittelijan roolia liikuntasuunnittelua palvelevan tutkimuksen näkökulmasta. Suunnittelun alati muuttuvat käytännöt kaipaavat kuitenkin taustatuekseen teoreettista pohdintaa. Kyse ei ole moniulotteisen ja -särmäisen käsitteen teoreettisesta ”tyhjentämisestä”. Pikkemminkin tarkoituksena on saada pitävä ote suunnittelusta edellä esitettyjen tarkastelutasojen puitteissa. Tärkeätä on edetä ”leveällä rintamalla” Pakarisen tapaan, sillä uusien sovellettavien menetelmien teoretisointi edesauttaa niiden hyödyntämistä ja jatkokehittelyä.

2.2 Muuttuva suunnittelu

Suunnittelu on yksinkertaisesti esitettyä päätöksenteon valmistelua ennalta asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi mahdollisimman hyvin (Tiihonen & Tiihonen, 1990, 24). Suunnittelun hyvyyden kriteerit muuttuvat kuitenkin jatkuvasti näkemysten muuttuessa ja kehittyessä. Muutosta voidaan hahmottaa tarkastelemalla historiallisesti suunnittelun lähestymistapoja. Eri aikoina on painotettu eri lähtökohtia, menetelmiä ja tavoitteita, joiden taustalta löytyy mitä erilaisempia teorioita. Suunnittelun ollessa varsin heterogeenistä ja ilmiönä monimuotoista, on yksiselitteisen historiikin esittäminen lähes mahdoton tehtävä. Kuitenkin joitain keskeisimpiä teoreettisia lähestymistapoja voidaan esittää. Pakarinen (1992, 19-32) on jaotellut modernin suunnittelun lähihistorian kolmeen ajanjaksoon, joiden pohjalta myös tässä tutkimuksessa hahmotettavaa 1990-luvulla tapahtunutta muutosta voidaan ymmärtää osana pidemmän aikavälin kehystä.

1960-luvulla keskeiseen asemaan nousutta suunnittelun yleistä teoriaa voidaan määritellä proseduraalisen teorian lähestymistavaksi. Teorian yleistymisen taustalla oli koulutuksen yleistyminen, jonka myötä suunnittelun ei katsottu olevan enää pelkästään insinöörien osaamisaluetta. Hallintotieteet ja sosiologia tulivat mukaan, jolloin yhteiskuntatieteelliset kysymykset nousivat osaksi suunnittelua ja sitä alettiin ymmärtää jatkuvana prosessina. Proseduraaliseen lähestymistapaan voidaan lukea myös kyberneettinen suunnittelu, jossa edettiin vaiheittain tavoitteiden määrittelystä tietokannan luomiseen ja edelleen toteuttamiskelpoisten vaihtoehtojen arviointiin. Konkreettisenä esimerkkinä tästä oli kaavoitusprosessi, jossa kaavaa täydennettiin jatkuvasti (Jauhiainen 1995, 42).

Kyberneettisestä lähestymistavasta kehkeytyi systeemisuunnittelu, joka nousikin merkittäväseen asemaan. Systeemitheoria ja proseduraalinen teoria ohjasivat metodisiin ratkaisuihin, joissa tiedostettiin yhteiskunnallisen muutoksen ja suunnittelun keskinäiset yhteydet. Systeemitheorian myötä tiedostettiin aiempaa selkeämmin suunnittelun sekä sen käytäntöjen ja periaatteiden jatkuva muuttuminen. Ensisijaisena tehtävänä olikin erilaisten systeemien ja mallien rakentaminen, koska esimerkiksi kaupungit nähtiin osana laajempaa alueellista kokonaisuutta.

Uusmarxilainen kritiikki totalitaarista suunnittelua kohtaan alkoi voimistua 1960-luvun lopulta. Kriitikkojen mukaan suunnittelua tuli tulkita ennenkaikkea kapitalistisen yhteiskuntakehityksen osana. Tämä oli johtanut alkupe-
räisten, sosiaalisesti oikeaksi katsottujen tavoitteiden väistymiseen. Systeemisuunnittelu oli byrokratisoitunut osaksi valtiokoneistoa, jolloin se oli menettänyt otteensa todellisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Kriittiset sosiaaliteeilijät arvostelivat voimakkaasti myös hierarkista ylhäältä alaspäin suuntautuvaa tarkasteluotetta.

Uusmarxilaiset kaupunkiteoreetikot muokkasivat substantiivisen teorian lähestymistapaa vaihtoehtoiseksi teoriaksi 1970-luvulla. Tuolloin esiin nostettiin suunnittelun riippuvuus yhteiskunnan poliittisesta ja taloudellisesta järjestel-

mästä. Suunnitteluun tuotiin uusia käsitteitä ja sitä alettiin analysoida aiempaa syvällisemmin. Politisoituminen ja teoretisoituminen johti kuitenkin teorian ja käytännön välisen kuilun kasvamiseen. Toinen ristiriita koski valtion roolia muuttuvassa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Julkisen vallan tasapainoilu kansalaisten parhaan ja markkinoiden edun välillä aiheutti voimakasta kritiikkiä myös suunnittelua ja suunnittelijoita kohtaan. (Pakarinen 1992, 27-28)

1960- ja 1970-luvun suunnitteluteorioita voidaan luonnehtia rationaalisteknokraattisiksi. Taustalla oli voimakas usko rationaaliseen päätöksentekoon sekä siihen, että asiantuntijat tiesivät mikä oli oikea tapa kehittää asuinympäristöä. Näkemyksen mukaan heillä oli yhteiskunnan kehittämiseen tarvittavaa teknistä osaamista, jonka hyödyntämiseen heillä oli myös poliittisesti myönnetty oikeus. Systeemiteorian ja kybernetiikan oppien mukaisesti suunnittelu-prosessi nähtiin sosiaaliseen toimintaan väistämättä kuuluvaksi ulottuvuudeksi (Pakarinen 1990, 20).

Rationalistinen suunnittelunäkemykset pohjautuu Max Weberin (Coser 1977, 217; Tuori 1988, 12-13) käsitykseen tavoiterationaalisesta toiminnasta, jossa keinot on tietoisesti valittu asetetun tavoitteen saavuttamiseksi:

”Suunnittelu käsitteenä ja diskurssiobjektina on vahvasti sidoksissa rationaalisuuden käsitteeseen. Weberiläisittäin ymmärrettynä tavoiterationaalisuus tai tarkemmin määrittelemätön instrumentaalisuus inhimillisen toiminnan normina on ollut lähtökohtainen itsestäänselvyys suurimmassa osassa suunnittelukeskustelua. Suunnittelua ”luovassa” keskustelussa se on ollut tavoiteltavana normina, suunnittelukriittisessä keskustelussa tällaisen tavoitteen olemassaolo taas on esiintynyt kritiikin kohteena tai uhkana – joko epärealistisuutensa tai sitten ”epähumaanisuuksensa” takia.” (Summa 1989, 188)

Instrumentaalisuus korostaa suunnittelun välineellistä asemaa, jossa rationaalisuus ilmenee ennalta sovituihin tavoitteisiin kiinnipitämisinä. ”Käsikirjoitukseen” sitoutuminen on kuitenkin aiheuttanut myös sokeutumista eläviä ja muuttuvia vuorovaikutusprosesseja kohtaan, joissa suunnitelmat saavat lopullisen muotonsa. Edellinen lainaus viittaa paradoksiin, jonka mukaisesti yksiselitteisiin tavoitteisiin tähtäävä suunnittelu ei välttämättä saavuta päämääräänsä vaan aiheuttaa pikemminkin lisää suunnittelua. Prosessia voitiin näin jatkaa loputtomiin mitä erilaisimpien yhteiskunnallisten päämäärien suuntaisesti.

Julkisen sektorin suunnittelun määrä kasvoi hyvinvointivaltion vahvistuksessa 1960- ja 1970-luvuilla. Voidaankin sanoa, että rationalistinen suunnittelu perustui varsin pitkälle hyvinvointivaltion laajan teknokraattisen asiantuntijakoneiston tekemisiin tavoitteellisiin lausuntoihin ja ohjeisiin. Asiantuntijat korostivat täten myös omaa asiantuntijuuttaan ja olivat osaltaan vastuussa asetettujen poliittisten tavoitteiden saavuttamisesta.

Toimenpiteissä ajaututtiin kuitenkin kunnallisen hyvinvoinnin massatuotantoon, joka oli seurausta palveluiden standardoinnista. Kuntalaisille tarjottiin yhdenmukaisia palveluja heidän todellisesta tarpeestaan riippumatta. Myös yksittäisten hankkeiden kohdalla asiantuntijoiden asettamien tavoitteiden saavuttaminen on osoittautunut hankalaksi. Tämä johtuu osin siitä, että suunnittelu etenee käytännössä monivaiheisena prosessina. Prosessien erillisyys ja kokonaisuuden sirpaloituminen vaikeuttavat pitkäjänteistä suunnittelua, joten

yksittäisissä vaiheissa asetettujen tavoitteiden saavuttamisen sijaan tärkeämmäksi on osoittautunut prosessien kytkeminen toisiinsa.

Näiden rationalistisen suunnittelun ongelmien tiedostamisen myötä alettiin etsiä erilaisia vaihtoehtoisia teorioita, joiden pohjalta suunnittelua prosessina voitaisiin ymmärtää aiempaa syvemmin. Rationalistisen suunnittelun heikkouksien tiedostamisen aikaa 1980-luvun alkupuolella Pakarinen (1992, 29) määrittää reaktion ajaksi. Jauhiasen (1995, 43) mukaan ajalle ominaista oli dominoivan teorian puuttuminen. Tultaessa vuosikymmenen lopulle uusia teoreettisia näkökulmia alettiin luoda lähinnä postmodernismin kautta. Käytännöllisenä toimenpiteenä oli suunnittelun mukauttaminen markkinoihin aiempaa kiinteämmin.

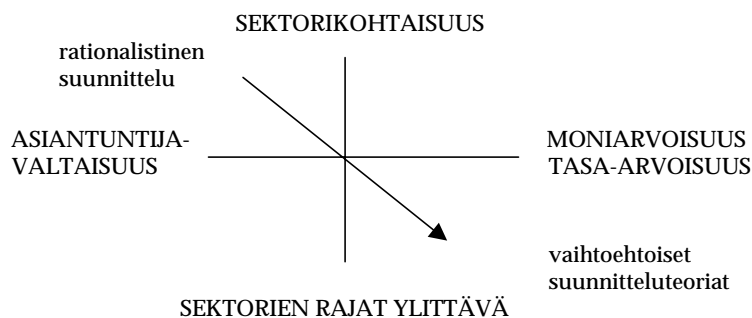
Reaktion ajan suunnittelua jäseni suhde kasvaviin markkinoihin. Markkinakriittinen suunnittelu oli ominaista perinteiselle hyvinvointivaltiolliselle näkemykselle, jossa tärkeänä muutosvoimana toimi kaupunkien alueellinen kasvaminen. Julkisen tahon toimenpiteillä pyrittiin hillitsemään tästä johtuneet epätasa-arvoisuudet eri ihmisryhmien välillä. Kaupunkien kasvun pysäytyessä nousi markkinamyönteinen suunnittelu esiin. Kaupunkien toimintojen ja tilankäytön uudelleenjärjestämisen keskeiseksi tavoitteeksi nousi markkinaprosessien tukeminen. (Andersson 1990, 42-44)

Rationaalisuuden käsitteestä ei kuitenkaan ole täysin luovuttu, sillä yksi 1990-luvun suunnittelijoiden laajalti soveltama teoreettinen lähestymistapa määrittäytyy Jürgen Habermasin (1984, 10-11) rationaalisuuden käsitteen pohjalta. Habermas täydentää Weberin tavoiterationaalista toimintaa käsityksellä kommunikatiivisesta rationaalisesta toiminnasta. Kommunikaatioon pyrkivässä suunnittelussa tärkeäksi muodostuvat prosessit, joiden puitteissa eri intressitahot yhdessä muokkaavat elinympäristöään. Suunnittelu on tällöin sosiaalista toimintaa, jossa osanottajat voivat keskinäisessä yhteisymmärryksessä ylittää omat henkilökohtaiset intressinsä yhteisen edun nimissä.

Kun pyritään valtion keskittyneen suunnittelujärjestelmän ulottamiseen lähemmäs asukkaita, nousee eri tahojen välisen kommunikaation ja vuorovaiikutuksen onnistuminen merkittäväksi tekijäksi. Asiantuntijoiden ja kansalaisten keskinäisen vuoropuhelun katsotaan edistävän yhteisen hyvän saavuttamista myös siksi, että suunnittelijat tulevat kommunikaation kautta aiempaa lähemmäksi toiminnan kohteena olevaa yhteisöä (Fainstein & Fainstein 1996, 266-270). Lähentyminen edellyttää kuitenkin kehittyvää dialogia sekä avointa keskustelua. Frank Fischerin (1996, 502) näkemyksen mukaan vuoropuhelun tulisi kulminoitua siihen, että ymmärretään aiempaa paremmin teknisen diskurssin ja yleisen normatiivisen kielenkäytön välisiä suhteita. Suunnittelun ”kommunikatiivisen” tai ”argumentatiivisen” käänteen myötä myös päätöksentekoa tarkastellaan yhä enemmän erilaisista argumenteista koostuvana puheena.

Kun asiantuntemusta ulotetaan aiempaa lähemmäs kuntalaisia on lähtökohtana se, että asukkaat tiedostetaan omien tarpeittensa parhaimpina asiantuntijoina. Kehitys kulkee asiantuntijavaltaisuudesta kohti avoimempaa ja moniarvoisempaa suunnittelua (kuvio 1). Myös sektoreihin jakautuneesta lähestymistavasta siirrytään laajempaan, hallinnollisten sektoreiden rajat ylittävään näkemykseen, jolla tavoitellaan laajasti koko yhteisön sekä yhteiskunnan etua.

Hyvinvointivaltion kasvun ajan institutionalisoituneesta, keskitetystä suunnittelusta edetään näin kohti hajautetumpaa suunnittelua. (Linna 1996, 26 ja Kasanen 1997, 5-12)

KUVIO 1 Suunnittelunäkemyksen muutos (soveltaen Linna 1996, 26)

Kommunikatiivisen suunnittelun lisäksi on rationalistisen lähestymistavan vaihtoehtoina esitetty muun muassa inkrementalistinen, uushumanistinen, ekologinen sekä oppiva suunnittelu (Linna 1996, 25). Näissä kaikissa on rationalistista näkemystä laajennettu käytännönläheisempään suuntaan. Keinoina tähän on nähty useiden eri intressitahojen näkemysten esiin tuominen, käytävissä olevan tietopohjan laajentaminen ja sosiaalisten sekä ympäristöllisten näkökohtien huomioon ottaminen.

Yhden dominoivan lähtökohdan hajoamista useiksi vaihtoehtoiksi näkemyksiksi voidaan tulkita myös yhteiskunnan postmodernisoitumisen valossa. Jauhiasen (1995, 45) mukaan suunnittelun uusien näkemysten taustalla oli nimenomaan modernismin periaatteisiin nojaavan suunnittelun kriisi sekä jatkuvasti voimistunut keskustelu postmodernismista. Seurannut yhteiskunnan rakennemuutos konkretisoitui kaupunkitilan uskäyttöön, joka johti julkisen ja yksityisen sektorin suhteiden uudelleenarviointiin. Myös Jauhianen ryhmitteläe uusia suunnittelutyylejä sen mukaan miten myönteisesti tai kriittisesti niissä suhtaudutaan markkinoihin.

Markkinoiden voimistuessa on yhä keskeisemmäksi noussut kysymys siitä kenen ehdoilla ja keiden käsitysten mukaan elinympäristöä kehitetään. Manuel Castells (1999) tarkastelee suunnittelua ja kaupunkikehitystä toisaalta globalisoituvan talouden voimavarana sekä uusintajana, toisaalta paikallidentiteettiä luovana tekijänä. Hänen mukaansa erilaisten systeemien sekä organisaatioiden muodostama verkosto ("space of flows") on astunut inhimillisen kokemusmaailman tilalle ("space of places"). Suunnittelu- ja kehittämissä työssä voitaisiinkin pyrkiä tilanteen tasapainottamiseen ottamalla huomioon kokonaissysteemin lisäksi myös asukkaiden tarve samaistua paikallisyhteisöön.

2.2.1 Rationalistisen suunnittelun kritiikki

Vallitsevia suunnittelukäsityksiä ja -teorioita on kritisoitu useista eri näkökohdista. Näille näkemyksille on yhteistä ollut se, että kritiikin tiedostamisen

kautta suunnittelua on pyritty uudistamaan, jotta se kykenisi vastaamaan yhä kompleksisemmän yhteiskunnan itselleen asettamiin haasteisiin. Seuraavassa noudatellaan Pakarisen (1992, 38-54) ja Jauhiaisen (1995, 43-45) esittämää kritiikin neljää sukupolvea, jotka määrittyvät Philip Cooken esittämien käsitysten pohjalta.

Kritiikin ensimmäinen sukupolvi ajoittuu 1950- ja 1960- luvuille. Suunnittelun tavoitteena oli tuolloin lisätä kansalaisten keskinäistä tasa-arvoa ylläpitämällä hyvinvointivaltion standardoitua palvelutuotantoa. Sosiaalitieteilijät esitivät kritiikissään, että suunnittelu ei käytännössä toiminut hyvää tarkoittavien tavoitteidensa mukaisesti. Toimintaa ohjasivat taloudelliset, poliittiset ja sosiaaliset intressit. Ajallisesti ensimmäiseen sukupolveen sijoittuu myös Herbert Simonin rajoitetun rationaalisuuden teoria, jonka hän esitti ensimmäisen kerran vuonna 1947 ilmestyneessä teoksessaan ”Administrative Behavior”. Hän huomautti, että ihminen ei yleensääkään kykene hahmottamaan oman tiedollisen kapasiteettinsa ylittäviä monimutkaisia tehtäviä. Käytännössä tästä seurasi se, että suunnittelija ei kyennyt kartoittamaan kaikkia mahdollisia vaihtoehtoisia toimintatapoja, vaan hänen oli hyväksyttävä ratkaisu, joka ainoastaan tyydyttävästi täytti asetetut tavoitteet. (Mäntysalo 1999, 13)

Rationaalisuuden käytännöllisten rajoitteiden tiedostaminen sai vahvistusta seuraavien sukupolvien kriitikoilta. Heidän mukaansa 1960- ja 1970-luvuilla oli vallalla vääristynyt käsitys suunnittelusta neutraalina ja objektiivisena toimintana. Todellisuudessa rajattu asiantuntijoiden eliitti ohjasi kehitystä omaksi edukseen. Suunnittelu oli näin etäännytynyt kansalaisista ja tilanteen korjaamiseksi vaadittiin sen palauttamista takaisin sosiaaliseen yhteyteensä. Teorian kannalta tilanne oli johtanut kritiikittömään teoretisointiin. Cooken mukaan tilanteen aukaisemiseksi tarvittiin pikemminkin realistista teoriaa, jossa otettaisiin huomioon todelliset konfliktit ja siten vältettäisiin idealisoitu kuva maailmasta. (Pakarinen 1992, 42-43)

Kritiikin kolmas sukupolvi nousi 1970-luvulla ja jatkoi toimintaansa 1980-luvulla. Kritiikki kohdistui ennen kaikkea rationaalisuuteen, joka sosiaalisen toiminnan pääperiaatteena koettiin näennäiseksi. Tavoitteeksi otettiin suunnittelun aiempaa syvempi ymmärtäminen sekä rationalistiselle näkemykselle vaihtoehtojen löytäminen. Rationalismin vastaista keskustelua käytiin toisaalta suunnittelun puolesta, toisaalta sitä vastaan. Samalla pohdittiin tieteenalan asemaa tieteen kentässä sekä teorian merkitystä. Kaiken kaikkiaan keskustelun kohteena ei ollutkaan enää se miten tulisi suunnitella, vaan se mitä suunnittelu oikeastaan olikaan.

Hilkka Summan (1989, 28-30) mukaan rationalistisen suunnittelun kritiikki ilmeni siten, että kiinnostus keskustelua kohtaan väheni ja yleinen suunnittelumyönteisyys väistyi. ”Suunnitelmallisuus” koettiin vielä 1970-luvun lopulla julkishallinnon kehittämisen keskeiseksi teemaksi, mutta tullessa 1980-luvun puoliväliin oli tilanne jo muuttunut. Suunnitelmallisuuden oli korvannut vallitsevien järjestelmien sekä käytäntöjen kritiikki. Taustalla oli valtion taloudellisen tilan heikkeneminen, joka uhkasi hyvinvointivaltion toimintaa. Hyvinvointivaltion kriisiytyessä rationalistisen suunnittelujärjestelmän ja sen käytäntöjen tehottomuus kävi ilmeiseksi. Myös valtion taholta kiinnitettiin tähän

huomiota ja alettiin vaatia eri sektorien ja tasojen toimenpiteiden yhteensovittamista ja aiempaa parempaa nivomista päätöksentekoon.

Talouden heikkenemisen ohella suunnittelun kyseenalaistamista vauhdittivat vaatimukset kansainvälisen kilpailukyvyn ja toiminnan tehokkuuden lisäämisestä. Julkishallinnossa alettiin painottaa aiemmasta poiketen tuloksellisuutta, palvelukykyä ja itseohjautuvuutta. Summan mukaan muutos kohti markkinamyönteisempää ajattelua kiteytyi käsitteiden ”suunnitelmallisuus” ja ”tuloksellisuus” vastakkainasettelussa. Hänen mukaansa 1980-luvun keskustelu sisälsi eri intressitahojen hyväksymiä kriittisiä argumentaatioita sekä kehittämistavoitteita, joiden käytännön soveltamisesta kuitenkin kiisteltiin useasti.

Rationalistinen suunnittelu oli Summan mielestä epäonnistunut kahdella tasolla: toisaalta hyvinvointivaltion toimintaohjelmien sisällöllisen tavoiterationaalisuuden, toisaalta näitä ohjelmia tuottavien suunnittelu- ja valmisteluprosessien tavoiterationaalisuuden tasolla. Prosessien tasolla kyse oli ritualisoinnista, joka ilmeni siten, että asiakirjat sisälsivät vuodesta toiseen samoja tavoitteellisia lausumia. Kuitenkin monet todelliset muutokset tapahtuivat näistä lausumista riippumatta.

Tavoiterationaalisen ajattelun taipumus kääntyä itseään vastaan ilmenee tarkastelemalla näkemyksen rakennetta. Tavoiterationalisti tarkastelee maailmaa erottamalla subjektin (suunnittelija) ja objektin (suunniteltava kohde, esim. ympäristö) selkeästi toisistaan. Subjektin oletetaan näin rajatusta kohteesta hankkimansa tiedon perusteella saavuttavan asettamiaan kohdetta koskevia päämääriä. Näkemystä voidaan kritisoida idealistiseksi, sillä käytännössä subjekti ja objekti menevät jossain määrin limittäin, koska suunnittelija on osa tarkastelemaansa ympäristöä. Rationalistinen näkemys on myös voluntaristinen, sillä siinä korostetaan subjektin vapaata väliintulo-oikeutta objektiin nähden. Näin ollen subjektista tulee helposti myös kaikkietävä ”oikean” tiedon hallitsija.

Suunnittelunäkemyksen kritiikki kohdistui sen epärealistisuuteen ja sen sisältämän maailmankuvan muodostamaan uhkaan. Osana modernismia se näyttäytyikin humanin sekä pienimuotoisen syrjäyttävänä suurellisena kehitysuskona. Habermasilaisittain tarkasteltuna ”rationalismi on modernismin patologia, joka johtaa systeemin välineenä toisenlaista logiikkaa noudattavan elämissä maailman kolonialisoitumiseen” (emt, 190). Rationalistisissa prosesseissa jää tällöin usein tiedostamatta ne tilat, jotka syntyvät ikään kuin sivutuotteena. Tällainen toisen asteen tarkoituksenmukaisuus saattaa jopa estyä suorasta tavoittelusta. Summa (emt, 192) kiteyttää tämän varsin konkreettisesti:

”Uskottava, virallinen, määrämuotoinen ja asiantuntijoiden laatima suunnitelma, joka edistää pelkällä olemassaolollaan tehtyjen päätösten legitimiä, harjoitetun politiikan uskottavuutta ja suunnittelevien hallinnonalojen revierin turvaamista budjettikilpailussa.”

Ongelma on organisaatiossa itsessään sekä sen totutuissa ja urautuneissa käytännöissä, jotka estävät reflektoidun ja joustavan kehittämisotteen syntymisen. Toisaalta kyse on suunnittelukoneiston kyvyttömyydestä toimia tarkoituksen-

mukaisesti, sillä suunnittelun funktioksi muodostuukin sen itsetietoisuuden ja aseman vahvistaminen.

Rationalistisen suunnittelun kritiikkiä jatkettiin yhä enenevässä määrin 1980-luvun lopulla ja edelleen 1990-luvulla. Jauhiainen (1995, 44-45) määrittää neljännen sukupolven kritiikin kohteeksi koko siihenastisen modernistisen suunnittelun, jonka perusteet haluttiin täysin murentaa. Jatkuva taloudellinen kasvu oli osoittautunut myytiksi ja hyvinvoinnin tasa-arvoista jakamista oli yhä vaikeampi toteuttaa. Modernin ajan murroksessa esiin nousevan postmodernin mukanaan tuomaa suunnittelua on kuitenkin vaikeata määrittää kovin yksiselitteisesti. Jauhiaisen mukaan kyseessä on pikemminkin joukko uusia näkökulmia suunnitteluun sekä sen toteuttajiin. On myös ilmeistä, että pluralistisessa tilanteessa ei moderni suunnittelu ole täysin kadonnut. Vaikka kritiikki kaikenkattavia periaatteita vastaan on yleisesti hyväksytty, ei demokratian ja todellisuuden haltuun ottamisesta olla kuitenkaan luovuttu.

Modernin ja postmodernin vastakkainasettelun avulla voidaan vallinneen näkemyksen kritiikkiä konkretisoida. David Harveyn (1996) mukaan moderni suunnittelu ilmeni yhdenmukaistamisena, jota nykyisissä suurkaupungeissa ei enää koeta järkeväksi. Pikemminkin suunnittelijoiden tulisi omilla toimillaan luontevasti tukea kadulla näkyvää tyylien monimuotoisuutta. Kaupunkitilan ja ihmisten elämäntyylien fragmentoitumisen ohella postmodernissa on kyse argumentaation sirpaloitumisesta. Esimerkiksi ”sosiaalinen oikeudenmukaisuus” on sidoksissa siihen näkökulmaan, josta käsin asiaa tarkastellaan. Myös ”rationaalinen” on intressilähtöistä, jolloin siitä voi tulla yhtäläillä irrationaalista näkökulmaa vaihtamalla.

Postmodernille on ominaista relativistinen tarkastelutapa. Yhtä ehdotonta totuutta ei ole, sillä kaikki osalliset esittävät omia ”totuuksiaan” käsiteltävistä asioista. Sosiologi Zygmunt Baumanin (1992; Jallinoja 1996) mukaan muutos modernista postmoderniin on merkinnyt muutosta tuottamisesta kulutukseen. Kulutus kytkeytyy järjestelmän tasolla erilaisiin kaupallisiin yrityksiin, jotka pyrkivät kilvan määrittämään millaista on kansalaisen hyvä elämä. Tuloksena on kulttuurinen pluralismi sekä tyylien ja uskomusten erilaistuminen. Myös intellektuellien rooli on muuttunut, mistä käsin Bauman selittääkin postmodernin ajan ahdistuneisuutta ja juurettomuutta. Postmodernisuus on itsestään ja omista virheistään tietoiseksi tullutta modernisuutta, joka synnyttää jatkuvasti uusia sosiaalisia maailmoja. Näiden maailmojen erilaisia kieliä tulkitsemaan tarvitaan intellektuelleja ja asiantuntijoita.

Modernin virheiksi Bauman nimeää universaalisuuden, yhtäläisyyden, monotonisuuden, järjestelmällisyyden ja selväpiirteisyyden. Näiden tilalle on postmodernissa syntynyt pluralismia, vaihtelevuutta, satunnaisuutta ja ambivalenssia. Postmodernissa ei ole selvää suuntaa, eikä millään sen elementeistä johtavaa asemaa. Yhteiskunta hajoaa erillisiksi sosiaalisiksi saarekkeiksi, joissa pyrkimys ihmisten väliseen vuorovaikutukseen nousee keskeiseksi. Hyvinvointivaltiollinen yhtenäisyys on kadonnut, eikä sosiaalisuuteen ole sen hetkelisyyden vuoksi kovin helppo tarttua. Toisaalta postmodernissa sosiaalisuudessa on potentiaalia kehittää ihmisten välisiä vuorovaikutustaitoja, sillä epävarmuudessa piilee jatkuva vakuuttamisen tarve. Jatkuvasti käytävät neuvottelut määrittävät toimijoiden asemia, mikä esimerkiksi tutkimuksen alalla joh-

taa yhä useammin puheen merkityksen ja merkitysten analysointiin postmodernia aikaa tulkittaessa. Neuvottelutaidoista voi myös kehittyä sosiaalisista lähtökohdista nousevaa osaamista, jossa ei ole enää kyse ”pelkästä retoriikasta”.

Antti Hautamäki (1996, 33-38) tarkastelee muutosta suhteessa yksilöllistymiseen. Hänen mukaansa esimodernina aikana erilaisuutta pelättiin ja modernissa vallitsi vielä voimakas yhdenmukaisuuden paine kun taas postmodernissa yksilöiden erilaisuus hyväksytään. Vaikka postmodernissa yksilöllisyys korostuu, myös uusyhteisöllisyys nostaa päätään. Ihmiset haluavat löytää yhteisöjä, joissa heidät hyväksytään sellaisina kuin he yksilöllisesti ovat ja joissa he voivat ilmaista turvallisesti itseään. Yhteisöllisyys on paikallista mutta liikkuvaa. Paikallisuus koetaan voimakkaasti, mutta samalla ollaan erilaisten globaalien yhteisöjen jäseniä esimerkiksi Internetin ja matkustamisen kautta.

Postmoderni aika avaa myös suunnitteluun monia mahdollisuuksia. Kuitenkin voidaan väittää, että talouteen ja politiikkaan nojaava rationalismi on edelleen varsin vallitsevaa. Mikäli näin on, suunnittelussa ei vielääkään laajassa mittakaavassa kyetä ottaamaan huomioon sosiaalisia ja kulttuurisia lähtökohtia. Mikäli systeemisen ajattelun ja sosiaalisen integroitumisen välistä vastakkainasettelua ei osata ratkaista, joutunevat suunnittelijat myöntämään yhä uudelleen voimattomuutensa taloudellisen ja poliittisen päätöksenteon edessä. (Bohm 1995)

Käytännössä yhteiskunnan muuttuminen modernista postmoderniin tapahtuu asteittain, joten moderni elää edelleen postmodernin rinnalla. Voidaankin puhua refleksiivisestä modernisaatiosta (Beck 1995), jossa länsimaisen modernisaation voittokulkua tarkastellaan yhä kriittisemmin. Näin myös suunnittelun parissa, jossa kritiikki rationalistista käsitystä kohtaan lisääntyy jatkuvasti. Toisaalta kuitenkin suunnittelun uudistaminen on jatkuvasti kesken-eräistä, mikä menetelmien ja käytäntöjen tasolla ilmenee esimerkiksi siten, että osallisten välisessä vuorovaikutuksessa on varsin runsaasti kehitettävää (Vesala 1994, 166). Myös julkishallinnolle asetetut aiempaa suuremmat tehokkuusvaatimukset painostavat yksiselitteisiltä vaikuttaviin rationalistisiin toimenpiteisiin, joilla päästään tarvittaessa ”koviin” otteisiin organisaation toimintaa kehitettäessä ja selkiytettäessä (Linna 1996, 26).

Se, missä määrin suunnittelu on todellisuudessa rationaalista (Möttönen 1997, 361-365) ja ovatko esimerkiksi sen nimissä asetetut tavoitteet riittävän väljiä mutta tarpeeksi tiukkoja (Sotara 1996, 204), on aina tapauskohtaisesti puntaroitava. Tiedostava suunnittelu näkee kuitenkin myös suunnittelusysteemin jossain määrin ongelmallisena sekä kääntää parempaa etsivän katseensa kohden toimintaprosesseja ja niissä vaikuttavien ihmisten välistä vuorovaikutusta. Markku Sotaraudan (1997) analyysin mukaan yhteiskunnallisiin haasteisiin vastaaminen ei ole enää niin suoraviivaista ongelmanratkaisua ja uusien vastausten etsintää kuin vanha käsitys on antanut ymmärtää. Ratkaisuja kannattaa etsiä hänen mukaansa ennemminkin päätöksenteon, suunnittelun ja johtamisen prosesseista. Toimivan vuorovaikutuksen välineitä ovatkin kommunikointi, neuvottelu ja koordinointi hyvinvointivaltiollisen sääntelyn ja kontrolloinnin sijaan. Tällöin on tärkeätä huomata, että kompleksisen järjestelmän hallitsijana ei ole joku ulkopuolinen ylhäältä vaikuttava taho, vaan keskeistä on erilaisten toimijoiden toisiinsa ja itseensä kohdistava vaikutus.

Suunnittelu elää ja kehittyy erilaisissa prosesseissa. Toimijoiden välinen vuorovaikutuksen verkosto on kuitenkin varsin moniulotteinen ja vaikeasti hallittavissa. Toisaalta on myös havaittavissa, että ongelmien yksiselitteisen ratkaisemisen ihanne elää edelleen systeemin rakenteissa, käytännöissä ja ihmisten asenteissa. Sotaraudan (1999, 91-92) esimerkkinä tästä hämmäntävästä tilanteesta ovat uudenlaiset haasteet, jotka ovat seurausta useista toisiinsa liittyneistä tekijöistä. Tällöin ongelmien syitä eikä myöskään ratkaisua niihin ole löydettävissä yhdestä ainoasta tekijästä. Näin myös kuntatasolla, jossa halutaan pureutua hallinnollisten sektoreiden rajat ylittäviin tehtäviin. Vuorovaikutukseen perustuvalle yhteistyölle ja verkostoitumiselle on siten laadittava ehdot, joiden puitteissa eri tahot voivat omista lähtökohdistaan käsin tehdä oman osuutensa yhteisen ongelman ratkaisemiseksi.

2.3 Kohti vuorovaikutteisuutta

Hyvinvointivaltion kriisin syventyessä rationalistisen suunnittelun rooli muuttui aiempaa epämääräisemmäksi. Suunnittelun merkitys jatkuvan kehityksen edistäjänä kyseenalaistui markkinavoimien vaikutuksen kasvaessa. Samalla julkisen ja yksityisen sektorin välinen raja on hämärtyneet entisestään. Usko rationalismiin horjuu, sillä suunnittelun lukuisat käytännöt ovat osoittaneet, että esiin nousevat uudet ongelmat ja haasteet edellyttävät osallisilta uudenlaista joustavuutta sekä herkkää tilanteiden uudelleenarviointikykyä. Näissä tilanteissa osallisten intuitiiviset ja irrationaaliset taidot ovat osoittautuneet varsin hyödyllisiksi.

Objektiivinen asiantuntija- ja tutkimustieto on siis sinänsä osoittautunut riittämättömäksi onnistuneen suunnittelun lähtökohdaksi. Kuitenkin inhimillisenä ihanteena on edelleen rationaalinen, järkiperäinen toiminta. Suunnittelussa kyse on sen tiedostamisesta, että ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa sekä yhteistoiminnassa syntyy aina joitakin muita "tuotoksia" kuin mitä alunperin tavoiteltiin. Tämän tapaisia inhimillisen sosiaalisen toiminnan irrationaalisia elementtejä voidaan jäsentää mielletäessä suunnittelu myös joukoksi jatkuvia prosesseja, joissa osalliset vaihtavat keskenään erilaisia merkityksiä. Tällöin yhtenä varteenotettavana vaihtoehtona on kommunikatiivinen rationaalisuus. Instrumentaalisen rationaalisuuden muodollista analyysiä voidaan täydentää eri tahojen välisen vuorovaikutuksen sisällön tarkastelulla. Tärkeätä on hyväksyä se, että erilaiset ihmiset tarkastelevat asioita omista arvoistaan ja intresseistään käsin, joka johtaa sosiaalisten prosessien poliittisuuden tiedostamiseen.

Kommunikaatioon perustuvia malleja kehitettiin jo 1970-luvulla, mutta pääasiassa 1990-luvun taloudellispoliittiset muutokset ovat juurruttaneet ne suunnittelun käytäntöihin. Lähestymistavan yleistymistä kutsutaan kommunikatiiviseksi tai argumentatiiviseksi käänneeksi. Kun painotetaan kommunikatiivisuutta lähtökohtana, korostetaan osallisten välistä vuorovaikutusta, joka etenee erilaisten kanavien ja foorumien välityksellä. Argumentatiivisuudessa on kyse vuorovaikutustilanteisiin liittyvän kielen sekä puheen analyysistä. Argu-

mentatiivisessa suunnittelussa pyritään siten ymmärtämään ihmisten toisiinsa kohdistamaa vaikutusta diskurssien tasolla. (Sotarauta 1996, 137)

Tore Sager jaottelee kommunikatiivisen rationaalisuuden toisaalta rajoitettuun, toisaalta rajoittamattomaan kommunikaatioon (emt, 138). Rajoittamattoman kommunikaation ydin on suunnitteludialogin organisoimisessa. Tarkoituksena on muodostaa foorumi, jossa eri tahot saavat tuoda omat näkemyksensä ja mielipiteensä vapaasti esille. Tällä pyritään edistämään osallisten henkilökohtaista kasvua samalla suunnittelua demokratisoiden. Esimerkkejä tästä ovat muun muassa osallistuva ja transaktiivinen suunnittelu. Rajoitettu kommunikatiivinen rationaalisuus perustuu vuorovaikutuksen rakenteellisten esteiden poistamiseen ja edelleen tasa-arvoisen kommunikaation edistämiseen. Tarkoituksena on tukea vaihtoehtoja, joissa kohtuullinen tehokkuus ja oikeudenmukaisuus toteutuvat. Rajoitetusta kommunikaatiosta on esimerkkinä asinajosuunnittelu, jossa suunnittelijat osaltaan vahvistavat (empowerment) paikallisia ryhmiä, jotka muutoin ovat vaarassa jäädä vahvempien ryhmien varjoon.

Patsy Healey (1995) on kehittänyt inklusionaariseen argumentointiin perustuvaa mallia, joka tarkoittaa sitä, että mahdollisimman monia eri tahoja pyritään ottamaan mukaan käytävien keskustelujen ja neuvottelujen piiriin. Healeyn esittämä ideaalimalli sisältää varsin käyttökelpoisia lähtökohtia pyrittäessä kehittämään avoimeen vuorovaikutukseen perustuvia suunnittelukäytäntöjä. Hänen esittämänsä teesit voidaan kiteyttää kolmeen pääteemaan, jotka täsmennyvät suunnittelijoiden itselleen tekemien kysymysten kautta:

- 1) Kuinka pystytään tekemään eroja sellaisten suunnitteluun liittyvien argumentaatioiden ja diskurssien välillä, jotka yhtäältä vahvistavat vallitsevia olosuhteita, käsityksiä sekä valtasuhteita, mutta toisaalta omaavat potentiaalia muuttaa näitä valtasuhteita tavalla, joka on relevanttia ja ajankohtaista juuri nyt?
- 2) Jos pyrimme inklusionaariseen argumentaatioon, millä tavoin ja millä menetelmillä voimme ottaa huomioon osallisten moninaisuuden?
- 3) Millaisia taitoja tarvitaan inklusionaarisen argumentaation saavuttamiseksi tarvittavien toimenpiteiden läpiviemiseksi?

Healeyn mukaan tärkeätä on pohtia miten kehittämistyössä voitaisiin säilyttää toimivia rakenteita sekä käytäntöjä muuttaen kuitenkin samalla näitä vastaamaan laajentuvan demokratiakäsityksen vaatimuksia. Toisaalta hän yllätyttää tarkastelemaan mitä edellytyksiä ja apuvälineitä suunnittelijalla tai tutkijalla on kohdata hyvin erilaisia arvoja ja intressejä omaavia ihmisryhmiä. Sovelletuna tämän tutkimuksen mukaisesti huomataan myös, että moninaisuus ei ole pelkästään arvojen ja intressien monimuotoisuutta, vaan myös kovin erilaisia käsityksiä intresseistä, tietämisestä, ymmärtämisestä ja arvostamisesta. Yksinkertaisesti kyse on siitä, millä suunnittelun tai tieteen foorumeilla ja miten tällaisessa tilanteessa tulisi kommunikoida sekä millä tavalla vuorovaikutusta voidaan järjestää, jotta siitä syntyy jäsentynyttä keskustelua.

Esitetyt kysymykset tarkentavat suunnittelijan roolia avoimen keskustelun ohjaajana ja fasilitoijana. Keskustelun käymisen merkitys ei siten ole pelkästään totutussa informaation vaihdossa, vaan pyrkimyksenä on myös kommunikation kautta oppia ymmärtämään muiden osallistuvien osapuolten sitoumuksia ja näkemyksiä. Healeyn perusajatuksena on luoda välineistöä neuvottelutilanteeseen, jossa eri tavoin elävät ihmiset pyrkivät tietoisesti yhteisiin päämääriin. Argumentaation tasolla tarkasteltuna tämä tarkoittaa erilaisista lähtökohdista ymmärrettävien näkemysten laaja-alaista hahmottamista ja suhteuttamista osaksi käsiteltävää asiakokonaisuutta.

Laaja argumentaatio on olennainen osa osallistuvaa suunnittelua, jossa pyritään lisäämään kansalaisten osallistumista heitä itseään koskevaan päätöksentekoon. Tavoitteena on asukkaiden itsehallinnon edellytysten turvaaminen laajan demokratiakäsityksen puitteissa. Kun asukkaat osallistuvat suunnitteluun omista lähtökohdistaan käsin, tuovat he mukanaan myös oman kielen ja argumentointinsa, joka eroaa melkoisesti suunnittelijoiden käyttämästä asiantuntijakielestä. Fischer (1996, 502) muistuttaakin, että julkisia keskusteluita ja kuulemistilaisuuksia tulisi analysoida sosiaalista alkuperää olevina diskursseina, ei niinkään formaalin logiikan mukaisina keskusteluinä. Näin myös osallistumisen ongelmat kiteytyvät kanssakäymisen ja vuorovaikutuksen esteisiin, eivätkä tieteellistä alkuperää oleviksi ongelmiksi.

Myös päätöksentekijöiden omaksuman poliittisen kielen ja asiantuntijoiden käyttämän teknokraattisen kielen välillä on eroavaisuuksia. Politisoivassa puheessa tärkeitä ovat uudet puhettavat, uudet ilmaisut ja vertauskuvat sekä oletus ”vastustajan” ja ”vihollisen” olemassaolosta. Perinteiselle teknokraattiselle puhettavalle on ominaista, että toiminnan vastustajat ovat epäpoliittisesti ulkoisia olosuhteita eivätkä eksplisiittisesti toisia ihmisiä. Jos vastustajaksi nimitettäisiin jokin ihmisryhmä tai ihmiset, tämä voisi vaarantaa käsityksen hallinnon puolueettomuudesta ja neutraaliudesta. Teknokraattinen asiantuntijakieli myötäilee tieteellistä puhetta siinä mielessä, että myös siinä pyritään objektiivisiin ilmaisiin. (Pekonen 1995, 55)

Kommunikatiivisessa suunnittelussa eri tahojen (asukkaat, päätöksentekijät, viranhaltijat ja suunnittelijat) keskinäisen vuorovaikutuksen tulisi kantaa läpi koko suunnitteluprosessin aina päätöksentekoon asti. Tällöin toteuttamiskelpoiset ideat konkretisoituvat jatkuvan vuorovaikutuksen ja argumentoinnin kautta. Kukin taho tuo näin esiin oman erityisen näkökulmansa. Ihmisten moninaiset näkemykset, mielipiteet ja faktat muodostavat tietopohjan, jota jäsentämällä voidaan neuvotteluita edistää. Tiedon taustalla on laaja kokemuspohja, jonka perustan muodostavat osallisten tekninen, kulttuurinen sekä moraalinen tietämys. Kommunikatiiviseen suunnitteluun perustuvan päätöksenteon tavoitteena ei ole siten tulevaisuuden määrittäminen, vaan sen jatkuva etsiminen yhdessä muiden prosessiin osallistuvien tahojen kanssa. (Sotarauta 1996, 148)

Kommunikatiivisuuden ihanne työntyy läpi nykyisen yhdyskuntasuunnittelun kentän. Myös lainsäädännöllä pyritään luomaan edellytyksiä suunnittelun kehittämiseksi aiempaa avoimemmaksi. Kuntalaissa (Heuru 1995) on selkeä osallisuuspainotus, myös vuonna 2000 uudistetussa maankäyttö- ja rakennuslaissa korostetaan maankäytön suunnittelun kehittämistä aiempaa vuorovaikutteisemmaksi. Ohjaavan lainsäädännön merkitys saattaa olla siinä, että se

rohkaisee hallintojärjestelmää lähestymään kuntalaista. Tällä tavoin vauhditettulla kohtaamisella on oma lisämerkityksensä. Toisaalta valmisteluprosessit ovat sosiaalista toimintaa ja siten myös omalakisista, jolloin eri tahojen väliset konfliktit ovat arkipäiväisiä. Esimerkiksi asukkaat voivat kokea, että heidän tärkeiksi katsomansa asiat jäävät edelleen asioiden hallinnollisessa käsittelyssä varsin vähäiselle huomiolle.

Healey tarkastelee suunnitteluun osallistuvia tahoja verkostoina, jotka kohtaavat toisensa kehittämisen ja muutoksen prosesseissa. Kullakin verkostolla on omat urautuneet ajattelutapansa ja kulttuurinsa, joten suunnittelun konfliktit pitäisikin nähdä ennen muuta kulttuurien keskinäisinä törmäyksiä. Näiden kulttuurien välille tulisi kehittää uusia merkitysjärjestelmiä, jotta vuorovaikutus saataisiin toimimaan. Tämä edellyttää vanhojen kulttuuristen tasojen muuntamista, missä Healeyn mukaan tarvitaan ”transformatiivista potentiaalia”. Potentiaali aktivoituu onnistuneen vuorovaikutuksen sekä neuvottelujen seurauksena, jolloin suunnittelun voidaan katsoa myös onnistuneen pyrkimyksissään ratkaista konflikteja etukäteen. (Hynynen 1998, 27) Kuitenkin käytännössä esimerkiksi kaavoitus on perustunut pitkälti konfliktien käsittelyyn jälkikäteen, sillä asukkaiden ja eri ihmisryhmien tekemät muistutukset ja valitukset ovat yleisiä tahdonilmauksia tehtyjä päätöksiä kohtaan.

Vuorovaikutteisen suunnittelun eteneminen ei ole täysin ongelmatonta. Mikäli osallisten välinen vuorovaikutus ei toimi, on vaarana juuttua vanhoihin kiistoihin, jolloin päädytään kerta toisensa jälkeen pelaamaan työryhmien sisäisiä ”pieniä pelejä”, jotka eivät nivoudu yhteen kokonaisuuden kannalta. Suunnittelu ja valmistelu lukkiutuvat tällöin helposti olemassa oleviin paikallisiin ristiriitoihin. Toinen ongelmakohta on vuorovaikutuksen laadussa. Mikäli osallisilla ei ole halua ymmärtää muiden osapuolten näkemyksiä, syntyy vuorovaikutuksesta helposti ”kuurojen dialogia”, jossa aidon ”kuuntelemisen” sijasta rajoitetaan ”kuulemaan”. (Sotarauta 1997, 123 ja 1999, 94-95)

Kommunikatiiviseen rationalismiin nojaavassa suunnittelussa luodaan varsin tietoisesti edellytyksiä laajan ja oikeudenmukaisen keskustelun käymiselle. Vallitsevat rakenteet ja niihin kytkeytyneet valtasuhteet voivat kuitenkin estää laajan keskustelun syntymisen. Organisatorisiin asemiin kytkeytyneiden valtasuhteiden lisäksi on myös monenlaisia näkymättömämpiä vallan muotoja, joiden kautta suunnitteluprosesseja ohjataan. Eivätkä henkilökohtaiset vuorovaikutustaidotkaan ole koskaan kaikilla osallisilla samaa luokkaa, vaikka juuri nämä taidot ovat tärkeitä ”pääomaa”, joiden avulla prosessiin voitaisiin osallistua täysipainoisesti.

Vuorovaikutteisessa suunnittelussa valta ja konfliktit ovat siis jatkuvasti läsnä. Näiden tiedostamisen jälkeen pyritään neuvottelemalla ja keskustelemalla ylittämään kiistat ja turvaamaan kokonais kuvan muodostuminen asiasta. Oikeudenmukaisuudesta pidetään kiinni, jottei kehitys jäisi pelkästään ”taloudellisten realiteettien” toteamiseksi. Kehityksen tulkitseminen taloudelliseksi kilpailuksi johtaa vääjäämättä tilanteeseen, jossa suurimmat ja vahvimmat pärjäävät. Toisaalta täydellisen avoin ja tasapuolinen kommunikaatio on utopiaa, joten todellisen kehityksen edistämiseksi on suunnittelun tehtävänä uusien, aiempaa tasapuolisempien foorumien avaaminen sekä tarpeettomien vuorovaikutuksen esteiden tunnistaminen ja purkaminen (Sotarauta 1996, 154).

Mikäli kommunikatiiviseen suunnitteluun aletaan uskoa sokeasti, luoteetaan liikaa siihen, että asiat hoituvat kunhan kommunikaatiokanavat saadaan auki ja tarvittavat foorumit luotua. Tällöin on vaarana se, että sisältökysymykset jäävät vuorovaikutuksen varjoon ja prosessin määrätietoinen kuljettaminen kohti yhteisesti haluttua suuntaa jää vaillinaiseksi. (Emt, 296) Onkin ilmeistä, että vuorovaikutteisuus ei vielä sinällään takaa onnistunutta suunnittelua. On tärkeätä, että kulloisessakin prosessissa osallisten (esim. asukkaat, päättäjät, viranhaltijat, suunnittelijat ja talouselämän edustajat) välinen vuorovaikutus saadaan mahdollisimman luontevaksi, jotta se palvelee yhteisesti neuvoteltuja ja yleisesti järkeväksi koettuja päämääriä ja tavoitteita.

2.3.1 Osallistuva suunnittelu ja asukasnäkökulma

Suomalaisia kaupunkeja pyrittiin uudistamaan 1950-luvulta lähtien rakentamalla lähiöitä, joita tehtiin nopeasti ja mahdollisimman halvalla. Lähiöitä kritisoitiin jo seuraavina vuosikymmeninä siitä, että asuinalueet olivat ahtaasti kaavoitettuja sekä yksipuolisia, eikä asukkaiden sosiaalista kanssakäymistä edistäviä tiloja oltu rakennettu lainkaan. Kritiikistä lähiörakentamista kohtaan kasvoi vaihtoehtoinen näkemys, jossa korostettiin suunnittelun viemistä kohteena olevan alueen asukkaiden pariin. (Jauhiainen 1995, 271-275) 1970-luvun lähiödemokratiakokeiluista sai siten alkunsa osallistuva suunnittelu.

Pakarisen (1990, 23) mukaan osallistuvan suunnittelun nousun taustalla oli 1970-luvun yleinen taloudellinen taantuma sekä kaupunkien väestön kasvun hidastuminen. Kasvun tyrehtyessä koettiin tärkeäksi keskittyä olemassaolevien alueiden kehittämiseen. Tuolloin nousivat esiin vaihtoehtoiset ajattelutavat ja asukkaat alettiin mieltää aiempaa selkeämmin yhtenä suunnittelun voimavaran. Kun kritiikki hyvinvointivaltiota ja sille ominaista keskitettyä asiantuntijuutta kohtaan voimistui tultaessa 1980- ja 1990-luvuille, nousi osallistuvan suunnittelun merkitys entisestään. Nyt siitä on saatu siinä määrin käytännön kokemuksia, että se voidaan katsoa yhdeksi nykyaikaisen suunnittelun keskeiseksi lähestymistavaksi, jota myös edellä esitetyn mukaisesti lainsäädännöllä vahvistetaan.

Säädetyt lait sinänsä eivät kuitenkaan takaa laajapohjaista ja monipuolista suunnittelua. Tämän onnistumiseksi tarvitaan myös muutokselle otollista ilmapöytä, jossa asiantuntijat, päätöksentekijät ja viranhaltijat yhdessä asukkaiden kanssa kohtaavat suunnittelun uudet haasteet. Osallisten osuutta päätöksenteossa arvioidaan kriteereillä, joissa avoimuus ja julkisuus tulevat olemaan aiempaa keskeisemmässä roolissa. Päätösten onnistuneisuutta ei mitata yksinomaan objektiivisen tiedon kriteereillä, vaan myös vuorovaikutteisissa valmistelu- ja päätöksentekoprosesseissa, joissa aiemmin esitetyn mukaisesti eri tavoin elävät ihmiset pyrkivät yhteisiin päämääriin.

Osallistuva suunnittelu nojaa käsitykseen autonomisista ihmisryhmistä, joiden välinen vuorovaikutus on toimivaa. Perinteistä suunnittelua pyritään uusintamaan julkisilla foorumeilla, joissa instrumentaalisuuden periaatteiden sekä talouden ja byrokratian vallan murtaminen mahdollistuu (Healey, 1995). Keinoina tähän ovat suunnittelun demokratian lisääminen sekä laaja-alainen keskustelu. Osallisuus on eräänlainen ideaali, sillä laaja ja tasa-arvoinen osal-

listuminen on lähes mahdotonta aikana, jolloin yhteisöt ovat kovin eriytyneitä, kompleksisia ja siten erilaisille konflikteille alttiita. Kuitenkin juuri nämä seikat ovat omiaan vahvistamaan osallistumisen tarvetta, sillä julkinen päätöksenteko koostuu useiden eri tahojen välisistä ristiriidoista, neuvotteluista ja mahdollisesta yhteisymmärryksestä.

On siis ilmeistä, että toiveista ja ideaaleista on edettävä kokemusten kautta toimivaan suunnitteluun. Laaja-alaisen osallistumisen ongelmia ovat muun muassa aktiivisuuden kasautuminen harvoille sekä osallistumisprosessiin valikoituminen (Fainstein & Fainstein 1996, 277). Tällöin uhkana on, että osallistuvien aktiivinen vähemmistö reflektoi vain omia tarpeitaan ja etujaan. Tästä esimerkkinä on NIMBY -ilmiö ("not in my backyard"), jossa asukkaat ovat valmiita hyväksymään tavoiteltavan hankkeen, kunhan sitä ei sijoiteta omaan elinpiiriin. Kehityksen esteeksi ei siis haluta asettua, mutta hintana ei saa olla oman asuinviihtyvyyden heikkeneminen.

Näennäisdemokratian ohella ongelmaksi on koettu myös osallistumalla oppimisen hitaus (Fischer 1996, 502). Aikaa vievä oppimisprosessi ei välttämättä nivoudu poliittisen päätöksenteon jatkuvaan ja reaaliaikaiseen rytmiin. Myös suunnittelijalta vaaditaan paljon kärsivällisyyttä, omistautumista ja henkilökohtaisia vuorovaikutustaitoja ennen kuin asukkaat asettuvat luontevasti osaksi poliittista prosessia. Vaarana on se, että huolimatta erilaisista osallisuutta korostavista käytännöistä, päätökset tehdään kuten ennenkin perinteisen asiantuntijajohtoisen suunnittelun pohjalta. Osallistuminen sinänsä ei takaa toiveiden toteutumista. Näin varsinkin mikäli yhteys päätöksentekijöihin on heikko tai itse prosessi liian monivaiheinen (Suomi 1998, 115-116). Tällöin osallistuvan suunnittelun todellinen merkitys on siinä, että sen avulla suunnittelu-prosessi voidaan esittää "osallistuvana suunnitteluna" (ks. Mäntysalo 1999, 23). Kun asukas tällä tavalla osaltaan legitimoit perinteistä suunnittelua, kutistuu hänen aktiivinen toimintansa passiiviseksi vastaanottamiseksi.

Näiden tiedostettujen ongelmien välttämiseksi tarvitaan suunnitteluun uusia menetelmiä ja foorumeja aidon vuorovaikutuksen käymiseksi. Myös suunnittelijan rooli uudistuu fasilitoijaksi ja mediaattoriksi, joka välittää sekä etsii jatkuvasti yhteisen toiminnan mahdollisuuksia nostamalla esiin argumentteja, joihin mahdollisimman moni taho voi sitoutua. Toisaalta suunnittelija myös kyseenalaistaa argumentteja, jotka ehkäisevät yhteisymmärryksen syntymistä. Tutkijan tavoin hän voi omaksua systemaattisen tavan tarkastella erilaisia puheenvuoroja ja argumentaatiostrategioita, vaikka yksiselitteisen tutkimustiedon hallitseva asema kyseenalaistuu vuorovaikutuksen etenemisen myötä.

Paikallisen päätöksenteon valmistelun kannalta on "ruohonjuuritasolla" tapahtuvien prosessien määrätietoinen ohjaaminen tärkeätä. Mikäli moneen suuntaan ulottuvaa vuorovaikutusta ei kyetä jäsentämään riittävän hedelmällisesti, vaarana on liialliseen relativistisuuden suohon uppoaminen. Tällöin mikä tahansa ratkaisu käy ilman selkeitä perusteluja eikä toiminta johda toimivien ehdotusten ja vaihtoehtoisten toimintatapojen konkretisoimiseen. Hyvät vuorovaikutuksen taidot omaavalla suunnittelijalla on tässä mielessä parhaat mahdollisuudet organisoida ja mobilisoida paikallista potentiaalia. Tehtävässä on-

nistuaakseen hän ei niinkään tarvitse teoreettista osaamista, vaan taitoa jäsentää erilaisia näkemyksiä ja sovittaa niitä yhteen.

Jotta paikalliseen suunnitteluun saadaan raivattua sijaa laajalle osallistumiselle ja aidolle vuorovaikutteisudelle, tarvitaan hankkeiden valmistelussa ja palveluiden järjestämisessä joustavuutta. Kunnan kannalta tämä merkitsee askelta hyvinvointivaltion määrittämästä suorittajan roolista kohti autonomista päätöksentekijän roolia. Tämän pohjalta yhdeksi merkittäväksi suunnittelun ja sitä seuraavan päätöksenteon lähtökohdaksi voidaan ottaa se, että tiedostetaan aiempaa selkeämmin asukkaiden tarpeiden vaihtelu kunnittain, asuinalueittain ja viimekädessä yksilökohtaisesti. Palvelurakennetta tulisi siis joustavoittaa paikallisten elinolojen ja -tapojen ehdoilla, mihin osallistuvalla suunnittelulla pyritäänkin.

Kuntalaissa korostetaan päättäjien yhteyttä asukkaisiin. Tavoitteena on myös vahvistaa valtuuston asemaa nostamalla sen painoarvoa tärkeimpien päätösten tekijänä kunnassa. Päätöksenteon demokraattista luonnetta korostamalla voidaan myös päätöksentekijöiltä odottaa aiempaa tiiviimpää yhteyttä kuntalaiseen. Tällöin heidän osaamistaan arvioidaan myös sillä, miten hyvin he kykenevät keskustelemaan kuntalaisten kanssa. Velvoitteet kuntalaisia kohtaan ovat siten yhtäläisiä tärkeitä kuin osallistuminen kunnan johtamiseen. Osallistuvaan suunnitteluun liittyvä aktiivinen osallistaminen nähdäänkin keskeisenä keinona päätöksenteon ja asukkaiden välisen yhteyden vahvistamiseksi sekä asukkaiden mielipiteen tuomiseksi päätöksentekotilanteeseen.

Toinen merkittävä keino asukasnäkökulman hahmottamiseksi sisältyy laaja-alaiseen arviointiin, jossa myös asukkaiden mielipiteet otetaan huomioon arvioinnin tietopohjaa luotaessa. Kun arvioinnista haetaan vaihtoehtoisia ja täydentäviä malleja osallistuvalla suunnittelulle on tärkeää selvittää se, kenen etujen mukaisesta arvioinnista on kyse. Arvioitaessa paikallisia prosesseja tuotetaan tietoa, jonka lähtökohdat ja sovellutusintressit ovat paikalliset. Tällöin saatua tietoa voidaan myös soveltaa luonnollisessa kontekstissaan. Suunnittelun vuorovaikutteisyyden edetessä myös paikallistasolla tehtävän arvioinnin painopistettä voidaan siirtää instrumentaalisten tavoitteiden ohella itse suunnittelun prosesseihin, jotta arviointitiedon käyttöarvo olisi mahdollisimman korkea. Tällöin tiedon tuottamisen ohella tavoitellaan myös aiempaa syvällisempää ymmärrystä asukkaiden mielipiteistä ja edelleen itse arvioinnista sekä sen merkityksestä suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseissa.

2.3.2 Arviointi suunnittelun apuvälineenä

Arvioinnissa on kyse jonkin toimenpiteen arvottamisesta määrätystä näkökulmasta käsin. Tähän on kehitetty runsaasti erilaisia menetelmiä, eikä yhtä ainoa oikeaa tapaa tehdä arviointia olekaan. Suunnittelun piirissä voidaan arvioida esimerkiksi sitä, miten aiotut tavoitteet saavutettiin tai miten valmisteluprosesseissa onnistuttiin. Arviointitutkimuksen tehtävänä voi olla myös tiedon tuottaminen suunnittelun ja siihen liittyvän päätöksenteon tarpeisiin.

Suunnitteluun liittyvää arviointia on julkishallinnossa tehty aina 1960-luvulta lähtien. Teknokraattisen, keskitetyn suunnittelun ja siihen nivoutuneen kustannuslaskennan välineiksi kehitettiin operaatio- ja kustannus-hyöty -ana-

lyysiin perustuvaa arviointia. Taustalla olevan rationalistisen ajattelun mukaisesti julkiset palvelut nähtiin fordistisen tuotantoprosessin kaltaisena tuotantolinjana, jonka tuotoksia voitiin muokata säätelemällä syötettyjä panoksia. (Vuorela 1990, 27) Arvioinnin painopiste on sittemmin siirtynyt vaihtoehtoisten pannon tarkastelusta kustannus-hyöty -suhteiden vertailuun ja edelleen tulosten, seurausten ja vaikutusten arviointiin. Arvioinnin konteksti on laajentunut jatkuvasti, eikä arvioinnin kohteena olevaa toimintaa tarkastella enää suljettuna systeeminä. Viimeisimmissä malleissa on kiinnitetty huomiota myös toiminnan ja sen kohteen väliseen vuorovaikutussuhteeseen, jolloin arvioidaan koko toiminnan perusteita ja tarkoitusta.

Arviointitutkimuksen tekemisen ehtoja ovat yleisellä tasolla tarkastelleet muun muassa Sirkka Sinkkonen ja Juha Kinnunen (1994, 21-14). He kiinnittävät huomiota toiminnan makroympäristöön, missä julkisen tahon arviointi on riippuvaista poliittishallinnollisen ohjausjärjestelmän piirteistä sekä siinä sovellettavista arviointitavoista. Julkisen hallinnon arviointitarve on yhteydessä laajempaan, lähinnä Iso-Britanniasta ja Yhdysvalloista 1980-luvun alussa alkaneeseen julkishallinnon uudistamiseen ("new public management"). Julkiselle sektorille on tulosvastuun myötä ilmaantunut tarve arvioida toimenpiteiden onnistumista (Chelimsky 1997, 6-7; Uusikylä 1999, 21). Suomeen, kuten muihinkin pohjoismaihin, tämänkaltaisen arviointi on tullut verrattain myöhään hyvinvointivaltion tasaisen kasvun ehtymisen myötä.

Uusi tilanne asettaa aiempaa enemmän vaatimuksia suunnittelulle sekä siihen liittyvälle palveluiden vaikutusten ja vaikuttavuuden arvioinnille. Kun pyritään kohtelevaan kuntalaisia tasa-arvoisesti ja asukaslähtöisesti käytettävissä olevien resurssien puitteissa, tulee menettelytapojen "hyvyyden" punta-roinnin olla jatkuvaa. Toisaalta arviointi on myös nähtävissä soveltavana tutkimuksena, jossa tiedon välitön hyödyntäminen päätöksenteossa painottuu (Vuorela 1990, 7).

Kun tehdään arviointia, jossa myös kuntalaisten mielipiteet ja tarpeet tulevat esiin, on arvioinnilla voimakas kehittämisen funktio. Asukasnäkökulman huomioonottaminen ei kuitenkaan tarkoita palvelutuotannon ohjaussuhteiden muuttamista, vaan pikemminkin pyrkimystä rakentaa jatkuvaan palautteeseen perustuvaa järjestelmää. Toisaalta kuitenkin vaikutusten ja tuloksellisuuden arvioinnit ovat toistaiseksi olleet ennemminkin yksittäisiä projekteja kuin jatkuvia seurantakäytäntöjä. Tähän haetaan muutosta, sillä erilaisia mittaristoja kehitetään jatkuvasti kunnallisten palveluyksiköiden päivittäisen toiminnan arvioinnin tarpeeseen. (Lumijärvi 1994, 10, 135 ja 1999)

Arvioinnin ollessa osana suunnitteluprosessia on tärkeitä, että arvioinnin tarkoitus ja rooli kokonaisuuden kannalta on etukäteen pohdittu. Arviointitutkimusta voidaan tarkastella Eleanor Chelimskyn (1997, 9-24) esittämän kolmi-jaon pohjalta, missä arviointi jakautuu tarkoituksensa mukaan kolmeen eri ryhmään. Chelimskyn kolme näkökulmaa arviointiin ovat tiedon tuottamisen, tuloksellisuuden ja kehittämisen näkökulmat.

Tiedollista perspektiiviä korostavan arvioinnin tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa sekä ymmärrystä erilaisista ohjelmista ja prosesseista. Tähän liittyy usein uusien menetelmien kehittäminen ja vanhojen menetelmien kriittinen tarkastelu. Erotuksena tästä voidaan "valmiilla" menetelmällä mitata toiminnan

tuloksia tai arvioida toimenpiteiden tehokkuutta. *Tuloksellisuuden* arvioinnissa menetelmän kehittäminen ei ole siten enää varsinaisena tavoitteena. Arvioinnin kolmannessa näkökulmassa, *kehittävässä* arvioinnissa, on kyse kohteena olevan organisaation vahvistamisesta sekä sen toimintaedellytysten lisäämisestä.

Arvioinnin tiedollisessa näkökulmassa arvioijan suhde kohteeseensa vaihtelee riippuen käytettävistä tutkimusmenetelmistä. Esimerkiksi osallistuvassa havainnoinnissa arvioiva tutkija on mukana kohteensa arkielämässä, kun taas kyselylomakkeilla operoidessaan hän pyrkii asettumaan ennemminkin ulkopuoliseksi tarkkailijaksi. Tutkijalle ominainen kriittinen tarkastelu voi myös johtaa tilanteeseen, jossa arvioitava suhtautuu torjuvasti saavutettuihin tuloksiin. Tuloksellisuutta painottava arvioija ottaa etäisyyttä kohteeseensa mitatesaan tämän toiminnan tuloksia. Arvioijan itsenäisyys on edellytyksenä arvioinnin objektiiviselle suorittamiselle. Tilaaajan voi olla vaikeata tässäkin tapauksessa hyväksyä tuloksia, mutta neuvottelemalla tilannetta voidaan usein laukaista. Toisin kuin edellisissä, kehittämistyötä tekevä arvioija on usein ryhmän jäsenenä mukana organisaation toiminnassa. Hänen esittämiään näkemyksiä ei ole yleensä vaikeata hyväksyä, koska muut eivät koe hänen läsnäoloaan uhkaavaksi.

Jako kolmeen näkökulmaan valottaa arvioinnin ja arviointitutkimuksen moniulotteisuutta ja jännitteisyyttä. Arviointi on siten operaatio, jota voidaan soveltaa hyvin erilaisiin tarkoitukseen riippuen siitä kuka, mitä ja missä tarkoituksessa arvioi. Kun arviointi valjastetaan palvelemaan suunnittelua on poliittisten ja taloudellisten taustatekijöiden sekä arviointitradition sisäisten ehtojen selkiyttämisen perusteltua. Kuitenkin arviointiin kytkeytyneitä tieteenteoreettisia vaikutteita on analysoitu Suomessa vasta viimeaikoina (ks. Mäntysaari 1999a, 54-68). Yksittäisen arviointitutkimuksen kannalta teoreettisten lähestymistapojen jäsentämisen käytännöllinen merkitys on siinä, että menetelmä- ja teoriavalintoja voidaan suhteuttaa arviointikentän suhteen. Tällöin huomataan myös, että jokaisella menetelmällä on omat vahvuutensa ja heikkoutensa suhteessa sosiaalisen toiminnan tarkasteluun.

Eräs ongelma arvioinnissa, kuten yhteiskuntatutkimuksessa yleensäkin, on moniulotteisen inhimillisen toiminnan yksinkertaistaminen. Toisaalta arviointi on kehittynyt juuri tämän tiedostamisen myötä. Ray Pawson ja Nick Tilley (1997, 4-29) tiivistävät arvioinnin monipolvisen historian kolmeen eri suuntaukseen, jotka ovat kehittyneet täydentämään toisiaan pyrkimyksenä tarkastella yhä monimutkaisemmaksi osoittautunutta sosiaalista todellisuutta (taulukko 2).

TAULUKKO 2 Arvioinnin pääsuuntaukset (Pawson & Tilley 1997, 4-29)

Arviointisuuntaus	Tiedon perusteet	Kritiikki
Kokeellinen arviointi	Kausaaliselitys	Olosuhteiden sivuuttaminen
Pragmaattinen arviointi	Käytännöllisyys	Poliittisuus annettuna
Konstruktivistinen arviointi	Tiedon suhteellisuus	Subjekttiivinen tieto

Kokeellisessa arvioinnissa tavoitteena oli universaalien syy-seurausuhteiden todistaminen mittaamalla sekä olosuhteita vakioimalla. Positivistiselle traditiolle ominaisesti tiedon tarvitsijan näkökulmaa ei niinkään koettu merkittäväksi. Lisääntyvä tietoisuus sosiaalisen todellisuuden kontekstuaalisuudesta johti sittemmin pragmaattisen mallin kehittämiseen. Mallin käyttäjät korostavat arviointitiedon hyödyllisyyttä päätöksenteossa. Tarkoituksena on auttaa päättäjiä ratkaisemaan sosiaalisia ongelmia ja korjaamaan yhteiskunnallisia epäkohtia. Arviointi on kuitenkin usein sidoksissa valtaapitävien poliittisiin käsityksiin, joten arviointia on tehty usein kyseenalaistamatta vallitsevia poliittisia lähtökohtia. Pragmaattisessa mallissa korostetaan arvioinnin prosessuaalista luonnetta, kun taas kokeellisessa arvioinnissa keskitytään oikeaoppisen arviointi-asetelman muodostamiseen.

1970-luvulla yhteiskuntatieteissä etsittiin vaihtoehtoisia tutkimuskenttötapoja. Myös arvioinnissa ”poliittisuus” korvattiin ”sosiaalisella”. Todellisuutta tarkasteltiin ihmisten sille antamista jokapäiväisistä merkityksistä käsin. Tällainen relativistinen tarkastelutapa edellytti kiinnittymistä jonkin toimijan tai ryhmän näkökulmaan. Konstruktivistisen arvioinnin katsotaankin olevan pohjimmiltaan vuorovaikutusta, jossa tutkijan ja hänen kohderyhmänsä välinen merkitysten vaihto on olennaista. Tiedon tuottamiseksi on kokeellisen menetelmän kausaaliselityksistä siirrytty pyrkimykseen ymmärtää ihmisten luomia merkityksiä.

Konstruktivistista arviointia voidaan kritisoida esimerkiksi siitä, että siinä ei välttämättä tavoiteta yhteiskunnan institutionaalista koostumusta, joka ainakin jossain määrin on riippumaton yksittäisen ihmisen toiveista sekä merkitysten muodostuksista. Tehtäessä nykyaikaista arviointia yhteisöllisten rakenteiden ja toimijoiden yhteenkietoutumisen näkökulmasta, korostuu synteessin merkitys. Eri lähestymistapoja ja menetelmiä voidaan yhdistellä soveltuvin osin, jolloin kyseessä on arvioinnin pluralistinen lähestymistapa (Sinkkonen & Kinnunen 1994, 108-109; Pawson & Tilley 1997, 24; Vuorela 1997, 33; Uusikylä 1999, 29).

2.3.3 Päätöksenteko ja vaikutusten arviointi

Kunnallispoliittisen päätöksenteon avulla pyritään kuntalaisille luomaan edellytyksiä hyvinvointiin. Tästä näkökulmasta päätöksentekoa voidaan arvioida

sen pohjalta miten hyvinvoinnin edistämässä on onnistuttu. Myös asukkaat arvioivat jatkuvasti, sillä he ovat omien elinolojensa asiantuntijoina oikeutettuja arvioimaan päätöksenteon merkitystä itsensä kannalta. Asukasnäkökulman tiedostaminen aiempaa systemaattisemmin on myös päätöksentekoa edeltävän suunnittelun kannalta varsin ajankohtaista. Aiemmin esitetyn mukaisesti suunnittelun painopistettä pyritään siirtämään asiantuntijakeskeisestä hajautettuun, paikallisia prosesseja ymmärtävään suunnitteluun.

Asukkaiden toiveiden ja näkemysten huomioonottamisen ohella päättäjillä on velvoitteita myös kunnan kehittämisen ja johtamisen suhteen. Asukkaiden tarpeet ja toisaalta kunnan kehittäminen muodostavat varsin jännitteisen ja haasteellisen tehtäväkentän paikallisille luottamushenkilöille. Esimerkiksi kunnan elinvoimaisuuden sekä kilpailukyvyyn varmistaminen globalisoituvassa taloudessa edellyttää systeemistä ajattelua, kun taas eri asukasryhmien tarpeiden tyydyttäminen vaatii subjektiivisten kokemusten sekä elämänhallintaan liittyvien kysymysten tarkastelua (Schulman 1998; Castells 1999). Kun poliittisen keskustelun ytimessä ovat toisaalta kunnan kehittämisen kokonaisvisiot ja toisaalta asukkaiden tarve ankkuroitua ja identifioitua paikalliseen kulttuuriin, on ilmeistä, että yksittäinen päättäjä työskentelee jatkuvasti varsin erisuuntaisten tavoitteiden ja toiveiden parissa.

Keskenään ristiriitaisten intressien ilmaantuminen päätöksentekoa edeltävään vaiheeseen johtaa usein keskustelun institutionalisoitumiseen (Lampinen 1992, 7). Tällä tarkoitetaan sitä, että keskustelu koostuu omia intressejään esiintuovien tahojen puheenvuoroista. Institutionalisoituneen keskustelun tavoitteena on saavuttaa konsensus päätettävän asian suhteen. Osmo Lampisen mukaan näyttää ilmeiseltä, että tutkimus- ja arviointitiedon hyödyntämisen mahdollisuudet ovat keskustelun institutionalisoitumista edeltäneessä vaiheessa, jota hän kutsuu päätöksenteon avoimeksi vaiheeksi. Keskustelun avoimelle vaiheelle on ominaista päämäärien moninaisuus ja selkiytymättömyys, joka ilmenee moniulotteisena ja polveilevana keskusteluna. Tässä vaiheessa tutkimus- ja arviointitiedon toivotaan tuovan lisäarvoa keskusteltavana olevan asian ratkaisemiseksi mahdollisimman onnistuneesti.

Yksittäisen päättäjän näkökulmasta keskeiseksi muodostuu se miten hän voi hyödyntää suunnitteluprosessissa muotoutunutta tietoa ja tietämystä päätöksenteon hetkellä. Tiedon kerääminen ja kokoaminen on osa päätöksenteon valmistelua, joka on viranhaltijoiden tehtävänä. He käyttävät tässä asiantuntijavaltaansa, joka parhaimmillaan on avointa ja sen perusteet on tehty näkyviksi (Reunanen 1996). Tällöin luottamushenkilö voi nojata valmistelutyöhön varsin luottavaisesti, koska hän tietää mistä tiedon lähteistä käsin ja millaisin ehdoin tietoa hankkeesta on tuotettu. Ideaalitulanteen vastakohtana on tilanne, jossa päätöksentekijä on ajautunut sivustakatsojaksi, koska hän kokee ettei ole saanut kaikkea sitä taustatietoa, mikä päätöksen valmistelijalla hankkeesta on.

Syntyvä tieto ei ole päätöksentekijän kannalta ongelmatonta. Päätöksentekoon avoimessa vaiheessa integroitunut tutkimustieto sekoittuu muuhun tietoon ja tietämykseen sekä institutionalisoituneessa vaiheessa korostuviin arvoihin ja intresseihin. Onkin ilmeistä, että päätöksentekijä hahmottaa omaa tietämystään varsin kokonaisvaltaisesti. Tällöin tieteellisellä tiedolla ei tässä mie-

lessä ole hänen kannaltaan erityisasemaa muuhun tietoon ja informaatioon nähden (Lampinen 1992, 6).

Yksittäistä päätöksentekoa monimutkaistaa entisestään se, että aiotun hankkeen tärkeyden ja merkityksen arviointi perustuu pääosin ennakoivaan ajatteluun. Esimerkiksi sitä millä tavalla aiottu liikuntapaikka todella muodostuu merkitykselliseksi alueen asukkaille on huomattavasti vaikeampaa hahmottaa kuin sitä, että hankkeesta seuraa taloudellisia vaikutuksia tai lisää imagoarvoa paikkakunnalle. Hankkeesta aiheutuvien erilaisten seurausten konkretisoimiseksi tukeudutaan usein muista samankaltaisista hankkeista saatuihin kokemuksiin. Tutustumiskäynnit muille paikkakunnille ovatkin suunnittelutyön arkea. Näiden myötä näkemystä omasta hankkeesta tarkennetaan ja pyritään myös ennakoimaan, mitä seurauksia hankkeesta aiheutuu omalla paikkakunnalla.

Arviointia ja arvottamista tehdään siis hankesuunnitteluun liittyen jatkuvasti. Toisaalta on ilmeistä, että systemaattisen arviointitiedon hyväksikäyttö päätöksenteossa on vasta alussa (Harrinvirta, Uusikylä & Virtanen 1998, 40). Laajemmin tarkasteltuna kyse on paikallishallinnon kehittämistyöstä, jossa viimeisten vuosikymmenten aikana on kokeiltu useita erilaisia arviointimenetelmiä. Näiden juuret ovat pääasiassa policyanalyysissä ja evaluaatiotutkimuksessa (Ahonen 1985, 1). Evaluaatiotutkimuksella tarkoitetaan tässä sosiologisesti painottunutta suuntausta hallinnon tutkimuksen piirissä, jossa sosiaalisesti tärkeäksi koettuja toimenpiteitä (mm. opetus-, sosiaali- ja terveystalouden kehittämisen) on pyritty edistämään kerätyn arviointitiedon avulla. Policyanalyysi nojautuu enemmän politiikan tutkimukseen sekä taloustieteisiin. Tutkimuksen päähuomio kohdentuu julkisten toimenpiteiden tehokkuuden ja vaikuttavuuden arviointiin.

Hallinnon arvioinnin tutkimukselliset lähtökohdat ovat yleensä perustuneet tekniseen, mittausta korostavaan tutkimusotteeseen. (Vuorela 1990, 9) Kuitenkin on havaittavissa, että arvioinnin konteksti ja ulottuvuudet ovat koko ajan laajentuneet, jolloin suljetun systeemin tarkastelusta on edetty toiminnan ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen tiedostamiseen ja edelleen toiminnan sisäisen dynamiikan arviointiin. Pertti Ahosen (1985, 3) mukaan hallinnon palvelutehtävää korostettaessa myös arviointi kohdentuu aiempaa useammin hallinnon kykyyn tarjota palveluitaan demokratian ja tasa-arvon vaatimusten mukaisesti. Tässä tehtävässä tarvitaan teknisen ja rationaalisen asiantuntijatiedon ohella päätöksenteon arvoulottuvuuden tiedostamista, mikä osaltaan ohjaa myös arvioinnin kehittämistä (Uusikylä 1999, 29-30).

Kun hallinnon kehittämistyötä palvelevaa arviointia ulotetaan hankesuunnitteluun ja vaikutusten arviointiin, voidaan menetelmälle asettaa kahdenlaisia vaatimuksia: toisaalta kohteesta nousevia vaatimuksia, toisaalta arviointitutkimuksen teosta itsestään aiheutuvia vaatimuksia. Pyrittäessä arvioimaan yksittäisestä hankkeesta aiheutuvia seurauksia nämä vaatimukset kiteytyvät paikallisesti. Toisaalta tarvitaan riittävän vakiintunutta metodologiaa, jotta sitä voidaan soveltaa tärkeäksi koettujen periaatteiden pohjalta. Erityisen ja yleisen vaatimuksista menetelmän on siten oltava joustava ja tapauskohtaisesti sovellettavissa.

Eräs tällainen menetelmä, jonka avulla voidaan yksittäisestä hankkeesta aiheutuneita seurauksia arvioida varsin yksityiskohtaisesti, on ympäristövaikutusten arviointi (YVA). Ympäristöön kohdistuvien vaikutusten ohella tehdään entistä useammin myös ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointia. Tarkoitukseen kehitetyllä sosiaalisten vaikutusten arvioinnilla (SVA) voidaan myös tarvittaessa täydentää ympäristövaikutusten arviointia. Näillä menetelmillä pyritään tunnistamaan sekä arvioimaan yksittäisestä hankkeesta aiheutuneita vaikutuksia mahdollisimman laajasti, kun taas evaluaatiotutkimuksessa painotetaan yleensä erilaisten toimenpideohjelmien vaikutusten sekä vaikuttavuuden arviointia. YVA:ssa ja SVA:ssa tarkastelu ulotetaan myös ei-toivottuihin seurauksiin ja arvioinnissa nousevat esiin myös useiden eri ihmisryhmien mielipiteet ja näkökannat. Ajankohtaiseksi tämänkaltaisen vaikutusten arvioinnin tekee se, että sitä voidaan soveltaa useaan erilaiseen käyttötarkoitukseen. Arvioinnin tavoitteeksi voidaan ottaa esimerkiksi asukasnäkökulman esiinnostaminen, päätöksenteon palveleminen tai uuden koetellun tiedon muodostaminen.

2.4 Liikuntasuunnittelu tieteenalana ja käytännöllisenä toimintana

Yhdyskuntasuunnittelun muuttuessa aiempaa vuorovaikutteisemmaksi, kiteytyvät sen käytännöt myös eri toimijoiden esittämiin arvosidonnaisiin näkökantoihin. Näkökantojen ja koetellun tiedon perusteella pyritään tapauskohtaisesti määrittelemään toiminnalle tavoitteita, jolloin suunnittelun kenttä kokonaisuudessaan pirstoutuu monien erilaisten toimijoiden, projektien ja menetelmien sovellutuksiksi. Myös ympäristöön sekä ihmisiin kohdistuvaa vaikutusten arviointia voidaan soveltaa erityyppisissä toimintaympäristöissä. Käytännöllisten ulottuvuuksiensa lisäksi suunnittelulla ja siihen liittyvällä arvioinnilla on myös tieteelliset päämääränsä, joiden kautta menetelmää sekä tieteenalaa kehitetään ajan vaatimusten mukaisesti.

Tämän tutkimuksen tieteellinen tarkasteluympäristö on lähinnä liikuntasuunnittelua, tosin selväpiirteisen rajan vetäminen liikunnan hallinnollisen ja sosiologisen tutkimuksen suuntaan on täysin mahdotonta. Myös yhteys yleiseen yhdyskuntasuunnitteluun on ilmeinen. Seuraavassa tarkastellaan kuitenkin liikuntasuunnittelun erityispiirteitä, jotta alan tieteellisten ja käytännöllisten kytkeäntöjen tiedostamisen kautta voidaan luoda kuvaa tieteenalasta osana yhteiskunnallista muutosta sekä sitä heijastelevaa liikuntatoiminnan kehittämistyötä.

Liikuntasuunnittelun teoriat ja käytännöt ovat yhdyskuntasuunnittelun tavoin sidoksissa aikansa poliittisiin, taloudellisiin sekä tieteellisiin käsityksiin. Tapahtuneet muutokset ovat heijastuneet edelleen liikuntasuunnitteluun, jonka teoretisoinnissa on pitkälti noudatettu yhdyskuntasuunnittelussa tapahtuneita paradigmanmuutoksia. (ks. Olin 1977; Vuolle 1978; Suomi 1989a ja 1998). Tämän mukaisesti tieteenalaa on 1970- ja 1980-luvuilla kehitetty muun muassa hyvin-

vointi- ja tarveteorioihin sekä systeemiteoriaan nojautuen. Taustalla on vaikuttanut näkemys, jossa suunnittelu on nähty pitkälti yhteiskunnallisen säätelyn ja ohjauksen apuvälineenä, jonka painopiste on tiedeperustaisessa ongelman määrittelyssä sekä tavoitteiden asettelussa.

Timo Ojala (1981, 12) on lähestynyt tieteenalaa yleisestä ongelmanratkaisun näkökulmasta määrittäen liikuntasuunnittelun päätöksenteon valmisteluksi. Suunnittelutoimenpiteitä ovat tällöin 1) ongelmien tiedostaminen, 2) tiedon keruu ja sen analysointi, 3) tavoitteiden asettaminen ja keinojen määrittäminen sekä 4) asetettujen tavoitteiden toteutumisen ja vaikutusten arviointi. Ojalan rationalistiseen näkemykseen sisältyy ihanteellinen tavoite selkeästä ongelman rajaamisesta ja oikeiden keinojen löytämisestä sen ratkaisemiseksi. Määritelmää voidaan tarkastella ideaalimallina, joka normittaa toimenpiteitä. Määritelmä koskee suunnittelua yleensä, eikä siinä ole korostettu liikuntasuunnittelun erityispiirteitä. Seuraavassa määritelmässä Ojala kytkee näkemyksensä liikuntatoimintaan:

”Osana yhteiskuntasuunnittelua liikuntasuunnittelu kohdistuu liikuntajärjestelmän toimintaan, liikunta-politiikkaan ja koko liikuntakulttuuriin, jolloin tavoitteena on yhteiskunnan kannalta mahdollisimman tarkoituksenmukaiset liikuntapalvelut ja -edellytykset. Liikuntapalveluiden ja -edellytysten tehtävänä on ensisijaisesti tyydyttää yhteiskunnassa esiintyviä liikunnallisia ja muita inhimillisiä tarpeita, mikä puolestaan aiheuttaa muutoksia väestön liikunta-aktiiviteetissa. Näitä muutoksia ja niiden vaikutuksia pyritään selvittämään seurannan ja tutkimuksen avulla liikunta- ja yhteiskuntasuunnittelun lähtökohdiksi.”

Kyseessä on kattava määritelmä, jossa liikuntasuunnittelun käytännöllisenä päämääränä on toimivien liikuntapaikkojen ja -palveluiden aikaansaaminen. Vaikka tarpeet on esitetty yleisesti ”yhteiskunnassa esiintyvinä tarpeina”, viitataan niillä myös asukkaiden tarpeisiin harrastaa liikuntaa, ei pelkästään suunnittelujärjestelmästä itsestään nouseviin tarpeisiin. Asukkaiden tarpeita voidaan määritelmän mukaan selvittää myös tieteellisen tutkimuksen keinoin.

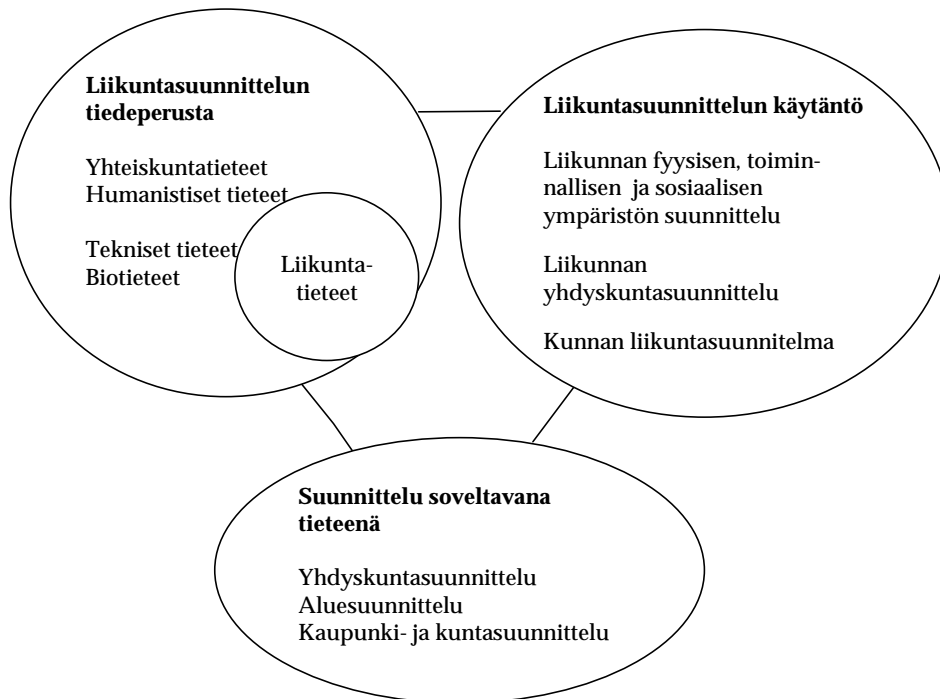
Yhteiskuntatieteiden merkitys liikuntasuunnittelun kehityksessä on ollut keskeistä, mikä ilmenee myös liikuntasuunnittelun akateemisessa institutionalisoitumisessa. Vuonna 1971 perustettiin Jyväskylän yliopiston liikuntatieteelliseen tiedekuntaan liikuntasuunnittelun laitos, jonka pääoppituoliksi saatiin liikuntasosiologian professori. Laitokselle saatiin vuonna 1974 liikuntasuunnittelun apulaisprofessorin virka. Tämä virka on edelleen alan pääoppituoli, tosin vuonna 1998 apulaisprofessorin virka muutettiin muiden vastaavien apulaisprofessorien tavoin professorin viraksi. Liikuntasuunnittelun akateeminen yhteys liikunnan yhteiskuntatieteisiin on ilmeinen, sillä 1987 liikuntasuunnittelun laitoksen nimi muutettiin liikunnan sosiaalitieteiden laitokseksi.

Yhteiskuntatieteissä tapahtuneiden muutosten myötä on liikuntasuunnittelussa siirrytty systeemiajattelusta kohti avoimempia ja vaihtoehtoisempia teoreettisia lähestymistapoja. Voidaan sanoa, että yhä useammin sekä aiempaa tietoisemmin ”liikuntasuunnittelulla” tarkoitetaan sellaista suunnittelua, jossa alueen asukkaiden elinympäristön fyysiset, toiminnalliset ja sosiaaliset elementit kohtaavat. ”Liikunnan yhdyskuntasuunnittelussa” nämä tekijät pyritään ottamaan huomioon mahdollisimman monipuolisesti myös eri hallintosektorien toiminnoissa. Paikallisessa suunnittelussa kyseessä on liikuntapoliittista pää-

töksentekoa ohjaava kunnan liikuntatoimen omakohtainen liikuntasuunnitelma. (Suomi 1989a, 17-18)

Myös suhtautuminen asiantuntijakeskeiseen, teknokraattiseen liikuntasuunnitteluun on vähitellen muuttumassa. Liikuntasuunnittelun käytännöissä uutta näkemystä edustavat yhteissuunnittelu- ja toimintatutkimusprojektit, joita liikunnan sosiaalitieteiden laitoksella on 1980-luvulta lähtien toteutettu. Näistä keskeisimmät ovat Jyväskylän Huhtasuon yhteissuunnittelukokeilu (Suomi 1989a ja 1998) sekä liikunnan mallimaakunta -projekti Kainuussa (Salmikangas 1994). Maantieteellisesti ankkuroiduissa projekteissa on kerätty tietoa kuntalaisten liikuntaan liittyvästä toiminnasta paikallista ja alueellista suunnittelu- ja kehittämistarvetta silmälläpitäen. Uudenlainen lähestymistapa sisältyy myös Neste Rally Finlandin ympäristövaikutusten arviointi -projektiin (Salo ym. 1996), jossa liikunnan sosiaalitieteiden laitos ja ympäristöntutkimuskeskus yhdessä arvioivat rallitapahtumasta aiheutuneita ympäristöllisiä ja taloudellisia vaikutuksia sekä koettuja sosiaalisia hyötyjä ja haittoja.

Liikuntasuunnittelun teoreettiset ja käytännölliset ulottuvuudet on esitetty seuraavassa kuviossa. Kuvioon on sijoitettu myös suunnittelu soveltavana tutkimuksena, sillä monet teoreettiset käsitteet sekä menetelmät ovat aiemmin esitetyn mukaisesti peräisin yleisemmästä suunnittelua palvelevasta tutkimuksesta.

KUVIO 2 Liikuntasuunnittelu tieteenä ja käytännöllisenä toimintana (soveltaen Suomi 1989a, 10)

Liikuntatieteet koostuvat useista eri osa-alueista, joista tässä tutkimuksessa keskeisimpänä korostuu liikunnan yhteiskuntatieteellinen tutkimus. Liikunta-

suunnittelun kannalta keskeisiä tutkimusaloja ovat tällöin sosiologia sekä hallinnon ja politiikan tutkimus. Kunnan liikuntasuunnitelma edustaa käytännöllistä näkökulmaa, joka ulottuu yksittäisten hankkeiden tasolle asti. Hankkeiden tarkastelun merkitys kasvaa jatkossa valtiollisen keskitetyn suunnittelun menettäessä vastaavasti merkitystään. Kuitenkaan kyseessä ei ole tarkasteluper-spektiivin kapeneminen, sillä kunnan liikuntasuunnitelman kytkeytyminen alueelliseen ja seudulliseen kehittämistyöhön sekä eri sektorien hallinnolliset rajat ylittävään suunnitteluun on eräs keskeinen liikuntasuunnittelun kehitys-suuntaus.

2.4.1 Valtakunnan politiikasta paikalliseen yhteistyöhön

Kun liikuntasuunnittelun käytäntöjä tarkastellaan historiallisesti, voidaan läh-tökohdaksi ottaa 1930-luku, jolloin valtio ryhtyi avustamaan urheilua. Alkuai-koina taloudellinen tuki koostui tilojen rakennusavustuksista sekä raha-arpa-jaisvarojen jakamisesta urheilulle (Suomi 1989a, 9; Juppi & Aunesluoma 1995, 49). Siirryttäessä maailmansotien väliseen ja edelleen jälkeiseen aikaan urheilu-paikkoja rakennettiin pääasiassa kilpaurheilun tarpeita varten. Urheiluseurat olivat aktiivisesti mukana rakentamassa ja peruskorjaamassa tiloja itselleen. (Suomi 1989b, 43) Hyvinvointivaltion voimistuessa liikuntapaikkoja pyrittiin viemään lähemmäs asukkaita, sillä heidän lisääntynyt vapaa-aikansa asetti uu-sia vaatimuksia liikuntarakentamiselle, josta tulikin valtiojohtoisen liikuntapolitiikan tärkeä toteuttamisen kanava. Ojalan (1981, 11) mukaan yhteiskunnan liikuntatoiminnassa nousi suunnittelun tarve esille 1960-luvun jälkipuoliskolla, jolloin liikuntapolitiikalla alettiin käsittää valtiovallan ohjausta ja resursointia, ei pelkästään urheilun keskusjärjestöihin kytkeytyntä politikointia (ks. myös Juppi & Aunesluoma 1995, 89).

1960- luvulla alkanut suunnittelun ja politisoinnin aika suomalaisessa lii-kuntakulttuurissa tuotti suuren joukon mietintöjä, selvityksiä ja periaatteita. Ne sisälsivät myös joukon liikuntapoliittisia käsitelmäärittelyjä, mutta varsinainen yhtenäinen liikuntapoliittinen käsitejärjestelmä oli tuolloin vielä varsin puut-teellinen ja katkonainen. Ennen akateemista institutionalisoitumistaan liikunta-suunnittelua ja -politiikkaa tehtiin valtakunnallisilla neuvottelupäivillä. Liikuntasuunnittelun linjausten kannalta keskeisiä tapahtumia olivat vuoden 1967 liikuntapoliittiset neuvottelupäivät, vuoden 1968 Niemen toimikunnan mie-tintö, liikuntapoliittinen mietintö vuodelta 1969 sekä liikuntasuunnittelusemi-naari vuodelta 1970 (emt, 86-91).

Näiden selvitysten ja neuvottelujen ansiosta urheilu alettiin mieltää osaksi liikuntaa, jota harrastivat kaikenikäiset ja kaikista yhteiskuntaluokista tulevat miehet sekä naiset. Liikuntaa nivellyttiin myös muuhun yhteiskuntapolitiikkaan tavoitteena kaikkien väestöryhmien jatkuvasti erilaistuvien urheilullisten ja liikunnallisten tarpeiden tyydyttäminen. Tämä tavoite konkretisoitui vuoden 1970 liikuntasuunnitteluseminaarissa, jossa liikuntasosiologi Kalevi Heinilä nosti esiin vaatimuksen ”ihmiskeskeisestä liikuntasuunnittelusta”. Hänen mukaansa valitseva teknologinen urheilusunnittelu tuotti ”standardisoituja, kansainvälisesti normitettuja kilpailupaikkoja, joiden suunnittelussa usein riittää pelkkä rakennus- ja urheiluteknillinen asiantuntemus” (Heinilä 1971, 15). Oli

ilmeistä, että kilpa- ja huippu-urheilun lähtökohdista toteutettu suunnittelu ei enää riittänyt moniarvoistuvan liikunnan harrastamisen edellytysten luomiseksi.

Asukkaiden tarpeiden ja liikuntaedellytysten toteuttaminen muodosti ihmiskeskeisen liikuntasuunnittelun ytimen, joka seminaarissa kirjattiin ylös teeseinä. Idealistisen tavoitteiden asettelun taustalla oli jatkuvasti kasvava usko tieteelliseen tutkimukseen suunnittelua ohjaavana toimintana. Niinpä teeseissä on mainittu muun muassa, että ”suunnittelu vaatii tuekseen täsmällistä tietoa, jonka avulla voidaan selvittää tavoitteiden saavuttamisen edellytyksiä ja keinoja sekä liikunnan vaikutuksia niin yksilöille kuin yhteiskunnallekin”. Tutkimuksen asemaa on sittemmin korostettu ja edelleen vahvistettu liikuntasuunnittelun parissa. Kuitenkin siten, että edellä esitetyn kaltaisesta 1970-luvulla vallinneesta tiedeoptimismista on osin luovuttu rationalistisen suunnittelukäsityksen kriisiytymisen myötä.

Hyvinvointivaltion ohjauksen rationalistisuus liikuntasuunnittelussa kiteytyy ylhäältä asetettuihin väestönormeihin ja standardeihin. Ensimmäinen keskitetty valtakunnallinen liikuntapaikkasuunnitelma tehtiin vuosille 1980-1985. Läänikohtaiset liikuntapaikkasuunnitelmat hyväksyttiin vuodesta 1979 lähtien jokaisen läänin urheilulautakunnassa (Klemola 1995, 192). Nämä nähtiin merkittäviksi ohjauksen välineiksi, joilla pyrittiin varmistamaan asetettujen valtakunnallisten liikuntapoliittisten tavoitteiden toteutuminen myös paikallistasolla. Kolmiportainen järjestelmä luotiin pääasiassa selkiyttämään ja harmonisoimaan kuntien, läänien ja valtion liikuntasuunnittelua.

Erityisen voimakkaasti valtion asemaa korostettiin vuoden 1980 liikuntalaissa (Pekkanen & Aarnio 1981). Lailla pyrittiin vakauttamaan suomalaista liikuntakulttuuria ohjaamalla resursseja kokonaisvaltaisesti. Siinä määriteltiin myös yleinen työnjako, jossa valtion sekä kuntien tehtävänä oli ensisijaisesti edellytysten luominen liikuntatoiminnalle. Toiminnan järjestämisestä vastasivat lain mukaan pääasiassa liikuntajärjestöt. Laki selkiytti työnjakoa paikallisesti, mutta siinä eroteltiin myös toisistaan fyysisen ympäristön (liikuntapaikat) sekä toiminnallisen ympäristön suunnittelu. Käytännössä kunnan tekninen toimi sekä liikuntatoimi rakennuttivat ja ylläpitivät paikallisia liikuntapaikkoja, joissa liikuntaseurat järjestivät toimintaa.

1990-luvun alun taloudellinen lama ja sitä seurannut rakennemuutos murensivat julkisen sektorin merkitystä liikuntarakentamisen ohjaamisessa. Laman syödessä julkisia palveluja ja henkilöresursseja vaikutukset kohdistuivat myös liikunta- ja vapaa-aikatoimeen. Erityisen voimakkaasti julkisia liikuntamenoja karsittiin valtakunnallisesti vuoden 1992 aikana (Ilmanen 1995, 311). Palkka- ja henkilöstömenojen, liikuntapaikkojen käyttökustannusten ja avustusten leikkaamisen ohella liikuntarakentaminen väheni merkittävästi. Esimerkiksi Keski-Suomen läänissä liikuntapaikkojen perustamis- ja perusparannuskustannukset pienenevät vuodesta 1990 vuoteen 1993 peräti 93 prosenttia (Karimäki 1995, 8).

Lamaa edeltäneenä aikana kunnan liikuntatoimen johtoajatuksena oli pyrkimys tuottaa liikuntapalveluja tasapuolisesti kaikille kuntalaisille. Parhaiten tämän nähtiin toteutuvan julkisen sektorin kautta. Hyvinvointivaltion kasvun aikana maahamme rakennettu laaja julkinen liikuntapaikkaverkosto ilmentää taustalla vaikuttavia ideologisia periaatteita. Hyvinvointivaltion keskei-

set arvot, tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus, ovat ohjanneet myös liikuntapaikkojen käyttöperiaatteita. Julkiset liikuntalaitokset ovat olleet pääosin ilmaisia käyttäjilleen tai niiden käytöstä on veloitettu ainoastaan nimellismaksu. Kuntalaisille julkiset liikuntapaikat ovat tarjonneet mahdollisuuden edulliseen liikunnan harrastamiseen.

Liikuntapaikkojen katsottiin olevan tärkeitä kuntalaisten hyvinvoinnille ja siksi niitä tuli rakentaa ja ylläpitää julkisin varoin. Vaikka liikuntapaikkaverkoston ylläpitäminen on kallista, ovat kuntalaiset selvityksen (Laurinkari, Niemelä, Pusa & Kainulainen 1995, 67) mukaan valmiita ylläpitämään sitä julkisin varoin. Toisaalta on kuitenkin ilmeistä, että jouduttaessa taloudelliseen laskusuhdanteeseen kuntalaiset ovat valmiita ensimmäisenä karsimaan nimenomaan liikunta-, kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluista (Sihvo & Uusitalo 1994, 19).

Laman seurauksena voimistui tarve organisoida paikallistason liikuntapalvelut uudella tavalla. Yhtenä kunnan sisäisenä ratkaisuna turvaututtiin aiempaa useammin järjestö- ja yksityisen sektorin palvelutuotantoon. On arvioitu (Kurikka 1995, 81), että suurimmissa kunnissa liikuntaan liittyvät järjestelyt ovat edenneet erilaisten yksityistämiskäytösten suuntaan ja pienemmissä kunnissa on painotettu enemmän yhteistyötä seurojen ja muun paikallisen kansalaistoiminnan kanssa.

Paikallistason yhteistyötä painotetaan myös komitean mietinnössä, jossa on määritetty liikuntapolitiikan yleislinjoja 1990-luvulle. Mietinnössä kehoitetaan tiivistämään paikallisia liikuntapalveluja tuottavien tahojen keskinäistä yhteistyötä. Yhteistyötahoina mainitaan muun muassa kunnat, liikuntaseurat, työ- ja muut yhteisöt sekä yksityinen sektori. Mietinnössä kiinnitetään huomiota myös tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen paikallista liikuntatoimintaa järjestettäessä. (Liikuntakomitean mietintö 1990, 6-7)

Hyvinvointiyhteiskunnan muuttuessa ja etsiessä uudenlaisia toimintatapoja myös kunnan tehtäväkenttä on laajentunut 1990-luvun aikana liikuntaedellytysten sekä -paikkojen rakentajasta ja ylläpitäjistä paikallisen liikuntatoiminnan kehittäjäksi ja koordinoijaksi. Tässä tehtävässä korostetaan yhteistyön tekemisen merkitystä. Vuonna 1998 annetussa uudistetussa liikuntalaissa on kunnan tehtävät kiteytetty seuraavasti:

”Kunnan tulee luoda edellytyksiä kuntalaisten liikunnalle kehittämällä paikallista ja alueellista yhteistyötä sekä terveyttä edistävää liikuntaa, tukemalla kansalaistoimintaa, tarjoamalla liikuntapaikkoja sekä järjestämällä liikuntaa ottaen huomioon myös erityisryhmät.” (Liikuntalaki (1998) <http://www.kuntaliitto.fi/opetus/liiklaki.htm>)

Uudessa liikuntalaissa työnjako kunnan ja liikuntaseurojen välillä on säilynyt ennallaan. Yleisten liikuntaedellytysten luominen on edelleen valtion ja kuntien tehtävänä, kun taas liikuntajärjestöt vastaavat toiminnan järjestämisestä. Uutena painotuksena voidaan kuitenkin pitää laaja-alaista tulkintaa ”järjestämisestä”, joka kunnan kohdalla sisältää myös tarvittavien liikuntapalvelujen tuottamisen organisoimisen. Tässä mielessä kunnat ovat varsin keskeisiä toimijoita kehitettäessä paikallista liikuntakulttuuria ja luotaessa tarvittavia yhteistyöverkostoja.

3 SOSIAALISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI

3.1 Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin historiaa

Julkisista hankkeista aiheutuneita vaikutuksia on arvioitu Pohjois-Amerikassa 1970 -luvun alusta lähtien. Arvioinnin taustalla on Yhdysvaltain kansallinen ympäristölaki (National Environmental Policy Act, NEPA), joka saatettiin voimaan vuonna 1970. Ympäristölain mukaan erilaisista projekteista, hankkeista ja ohjelmista, joihin sisältyy kansallista maan-, oikeuden- sekä verovarojen käyttöä, on valmistettava lausunto odotettavissa olevista ympäristövaikutuksista. Vaikutusten arviointi on ennakoivaa luonteeltaan ja sen tulee olla laaja-alaista koskien koko inhimillistä ympäristöä. Laissa on vaatimus sekä luonnon- että yhteiskuntatieteiden integroimisesta suunnitteluun ja päätöksentekoon, josta aiheutuu ympäristövaikutuksia. (Burdge 1998, 3; Freudenburg 1986, 453)

Toimintaohjelman tai hankkeen monipuolista arviointia varten kehitetyistä menetelmistä tunnetuin on ympäristövaikutusten arviointi YVA (Environmental Impact Assessment, EIA). Lain alkuaikoina arviointeja tehtiin runsaasti, sillä 1970 -luvun aikana yksinomaan Pohjois-Amerikassa rekisteröitiin yli 12.000 YVA-selvitystä, joista noin kymmenesosa johti oikeuskäsittelyyn. Alkuaikojen selvityksissä ei käsitelty lainkaan sosiaalisia näkökulmia, sillä tarkastelun painopiste oli ympäristövaikutusten luonnontieteellisessä arvioinnissa. (Freudenburg 1986, 454).

Ehkä tunnetuin YVA -selvityksistä oli Alaskan halki rakennetun öljyputken seurausten arviointikäsittely vuosina 1970-1973. Käsittelyssä nostettiin esiin vaikutukset maaperään ja eläinkantaan, mitkä sitten otettiin huomioon kun rakentaminen aloitettiin. Vaikutusten arvioinnin puutteet ilmenivät kuitenkin pian, sillä reitin varrella asuvien ihmisten elämään rakentaminen aiheutti merkittäviä muutoksia. Rakennushankkeeseen jouduttiin tuomaan tuhansittain rakentajia, jolloin perinteisen eskimokulttuurin ja ”muukalaisten” elämäntyylien välille syntyi jännitteitä ja ristiriitoja. Termiä ”Sosiaalisten vaikutusten arviointi” (Social Impact Assessment, SIA) käytettiin ensimmäisen kerran

vuonna 1973 kuvaamaan öljyputken rakentamisesta aiheutuneita muutoksia alueen ainutlaatuiselle eskimokulttuurille (Burdge 1998, 4).

Sosiaalisten vaikutusten arviointien määrä kasvoi 1970-luvun jälkipuolella aloitettujen suurten rakentamisprojektien myötä, minkä seurauksena arviointimenetelmää vakioitiin (Freudenburg 1986, 457). Vuonna 1981 perustettiin kansainvälinen vaikutusten arvioinnin liitto (International Association for Impact Assessment, IAIA), jonka tehtävänä on edistää ympäristö- ja sosiaalisten vaikutusten arviointia eri puolilla maailmaa. Laaja-alaisen, myös sosiaalisen huomioon ottavan vaikutusten arvioinnin etenemisen seuraavia vaiheita olivat Maailman Pankin (1986) ja EEC:n (1989) sitoumukset ympäristövaikutusten arviointiin sekä YK:n julkaisema niin sanottu Brundtlandin komitean raportti (1987), joka nosti ympäristöuhat suuren yleisön tietoisuuteen. (Burdge 1998, 5)

Lainsäädäntöön perustuva vaikutusten arviointi oli alkuvaiheissa vilkasta nimenomaan Pohjois-Amerikassa, koska se oli varsin väljästi asuttua ja uusia lupia erilaisille hankkeille oli helpompi saada siellä kuin tiheimmin asutussa Euroopassa. Kun Pohjois-Amerikasta puuttui eurooppalainen tiukka lupakäytäntö sekä voimakas valtion suunnittelukoneisto, nähtiin ympäristölakiin nojaavat menettelyt tätä tyhjiötä täydentävinä tarpeellisina toimenpiteinä (Haverinen 2000, 30).

Euroopan Unionin YVA-direktiivi on vuodelta 1985 (Euroopan Yhteisöjen neuvoston direktiivi 85/337/ETY). Direktiivissä esitetään arvioitavaksi sellaisia julkisia ja yksityisiä hankkeita, joilla todennäköisesti tulee olemaan merkittäviä ympäristövaikutuksia. Vuonna 1997 direktiivi uudistettiin (Euroopan Unionin neuvoston direktiivi 97/11/EY), jolloin määritelmää täsmennettiin kohti laajempaa ympäristövaikutuskäsitettä, joka mahdollistaa integroidun vaikutusten arvioinnin. Määritelmä on muodoltaan väljä ja antaa jäsenmaille mahdollisuuden soveltaa erilaisia ympäristöllisiä, sosiaalisia, taloudellisia ja kulttuurisia lähtökohtia laaja-alaisessa vaikutusten arvioinnissa.

Suomessa laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä saatettiin voimaan 1.9.1994. Lain tarkoituksena on ”edistää ympäristövaikutusten arviointia ja yhtenäistä huomioon ottamista suunnittelussa ja päätöksenteossa sekä samalla lisätä kansalaisten tiedonsaantia ja osallistumismahdollisuuksia” (Ympäristövaikutusten arviointi 1995, 17). Annetussa laissa ympäristövaikutuksella tarkoitetaan hankkeen tai toiminnan aiheuttamia välittömiä ja välillisiä vaikutuksia ympäröivään luontoon, yhdyskuntarakenteeseen sekä ihmisiin. YVA-laki sisältää sosiaalisten vaikutusten arvioinnin, jonka tarkoituksena on arvioida hankkeesta ihmisiin, yhteisöihin ja yhteiskuntaan kohdistuvia vaikutuksia. Sittemmin SVA on myös Suomessa eriytynyt omaksi arviointimenetelmäkseen, jossa tarkastellaan ihmisten hyvinvoinnissa ja sen jakautumisessa aiheutuneita muutoksia (Juslen 1995a, 5).

3.2 SVA:n määritelmiä

SVA:ta kehitettiin 1970-luvulla pikemminkin käytännöllisten kuin teoreettisten intressien pohjalta. Erilaisten hankkeiden arvioinneista saadut kokemukset ovat olleet perustana arviointimenetelmän tarkentumiselle. Freudenburg (1986, 452-453, 464) kuvaa menetelmää hybridiksi, jonka jäljet johtavat sekä tieteellisiin että poliittisiin prosesseihin. Menetelmää voidaan lähestyä sekä tutkimuksen että osallistumisen näkökulmasta. Yhteisenä tekijänä tutkimuksella ja poliittisella osallistumisella on päätöksenteko, sillä SVA:n avulla on pyritty tuottamaan aiempaa monipuolisempaa tietoa päätöksentekijöiden tarpeeseen. Käytännössä SVA:n soveltajia ovat olleet sekä riippumattomat tutkijat kuin poliittisesti sitoutuneet tahot ja yrityskonsultitkin.

Yhteistä eri tahojen sovellutuksille on ollut se, että SVA:n avulla on tarkasteltu hankkeen aiheuttamia ihmisyhteisöön ja elinympäristöön kohdistuvia merkittäviä muutoksia sekä näiden muutosten vaikutuksia alueen ihmisiin. Tällöin arvioinnilla voidaan katsoa olevan kolme erilaista funktiota: 1) arviointi päätöksentekijöitä palvelevana asiantuntijatyönä, 2) arviointi kansalaisten osallistumisena suunnitteluun ja päätöksentekoon sekä 3) arviointi yhteiskunnallisena suunnittelunäkemyksenä (Raivola, Jokinen & Kamppinen 1993, 20).

SVA:n kaksi ensimmäistä funktiota vastaavat tutkimuksen ja osallistumisen näkökulmia. SVA:n kolmas funktio liittyy aiemmin esitettyyn rationalistisen suunnittelunäkemyksen kriisiytymiseen. Kahden ensimmäisen funktion välillä arvioijan rooli eroaa merkittävästi. Toimiessaan asiantuntijana hän tekee tutkimusta, joka pohjautuu yhteiskuntatieteellisiin teorioihin. Hänen tehtävään on tällöin tiedon tuottaminen käytännön tarpeisiin. Kun arvioinnissa korostetaan eri kansalaisryhmien osallistumista, painottuu arvioijan työssä lähinnä tiedottaminen, koordinointi ja osallistujien motivointi. Käytännössä nämä roolit menevät usein limittäin, joten SVA:n onnistumisen edellytyksiksi ovat nousseet arvioijan vuorovaikutustaidot sekä hänen kykynsä kuvata sosiaalisen ympäristön tilaa ja edelleen asukkaiden suhdetta suunniteltavaan hankkeeseen (emt, 20).

SVA:n hybridimäisyys ja käytännön myötä jäsentyneet eri funktiot nousevat esiin myös menetelmän määrittelyissä. Käytännön soveltamisen kannalta onkin huomionarvoista, että vaikka erilaisten projektisovellusten myötä metodi on pääperiaatteiltaan vakiintunut, ei kuitenkaan ole olemassa täysin yksiselitteistä käsitystä siitä, mitä sosiaalisia vaikutuksia SVA:ssa tulisi kulloinkin tarkastella. Pikemminkin arvioinnissa tulisi ottaa huomioon kunkin hankkeen ainutlaatuisuus, minkä pohjalta tarkasteltavat vaikutukset muotoutuvat (Juslen 1995a, 26-27; Kaskinen 1997, 13).

Sosiaalisia vaikutuksia ei eri tahojen tekemissä määrittelyissä ole esitetty yksiselitteisesti. Menetelmää onkin kuvattu varsin yleisluontoisesti:

”Yleensä sosiaalisten vaikutusten arvioinnissa viitataan niihin moninlaisiin vaikutuksiin, jotka tietystä toimenpiteestä aiheutuvat laajoille ihmisryhmille.” (Freudenburg 1986, 452)

Rabel J. Burdge ja Frank Vanclay (1998, 265) määrittelevät SVA:n ympäristölainsäädännön piirissä toisaalta ohjelmatason (”policy”) toimenpiteeksi, toi-

saalta yksittäiseksi projektiksi. Heidän mukaansa sosiaaliset vaikutukset sisältävät mistä tahansa julkisista tai yksityisistä toimenpiteistä ihmisiin kohdistuvat sosiaaliset ja kulttuuriset seuraukset:

”...prosessi, jossa etukäteen arvioidaan niitä todennäköisiä sosiaalisia seurauksia, jotka aiheutuvat ohjelmaston toimenpiteistä tai projekteista, erityisesti kansallisessa tai alueellisessa toimintaympäristössä. Sosiaaliset vaikutukset sisältävät minkä tahansa julkisen tai yksityisen toimenpiteen kaikki sosiaaliset ja kulttuuriset seuraukset, jotka liittyvät ihmisten elämäntapoihin, työhön, vapaa-aikaan, keskinäisiin suhteisiin, tarpeiden tyydyttämiseen ja yleiseen selviytymiseen yhteiskunnan jäsenenä.”

Soveltavan tutkimuksen kannalta SVA:n yksiselitteistä määrittelemistä tärkeämpää on menetelmän käytön hyödyllisyys tiedon tuottamisessa ja jäsentämisessä. Arviointimetodin tutkimukselliset juuret ovat sosiologisessa teollisen vallankumouksen sosiaalisten seurausten kuvaamisessa ja kartoittamisessa (Freudenburg 1986, 453; Juslen 1995a, 91). Yleinen yhteiskunnallinen tutkimus on tässä mielessä sisältänyt alusta alkaen arvioivan näkökulman teknologian kehittymisen aiheuttamiin sosiaalisiin muutoksiin. Arvioinnissa käytetyt menetelmät ovat sosiologiassa pitkään käytettyjä, mutta uutta ja näkökulmaa laajentavaa on se, että nämä pyritään SVA:ssa vakiinnuttamaan osaksi suunnittelu- ja arviointiprosessia.

Myös Suomessa arviointimenetelmän tarkentumiseen on vaikuttanut yhteiskuntatieteiden kehitys ja sen muuttuvat sisällöt poliittisten ja taloudellisten olosuhteiden peilaajina. Suomalaisen yhteiskunnan vaiheisiin reagoiden SVA on saanut vaikutteita ainakin sosiaali-indikaattori-, hyvinvointi- ja osallisuus-tutkimuksista. Asukkaiden näkökantojen hahmottaminen on SVA:n keskeistä sisältöä, jota painottaa muun muassa Rauno Sairinen (1992, 12). Hänen mukaansa SVA:n tarkoituksena on selvittää hankkeesta aiheutuneet vaikutukset yhteiskunnalliseen ympäristöön ja toisaalta yhteiskunnallisen ympäristön vaikutukset hankkeeseen. Vaikutukset ilmenevät pääasiassa sosiaalisina ja rakenteellisina muutoksina yhteisöissä, eri ihmisryhmissä, elinolosuhteissa sekä yksittäisten ihmisten toiminnoissa, jolloin ne voivat ilmetä esimerkiksi elämäntapojen tai -laadun muutoksina.

Arvioinnissa painotetaan elintapojen kokonaisvaltaista tarkastelua. SVA ei siten ole pelkkä tekniikka, jota sovelletaan mekaanisesti annetun mallin mukaisesti. Pikemminkin kyseessä on menetelmä, jonka avulla voidaan suunnittelu- ja päätöksentekoprosessia kehittää. Vaikutusten arviointi heijastuu koko suunnitteluprosessiin, jossa kokonaistarkastelu sekä yhteiskunnan moniarvoisuuden ja muuttumisen tiedostaminen ovat olennaisia piirteitä. (Paukkunen 1992, 45, 48) Laaja-alaiseen arviointiin sisältyykin monenlaisia tehtäviä. Eri ihmisryhmien asenteiden, elämäntapojen ja arvojen tiedostaminen, suunnittelun ja sitä seuranneen päätöksenteon kuvaaminen sekä odotettavissa olevien toivottujen ja ei-toivottujen vaikutusten ennakoiminen ovat keskeisiä toimenpiteitä. Sosiaaliset vaikutukset välittyvätkin usein asenteina, arvoina, ristiriitoina sekä ihmisten ja eri tahojen toimintojen muutoksina.

Suunnittelun avautuessa asiantuntijakeskeisestä asukaspainotteisempaan suuntaan, on eri ihmisryhmien näkemysten huomioonottaminen myös arvioinnissa aiempaa tärkeämpää. Jyri Juslenin (1995a, 5-6) esittämässä SVA:n määritelmässä korostetaan eri näkökulmien ja arvolähtökohtien merkitystä. Sosiaali-

sella vaikutuksella tarkoitetaan tällöin ihmiseen, yhteisöön tai yhteiskuntaan kohdistuvaa vaikutusta, joka aiheuttaa muutoksia ihmisten hyvinvoinnissa tai hyvinvoinnin jakautumisessa. Muutos voi olla kehitystä parempaan tai huonompaan suuntaan riippuen siitä kenen kannalta ja kenen arvoilla asiaa tarkastellaan. Eri vaikutukset saattavat olla myös aivan erilaiset yksilötasolla kuin esimerkiksi yhteisön kannalta tarkasteltuna.

Suomessa sosiaalisten vaikutusten arviointi on edennyt ympäristövaikutusten arviointia koskevan lain myötä. Juslen (1995b, 134-137) erittelee Suomessa tehtyjä ensimmäisiä SVA-selvityksiä saavutetun tiedon luotettavuuden kannalta. Hänen mukaansa keskeisenä ongelmana on ollut se, että sama taho, joka usein on kunnan palkkaama konsultti, tekee sekä suunnitelman että siihen kytkeytyvän vaikutusten arvioinnin. Vaikutusten arvioinnin riippumattomuus on siten kyseenalaista. Juslenin mukaan suunnittelun ja arvioinnin kytkeminen yhteen on heikentänyt nimenomaan arvioinnissa saavutetun tiedon laatua. Toisaalta myös tieteellisten teorioiden ja tutkimusmenetelmien soveltaminen arvioinneissa on ollut puutteellista. Usein sosiaaliset vaikutukset on samaistettu asukasosallisuuden kautta saatuun informaatioon, eikä esimerkiksi yhteiskuntatieteellisiä teorioita ja muuta saatavilla olevaa tietoa ole hyödynnetty riittävän monipuolisesti.

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että SVA-menetelmän soveltaminen on alkuvaiheissaan. Kuitenkin jotakin on saavutettu, mutta enemmän on mitä ilmeisemmin lupa odottaa. SVA:n kehittäminen on perustunut pääasiassa yksittäisiin arviointeihin (mm. Paukkunen 1990; Peuhkuri 1995; Salo ym. 1996), joiden taustalla on paikallisten viranomaisten sekä tutkijoiden halu saada kokemuksia menetelmästä. Toisaalta myös julkinen paine selvitystä kohtaan on suuri silloin kun kyseessä on asukkaiden elämään merkittävästi vaikuttava hanke. SVA:sta voidaan puhua "ihmisiin kohdistuvien vaikutusten" arviointina kun halutaan korostaa sosiaalisia vaikutuksia laajasti ja yhteisötason ilmiöt huomioon ottaen (Haverinen 2000, 33).

3.3 SVA erittelevänä arviointimenetelmänä

Sosiaalisten vaikutusten arviointia ovat alun perin kehittäneet yhtäläillä luonnontieteilijät kuin yhteiskuntatieteilijätkin, mikä on nähtävissä myös menetelmällisissä ratkaisuissa. Toisaalta laaja-alainen ja monitieteinen vaikutusten arviointi on jotakin mitä tutkimus- ja kehittämistyössä juuri nyt tarvitaan. Sosiaali- ja ympäristökysymysten monitieteisyys ja globaalit ulottuvuudet, yhteiskunnallisen aktiivisuuden jakautuminen monille eri tahoille sekä yhteiskunnan moniarvoisuus alkavat valjeta yhä useammalle. Ulrich Beck (mm. 1990) on jo pitkään puhunut riskiyhteiskunnasta, jossa yhteiskunnan itsetutkiskelu ja sisäinen herkkyys lisääntyvät. Jotta ongelmien kasvavaa kompleksisuutta voidaan lähestyä myös suunnittelun keinoin, tarvitaan työkaluja, jotka on kehitetty tätä varten.

Sosiaalisten vaikutusten arviointi on arviointia englanninkielisen sanan "assessment" kuvaamassa merkityksessä. "Evaluation" -tyyppisestä arvioin-

nista, jota arviointi pääosin on, SVA eroaa ainakin kolmessa suhteessa. Ensimmäkin, SVA:ssa tarkastellaan usein yksittäisen hankkeen seurauksia, kun taas "evaluation" -arvioinnissa arvioidaan erilaisten toimenpideohjelmien vaikutuksia ja vaikuttavuutta. Toinen ero on siinä, että SVA:ssa nousevat esiin myös hankkeesta aiheutuneet ei-toivotut vaikutukset. Kolmanneksi, SVA:ssa pyritään yleensä ennakoimaan tulevia vaikutuksia tarkoituksena minimoida ei-toivotut seuraukset, kun taas "evaluation" -arviointia tehdään jälkikäteen, joten painotus on menneen tarkastelussa. (Freudenburg 1986, 452)

Arvioinnin alkuperäinen terminologia aiheuttaa usein sekaannusta. Vierasperäisiä termejä joudutaan kuitenkin joskus käyttämään, koska suomenkielinen termistö on varsin niukkaa (ks. Sinkkonen & Kinnunen 1994, 54-55; Mäntysaari 1999b, 9-10). Eräs arviointia koskeva yleinen epäselvyys koskee arvioitavia vaikutuksia. Usein puhutaan vaikutuksista kun halutaan korostaa hankkeen erilaisia ja moniulotteisia seurauksia. Rajattaessa tarkastelu tietyn toimenpiteen tai ohjelman haluttuihin vaikutuksiin voidaan puhua ennemminkin vaikuttavuudesta (Aho 1985, 54).

Sosiaalisten vaikutusten arviointi on ensin mainitun tyyppistä arviointia, jossa pääpaino on erilaisten vaikutusten tunnistamisessa, keskinäisessä vertailussa ja merkittävyyden arvioinnissa. Vaikutuksia nostetaan esiin pyrkien ottamaan huomioon mahdollisimman monipuolisesti merkittävät sekä myös niin sanotut ei-toivotut vaikutukset. Voidaankin puhua hankkeesta aiheutuneista seurauksista, kuten vaikutusten arviointia kehittämään perustettu kansainvälinen yhdistys määrittelee:

"Vaikutusten arviointi on tehdyn tai aiotun toimenpiteen seurausten tunnistamista." (IAIA (1998) Impact assessment. <http://iaia.ext.nodak.edu/IAIA>)

Kokonaisvaltaiseen hankearviointiin kehitetyt menetelmät voidaan jaotella pelkistetyksi niiden sisältävän yhdistelevän tai erittelevän vertailumenetelmän mukaan (Leskinen 1987, 10-13). Yhdistelevään vertailuun perustuvassa arvioinnissa esiin nousevat vaikutukset yhdistetään ja niitä vertaillaan keskenään yhteismitallisina. Esimerkiksi kustannus-hyöty -analyysin tuloksina rahan muodossa esitetyt vaikutukset ovat keskenään yhteismitallisia, jolloin päätöksentekijät voivat vertailla saatuja taloudellisia tunnuslukuja toisiinsa. Erittelevässä vertailussa aiheutuneita seurauksia kuvataan sekä vertaillaan kullekin vaikutukselle ominaisessa muodossa eri ihmisryhmien näkökulmasta ja eri ajankohdina, jolloin esitetyt päätelmät ovat ehdollisia (emt 9-22; Hahtola 1990, 232).

SVA:n laaja-alaisuus nousee esiin sovellettaessa sitä erittelevänä vertailumenetelmänä. Erääksi lähtökohdaksi nousee yhteiskunnan moniarvoisuuden sekä erilaisten yhteisöjen moniäänisyyden tiedostaminen. Voidaankin sanoa, että erittelevään vertailumenetelmään perustuvalla arvioinnilla täydennetään luonnontieteisiin pohjaavaa yhdistelevää vertailua. Liiallisen yhteismitallistamisen kritiikki perustuu osin siihen, että yhteisöllisiä ongelmia ratkaistaessa on keskeistä tuoda esiin myös eri tahojen omat tavoitteet yhteiskunnallisen keskustelun ja päätöksenteon pohjaksi. Tällöin ongelmiin on mahdollista löytää useita erilaisia ratkaisumahdollisuuksia, jotka eivät välttämättä ole yhteismitallisia keskenään. Näiden tulkitsemisen myötä pyritään parhaaseen mahdolliseen päätösratkaisuun.

Tarkasteltaessa tietoa päätöksenteon ja sen aiheuttamien seurausten kanalta, korostuu tiedon käyttökelpoisuus. Yhä selkeämmäksi tulee myös se, ettei yksiselitteinen tieto sinänsä riitä, vaan päätöksentekoon liittyvillä moniulotteisilla inhimillisillä tekijöillä on myös osuutensa valintatilanteessa. Perinteisesti päätöksentekoa varten tuotettu tieto on ollut yhteismitallista, jotta päätöksentekijän on ollut sitä helppo soveltaa. Kuitenkin yhteismitallista arviointia voidaan arvostella liiallisesta yksinkertaistamisesta, koska yhteiskunnallisen toiminnan yhä monimutkaistuessa tarvitaan aiempaa joustavampia arviointimenetelmiä. Myös se miten tunnuslukuihin on päädytty voi jäädä epäselväksi, jolloin laskelmien logiikka ei välttämättä avaudu kaikille päätöksenteossa mukana oleville.

Merkittävä noste erittelevään vartailuun perustuvaa yhteismitatonta arviointia kohtaan aiheutuu yhteiskunnan ja elinympäristön nykytilasta. Jotta rajalliseksi osoittautuneita resursseja (esimerkiksi talous ja ympäristö) voidaan kohdentaa myös pitkällä aikavälillä järkevästi, tarvitaan muun muassa sosiaalisten, ympäristöllisten ja kulttuuristen tekijöiden huomioon ottamista suunnittelussa. Näiden näkökulmien integroituminen suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseihin on kuitenkin käytännössä edennyt varsin hitaasti. Esimerkiksi SVA:n etenemistä ovat osin hidastaneet vallitsevat ajatustavat, jotka osaltaan estävät ihmisiä havaitsemasta sosiaalisia prosesseja ja näitä selittäviä teorioita (Burdge & Vanclay 1998, 270).

Toisaalta laaja-alaisen vaikutusten arvioinnin ajankohtaisuus suunnittelun välineenä on jatkuvasti kasvanut. Myös tarve arvioinnin monitieteisyyteen ja käytännöllisyyteen on tiedostettu aiempaa selkeämmin. Suomessa SVA:n eteneminen sijoittuu luontevasti osaksi yleisempää suunnittelun muutosta, jota Pakarinen (1990, 27) kuvaa systeemiteorian avautumisena kohti hermeneuttista, aiempaa kontekstuaalisempaa ja osallistuvampaa teoriaa sekä siihen pohjautuvia suunnittelumalleja. Menetelmää voidaan perustella myös sillä, että siinä pyritään aiempaa tasa-arvoisempaan suunnittelu- ja arviointinäkemykseen. SVA:n erittelevyyttä on sen tarkastelu, ketkä hyötyvät ja ketkä häviävät päätöksenteon seurauksena. Kysymys sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta (mm. Harvey 1996, 418) on osa kuvausta, jonka perusteella myös vaikutusten epätasainen jakautuminen ja ei-toivotut vaikutukset voidaan nostaa esiin.

3.4 SVA:n käsitteelliset lähtökohdat ja konteksti

Suunnittelun kenttä on pirstaloitunut, jolloin yleistä lähestymistapaa ei enää ole. Erilaisia menetelmiä sovelletaan ja yhdistellään tapauskohtaisesti tarpeen mukaan. Tässä mielessä myös sosiaalisten vaikutusten arviointia voidaan tarkastella eräänlaisena yhdistelmänä erityyppisistä arviointimenetelmistä. Kun menetelmää verrataan Terho Vuorelan (1990, 66-67; 1997, 28-32) sekä Sinkkosen ja Kinnusen (1994, 105) esittämiin arviointitutkimuksen yleisiin lähestymistapoihin, voidaan SVA yleisesti sijoittaa sekä päätöksentekoperustaisen että osallistuvan arvioinnin kategorioihin riippuen siitä, mitä menetelmän osia halutaan korostaa.

Sosiaalisten vaikutusten arvioinnista puhuttiin 1990-luvun alussa ”hyvinvointivaikutusten arviointina” (Paukkunen 1990; Sairinen 1992, 12). Käsite ”hyvinvointi” esiintyy SVA:n nykymääritelmässäkin, sillä Juslenin esittämässä määritelmässä tarkastellaan ”muutoksia ihmisten hyvinvoinnissa tai hyvinvoinnin jakautumisessa”. Käsitteenä hyvinvointi on varsin monimuotoinen sekä avoin, mikä merkitsee sitä, että käsitykset hyvinvoinnista muuttuvat jatkuvasti ja samanaikaisesti useiden erillisten yhteiskunnallisten ja tieteellisten muutosprosessien kautta (esim. Simpura 1996, 22). Tieteen sisäisenä prosessina voidaan pitää hyvinvointitutkimuksen sisäistä kehitystä, johon yhteiskuntatieteen alati muuttuvat käsitykset ovat vaikuttaneet. Tärkeänä tieteen ulkopuolisena prosessina voidaan pitää yhteiskuntapolitiikkaa, joka hyvinvointivaltiota ohjaavana ideologisena järjestelmänä normitti vahvasti valtiollista hyvinvointitutkimusta omien käsitteidensä mukaisesti.

Hyvinvointitutkimuksen piirissä keskustelua käytiin erilaisten käsitteen määrittelytapojen oikeutuksesta, minkä pohjalta päädyttiin yleensä resurssi- tai tarvepohjaisiin hyvinvoinnin määritelmiin. Perinteinen empiirinen hyvinvointitutkimus kulminoitui pohjoismaiseen elinolotutkimukseen, jossa olennaista oli objektiivisten elinolojen, kuten toimeentulon, koulutuksen ja terveydentilan väestöllisen jakautumisen selvittäminen. Näiden sosiaali-indikaattorien kartoittamisen lähtökohtana olivat hyvinvointivaltion asiantuntijoiden määrittämät resurssit. Subjektiviisen, ihmisten kokeman hyvinvoinnin jakautumiseen ei perinteisessä hyvinvointitutkimuksessa juurikaan kiinnitetty huomiota. (Tanninen 1990; Simpura 1996, 15; Allardt 1998, 36-38)

Sosiologi Erik Allardtin johtama tutkijaryhmä täydensi hyvinvointitutkimusta vuonna 1972 julkaisemassaan pohjoismaista hyvinvointia koskevassa tutkimuksessa. Vallitsevien aineellisten olojen lisäksi hän painotti ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita, yhteisyyttä ja itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia hyvinvoinnin osatekijöinä. Ulkoiset, objektiiviset resurssit eivät enää kyenneet antamaan kattavaa kuvaa ihmisen hyvinvoinnista, joka osoittautui yhdistelmäksi määrällisiä ja laadullisia tekijöitä. Hän on itse jälkikäteen todennut (1998, 47, 49), että hyvinvointitutkimus ei tavoittanut ihmisen kokonaisvaltaista suhtautumista elämään ja elinolosuhteisiin. Pikemminkin nykyään tulisi olosuhteet liittää yksilölliseen elämäntapaan, jonka haltuun ottamiseksi on kehitetty elämänpolitiikka-käsitettä.

”Elämänpolitiikka” on alun perin lähtöisin sosiologi Anthony Giddensiltä (1991). Hänelle elämänpolitiikka ilmenee ihmisen omaa elämäänsä koskevana jokapäiväisinä päätöksinä ja valintoina. Onnistunut elämänpolitiikka sulautuu riskiyhteiskuntaan siten, että yksilö voi säilyttää edelleen oman liikkumavaraansa kasvaneista ulkoisista epävarmuustekijöistä ja uhista (esim. taloudellinen taantuma ja ympäristökatastrofit) huolimatta. Kuitenkin tietoisuus riskeistä kasvaa jatkuvasti ja tämä pistää yksilön ajattelemaan omaa elämänpolitiikkaansa uudestaan. (Roos & Hoikkala 1998, 11-17) Kun tarkastellaan tätä suunnittelun kannalta, on ilmeistä, että juuri ihmisten tietoisuuden ja tiedostamisen kasvussa sekä ihmisten aktiivisessa ympäristösuhteen uudelleenluomisessa on aiempaa pidemmälle luotaavan suunnittelunäkemyksen läpimurron mahdollisuus. Jeja-Pekka Roos ja Tommi Hoikkala (2000, 24) tulkitsevat elämänpolitiik-

kaa siten, että sen omakohtainen hallinta edellyttää nykyajan ihmisiltä uudenlaista "eettistä kansalaiskuntoa".

Elämänpolitiikka tarjoaa myös välineen jäsentää hyvinvointivaltiota aiemmasta poiketen. Ihmisen hyvinvoinnin ei enää koeta koostuvan jostakin kaikille yhteisestä, ylhäältä käsin tarjotusta aineellisesta hyvästä, vaan pikemminkin kyse on siitä, miten julkinen hallinto pystyy tukemaan ihmisiä näiden tehdessä omatoimisia ja yksilöllisiä elämänpoliittisia ratkaisujaan. Voidaan myös sanoa, että elämänpolitiikka ja hyvinvointi ovat sitoutuneet hyvinvointivaltion kriisiytymisen jälkeen aiempaa tiukemmin paikalliseen kontekstiin. Yleisesti ottaen pyrkimyksenä on järjestää palveluja asukaslähtöisesti:

"Kunta on kansalaisten itsehallinnollinen orgaani *hyvän elämän* edistämiseksi ylläpitämällä paikallista infrastruktuuria ja järjestämällä palveluja. Kunnan vastuulla on etsiä parhaat tavat järjestää hyvinvointi-palvelut. Tähän vastuuseen liittyy kunnallinen verotusoikeus ja valtionosuudet. Kunnallishallinnon legitimaationa on läheisyysperiaate: kunta kykenee valtiota paremmin tuntemaan väestön tilan ja tarpeet ja voi "paikan päällä" organisoida palvelut asiakaskeskeisesti ja tehokkaasti." (Hautamäki 1995, 17)

Hyvinvoinnin määrittäminen tapahtuu siis ensisijaisesti kuntatasolla, minkä johdosta sitä on varsin relevanttia tarkastella erilaisissa politiikan sekä suunnittelun sisällöissä aina tapauskohtaisesti uudelleen konstruotuna käsitteenä. Hyvinvointiyhteiskunnassa ei ole enää olennaista se miten hyvinvoinnin resursseja mitataan, vaan se miten käsite sulkee sisäänsä ajalle ja paikalle ominaisia elementtejä. Tällöin käsitetasolla voimme turvautua myös "elämänpolitiikkaan", joka on varsin avoin ihmisten omille eettisille valinnoille. Hyvinvoinnin käsittämisessä on tässä mielessä tapahtunut selkeä muutos verrattuna perinteiseen julkisesti jaettuja resursseja korostavaan käsitykseen.

Hautamäen esittämä "hyvä elämä" on peräisin Aristoteleelta. Tämä voidaan hyvinkin käsittää hyvinvoinnin antiikkiseksi vastineeksi. Ajankohtaiseksi käsitteen tekee muun muassa se, että Aristoteleen tieteellisen sekä poliittisen tarkastelun kohteena olivat kreikkalaiset kaupunkivaltiot, jotka olivat moderneihin valtioihin verrattuna kovin pieniä kooltaan (Sihvola 1998, 36). Näin hänen kehittämiensä hyvän elämän politiikka voidaan suhteuttaa ensisijaisesti kunnallispoliittiseen kontekstiin. Hyvä elämä on leimallisesti sidoksissa ympäröivään yhteisöön, jolloin yksilöä tarkastellaan yhteisön jäsenenä. Tämä ajattelutapa vallitsi aina myöhäiskeskiajalle asti, jolloin vastapainoksi alkoi hahmottua individualistinen näkemys, jossa lähtökohtana on muista erillinen yksilö. Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että hyvinvointivaltiollisen ajattelun juuret löytyvät aristoteelisesta hyvän elämän filosofiasta, mikä on innoittanut monia myöhempiä hyvinvointivaltion uudistajia tarkastelemaan Aristoteleen ajatuksia uudesta perspektiivistä. Näin osin myös siksi, että Aristoteles ei ollut niinkään ideologi, vaan tiedemies ja politiikan tutkija, jonka ajattelusta on aikojen kuluessa löytynyt rakennuspuita hyvin erityyppisten yhteiskuntateoreetikkojen ja -filosofien ajatteluun. (Kakkuri-Knuutila 1997, 1-2; Sihvola 1998, 27)

Aristoteelista hyvän elämän ja hyvinvoinnin tarkastelua, jossa ihminen ja yhteisö ovat väistämättä toisiinsa vaikuttavia tekijöitä, on täydentänyt muun muassa taloustieteilijä Amartya Sen. Hänen tarkastelunsa korostaa ihmisen omia toimintamahdollisuuksia, jotka avautuvat yksilöllisten tekijöiden sekä

yhteisöllisten järjestelyjen yhteisvaikutuksesta. Hänelle yksilön toimintamahdollisuus on ehdollisempaa kuin toimintakykyisyys, joka käsitteenä sivuuttaa kokonaan yhteisön rakenteelliset ehdot. Näin hyvinvointiin liittyy yksilön vallinnan vapauden ulottuvuus, jota Senin mukaan ei voida täysin ymmärtää ottamatta huomioon myös muiden ihmisten valintoja. Tällaisten valintojen tuloksena esimerkiksi julkiset palvelut järjestetään kuntakohtaisesti. Tarkastelemalla yksittäisten ihmisten toimintamahdollisuuksia kunnalliset palvelut ikään kuin "heräävät eloon", sillä palvelut sinänsä eivät ole arvokkaita, vaan se miten ihmiset voivat niitä käyttää. (Sen 1993, 33, 44; Cohen 1993, 20)

Tarkasteltaessa kuntalaisten hyvinvointia, elämänpolitiikkaa tai hyvää elämää palveluiden järjestämisen kannalta, on ilmeistä, että monimerkityksellisiä käsitteitä ei voida palauttaa johonkin yhteen, näennäisesti täsmälliseen muotoon tekemättä väkivaltaa käsitteen viittaamaan monimuotoiseen todellisuuteen. Vaikka käsitettä ei näin kyetä tyhjentämään kaikista sen merkityksistä, voidaan käsitteen eri merkitysten avulla päästä tutkimuksen sisältämässä ajatteluketjussa eteenpäin. Tällöin tutkimuksen kannalta paras mahdollinen määritelmä ei enää olekaan yksinkertainen, vaan sellainen joka kantaa mukanaan mahdollisimman monipuolisesti käsitteelle annettuja erilaisia, ristiriitaisiakin, merkityksiä (Sen 1993, 33-34; Ojanen 1998, 50-56, 145-147). Arvioinnin osalta tähän samaan viittaavat myös Sinkkonen ja Kinnunen (1994, 24).

Monimuotoisuudesta ja osittaisesta vanhakantaisuudesta huolimatta hyvinvointi laajasti määriteltynä sekä täydennettynä elämänpolitiikan ja hyvän elämän vivahteilla on keskeistä SVA:n sisältöä. Freudenburg (1986, 470) korostaa elämän laadullisten tekijöiden muodostavan yhden SVA:n avainmuuttujista, jota voidaan arvioida subjektiivisia ja objektiivisia tekijöitä yhdistämällä. SVA:n sisältämien käsitteiden monimuotoisuus on osaltaan vaikuttamassa siihen, että arvioija joutuu pohtimaan ja perustelemaan avoimesti sen mitä vaikutuksia ja mitä menetelmiä hän arviointiinsa on sisällyttänyt. Empiiristä hyvinvointitutkimusta SVA:n näkökulmasta tarkastellut Vesa Paukkunen (1990, 31) on jäsentänyt ongelmakohtia asettamalla vastakkain keskeisiä arvioinnin sekä tutkimuksen lähtökohtia ja menetelmällisiä ratkaisuja. Hänen mukaansa hyvinvointia tarkasteltaessa voidaan yksilö- ja yhteisötasoiset vaikutukset eritellä yhtä lailla kuin subjektiivisesti koetut ja objektiivisesti mitatutkin. Tämän mukaisesti kohteena ovat sekä aineelliset että aineettomat tekijät, joita tarkastellaan sekä määrällisesti että laadullisesti.

Vaihtoehdot eivät ole toisiaan poissulkevia ja menetelmälliset sekä sisällölliset ratkaisut tehdään aina tapauskohtaisesti. Sosiaalisten vaikutusten arviointia voidaan tarkastella myös aineistonkeruun kehikkona, missä eri tiedon lähteet ja menetelmälliset ratkaisut ohjautuvat tarkasteltavasta hankkeesta, siitä saatavilla olevasta aineistosta sekä arvioijan kasvavasta ymmärryksestä käsin. Tässä tutkimuksessa lähdeaineisto on koostunut pitkälti erilaisista asiakirjoista, lehtileikkeistä, kyselyistä ja haastatteluista, jolloin arvioijan tehtäväksi on muodostunut tiedon kerääminen laajempaa menetelmän kehittämistä ja suunnittelun tarvetta varten. Arvioija on toiminut ensisijaisesti yhteiskuntatieteilijänä, joka havainnoinnin ohella on hyödyntänyt moninaisia lähdetietoja omissa tutkimustyössään.

4 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET JA METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

4.1 Tutkimuskohteen valinta

Kun liikuntahankkeesta aiheutuneita vaikutuksia arvioidaan laaja-alaisesti, pyritään myös toiminnalliseen arviointiin. Tässä mielessä liikuntapaikan merkittävyys kytkeytyy sen käyttöön. Voidaan ajatella, että mitä enemmän käyttäjiä ja mitä laajempia ihmisryhmiä käyttö koskee, sitä merkittävämmästä liikuntapaikasta on kyse. Esimerkiksi määrällisesti arvioitaessa voidaan käyttökerrat suhteuttaa asukaslukuun, jolloin saadaan karkea arvio käytön laajuudesta. Monilla liikuntapaikoilla on kuitenkin merkitystä myös urheilun kuluttamisen, penkkiurheilun näkökulmasta. Tällöin vaikutusten laajuutta arvioitaessa otetaan huomioon asukkaiden liikuntakäyttötymisen lisäksi urheilutapahtumien seuraaminen paikan päältä ja mediasta.

Sosiaalisia vaikutuksia tunnistettaessa on liikuntapaikan käyttö yksi merkittävä huomioon otettava tarkastelu-ulottuvuus. Aikaprospektiiviä laajentamalla tarkastelu voidaan ulottaa hankkeen päätöksenteon, suunnittelun ja rakentamisen prosesseihin (vrt. Gramling & Freudenburg 1992). Edelleen laaja-alaisessa vaikutusten arvioinnissa tarkastellaan myös alueen asukkaisiin kohdistuvia pidemmän aikavälin vaikutuksia. Aikaulottuvuuden huomioon ottaminen on nähty tärkeäksi, jotta voidaan ymmärtää vaikutusten yleensä kumuloituvaa luonnetta. Esimerkiksi hankesuunnittelun edetessä eri intressiryhmien kannanotot ovat osa tarkastelun kontekstia, jonka määrittäminen ja kuvaaminen on edellytys varsinaisten vaikutusten ymmärtämiselle, mutta usein myös vaikutus sinänsä, koska ilman hanketta ei asukkaiden mielipiteitä muokkaavia kannanottoja olisi syntynyt lainkaan.

Tutkimuksen etenemisen kannalta on parasta varmistaa etukäteen, että hankkeesta on saatavilla riittävästi erilaisia asiakirjoja ja dokumentteja. Virallisten asiakirjojen ohella lehtikirjoitukset ovat aineistoa, jolla voidaan täydentää hankkeesta muodostuvaa kuvaa. Mitä suuremmasta ja laajempia ihmisryhmiä koskevasta hankkeesta on kysymys, sitä varmemmin siitä on olemassa sano-

malehtikirjoituksia tarkasteluaineistoksi. Kaiken kaikkiaan kyseessä tulisi olla hanke, joka jättää seurattavat jälkensä paikallisten ihmisten arkielämään, oli sitten kyseessä päätöstä tehnyt valtuutettu, suunnittelua ohjannut viranomaisen, rakentamisvaiheen työntekijä tai asukas, joka liikuntaa harrastaessaan luo konkreettisen merkityksen hankkeelle.

Kohteen paikallisen merkityksen ja saatavilla olevan tiedon näkökulmasta ”sopivaksi arviointikohteeksi” valittiin vuonna 1995 rakenteilla ollut Äänekosken uimahalli. Ilmeni, että uimahallihankkeella oli moniulotteinen historia, joka oli dokumentoituna erilaisiin suunnittelun ja päätöksenteon asiakirjoihin sekä paikallislehden palstoille. Hanke oli merkittävä puheenaihe Äänekoskella useaan otteeseen jo ennen kuin se sisällytettiin kuntasuunnitelmaan. Hankkeeseen sitoutui myös paikallista kansalaistoimintaa, kun noin puolet kaupungin asukkaista allekirjoitti adressin, jolla päätöksentekoa vauhditettiin.

Äänekosken uimahalli on esimerkki paikallisilla merkityksillä ladatusta hankkeesta, jossa ilmenee avoin kytkentä poliittiseen päätöksentekoon. Tällaisena se on sovelias kohde kokonaisvaltaiselle arviointitutkimukselle. Näin huolimatta siitä, että Euroopan Unionin YVA-direktiivissä (97/11/EY) ei uimahalleja yleensä pidetä hankkeena, josta tulisi tehdä integroitu vaikutusten arviointiselostus. Liikuntasuunnittelun kannalta uimahallihankkeet ovat kuitenkin merkittäviä, sillä Suomessa yleinen uimahalli mielletään julkisin varoin rakennettuna ja ylläpidettynä kunnalliseksi peruspalveluksi (Knuutinen 1994, 83-85). Näyttääkin siltä, että kuntalaisten liikunnanharrastamisen tukemisen ja edistämisen kannalta yleisen uimahallin ylläpitäminen koetaan yhdessä liikenneväylien sekä muiden liikuntapaikkojen ylläpidon ohella yhdeksi kunnan perustehtäväksi.

Uimahallien rakentamista ja kunnossapitoa voidaan tarkastella yhtenä hyvinvointivaltion laajenemisen projektina. Halleja rakennettiin erityisesti 1970-luvulla (LIPAS), jolloin valmistui puolet maamme nykyisistä, noin kahdesta sadasta julkisesta uimahallista (Liikuntakomiteanmietintö 1990, 2). Rakennetut altaat olivat enimmäkseen suorakaiteen muotoisia rata-altaita, joissa pääasiassa kunto- ja kilpauinnin harrastamisen tarpeet oli otettu huomioon. Uimahalleilla katsottiin olevan, niiden aiheuttamista taloudellisista rasitteista huolimatta, myös muunlaista yhteiskunnallista merkitystä erinäisinä käytöstä aiheutuvina myönteisinä vaikutuksina. Kaikkia näitä vaikutuksia ei katsottu voitavan saavuttaa korvaavilla palveluilla:

”Koska uimahalli on vain eräs vapaa-ajan virkistys- ja liikuntapalvelu, sen tarjoamat palvelut ovat ainakin osittain korvattavissa muilla vastaavilla palveluilla. Uimahallien tarjoamien palveluiden kalleuden vuoksi ne voitaisiin ajatella korvattavan huokeammilla palveluilla kuten esimerkiksi pururatojen rakentamisella. Toimikunta katsoo, että uimahallien tarjoamat palvelut sisältävät kuitenkin sellaisia tärkeitä erityispiirteitä, joita ei ainakaan tällä hetkellä muilla virkistys- ja liikuntapalveluilla voida saavuttaa. Uimahalli on suurimman osan vuodesta parhaiten useimmille ihmisryhmille (lapsille, vanhuksille, nuorille, monille liikuntaesteisille yms.) sopivin virkistys- ja liikuntapalvelu.” (Uimahallitoimikunnan mietintö 1977, 17-18)

Tultaessa 1980-luvun jälkipuoliskolle huomattiin, että vanhenevat uimahallit alkoivat rapistua, eikä niiden varustelutaso enää vastannut käyttäjien kasva-neita odotuksia ja vaatimuksia. Uimahallien rakentamisen painopistettä siirrettiinkin uudisrakentamisesta vanhojen hallien perusparantamiseen ja saneeraa-

miseen. Sekä saneerausessa että uusien hallien rakentamisessa keskityttiin lähinnä hallien viihtyvyyden ja monikäyttöisyyden lisäämiseen. Kylpylämäiset elementit kuten vesiliukumäet, porealtaat, ulkoaltaat, vesihierontapisteet sekä erityisryhmille tarkoitettut altaat yleistyivät osana varustelua.

Uimahallitoimikunta II:n mietinnössä (1985, 7-8) on uimahallissa käynnin vaikutuksia eritelty yksityiskohtaisemmin kuin edellisessä mietinnössä. Uimahallitoiminta koetaan tärkeäksi muun muassa sen myönteisten terveydellisten, fyysisten, psyykkisten sekä hygieenisten vaikutusten vuoksi. Perusteluina mainitaan myös uimataidon kehittäminen sekä joidenkin sairauksien ja vammautumisten kuntouttaminen.

Uimahallin myönteiset vaikutukset tuodaan esiin monipuolisemmin kuin ensimmäisessä mietinnössä. Kehityskulku kohti uimahallitoiminnan laajaa hahmottamista ilmenee myös toimikuntien koostumuksessa, sillä 1970-luvun toimikunta sektoroitui alueelliseksi ja tekniseksi jaostoksi, kun taas jälkimmäinen toimikunta koostui toiminnallisesta sekä teknisestä jaostosta. Tässä mielessä kiinnostus uimahallien käyttöä ja käyttäjäryhmiä kohtaan lisääntyi 1980-luvun puoliväliin tultaessa.

Vuonna 1988 opetusministeriö asetti erillisen uimahallien käyttötoimikunnan, joka selvitti erityisryhmien uimahallien käyttöä tehden myös tätä koskevia toimenpide-ehdotuksia. Selvityksessä tarkasteltiin opetus-, sekä sosiaali- ja terveysministeriön keskinäisen yhteistyön mahdollisuuksia uimahallitoiminnan sekä -suunnittelun kannalta. Toimikunta tarkasteli myös liikunnan ja kuntoutuksen tarpeiden yhdistämistä terveystoiminnan näkökulmasta:

”Liikunnan yhteiskunnallinen merkitys kasvaa voimakkaasti osana sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmää. Selvimmin ja voimakkaimmin nämä odotukset ja vaatimukset kohdistuvat liikuntalaitoksista uimahalleihin. Uimahallien merkitys koko kansan liikuntapaikkoina sekä terveys- ja erityisliikunnan keskeisenä edellytyksenä tulee ottaa huomioon valtion tukipolitiikassa.” (Erityisryhmät uimahalleissa 1990, 44)

Eri toimikuntien esittämät uimahalleja koskevat vaikutukset ja perustelut eivät pohjautu tutkimuksissa koeteltuun tietoon. Kyseessä ovat ennemminkin uimahallitoiminnan sekä liikunnanharrastamisen asiantuntijoiden näkemykset. Toimikuntien tehtäväalueet sekä esitykset heijastelevat oman aikansa tulkintaa uimahallitoiminnan kehityslinjoista, joilla on oma merkityksensä eksplisiittisesti esitettyinä. Tutkimuksen näkökulmasta katsottuna tunnistetut vaikutukset ja perustelut ovat asiantuntijoiden kokemusperäistä arkitietoa. Näin ollen uimahallista aiheutuvien vaikutusten kartoittaminen tutkimuksen keinoin jäi tuolloin vielä tekemättä.

Tässä tutkimuksessa pyritään arvioimaan yksittäisestä uimahallista alueen asukkaiden hyvinvoinnille aiheutuvia seurauksia. Tutkimustehtäväksi voidaan alustavasti muotoilla Äänekosken uimahallista aiheutuneiden sosiaalisten vaikutusten arviointi. Kyseessä on arviointi, jossa myös asukkaiden näkökulmat otetaan huomioon. Tutkimuksen kannalta tämä merkitsee sitä, että ote ulotetaan uimahallipalveluja järjestävän julkisen tahon ohella paikallisiin sosiaalisiin toimijoihin (mm. päätöksentekijät, uimahallin käyttäjät sekä Äänekosken eri osien asukkaat) ja heidän tekemiinsä valintoihin hallihankkeen puitteissa.

Pyrittäessä yhden tapauksen perinpohjaiseen analyysiin voidaan tätä arviointitutkimusta tarkastella intensiivitutkimuksena. Tällä tarkoitetaan yksittäisen ilmiön mahdollisimman tarkkaa selvittämistä sekä tästä aiheutuneiden muutosten syiden jäsentämistä (Sayer 1992, 241-251). Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tällainen menetelmällinen ote nivoutuu kiinteästi ekstensiivitutkimuksen kanssa, jossa operoidaan yleisemmällä tasolla useampien tapauksien joukossa pyrkien löytämään yleisiä toimintatapoja tai malleja. Sayer korostaa tapojen toisiaan täydentäviä luonteita, sillä intensiivitutkimus ei ole yleistettävissä, eikä ekstensiivitutkimuksella voida saavuttaa yksityiskohtia esimerkiksi rakenteellisten ehtojen vaikutuksesta yksittäisen ihmisen elämään. Tämän mukaisesti Äänekosken hallihanketta tutkitaan intensiivisesti tuomalla esiin ainutkertaisia syy-seuraussuhteita, joita ei voida sellaisenaan yleistää muihin vastaavanlaisiin tapauksiin. Ekstensiivitutkimusta kuitenkin hyödynnetään tässä tutkimuksessa, sillä maamme uimahalleista on olemassa selvityksiä, joiden pohjalta yleisempi kuva suomalaisesta uimahallitoiminnasta voidaan piirtää arvioinnin taustalle.

4.2 Praktinen tiedonintressi ja SVA:n ihmistieteelliset lähtökohdat

Kuten aiemmin on esitetty, sosiaalisten vaikutusten arviointi on soveltavaa tutkimusta. Arvioinnin tarkoituksena on tuottaa tietoa, jota voidaan soveltaa välittömästi käytäntöön. Yhtenä sovellutuksena on tiedon tuottaminen suunnittelun ja päätöksenteon käyttöön, mikä myös tässä tutkimuksessa nousee keskeisenä esiin. Perustutkimuksella ei yleensä tällaista käytäntöön soveltamisen intressiä ole. Toisaalta kuitenkin perustutkimus voi tuottaa pidemmällä aikavälillä käytännöllistä tietoa ja usein se onkin välttämätöntä, jotta arvioinnilla olisi käytössään käsitteitä, teorioita ja menetelmiä (Sinkkonen ja Kinnunen 1994, 32-36).

Soveltavaa tutkimusta tarkastellaan seuraavaksi erilaisten tiedonintressien suhteen, jotta tutkimukseen vaikuttavat näkökulmat selkiytyvät. Tutkimuksen tietoinen suhteuttaminen eri tiedonintresseihin auttaa myös lukijaa orientoitumaan tutkimukseen, sillä sen myötä tarkentuu työn käytännöllinen ulottuvuus monine merkityksineen sekä tarkoituksineen. Tässä tutkimuksessa tiedonintressien pohdinta nojaa tiedonsosiologiseen jaotteluun (esim. Raunio 1999, 360-377), jossa tiedonintressit eriytetään kolmeen eri ryhmään. Tekninen, praktinen ja emansipatorinen tiedonintressi esitetään seuraavassa metodologisessa sekä käytännöllisessä yhteydessään.

TAULUKKO 3 Tutkimustiedon käytännöllisen merkityksen yhteys metodologiseen perinteeseen ja tiedonintressiin.

Metodologinen perinne	Tiedon intressi	Käytännöllinen merkitys
Positivistinen	Tekninen	Teknokraattinen ongelmanratkaisu
Ihmistieteellinen	Praktinen	Päätöksenteon valistaminen
Kriittinen	Emansipatorinen	Kansalaisten voimistaminen

Tekninen tiedonintressi on ominaista positivistiselle tieteelle, jossa luonnontieteen ja ihmistieteen välille ei tehdä laadullista eroa, vaan samat metodeja ja teorianmuodostusta koskevat säännöt ovat voimassa kaikessa tieteellisessä tutkimuksessa. Objektivoidusta todellisuudesta voidaan näkemyksen mukaan saavuttaa tietoa, joka mahdollistaa tapahtumiin vaikuttamisen, kontrolloinnin ja ennustamisen. Tekninen tiedonintressi on nähtävissä rationalistis-teknokraattisen suunnittelun taustalla, jolloin siihen kytkeytyvä arviointikin ohjautuu fyysisen ja sosiaalisen ympäristön muokkaamisen ja kontrolloimisen tarpeesta käsin. Arviointitutkimuksen käytännöissä poliittisten sekä hallinnollisten arvopäämäärien pohdiskelu sivuutetaan, sillä tärkeintä on löytää tehokkaat keinot niiden saavuttamiseksi. Keinojen käytännöllinen soveltaminen ei kuitenkaan kuulu positivistisen näkemyksen mukaan tutkimuksen tehtäviin, vaan poliittiselle päätöksenteolle. Toisaalta tutkimustiedon oletetaan vaikuttavan sellaiseen suoraan päätöksentekoon osoittamalla oikeat keinot määritetyn ongelman ratkaisemiseksi.

Praktisen ja emansipatorisen tiedonintressin näkökulmasta tekninen tiedonintressi johtaa yksipuolisiin tulkintoihin, sillä niiden mukaan yhteiskunnassa vallitsevat laadullisesti erilaiset toiminnan rationaliteetit ja käytännöt kuin luonnossa. Praktinen intressi on tässä mielessä läheisessä yhteydessä kulttuuriin ja kieleen. Suunnitteluun sovellettuna yhteisten merkitysten kokemiseen perustuva ymmärtäminen on toimivan vuorovaikutuksen välttämätön edellytys. Praktinen tiedonintressi korostaa herruudesta vapaata sosiaalista toimintaa sekä kommunikaatiota suunnittelun välineenä. Sen lisäksi, että arvioinnin odotetaan tuottavan tietoa päätöksenteon tarpeeseen, on tiedon tehtävänä edesauttaa päätöksenteon perusteiden ymmärtämistä. Praktiseen intressiin nojaava arviointitutkimus tarjoaa laajan tietoperustan ja vaihtoehtoisia perspektiivejä päätöksenteon pohdittavaksi. Kyseessä ei ole niinkään rajatun ongelman ratkaiseminen vaan päätöksentekijöiden ymmärryksen ja orientaation lisääminen ongelman ratkaisemiseksi.

Emansipatorinen tiedonintressi tähtää kriittiseen tietoon yhteiskunnasta. Tarkoituksena on auttaa ihmistä vapautumaan valtaa pitävän systeemin aiheuttamista rajoituksista ja tukea oikeudenmukaisemman vallankäytön saavuttamista. Emansipatorisen tiedonintressin mukaista on, että tutkija informoi tuloksistaan suoraan kansalaisille ilman välittävää hallintokoneistoa. Infor-

moinnin ohella tutkija ottaa selkeästi kantaa siihen, miten asioiden tulisi olla. Kriittinen tutkimus on usein normatiivista kuten tekniseen intressiin nojaava teknokraattinen tutkimuskin. Molemmat mallit perustuvat tässä mielessä tieteesuskoon.

Äänekosken uimahallihankkeen SVA:n kannalta praktinen tiedonintressi ja siihen liittyvä päätöksenteon valistaminen ovat keskeiset tutkimusta ohjaavat intressit. SVA on laaja-alaisuutensa johdosta sovelias menetelmä, jonka avulla voidaan pyrkiä ymmärtämään myös niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat hankkepäättökseen. Yleisemminkin ottaen on tärkeää oppia tuntemaan liikuntahankkeisiin liittyvän päätöksenteon mekanismeja, ominaisuuksia ja periaatteita ennen kuin käytännössä toteutetaan tutkimusta. Paikallinen päätöksenteko näyttää usein edelleen myyttisenä tapahtumana, joka on helppo rajata pois teknisen intressin mukaan ohjautuvan tutkimuksen piiriin kuulumattomana.

Tutkijan ja päätöksenteon intressit voivat olla myös jossain määrin erilaisia praktisen tiedonintressin sisällä. Tämän tutkimuksen tiedonintressi sisältää näkemyksen siitä, että SVA-menetelmää sovellettaessa voidaan sitä tarkastella myös suhteessa erilaisiin tieteenteoreettisiin lähtökohtiin. Nämä lähtökohdat eivät ole välttämättä yhteneviä päätöksentekijöiden omaksumien lähtökohdetoletusten kanssa. Vaikka arviointitutkimus on soveltavaa tutkimusta, ei tieteenteoreettisia lähtökohdita ole syytä sulkea pois tutkimuksen taustalta. Kuten Timo Tanninen (1990, 35) tulkitsee, myös soveltavat tieteet hyötyvät oman toimintansa arvolahtokohdten ja tavoitteiden reflektiivisestä pohdinnasta, sillä usein implisiittiset tutkimusparadigmat selkiytyvät sen myötä. Toisin sanoen tutkimuksen taustatoletusten erittely on varsin tarpeellista, koska sen myötä tutkijan itseymmärrys lisääntyy ja teoreettiset ja käytännölliset elementit asetuvat paikoilleen.

Tutkijan itseymmärryksen kannalta on merkittävää tiedostaa alusta alkaen mitä ollaan arvioimassa, miksi arvioidaan ja kenen näkökulmasta arvioidaan. Vaikutusten arvioinnin paradigmavalinta tehdään alustavasti päätettäessä kenen kannalta ja millaisen aineiston pohjalta arviointia suoritetaan (Lumijärvi 1994, 135). Sinkkonen ja Kinnunen (1994, 35-36) painottavat arvioijan oman tiedekäsityksen esiin tuomista. Heidän mukaansa tutkijan omaksumalla tiedekäsityksellä on merkittävä osuus arvioinnin luonteeseen. Esimerkiksi suhtautuminen arvoihin voi johtaa tutkimuksen "arvovapauden" hyväksymiseen tai sen kiistämiseen reaali maailmaa vastaamattomana.

Kun tässä tutkimuksessa SVA:n avulla lähestytään myös päätöksenteossa vallitsevia arvoja ja paikallisia intressejä, tavoitteena on muodostaa laaja näkemys sosiaalisten vaikutusten tunnistamisen perustaksi. Kyseessä on yhtäläillä intensiivinen kuvaus, jossa jäsenellään yksittäistä moniäänistä päätöksentekoprosessia. Muodostuvaa tietoa voidaan tuki tarkastella myös pitkällä tähtäimellä palautteena päätöksiä tekeville ja valmisteleville luottamushenkilöille ja viranhaltijoille. Näin mahdollistuu myös yksittäisestä hankkeesta aiheutu-neista seurauksista ja vaikutuksista oppiminen.

Juslen (1997, 18-20) on tarkastellut SVA:ta erilaisten teoreettisten lähtökohdten suhteen. Hänen tarkastelussaan SVA edustaa traditionaaliselle positivistiselle tutkimuskäsitykselle hermeneuttisempaa ja humanistisempaa vaihtoehtoa,

jossa on näkyvissä myös kriittisen tradition piirteitä kansalaisten aseman vahvistamiseksi. Pyrkimys kommunikaatioon korostuu siten, että menetelmässä pyritään yhdistämään suunnittelijan teoreettinen tietous sekä tutkimusmenetelmien hallinta asukkaiden kokemusperäiseen tietoon elinoloistaan. Yksittäisestä hankkeesta tehtyä SVA:ta voidaan siis tarkastella työnä, joka mahdollistaa eri osapuolien keskinäisen yhteisymmärryksen etenemisen. Tähän liittyen päämäärästään käsin ymmärtämistä korostava hermeneuttinen filosofia on varsin luonteva tieteellinen tarkastelukulma menetelmän taustalle.

Samantapainen tiedekäsitys on Antti Leskisellä, joka väitöskirjassaan (1994) on kehittänyt ympäristösuunnittelun lähtökohdaksi ihmistieteellistä mallia. Hänen ajattelunsa perustuu siihen, että yksiselitteinen positivistinen tieteellinen totuus menettää mielekkyytensä, sillä yhteiskunnallinen todellisuus lukuisine käytäntöineen koostuu havaittavien asiointilojen lisäksi henkilökohtaisesti sekä historiallisesti vaihtelevista tulkinnoista. Esimerkiksi päätöksenteon taustalla vaikuttavat monet toimintaperiaatteet, joiden hyödyllisyyttä tavoiteltavan asiointilan kannalta yksittäinen päätöksentekijä jatkuvasti puntaroi. Tämä pragmatistinen tieteenfilosofinen perusta sisältää myös moniarvoisuutta korostavan yhteiskuntanäkemyksen. Tällöin on luontevaa harkita suunnittelun keinoina vaikkapa suoraa osallistumista. Leskisen hahmottamassa osallistuvan demokratian ideaalissa suora demokratia ja jatkuva kokemuksista oppiminen ovat keskeistä, sillä suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseissa erilaiset käsitteet muotoillaan ja merkitykset määritellään aina tapauskohtaisesti uudelleen.

Malli edustaa yhtä rationalistisen suunnitteluajattelun vaihtoehtoista lähestymistapaa. Pragmatistinen lähtökohta painottaa päätöksenteon sekä suunnittelun kehittämistä hankekohtaisissa prosesseissa tuotetun tiedon tuoman lisävalaistuksen avulla. Näkemys sisältää elinympäristöämme koskevan tiedon relativistisuutta korostavan painotuksen, jolloin asukkaiden kokemusperäinen tieto näyttäytyy eri ihmisryhmien kulttuuri-, tilanne- ja arvosidonnaisina näkemyksinä. Nämä ovat siten osa tietoinesta, josta tutkija muokkaa kokonaisvaltaisen näkemyksensä. Kun tarkastellaan elinympäristön suunnittelua tämän pohjalta laajemmin ei avainasemassa enää olekaan se, miten lähelle ”totuutta” tutkija olosuhteiden kuvaamisessa ja selittämisessä pääsee. Keskeistä on ennemminkin se, miten monipuolisesti hän kykenee nostamaan esiin paikalliset olosuhteet sekä eri ihmisryhmien näkemykset.

Hermeneutiikkaan, pragmatismiin sekä praktiseen tiedonintressiin voidaan kytkeä myös aiemmin esitetty yhteismitattomuus. SVA:n avulla on mahdollista valaista hankkeen suunnittelua ja hankkeesta aiheutuneita vaikutuksia sekä edelleen niiden jakautumista laajemmasta kuin ainoastaan taloudellisten resurssien näkökulmasta. Voidaan sanoa, että SVA:ssa pyritään ottamaan huomioon inhimillisen elämän moniulotteinen kirjo. Myös ei-toivottujen vaikutusten esille nostaminen on SVA:n relativistisen painotuksen mukaista. Toivotut vaikutukset voivatkin olla tässä mielessä yhtäläillä ei-toivottuja vaikutuksia.

Vaikutusten tarkastelu eri ihmisryhmien näkökulmasta ja arviointiin sisältyvä näkemys erilaisten vaikutustyyppien yhteismitattomuudesta johtaa päätöksentekotilanteessa siihen, ettei yksiselitteisesti parasta vaihtoehtoa voida laskennallisesti osoittaa. Elinympäristöä ei voida tämän mukaisesti pelkistää esimerkiksi rahassa mitattavaksi resurssiksi (vrt. Hahtola 1990, 231) Päätök-

sentekovaihtoehtojen hyvyyteen vaikuttaa tarkastelunäkökulma, joita on mahdollista eritellä useita. Tällöin paremmuudesta voidaan esittää tekninen normi, joka on muotoa ”jos näkökulmasi on a, niin sinun kannattaa valita vaihtoehto x” (Leskinen 1987, 12).

Tässä tutkimuksessa tekniset normit kuvaavat hankepääätöksenteon yhteydessä vallinneita arvoperäisiä näkemyksiä. Ainutkertaisina inhimillisinä käytäntöinä ne eivät vastaa positivistisen tiedekäsityksen kausaaliselityksiä, eivätkä siten sellaisenaan ole muihin vastaaviin tapauksiin yleistettävissä. Olenaista on pitäytyä yksittäisen kiinnostavan ilmiön ymmärtämisessä sen omassa kontekstissaan. (vrt. Kakkuri-Knuutila 1992, 10-11). Toisaalta pragmatistinen lähestymistapa, jossa korostetaan tutkimuksessa käytettävän käsitejärjestelmän hyödyllisyyttä, auttaa tiedostamaan, että ymmärtäminen ja selittäminen eivät ole toisilleen vastakkaisia, vaan yhden tapauksen ymmärtäminen voi myös koostua monista toisiaan tukevista selityksistä. Selittäminen ja ymmärtäminen täydentävät näin toisiaan, mitä hyödynnetäänkin myöhemmin uimahallin rakentamispäätöstä edeltäneitä vaiheita tarkasteltaessa.

4.3 Pragmaattinen realismi

Edellä esitetyn perusteella pragmatismi ja hermeneutiikka muodostavat varsin lupaavan lähtökohdan SVA:n teoretisoimiseksi. Soveltavan tieteen kannalta kyseessä on merkittävä laajan yhteisöllisen kokemuksen painottaminen, joka on merkityssisällöltään aktiivisempi, dynaamisempi, toiminnallisempi ja käytännöllisempi kuin positivismissa, jossa havainto rekisteröidään passiivisesti ilman subjektin omaa aktiivista panosta. (Pihlström 1997b, 20) Positivismi korostaa tieteen ykseyttä, mikä postmodernin ajan eriytyneen tiedekäsityksen valossa näyttää riittämättömältä, jotta teoriaa voitaisiin kehittää tapauskohtaisesti myös toiminnallisista ulottuvuuksistaan käsin.

Seuraavassa positivismin ja sitä seuranneen uuspositivismin (loogisen empirismin) kohtaamia vaikeuksia tarkastellaan lyhyesti Thomas Kuhnin vuonna 1962 ilmestyneen teoksen, ”The Structure of Scientific Revolutions” myötä. Kuhnin esiin nostamat ajatukset ovat vaikuttaneet merkittävästi tutkijoiden itseymmärryksen kasvuun, sekä siihen miten historialliset ja sosiaaliset näkökohdat tiedostetaan tutkimusta ohjaavina tekijöinä. Samalla Kuhnin näkemykset palvelevat tämän tutkimuksen teoreettisen lähestymisnäkökulman ja perustan tarkentamista sekä täydentämistä.

Kuhnin näkemys yksittäisen tieteenhaaran kehittymisestä etenee suhteessa tiedeyhteisön ongelmanratkaisun kykyyn. Tiede etenee siten, että omaksettua tieteellinen paradigma vaihtuu tieteellisen kriisin kautta uudeksi paradigmaksi, jonka avulla voidaan ratkaista vanhan käsityksen ulottumattomissa olevia ongelmia (Kuhn 1970, 66-91). Paradigmojen yhteensopimattomuus on eräs Kuhnin johtopäätös. Hänen mukaansa tietämys ei kasva kumulatiivisesti, vaan hyppäksenomaisesti vanhan paradigman vaihtuessa uuteen. Kuhn määrittää paradigman tieteenhaaran saavutuksiksi, jotka sisältävät menetelmällisiä ohjeita ja ratkaisujen mallin yhteisön muille tutkijoille. Voidaankin sanoa para-

digman olevan Kuhnille eräänlainen tutkimuksen tekemisen malli, joka tutkijayhteisössä on laajasti omaksuttu. Tätä ”normaalitieteellistä”, kriisiä edeltävää vaihetta luonnehditaan tehokkaan tutkimuksenteon vaiheeksi. Toisaalta sitä voidaan myös kritisoida tieteen dogmaattiseksi vaiheeksi, sillä normaalitieteen edustajalle todellisuus näyttäytyy vain, jos se sopii paradigman ennalta määrittämään näkökulmaan.

Kuhnin näkemyksen pohjalta voidaan kysyä, tiedostavatko tutkijat normaalitieteen vaiheessa tutkimusta tehdessään mihin ontologisiin ja menetelmällisiin lähtökohtiin he nojaavat näkemyksensä? Yksinkertaistaen: ovatko nämä tutkimusyhteisön sisäiset teoreettiset pelisäännöt otettu inhimillisestä toiminnasta riippumattomina, annettuina vai ymmärretäänkö niiden sisältämät inhimilliset kytkennät? Kysymystä voidaan tarkastella edelleen kiinnittämällä huomiota tieteellisen teorian ja kokemusperäisten havaintojen väliseen suhteeseen.

Tutkimuksen osiot, teoria ja havainnot, ovat ensi näkemältä erillisiä tutkimusvaiheita. Teorian pohjalta luodaan hypoteesi tai hypoteesejä, joita testataan havainnoimalla. Kuitenkin tieteenfilosofiassa on jo vuosikymmeniä sitten hylätty ajatus havaintojen ja teorian erillisyydestä (Hanson 1976, 192-203; Kakuri-Knuutila 1996, 179; Pihlström 1997b, 21-23). Puhdas havainto sinällään on mahdottomuus, sillä jo havaintojen esittäminen ja niistä keskusteleminen edellyttää käsitteellistä tulkintaa. Tämä niin sanottu havaintojen teoriasidonnaisuus on varsin lähellä Kuhnin näkemystä, jonka mukaan normaalitieteen harjoittaja tarkastelee maailmaa tieteenhaaralle tyypillisten silmälasien läpi. Nämä silmälasit ovat vallitsevaa paradigmaa ylläpitävää teoriaa, joka Kuhnin mukaan ohjaa tutkijaa tekemään tietoisesti tai tiedostamattaan siihen sopivia havaintoja.

Kuhnilainen näkemys tieteen kehittymisestä kannustaa yksittäistä tutkijaa suhteuttamaan omia havaintoja ja teoreettisia lähtökohtia vallitsevaan paradigmaan. Tämä on perusteltua, varsinkin kun yhteiskuntatieteille on tyypillistä valittavien paradigmojen runsaus, mikä sinänsä jo ohjaa tämäntyyppisiin pohdiskeluihin ja itsestäänselvyyksien purkamiseen. Havaintojen teoriasidonnaisuuden huomaaminen auttaa puolestaan tiedostamaan sen, että myös tutkijan omat teoreettiset näkemykset vaikuttavat siihen millaisia havaintoja hän tekee tutkimuksessaan. Tällöin tutkijan omat lähtökohta-oletukset sisältävät hänen tarkastelukulmansa tieteelliseen tietoon. Näiden ”aukikirjoittaminen” ja esittäminen antaa tutkimuksen lukijalle tai arvioijalle ne silmälasit, joita tutkija on käyttänyt tarkastellessaan ja pelkistäessään todellisuutta.

Tämän tutkimuksen lähtökohtien selkiyttämiseksi tarkastellaan seuraavassa vielä yhtä tieteenfilosofista suuntausta, tieteellistä realismia. Pyrkimyksenä on täydentää SVA:n pragmaattis-hermeneuttista lähtökohtaa tarkastelemalla SVA:n suhdetta ”todellisuuteen” ja siitä esitettyihin käsityksiin. Toisin kuin pragmatismi ja hermeneutiikka, joissa totuuskäsitys on korostetun suhteellinen, tarjoaa tieteellinen realismi mahdollisuuden käsitellä mielekkäästi todellisuuden käsitettä. Käsitteen esiin nostaminen on perusteltua, sillä ainakin jossain määrin yhteiskunnan rakenteet ovat riippumattomia yksittäisen tarkastelijan näkökulmasta ja pragmaattisista pyrkimyksistä.

Tieteellisen realismin merkitys on kasvanut positivistisen tieteen perinteen edettyä uuspositivismista jälkipositivistiseen vaiheeseensa. Sitä pidetään varsin

yleisesti yhtenä vaihtoehtona perinteiselle tiedekäsitykselle, jossa havainnot ja teoria pidetään erillään (Pihlström 1997b, 12-25). Tieteellinen realismi näyttää olevan varsin vierasta pragmaattis-hermeneuttiselle filosofialle (vrt. Hahtola 1990, 1993 ja 1997), kuitenkin tarkemmassa tarkastelussa huomataan, että kyseessä ei ole niinkään tieteellinen traditio yhtenäistä koulukuntaa muodostavassa mielessä. Kyse on kirjavasta joukosta eri koulukuntia sekä yksittäisiä tutkijoita, joiden käsitykset tieteellisestä realismista vaihtelevat. Sisällöllisesti tieteellinen realismi voidaan kuitenkin määritellä. Usein käytetyn määritelmän mukaan ”tieteelliset teoriat ovat objektiivisen todellisuuden kuvauksia ja sellaisina parasta mitä voimme toivoa”. (Mäki 1987, 74)

Määritelmän taustalla on näkemys totuudesta ajatuksen tai lauseen ja tosiasian välisenä vastaavuutena. Määritelmä on tosin osoittautunut kovin ongelmalliseksi, esimerkiksi siitä syystä, että tieteellisen teorian totuuden määrittämiseen tarvitaan lauseita, joiden kautta pyritään myös selittämään millainen todellisuus on. Käytännössä vertailua suoritetaan lauseiden välillä, eikä myöskään ”filosofisesti” ajateltuna voida olettaa, että tiedämme varmasti mikä on totta. (esim. Haaparanta & Niiniluoto 1986, 19-20; Alanen 1989, 54-55; Oksala 1989, 63-64; Näistä ongelmista huolimatta tieteellinen realisti sitoutuu tieteen käytännöissä yleensä jonkin asteiseen todellisuuskäsitykseen. Voidaan myös ajatella tieteellisen realistin tavoin, että tieteellinen realismi on normi, jonka mukaan meidän tulisi rakentaa tosia kuvauksia maailmasta (Mäki 1987, 81).

Kun tarkastellaan tieteellistä realismia suhteessa arkirealismiin havaitaan merkittävä ero. Kun tieteellisen realismin radikaalissa versiossa uskotaan siihen, että vain tieteellisten teorioiden objektit perimmäisinä ovat olemassa, niin minimiversion mukaan maailma on koostunut eri tasoista, jotka kaikki ovat todellisia. Jotkin tasot voivat olla tieteellisten teorioiden kohteena, kun taas jotkin toiset arkisen havaintomaailman kohteina. Tasojen erillisyyttä voidaan pehmentää puhumalla tasojen konteksteista minimiversion mukaisesti siten, että kaikki olemisen tavat ovat kontekstuaalisesti riippuvaisia. Siis kaikki mikä on olemassa, on reaalista omassa erityisessä kontekstissaan. Tämän mukaisesti ”terveen järjen” maailma on reaalin arkielämän kontekstissa, mutta teoreettisen tieteen kontekstissa se ainoastaan ilmentää ja heijastaa perustavampia realiteetteja. (emt, 80-84; Kakkuri-Knuutila 1999, 390)

Kontekstuaalisessa tieteellisessä realismissa on sijaa arkisesta ajattelusta kumpuaville näkemyksille. Myös sosiaalisten vaikutusten arvioinnissa on kyse alueen asukkaiden näkökulmien tunnistamisesta arkikontekstissa ja edelleen sen tulkitsemisesta tieteellisessä kontekstissa. Tätä todellisuuden luonnetta havainnollistaa Sami Pihlström (1997a, 14-15; 1997b) esittelemänsä pragmaattisen realismin puitteissa. Hän tulkitsee aiemmin esitettyä havaintojen teoriasidonnaisuutta korostamalla sitä lähtökohtaa, että kaikki todellisuutta koskevat havaintomme jäsenyivät jonkin käsitteellis-teoreettisen viitekehyksen kautta. Tällöin puhdas havaintokieli osoittautuu täysin mahdottomaksi. Tämän mukaisesti tiede on täynnä inhimillisiä käytäntöjä, joiden kautta hahmotamme ympäristöämme. Tämän johdosta myös tieteen edistymiselle voidaan antaa pragmaattisia, ei niinkään totuudellisia kriteerejä. Esimerkiksi teorioiden kautta tehtävät jäsennykset maailmasta ovat meidän inhimillisiä jäsennyksiämme omine vahvuuksineen ja heikkouksineen.

Pragmaattiselle realistille on luontevaa tarkastella maailmaa ja sen ilmiötä tosiasioiden, teorioiden, arvojen ja tulkintojen sekoituksena. Nämä tutkimuksen kohteena olevat elementit kietoutuvat toisiinsa, jolloin tutkijan tehtävänä on eritellä niitä mahdollisimman jäsennellysti. Tutkijan realismi on siten tutkimuksen tekemisen käytäntöjen sisällä ja käytännöllisyys ilmenee siten, että nämä elementit ja niihin liittyvät käsitteet ovat kontekstuaalisesti sidoksissa toisiinsa. Tiedon käytännöllisen alkuperän hyväksyminen vie tutkijan jo varsin etäälle yksiselitteistä totuutta tavoittelevasta tieteellisestä realismista. Merkittävää on tällöin huomata kuinka myös käsitteemme (esimerkiksi aiemmin esitetty käsitys hyvinvoinnista) muuttuvat inhimillisten käytäntöjemme muuttuessa.

4.4 Aristoteelinen keskiväli ja ilmiöiden pelastaminen

Tässä tutkimuksessa sosiaalisten vaikutusten arviointia lähestytään ihmistieteellisen filosofian kautta. Myös yhteisöllisten rakenteiden olemassaolon tiedostaminen on tärkeää, jotta asukkaiden tekemiä valintoja voidaan tarkastella suhteessa yhteisön rakentamiin edellytyksiin (Sihvola 1998, 46). Voidaankin sanoa, että päätöksenteon ja suunnittelun kehittäminen edellyttää ainakin jonkinasteista "ankkurointia" rakenteisiin. Seuraavassa tarkastellaan lähemmin niitä piirteitä, joita tällaiseen rakenteiden sekä toimijoiden väliseen vuorovaikutukseen perustuvaan ajatteluun sisältyy. Tarkastelun horisontin muodostaa yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden välille muodostuva jännite, joka on varsin tyypillistä länsimaiselle ihmiskäsitykselle. Kyseessä on myös suunnittelun kannalta eräs keskeinen vedenjakaja. Samalla tutkimuksen metodologiset lisäulottuvuudet nousevat esiin.

Historiallisesti tarkasteltuna eurooppalainen ihmiskäsityksemme jakautuu oikeastaan kahtia. Aiempi ihmiskäsitys on peräisin antiikin Kreikasta ja siinä tarkastellaan ihmistä lajinsa edustajana ja yhteisönsä jäsenenä. Myöhempi käsitys ihmisestä on peräisin myöhäiskeskiajalta, jolloin ihmistä alettiin tarkastella individualismin periaatteiden mukaisesti ainutkertaisena yksilönä. (Hautamäki 1996, 13-17; Sihvola 1999, 54) Tämä kahtiajakoisuus on yhä edelleen merkittävä piirre pyrittäessä kehittämään yksilöiden ja yhteisön toimintamahdollisuuksia esimerkiksi päätöksenteon puitteissa. Jännitteiseksi käsityksen tekee se, että ihmiset omaksuvat sen myötä ristiriitaisiksi kokemiaan arvoja ja asenteita.

Politiikan ja päätöksenteon arkipäivässä jännitteisyys ilmenee toisaalta vaatimuksina kehittää oikeudenmukaisuudelle sekä tasa-arvolle perustuvaa hyvinvointiyhteiskuntaa, toisaalta vaatimuksina suhtautua markkinoihin aiempaa myönteisemmin. Yksilötasolla kyse on poliittisessa valinnassa omaksutusta tarkastelukulmasta, jossa painopiste on joko yhteisöllisesti sovittujen päämäärien tavoittelussa tai vapaasti valitsevan yksilön omassa päämäärissä. Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että näiden näkökulmien menestyksellinen yhteensovittaminen on keskeinen demokraattisen poliittisen päätöksenteon pyrkimys.

Edellä kuvattua asetelmaa voidaan lähestyä myös antiikin Kreikan filosofin ja tiedemiehen Aristoteleen ajattelun kautta. Valittu näkökulma merkitsee etäisyydenottoa jyrkkään postmoderniin individualismiin, sillä antiikin Krei-

kassa vastakkainasettelu oman hyvän ja muiden hyvän välillä ei ollut niin tyyppillistä kuin nykyään. Kuitenkin Aristoteleen ajattelusta löytyy lähtökohtia, joita voidaan soveltaa myös nykyaikaiseen yhteisöllisen elämän pohdiskeluun, tosin ottaen huomioon sen, että Aristoteleen ajan Kreikka oli myös monessa mielessä varsin erilainen kuin nykyinen Suomi. Esimerkiksi suhtautuminen orjiin ja naisiin oli alentavaa nykyaikaisten ihmisoikeuksien valossa. Aristoteelisen ajattelun rajoitteista huolimatta häneltä löytyy myös tähän päivään soveltuvia näkemyksiä, joita seuraavassa esitetään suunnittelun, päätöksenteon ja sosiaalisten vaikutusten arvioinnin kannalta. Tarkoituksena on rikastaa tutkimuksen filosofis-metodologista ulottuvuutta.

Aristoteleen poliittinen filosofia ja hänen ”hyvän elämän politiikkansa” muodostaa keskeisen osan siitä eurooppalaisesta traditiosta, jossa ihmisen sosiaalinen olemus kiteytyy hänen rooliinsa kansalaisena tai asukkaana. Aristoteleen kuuluisan määritelmän mukaan ”ihminen on yhteiskunnallinen eläin”. Traditiossa valtion tehtäväksi on ymmärretty asukkaiden turvallisuuden takaaminen sekä heidän hyvän elämänsä ja hyvinvointinsa edistäminen. Tätä traditiota ovat vahvistaneet monet myöhemmät yhteiskuntafilosofit (mm. Hegel ja Marx), joiden kautta Aristoteleen ajattelu ulottuu nykypäivään saakka. Ei ole liioiteltua väittää hänen olevan yksi filosofian klassikoista, jonka inhimillistä toimintaa, etenkin etiikkaa ja politiikkaa, koskevat havainnot ja näkemykset ovat edelleenkin laajasti luettuja ja yhä uudelleen tarkasteltuja. (Mehtonen 1989, 102; Sihvola 1994, 7-11)

Aristoteleelle ihmisen hyvä elämä on järjen mukaista elämää. Hänen käsityksensä mukaan hyvä ja hyveellinen elämä kytkeytyy ihmiselle lajinomaisen ja luontevan ”tehtävän” suorittamiseen. Tällainen tehtävä, jota muut oliot eivät kykene suorittamaan on hänen mukaansa järkeen perustuva harkinta. Hyvä ihminen on näin ollen se, jonka elämää järki parhaalla mahdollisella tavalla ohjaa sekä yksityisen että sosiaalisen elämän alueella. (Nikomakhoksen etiikka I, 7, 1097b22-1098a20) Myös valtion tehtävänä on tukea ihmistä tämän pyrkimyksissä hyvän elämän toteuttamiseen. Hyvä yhteiskunta on sellainen, jossa asukkaiden hyvä elämä voi toteutua. Vastaavasti edistystä ja kehitystä tapahtuu silloin kun valtio muuttuu paremmin hyvän elämän toteuttamista edistävään suuntaan. (Sihvola 1994, 130-131)

Ihmisen hyvä elämä koostuu hyveistä, joita Aristoteles käsittelee Nikomakhoksen etiikka -teoksessaan (III, 6 - V) varsin yksityiskohtaisesti ja kattavasti. Aristoteleen hyveet ovat miehuullisuus, kohtuullisuus, anteliaisuus, runsaskätisyys, suurisieluisuus, rauhallisuus, totuudellisuus, seurallisuus, oikeudenmukaisuus sekä ystävyys. Lisäksi hän mainitsee kaksi muuta hyvettä, joita ei kykene nimeämään. Aristoteelisen tarkastelunäkökulman ymmärtämisen kannalta on olennaista havaita, että näitä hyveitä hän piti varsin pysyvinä ihmisluontoon kuuluvina ominaisuuksina. Kuitenkin näiden toteutumisen edellytyksiä hän tarkasteli kulttuurista, tilanteesta ja materiaalisista edellytyksistä riippuvaisina. Toisin sanoen ihmisen elämä oli hyvää kun omakohtaisesti toteutetuista hyveistä muodostui käytännöllisen järjen muotoilema kokonaisuus, jota voitiin toteuttaa yhteisöllisessä elämässä. Kussakin yksittäisessä tilanteessa tuli harkita millainen toiminta juuri sillä hetkellä parhaiten edistää elämän muotoutumista hyväksi ja hyveelliseksi. (Sihvola 1994, 131)

Aristoteleen kontekstuaalisessa näkemyksessä oli tavoitteena hyveen toteuttaminen niin, ettei siinä ollut mitään liikaa eikä mitään liian vähän. Tämän niin sanotun keskivälin opin mukaista oli se, että hyveellinen tuntee tai haluaa tavalla, joka auttaa hänen elämänsä muodostumista harmoniseksi kokonaisuudeksi. Aristoteles ei tarkoittanut keskivälillä yksinomaan keskimääräisesti, aritmeettisesti, määrittyvien tunteiden mukaista tasaista käyttäytymistä. Hän tarkoitti sitä, että oman käytännöllisen järjen ääntä kuuntelemalla oli mahdollista elää hyveiden suhteen liioittelun ja toisaalta niukan elämän keskivälissä. (Nikomakhoksen etiikka II 6, 1106a26-1106b8)

Keskivälin opissa on kiteytettynä Aristoteleen sanoma nykyihmisille. Aristoteleelle hyvä elämä oli käytännöllisen järjen mukaista elämää, jossa myös muut yhteisön jäsenet ja elinympäristö pyrittiin ottamaan huomioon. Sovellettaessa keskivälin ajattelua nykyisenä rajalliseksi osoittautuneiden resurssien aikana, voidaan hänen esittämänsä tarkastella osoituksena kohtuullisuuden periaatteen yleispätevyydestä (Kakkuri-Knuutila 1997, 19-20). Kun kohtuutta korostetaan yksittäisen ihmisen tarpeentyydytyksessä, liian paljon on aina liian paljon ja liian vähän aina liian vähän. Yhteiskunnan kannalta periaate tukee myös rajojen asettamista talous- ja ympäristöresurssien jatkuvalla kasvulle. Näyttääkin siltä, että jatkuvaan taloudelliseen kasvuun perustuva ajattelu luo mielikuvan ihmisen rajattomista tarpeista, mikä kohtuuden pohjalta ilmenee ennemminkin talouden ja markkinoiden rajattomiksi tarpeiksi.

Aristoteleen kehittämä periaate soveltuu yhdeksi sosiaalisten vaikutusten arvioinnin taustaoletukseksi. SVA:ta on kehitetty vastaamaan haasteeseen, joka yhteiskunnallisten sekä luonnon resurssien rajallisuuden tiedostamisen johdosta opastaa meitä kehittämään suunnittelua ja päätöksentekoa suuntaan, jossa tehdyt päätökset olisivat mahdollisimman monesta näkökulmasta hyviä päätöksiä (aristoteelisesti hyveellisiä ja kohtuullisia laajasta perspektiivistä). Kun päätöksistä aiheutuneet ei-toivotut vaikutukset otetaan oppimisen kannalta, voidaan päätösten seurauksia tarkastella myös sen mukaan kuka päätöksistä ”häviää”. Aristoteelisesti tarkastellen toivotut ja ei-toivotut vaikutukset sekä niiden jakautuminen osoittavat sen kuka saavuttaa liikaa, kuka liian vähän tehdyn päätöksen seurauksena. SVA:ta voidaan kehittää eräänlaisena apuvälineenä nyky-yhteiskunnan kasvavan itsereflektion tarpeisiin.

On toki huomattava, että yksittäinen menetelmä ja sen soveltaminen eivät yksin riitä, vaan edelleenkin suunnittelijat, päätöksiä valmistelevat viranhaltijat, päätöksentekijät sekä asukkaat määrittävät tapauskohtaisesti asukkaiden hyvää elämää tukevien päätösten kriteerit. SVA:n perimmäisenä tehtävänä on siten ihmisiin kohdistuvien vaikutusten identifioimisen kautta osaltaan luoda keskustelua, jossa näitä kriteerejä muokataan.

Aristoteles toteuttaa ajatteluaan kehitlemiensä tieteellisten metodien kautta. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että hänen metodinsa on teleologinen, mikä merkitsee asioiden tarkastelua niiden oletetuista päämääristä käsin. (Von Wright 1970, 1; Wilenius 1989, 27; Sihvola 1998, 32) Tämä päämääristä ja inhimillisistä tarkoituspäristä käsin ymmärtämistä korostava tarkastelunäkökulma on varsin lähellä ihmistieteelliseen filosofiaan nojaavan tutkijan näkemystä. Toisaalta kuitenkin Aristoteleen ajattelussa on nähtävissä vivahde-ero kulttuurisia merkityksenantoja tarkastelemaan kulttuurintutkijaan. (Raunio 1999, 76-77)

Kun kulttuurintutkija tarkastelee kulttuurisesti määräytyneitä merkityksiä, aristoteelisesti orientoitunut yhteiskuntatieteilijä tarkastelee merkityksiä ihmisten tavoitteellisen ja päämäärähakuisen toiminnan tuotoksina.

Kaikkeen suunnitteluun ja päätöksentekoon sisältyvä tavoitteellinen toiminta ja yhteisten päämäärien etsiminen ovat siten varsin luonteva osa aristoteelisesti orientoitunutta tarkastelua. Juha Sihvola (1998, 32-33) esittääkin, että hyvän elämän malli on ideaali, jota erilaiset ihmiset kykenevät käytännössä kovin eri asteisesti toteuttamaan. Myös Aristoteleen mukaan perin harvinaisia olivat ne ihmiset, jotka kykenivät toteuttamaan hyvää elämää täysipainoisesti. Käytännössä suurin osa ihmisistä kuului ryhmään, jossa osa joutui kamppailemaan jatkuvasti irrationaalisia pyrkimyksiään vastaan ja osa toimi tietoisesti väärin yksinkertaisesti siitä syystä että eivät kyenneet pitämään kiinni alun perin oikeista valinnoistaan.

Aristoteleen teleologinen tieteen tekemisen malli saa konkreettisen muodon ilmiöiden pelastamisen menetelmässä. Hänelle ilmiöt tutkimuksen lähtökohtana ja tiedon kriteerinä eivät tarkoittaneet ainoastaan havaintoja, vaan myös moninaisia muita tiedon lähteitä. Tämä on yhteneväistä aiemmin esitetyn havaintojen teoriasidonnaisuuden kanssa, sillä siten myös havainnot voivat olla tiedon lähde ja kriteeri, koska ne eivät enää ole ainoa tiedon lähde ja kriteeri. Tämän mukaisesti yhteiskuntatutkija voi teorian oikeuttamisessa nojautua havaintojen lisäksi myös aikaisempiin tutkimustuloksiin, arkikäsitteisiin ja asiantuntijoiden näkemyksiin, kunhan osoittaa näiden lähteiden rajoitukset. (Kakkuri-Knuuttila 1996)

Aristoteleella arkitieto on tutkimuksen tekemisen lähtökohtana, sillä hänen mukaansa ihmiset yleensä tietävät suhteellisen luotettavasti erilaisia asioita. Tämä suhtautumistapa eri tietämisen muotojen (arkitieto ja tieteellinen tieto) välillä on seurausta hänen näkemyksestään, jonka mukaisesti maailman ”luontaisiin” ominaisuuksiin kuuluu sen käsitettävyyden ja ihmisen kykyihin järkiolentona edellytykset ymmärtää todellisuuden luonnetta (Sihvola 1994, 92). Ilmiöiden pelastamisessa useiden ihmisten jakamaa yleistä tietämystä jostakin asiaintilasta vertaillaan sitten asiantuntijoiden (Aristoteleella filosofit) näkemysten suhteen pyrkien näkemyksissä esiintyvien ristiriitaisuuksien ratkaisemiseen tyydyttävällä tavalla (Sihvola 1994, 86; Kakkuri-Knuuttila 1996):

”Ja tässä, kuten muissakin tapauksissa, on ensiksi todettava, miten asiat näyttävät olevan, ja keskusteltuaamme vaikeuksista meidän on osoitettava kaikkien näitä asioita koskevien näkemysten paikkansapitävyys, tai jos se ei ole mahdollista, ainakin useimpien ja tärkeimpien. Sillä jos vaikeudet ratkaistaan ja käsitykset jäävät voimaan, olemme osoittaneet riittävästi.” (Nikomakhoksen etiikka VII 1, 1145b2-7)

Ilmiöiden pelastaminen vastaa varsin hyvin nyky-yhteiskuntatieteissä vallalla olevaa pyrkimystä reflektoida juuri arkitietoa. Aristoteleelle arkipäiväisten yksittäisten asioiden ihmettely oli osoitus pohdiskelevasta luonteesta, jota myös tutkija (filosofi) tarvitsee. Arkitiedon ja tieteellisen tiedon sukulaisuussuhteen osoittamisen lisäksi aristoteelinen ilmiöiden pelastaminen merkitsee myös yrittäjäjäsentää aikaisempien näkemysten keskinäiset suhteet ja yhteydet uuteen, muodostettavaan teoriaan (Kakkuri-Knuuttila 1996). Toisin kuin Kuhn, jonka mukaan paradigmat muuttuvat yhteensopimattomiksi, Aristoteles ajatteli, että

vanhan lähestymistavan järkevä ydin voitiin sisällyttää uuteen näkemykseen. Hänen lähestymistapaansa luonnehtii se, että tärkeä osa omien teoreettisten käsitteiden oikeuttamisesta muodostuu vanhojen ja uusien käsitteiden suhteen esittelemisestä, jolloin voidaan tarkastella myös sitä miten erilaiset tieteelliset lähestymistavat täydentävät toisiaan (Kakkuri-Knuuttila 1996, 187 ja 1999, 343) Tällöin myös tieto käsitteellisistä muutoksista ymmärretään osana normaalia tiedettä, eikä Kuhnin tavoin tieteen kriisiytymisenä.

Aineiston analyysin ja pohdinnan myötä päätyi Aristoteles lopulta sellaisiin periaatteisiin, jotka ovat yhteensopivia arvostettujen mielipiteiden kanssa. Aristoteleen metodiikassa pyrittiin näin tekemään oikeutta vallitseville olosuhteille (Sihvola 1994, 7). Ilmiöiden pelastamisessa oli tärkeätä huomata miksi näin oli oikeutettua kulloinkin ajatella ja sen pohjalta sitten kehittää uutta ajattelua, joka reflektoi ajankohtaisia näkemyksiä. Nykyisen yhteiskuntatutkimuksen kannalta on keskeistä huomata, että myös Aristoteleen mukaan pitkällä tähtäimellä olennaisempaa kuin tiedon varmistaminen, on asioiden syiden ymmärtäminen ja selitysten etsiminen (emt 1994, 90-96) Vaikka Aristotelesta voidaan näin jälkikäteen tarkastella tieteellisen realismin näkökulmasta (Kakkuri-Knuuttila 1999, 360), on kuitenkin ilmeistä, että hänen hyväksymänsä moninaiset tiedon lähteet johtavat yksiselitteisestä tieteellisestä realismista kohti kontekstuaalista tai pragmaattista realismia. (emt, 400-402)

Ilmiöiden pelastamisen menetelmä on yksinkertaistetusti verrattavissa nykysosiologiiden pyrkimykseen tarkastella tutkittavaa ilmiötä monien erilaisten aineistojen välityksellä. Muun muassa arkinäkemykset, asiantuntijoiden käsitykset sekä aiemmat tutkimukset ovat aineistoa, jota voidaan vielä täydentää saatavilla tilastoilla ja päätöksenteon asiakirjoilla. Näiden kautta pyritään jäsentämään päätöksentekoon osallistuvien tahojen näkemysten välisiä suhteita. Seuraavassa luvussa on näitä näkemyksiä lähestytty argumentaatioina, joiden analysoimista varten myös Aristoteles kehitti menetelmiä. Antiikin klassisen retoriikan ja sitä seuranneen uuden retoriikan mukaan erilaisia perusteluita ja puheita voidaan jäsentää argumentaatioina, joissa pyritään vakuuttamaan muut osalliset oman näkökulman tarpeellisuudesta.

4.5 Argumentaatioanalyysi

Argumentaatiot ovat tärkeä osa Aristoteleen klassista retoriikkaa. Retoriikka ei ollut Aristotelelle ”kaunopuheisuutta”, vaan kykyä havaita kunkin asian yhteydessä puheen vakuuttamiseen tähtäävä ydin (Retoriikka, I, 2, 1355b26). Tämän analysoimiseksi hän jakoi vakuuttamisen keinot kolmeen osatekijään, jotka olivat eetos, paatos ja logos. *Eetos* tarkoittaa puheen tai kirjoituksen esittäjän luonteeseen viittaavia vakuuttamisen keinoja ja ilmenee siinä millaisena puhuja esittelee itsensä kuulijoilleen. Hän pyrkii vakuuttamaan yleisönsä siitä miksi on järkevää ja perusteltua ottaa hänen väitteensä huomioon. *Paatos* viittaa samassa tarkoituksessa kuulijan mielentilaan ja tunteisiin. Siinä yleisö viritetään vastaanottavaiseksi puhujan tai kirjoittajan sanomalle muun muassa painottamalla yleisön kanssa jaettua argumentaation lähtökohtaletusta. *Logos* tarkoittaa pu-

heen abstraktia sisältöä, joka ainoana vakuuttamisen osatekijänä on riippumaton esittäjän ja tämän yleisön välisestä suhteesta. (emt I, 2, 1356a1-4; Kakkuri-Knuutila 1999, 233; Summa 1995, 74-75)

Hallinnollisen tai tieteellisen tekstin on usein ajateltu olevan ”asiapi-toista”, mutta edellä mainittua soveltaen on ilmeistä, että eetos ja paatos ovat mukana myös näissä esittämisen muodoissa, koska teksti on aina kuitenkin tarkoitettu jonkun luettavaksi. Vakuuttamisen kolmen osatekijän toisiinsa kietoutumisen esiin nostaminen auttaa myös havaitsemaan sen, että puheen ja perustelun vakuuttavuus ja vaikuttavuus eivät riipu pelkästään asiasisällöstä ja päättelyn muodollisesta pätevyydestä ja loogisuudesta (logos), vaan siihen vaikuttaa myös puhujan ja tämän yleisön välinen suhde. (Summa 1995, 74) Voidaan sanoa, että eetoksen ja paatoksen merkitys on siinä, että ne virittävät kuulijan tilaan, joka vaikuttaa siihen miten hän tulkitsee esittäjän sanoman ja kuinka syvästi hän omaksuu sen (Kakkuri-Knuutila 1991, 23).

Eetos, paatos ja logos ovat varsin useasti lainattuja Aristoteleen retoriikan yksityiskohtia. Kuitenkin hänen Retoriikka -teoksensa on ennen kaikkea puhe-aidon oppikirja, jossa esitellään kussakin tilanteessa sopivat vakuuttamisen keinot. Näkemys on normatiivinen, koska siinä ohjataan puhumaan tilanteeseen sopivalla tavalla. Klassisen retoriikan esittämä näkökulma on siten puhujan näkökulma. (Kakkuri-Knuutila 1999, 235, 241) Myöhemmin kehittyneessä uudessa retoriikassa (esim. Perelman 1996) näkökulma on enemmänkin analyttinen. Uuden retoriikan esiin nousun myötä on argumentaatioiden ja puheiden analysointi yleistynyt yhteiskuntatieteissä voimakkaasti. Voidaan sanoa myös, että argumentaatioiden ja kommunikoinnin tutkiminen on eräs nykysosiologian keskeisiä tutkimusalueita, joissa retoriikan pelisääntöjä sovelletaan tarkasteltaessa esimerkiksi tutkimuksen, politiikan, arkipäiväisen elämän ja median tapoja muokata ja välittää tietoa.

Tässä tutkimuksessa uusi ja klassinen retoriikka sekoittuvat. Retoriikan teoriaa sovelletaan lähinnä Summan (1995, 87-88) esittämän tulkinnan pohjalta. Analyysi alkaa puheen premissin eli lähtökohdan määrittämisestä. Puhuja valitsee yleensä tämän sen mukaan kenelle hän suuntaa oman puheensa, sillä avauksessa on tärkeää määrittää puhujan ja kuulijan yhteisyyden alue, jotta mahdollinen yhteisymmärrys pääsee syntymään. Tämän mukaisesti esimerkiksi erilaiset perustelut uimahallihankkeen puolesta tai vastaan ovat tietylle yleisölle suunnattuja puheita. Tutkimuksessa nousevat esiin myös assosiatiiiviset ja dissosiatiiiviset perustelutekniikat, joilla tarkoitetaan esitettyjen tavoitteiden yhdistämistä keinoihin, joilla niitä tavoitellaan. Assosiatiiivisessä perustelussa tätä yhteyttä nostetaan esiin, dissosiatiiivisessä perustelussa tämä yhteys asetetaan kyseenalaiseksi. Olennaista on huomata, että näitä keinoja käytetään tilanteen mukaan puhujan joko tavoittelussa selkeätä syy-seuraussuhteen esittämistä tai oletetun kytkennän kyseenalaistamista. Tutkimuksen suuntaisesti soveltaen on kaiken kaikkiaan huomion arvoista, että erilaiset argumentaatiot rajaavat ja muotoilevat sitä puhetta ja käsitteistöä, jonka kautta päätöksentekoa edeltävää keskustelua käytiin.

Summan soveltamassa argumentaatioanalyysissä on vaikutteita uudesta retoriikasta. Silti vakuuttamisen peruskäsitteet ovat peräisin antiikin Kreikan retoriikasta. Antiikista on peräisin myös ajatus siitä, että retoriikan olemuksen

tuntemisen myötä voidaan edistää vapaiden kansalaisten keskinäistä kommunikointia ja yhteisten asioiden hoitoa. Eri lähtökohdista nousevien argumentaatioiden analyysi soveltuu myös tarkasteltaessa sitä, mikä merkitys SVA:lla voisi olla laaja-alaisen tietopohjan luomisessa rakentamishankkeen päätöksentekoa varten.

Argumentaation tutkimusta käytetään tilanteissa, joissa muodollinen loogikka tuottaa niin sanottuja itsestään selvyyskysymyksiä. Analyysissä tarkastellaan siten tiettyyn vaihtoehtoon sitoutumista järjellisen päättelyn kautta, ei niinkään loogisen ja laskennallisen esityksen perusteella. Tämän mukaisesti voidaan tarkastella myös niitä päätöksentekijöiden sekä viranhaltijoiden argumentoinneissa esiintyviä eroavaisuuksia, joita esiintyy perusteltaessa esimerkiksi liikunnan harrastamiseen ja terveyden edistämiseen vaikuttavia kunnallisia hankkeita. Viranhaltija perustelee useimmiten näkemystään vedoten esimerkiksi erilaisiin ohjearvoihin sekä tilastoihin, kun taas luottamushenkilö, jonka ”oikeus puhua” on peräisin kuntalaisilta, näyttää käyttävän luontevammin laaja-alaista perustelua, jossa viitataan yleisemmin kuntalaisten hyvinvointiin (Perttilä & Lehto 1997, 129-130; Karimäki 1999a, 99-101).

Erilaiset vakuuttamisen tavat ovat tärkeitä arvioitaessa perusteluiden ”voimaa” sekä merkitystä päätöksenteon kannalta. Esimerkiksi liikuntarakentamisen parissa voidaan olettaa, että aiotusta hankkeesta aiheutuvat myönteiset seuraukset asukkaiden terveydelle ja hyvinvoinnille ovat keskeisiä rakentamisen perusteita. Kuitenkin terveys ja hyvinvointi ovat käsitteinä varsin moniulotteisia ulottuen fyysisistä osatekijöistä aina psyykkisiin, sosiaalisiin sekä ympäristöllisiin tekijöihin asti. Näin niiden käyttäminen päätöksenteon perusteluna on vielä varsin vakiintumatonta. Tutkimuksissa (Perttilä & Lehto 1997, 131; Karimäki 1999, 137-138) onkin todettu, että laaja-alaiset terveyden ja hyvinvointiin viittaavat argumentit, joita ei voida yksiselitteisesti mitata ja siten muuttaa yhteismitalliseksi tiedoksi joutuvat väistymään vahvempien argumenttien tieltä.

Tutkimuksen yhtenä tavoitteena on tarkastella argumentaatioiden avulla sitä, millainen tieto liikuntahankkeen vaikutuksista koetaan merkittäväksi paikallisessa päätöksenteossa. Argumentoinnilla tarkoitetaan tässä yksinkertaisesti persoonallista kommunikaatiota, jota tarkastellaan myös arvoulottuvuuksiensa suhteen (Summa 1989, 92-95 ja 1995, 76-77). Analyysin kohteena ovat äänekeskelaisten subjektiivisten toimijoiden ja tahojen perustelut uimahallipäätökselle. Argumentaatioiden erittelyn kautta tarkastellaan myös SVA:n soveltuvuutta yhteisen tietopohjan luomiseen, sillä arviointitutkimuksen tarkoituksena ei ollut ainoastaan uimahallista aiheutuneiden vaikutusten tunnistaminen, vaan myös ymmärryksen lisääminen arviointimenetelmästä ja sen soveltuvuudesta hankkeeseen.

4.6 Tutkimusparadigman muotoilu

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan päätöksentekoon soveltuva arviointitietoa tilanteessa, jossa yhteiskunnallinen kehitys vie meitä hyvinvointivaltiota hy-

vinvointiyhteiskuntaa kohden. Tähän suuntaan kurotettaessa kunnalliset hyvinvointipalvelut ovat edelleenkin merkittävässä roolissa asukkaiden hyvinvoinnin sekä hyvän elämän kannalta. Tämä on tiedostettu myös suunnittelussa, jonka piirissä pyritään ottamaan aiempaa paremmin huomioon asukkaiden näkökulmat palveluita järjestettäessä. Sama koskee luonnollisesti myös kunnan viranhaltijoita ja päätöksentekijöitä. Eräs tällainen asukasnäkökulman esiin nostava suunnittelun apuväline on sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA).

SVA otettiin käyttöön Suomessa yhtenä uutena vaihtoehtoisena suunnittelumenetelmänä rationalistis-teknokraattisen suunnittelun kriisiytyessä 1980-luvun loppupuolella ja 1990-luvun alussa. SVA nojautuu ihmistieteellisiin lähtökohtiin, jotka saavat konkreettisen muotoilunsa hermeneuttis-pragmatistisen tieteenfilosofian pohjalta. Menetelmään on tässä mielessä sisäänrakennettuna käsitys moniarvoisesta yhteiskunnasta, jossa suunnittelun ja sitä seuraavan päätöksenteon keinoin ei enää etsitä yhtä ainoata täsmällistä ja oikeaa ratkaisua yhteisölliseen valintatilanteeseen. Enemmän tai vähemmän soveltuvia ratkaisuja on olemassa useampia, joista päätöksentekijät valitsevat kulloinkin parhaaksi näkemänsä vaihtoehdon.

Hermeneutiikka ja pragmatismi sisältävät relativistisen totuuskäsityksen. Sen mukaan esitetyn käsityksen totuudenkaltaisuus on aina riippuvainen esittäjänsä valitsemasta näkökulmasta. Päätöksenteon ymmärtämiseksi on tämän mukaisesti tärkeätä tarkastella myös päättäjien arvoja ja arvostuksia sekä erilaisia yhteisössä vallitsevia intressejä. Relativistisen ajattelun voimistuessa suunnittelun parissa asetettiin tieteelliselle realismille ominainen yksiselitteiseen totuuteen pyrkiminen kyseenalaiseksi. Vastakkainasettelu hermeneuttis-pragmatistisen filosofian ja tieteellisen realismin välillä on kuitenkin tämän päivän näkökulmasta varsin ongelmallinen, sillä tieteellisen realismin viimeaikaisimmissa kehityssuunnissa (esim. Pihlström 1997a ja 1997b; Kakkuri-Knuutila 1996) on lähestytty merkittävästi todellisuuden pragmaattista ja kontekstuaalista käsittämistä.

SVA:n sovellutuksia voidaan tarkastella sekä tutkimuksen että politiikan näkökulmasta. Yhteistä näkökulmissa on ollut se, että menetelmän avulla on pyritty saavuttamaan monipuolista tietoa ”ihmisten hyvinvointiin kohdistuvista vaikutuksista” päätöksenteon tarpeita varten. Hyvinvointiyhteiskunnan uusien haasteiden mukaisesti tutkimuksessa on tarkasteltu hyvinvoinnin käsitettä suhteessa elämänpolitiikan ja hyvän elämän käsitteisiin. Myös menetelmällisesti SVA:lla on yhtymäkohtia muihin arviointimenetelmiin. Näitä ovat muun muassa päätöksentekokeskeinen ja osallistuva arviointi sekä pragmaattinen ja konstruktivistinen arviointi (Vuorela 1990, 66-67 ja 1997, 28-32; Sinkkonen & Kinnunen 1994, 105; Pawson & Tilley 1997, 4-29). Käytännössä voidaankin puhua pluralistisesta arvioinnin kentästä, jossa yhdistellään eri lähestymistapoja soveltuvin osin.

Kun SVA:n tieteenfilosofisia ja käsitteellisiä sitoumuksia sekä erilaisia arviointimenetelmiä tarkastellaan laajasta näkökulmasta, tarkoituksena on suhteuttaa eri näkökulmia toisiinsa. Kiintoisaksi nousee tällöin muun muassa se, mitä annettavaa erilaisilla menetelmillä sekä tarkastelutavoilla on uuden lähestymistavan kannalta. Nostamalla esiin aiempien näkemysten hyödyllisyys uuden mallin kehittäessä on tietoisesti lähennetty vaikutusten arviointia muun

arvioinnin suhteen. Tämän ajattelun pohjalta on SVA:han luotu tarkasteluote, johon on saatu vaikutteita antiikin ajattelijalta ja tutkijalta Aristoteleelta. Seuraavassa taulukossa on tiivistetysti esitettyä tämän tutkimuksen aristoteeliset ainekset.

TAULUKKO 4 Aristoteeliset näkökulmat SVA:n kannalta sovellettuna.

Aristoteelinen näkökulma	Epistemologinen valinta	Poliittinen ulottuvuus	Konkretisoituu tutkimuksessa
Tiede reflektoi arkitietoa	Tiedon monet lähteet	Asiantuntija-hegemonian kyseenalaistaminen	Asukasnäkökulman identifiointi
Hyvän elämän pohdinta kreikkalaisessa kaupunkivaltiossa	Paikallistason suunnittelu- ja päätöksentekoprosessien tarkastelu	Hyvä elämä keski-välinä (kohtuuperiaate)	Erilaiset käsitykset hyvinvoinnista
Ilmiöiden pelastaminen	Tehdään oikeutta aiemmille ja nykyisille näkemyksille	Erilaisten intressien suhteuttaminen toisiinsa	Pyrkimys yhteisymmärryksen edistämiseen
Päätöksenteko mahdollisuutena	Suunnittelu ja päätöksenteko argumentaatioina	Argumentoinnin esteet ja mahdollisuudet	Argumentaatiot näkyviksi

Aristoteleen mukaan ihmiset tiesivät luonnostaan varsin luotettavasti erilaisia asioita, joista heillä oli enemmän tai vähemmän jäsenyntyitä ja tematisoituja näkemyksiä. Tämän mukaisesti esimerkiksi haastateltavan näkemykset ovat arkitietoa, joka pitää sisällään teoreettisia elementtejä, joita yhteiskuntatutkija siis etsii. Tieteellisen realismin piiriin tämä kytkeytyy minimivaatimuksen kautta, jonka mukaan arkitieto ja tieteellinen tieto ovat kontekstuaalisesti reaalisia eri tasoilla. Aristoteleen ilmiöiden pelastamisen menetelmässä tehdään oikeutta yleisesti hyväksytyille näkemyksille ja sillä on selkeitä yhtymäkohtia moninaiisiin tiedon lähteisiin tukeutuvan yhteiskuntatutkijan käsitykselle tieteellisen tiedon saavuttamisesta.

Aristoteelinen hyvä elämä voitiin määrittää päätöksentekoa edeltävissä keskusteluissa. Hyvä elämä näyttäytyy Aristoteleelle keskivälinä yksittäisen hyveen toteuttamisessa, jolloin liika on aina liikaa ja liian vähän on liian vähän. Tämä on nykyajan taloudellisten ja ympäristöllisten resurssien rajallisuuden sekä inhimillisten tarpeiden kohtuullisuuden tiedostamista tukeva havainto. SVA:n myötä esiin nousevien ei-toivottujen vaikutusten identifioimisen myötä ”systeemin” rajallisuus tulee myös aiempaa näkyvämmäksi. Rakenteiden ja ihmisen välinen vuorovaikutus kiteytyy siihen miten yksittäinen hyvän elämän tavoittelu kytkeytyy palvelurakenteeseen ja sitä ylläpitävään demokraattiseen päätöksentekoon. Tutkimuksen tarkastelukulma on tässä lähempänä politiikkaa ja siihen liittyvää päätöksentekoa kuin yksittäisten ihmisten hyvän elämän

edellytyksiä. Toisaalta tähän kuuluu kasvava tietoisuus asukkaiden tarpeista, toiveista ja odotuksista.

Tarkastelun painopiste on paikallistasolla, joka kuormittuu lisämerkityksillä valtion merkityksen vastaavasti vähentyessä. Läheisyysperiaatteesta nousee lähtökohta myös suunnittelun aiempaa ihmis- ja asukaslähtöisemmälle uudistamiselle. Aristoteleelle hyvä elämä noudatteli kohtuullisuuden periaatetta, jota tuettiin poliittisen päätöksenteon kautta. Jotta tapauskohtaisesti vaihteleva kohtuullisuus voidaan ottaa huomioon, tarvitaan kuntalaisten osallistumisen suhteen varsin aktiivista otetta. Toisaalta myös palveluita järjestävän tahon kannalta asukkaiden näkemysten ymmärtämisen ja huomioon ottamisen merkitys kasvaa. Tässä on SVA:n ja yleensäkin laaja-alaisen arvioinnin mahdollisuus, sillä kyse ei ole minkään yksittäisen intressiryhmän vaatimuksiin vastaamisesta, vaan kokonaisnäkemysten muodostamisesta. SVA on apuväline, jonka avulla systeemisen ajattelun ja arkiajattelun välisiä eroja tasoitetaan. Kun päätöksenteon pohjaksi saadaan erilaiset ja jopa keskenään ristiriitaisetkin näkemykset, voidaan kohtuutta määrittää yhdessä. Myös aristoteelisesti ajatellen ihminen itse tietää mikä hänelle on parasta, joten myös hänen näkemyksensä kannattaa ottaa huomioon.

Aristoteleelle yhteisö toimi yhteenliittymänä kansalaisten hyvän elämän varmistamiseksi. Kollektiivinen päätöksenteko nähdään myös tässä tutkimuksessa mahdollisuutena, eikä sen omalakisuuata ja etäisyyttä yksittäisen ihmisen hyvään elämään korosteta. Taustalla on näkemys siitä, että päätöksentekoa ja suunnittelua kehittämällä voidaan myös asukkaiden elämää edesauttaa. Tässä nojataan onnistuvan vuorovaikutuksen mahdollisuuteen, joka argumentatiivisen käänteen valossa edellyttää asiantuntijoiden käyttämän teknokraattisen kielen, päättäjien omaksuman politisoivan kielen, viranhaltijoiden teknishallinnollisen kielen ja kokemuspohjaisen arkikielen välisten suhteiden jäsentämistä. Tulkinnallisena välineenä käytetään retoriikan teoriaan nojaavaa argumentaatioanalyysiä.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan siis myös asiantuntijoiden ja yleisen näkemysten välisiä yhtäläisyyksiä ja ristiriitaisuuksia. Näkökannat törmäävät useastikin arkisissa tilanteissa. Tarkasteltaessa intressejä suunnittelun ja kehittämisen näkökulmasta, voidaan kuitenkin jäsentää tätä faktojen, arvojen ja subjektiivisten mielipiteiden kokoelmaa. Kun puhutaan moniarvoistuvasta yhteiskunnasta konkretisoituu se moniääniseen päätöksentekoon, jossa uudet ja vanhat näkökulmat sekä arvot ja asenteet suhteutuvat laaja-alaisen, myös yhteismitattoman, tiedon tarpeeseen. Yksittäisen hankkeen ollessa arvioinnin kohteena on keskeistä tarkastella eri toimijoiden ja tahojen suhdetta hankkeeseen ja sen pohjalta eritellä erilaisia ihmisiin kohdistuvia vaikutuksia.

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää sosiaalisten vaikutusten arviointi -menetelmän (SVA) soveltuvuutta paikallisen liikuntasuunnittelun ja -rakentamisen tarpeita varten. Yksittäisen rakentamishankkeen vaiheita kuvattiin ja analysoitiin Äänekoskelle vuonna 1996 valmistuneen uimahallin puitteissa. Tarkastelun kohteena olivat myös päätöksenteon vaiheissa vaikuttaneiden eri tahojen (kuntalaiset, päättäjät sekä viranhaltijat) intressit ja tietämys. Tutkimuksessa edettiin eri tahojen argumentaatioiden tasolle analysoimalla sitä millainen tieto hankkeen vaikutuksista koettiin merkittäväksi päätöksenteon kannalta. Tehty arviointi oli jälkikäteisarviointia, kuitenkin tavoitteena oli koota myös eri lähtökohtia ja näkökulmia liikuntarakentamisesta aiheutuvien seurausten ennakoimista varten.

Ongelmanasettelussa päädyttiin seuraaviin tutkimusongelmiin:

Kysymys 1.

Mitä sosiaalisia vaikutuksia aiheutui Äänekoskelle rakennetusta yleisestä uimahallista?

Tutkimuksen perustana oli Äänekosken uimahallin sosiaalisten vaikutusten arviointi. Arvioinnissa tunnistettiin millaisia erilaisia sosiaalisia vaikutuksia tästä nykyaikaisesta virkistysuimahallista aiheutui. Vaikutuksia eriteltiin niiden merkittävyyden mukaisesti. Arviointi ulotettiin aikavälille, joka kattoi hallin suunnittelu- ja päätöksentekovaiheen, rakentamisen sekä valmiin uimahallin käytön. Uimahallista aiheutuneet vaikutukset kuvattiin paikalliseen tietoon ja tietämykseen nojaten, joten hankkeen moniulotteinen historia sekä paikalliset ja seudulliset poliittiset lataukset nousivat arviointiesityksessä esiin.

Kysymys 2.

Millaista yhteistä tietopohjaa ja miten voidaan sosiaalisten vaikutusten arvioinnin avulla luoda suunnitteluun ja päätöksentekoon osallistuvien eri tahojen käyttöön?

Kyseessä on ongelma, jossa tarkasteltiin päätöksentekoa varten tuotettua tietoa myös eri intressitahojen kannalta. Paikallisina intressitahoina olivat asukkaat, viranhaltijat sekä päätöksentekijät. Tarkastelussa jäsennettiin eri tahojen uimahallihanketta koskeneiden näkemysten välisiä suhteita. Tämän mukaisesti tutkimuksessa selvitettiin millaisia periaatteita ja ehtoja tiedon tulisi täyttää, jotta se palvelisi eri tahoja sekä laajapohjaista suunnittelua ja päätöksentekoa.

Tulkintateorianä käytettiin argumentaatioanalyysiä, jossa erilaisia puheita ja perusteluita tarkasteltiin argumentaatioina. Eri tahojen argumentaatioita vertailtiin ja niitä tarkasteltiin yhtäläisyyksien ja toisaalta myös eroavaisuuksien suhteen. Oletuksena oli, että osallisten argumentaatioiden tunteminen on tärkeää suunnittelun ja päätöksenteon ymmärtämisen kannalta. Näin osin siksi, että suunnittelussa voitaisiin oppia ymmärtämään paremmin prosessiin sitoutuneiden eri toimijoiden ajattelua, strategioita ja tavoitteita sekä tätä kautta pyrkiä jatkossa myös parempaan vuorovaikutukseen ja sen esteiden murtamiseen.

Kysymys 3.

Mitkä perustelut uimahallin hankepäätöksenteossa osoittautuivat vaikuttaviksi?

Tutkimuksessa tarkasteltiin niitä subjektiivisia argumentteja ja perusteluita, joilla sekä myönteistä että kielteistä päätöstä uimahallihanketta kohtaan perusteltiin. Analyysissä tunnistettiin argumenttien vaikuttavia osia sekä jäsennettiin päätöksenteon kannalta vahvoiksi ja toisaalta heikoiksi osoittautuneita perusteluita.

6 TUTKIMUSMENETELMÄT JA -AINEISTO

6.1 SVA:n ideaalimalli

Aiemmin esitetyn mukaisesti erilaisista hankkeista aiheutuvia sosiaalisia vaikutuksia ei voida yksiselitteisesti määritellä. Ilmenee myös erilaisia käsityksiä siitä, mitkä vaikutukset tulisi ottaa tarkastelun kohteeksi, sillä erot erityyppisten vaikutusten välillä ovat usein varsin vähäisiä. Esimerkiksi tarkasteltaessa uimahallista aiheutuneita sosiaalisia vaikutuksia on niiden suhde terveysvaikutuksiin ja taloudellisiin vaikutuksiin varsin läheinen. Terveyden huomioon ottaminen on kuulunut suunnittelussa yleensä luonnontieteiden piiriin, mutta YVA:n ja SVA:n kehittymisen myötä myös terveyden sosiaali- ja käyttäytymistieteellinen näkökulma (esim. subjektiivisesti koettu terveys ks. Korpela ym. 2001) on noussut osaksi vaikutusten arviointia. Äänekoskella terveysvaikutukset otettiin huomioon uimahallin käyttäjien motiivierittelyn avulla, sillä aiempien uimahallin käyttöselvitysten nojalla oli ilmeistä, että kävijät kokevat terveyden ylläpitämisen yhdeksi tärkeäksi uimahallin käytön motiiviksi. Myös taloudelliset vaikutukset koettiin Äänekoskella varsin keskeisiksi, sillä uimahallihankkeen oletetut taloudelliset seuraukset olivat tärkeä puheenaihe hanketta valmisteltaessa.

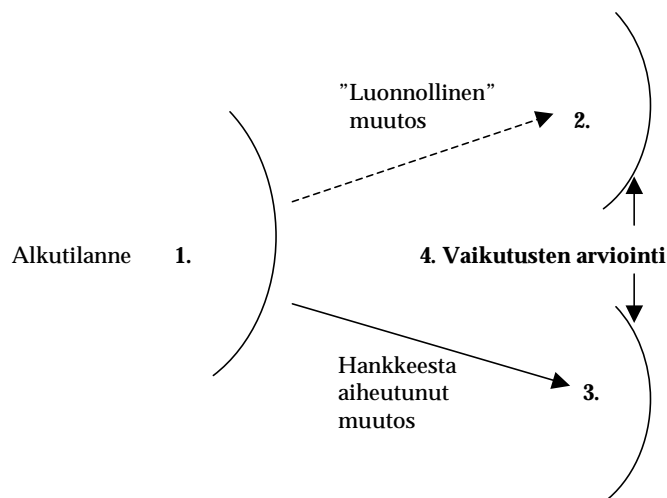
Kun vaikutuksia arvioidaan, voidaan erilaisiin tilastoihin turvautua vaikutusten laajuutta määritettäessä (esim. sairastavuus- ja sairastuvuustilastot). Pitkän aikavälin vaikutusten määrittely tilastojen pohjalta on kuitenkin jossain määrin hankalaa hankkeesta ja siitä aiheutuneiden vaikutusten seuraussuhteiden monimutkaisuuden vuoksi. Arvioinnin viivästyminen ei luonnollisestikaan oikeuta tilastojen täydelliseen hylkäämiseen, vaan erilaisia tilastoja voidaan seurata vaikutusten arvioinnin näkökulmasta pitkällä aikavälillä.

Kokeellisen arvioinnin (s.39) mukainen kausaalisuhteiden yksityiskohtainen selvittäminen ja tarkasteltavien vaikutusten väliin tulevien muuttujien eliminointi matemaattisen tarkasti eivät välttämättä kuulu sosiaalisten vaikutusten arvioinnin käytäntöihin. Tästä huolimatta pyrkimys hankkeen kokonaistarkasteluun johtaa arvioinnin kehittämiseen ideaalimallin suuntaisesti. Ideaalimallissa hankkeesta aiheutuneita vaikutuksia verrataan tilanteeseen,

jossa hanketta ei olisi päätetty toteuttaa lainkaan. Seuraavassa on esitetty sosiaalisten vaikutusten arviointiprosessi ihannetapauksessa (Paukkunen 1990, 116):

1. Sosiaalisten tekijöiden kuvaus vaikutusalueella olevassa yhteisössä ennen hanketta.
2. Sosiaalisten tekijöiden määrittäminen vaikutusalueella olevassa yhteisössä myöhemmin ilman hanketta.
3. Sosiaalisten tekijöiden määrittäminen vaikutusalueella olevassa yhteisössä myöhemmin hankkeen kanssa.
4. Hankkeesta johtuvien kohdealueen ihmisille hyödyllisten ja haitallisten vaikutusten kartoittaminen ja tarkempi arviointi.

Hankearvioinnin perustana on tutkijan muodostama näkemys yhteisön sosiaalisesta rakenteesta. Tämä näkemys toimii muutoksen kuvauksen lähtökohtana. Seuraavat vaiheet eivät ole erillisiä, sillä vaikutusten arvioinnin edetessä hankkeesta aiheutuneita muutoksia verrataan alkutilanteeseen yhä uudestaan. Esimerkiksi Äänekoskella uimahallihankkeessa ilmenneet poliittiset lataukset murensivat osaltaan totuttua puolue- ja valtajakaumaa, jolloin sosiaalisen muutoksen konkretisoimiseksi oli lähtökohtatilannetta tarkasteltava uudestaan poliittisesta näkökulmasta. SVA:n ideaalimallia on hyödynnetty seuraavassa kuviossa, jossa esitetään ”luonnollisen muutoksen” ja hankkeesta aiheutuneen muutoksen suhdetta.

KUVIO 4 Vaikutusten arvioinnin ideaalimalli

Ideaalimallia hyödynnetään tässä tutkimuksessa vaikutusten jäsentämisen mallina. Vaikka arviointi pitkällä tähtäimellä suuntautuu ideaalimallia kohden kyse ei ole pelkästään ”mittaamisesta”, vaan pikemminkin inhimillisen elämän

moninaisuuden tulkitsemisesta. Tämän mukaisesti tutkimuksessa osallisena olevilla äänekoskelaisilla itsellään on ainakin jossain määrin tematisoituneita näkemyksiä suhteestaan uimahalliin. Arvioivan tutkijan kerätessä heidän ”teorianalkujaan”, syntyy edellytykset muodostaa monipuolinen ja laaja-alainen näkemys Äänekosken uimahallin sosiaalisista vaikutuksista.

6.2 SVA tiedonkeruun kehikkona

SVA-prosessi toimii tutkimuskäytössä tiedonkeruuta ohjaavana kehikkona. Käytännössä kyseessä on yhteen hankkeeseen kytkeytyvien erilaisten prosessien tarkastelu hankkeesta aiheutuneiden vaikutusten ymmärtämiseksi. Aiemmin esitetty arvioinnin jaottelu (tiedon, tuloksellisuuden ja kehittämisen näkökulmat) tarjoaa kiinnostavan SVA:n käytäntöihin. Tämän tutkimuksen kannalta keskeistä on arvioinnin tiedollinen perspektiivi. Tietämys liikuntahankkeesta aiheutuneista sosiaalisista vaikutuksista kytkeytyy myös menetelmän kehittämiseen liikuntasuunnittelun ja -rakentamisen alueella. Kuitenkin on luonnollista, että valitun näkökulman kannalta relevantit ratkaisut tiedonkeruussa ja prosessin läpiviemisessä voisivat arvioinnin muiden, tuloksellisuuden ja organisaation kehittämisen näkökulmista olla varsin toisenlaisia.

Uimahallin vaikutusten arvioinnin kannalta tiedollinen perspektiivi merkitsee pyrkimystä tuottaa tietoa uimahallin suunnittelusta, päätöksenteosta, rakentamisesta ja käytöstä sekä näistä prosesseista aiheutuneista sosiaalisista vaikutuksista. Refleksiivinen tarkastelu ulotetaan myös itse menetelmään, sillä liikuntasuunnittelun tutkimuksen kannalta on relevanttia selvittää miten ja millä ehdoin uutta tietoa SVA:n avulla voidaan tuottaa ja saavuttaa. Myös tutkimustyölle ominainen kriittinen näkökulma on SVA:ssa mukana, sillä hankkeen ei-toivotut vaikutukset nostetaan esille.

SVA:n tutkimukselliset juuret ovat yhteiskunnallisten muutosten sosiaalisten seurausten kartoittamisessa. Voidaankin sanoa, että juuri muutoksen analysoinnista ovat peräisin SVA:n menetelmälliset sekä käsitteelliset valmiudet arvioida intressiryhmien keskenään ristiriitaisia näkemyksiä sekä hankkeen seurausten jakautumista eri ihmisryhmien kesken. (Leskinen 1987, 17-25; Sairinen 1992, 11-12) Tarkasteltaessa tällaisia ehdollisia näkemyksiä on tiedonkeruun oltava varsin monipuolista ja paikalliset erityispiirteet huomioon ottavaa. Paikalliskontekstin kuvaaminen on perusta, johon varsinainen arviointiprosessi tukeutuu. Hankearviointi on tapauskohtaista, tosin useammasta hankkeesta kerättyjä kokemuksia hyödyntämällä voidaan arviointia pitkällä aikajänteellä kehittää ennakoivan arvioinnin suuntaisesti. Kun arviointi tehdään laaja-alaisesti ulottuen suunnittelun ja päätöksenteon prosesseista valmiin laitoksen käyttöön asti, on toisiaan seuraavista vaiheista löydettävissä yksityiskohtia, jotka avaavat näkökulmia myös tulevien hankkeiden arviointeja varten.

Tiedonkeruuta suoritetaan SVA:ssa kerroksittain, jotta hankekohtainen tieto ja tutkijan muodostama käsitys siitä asettuvat alusta alkaen luonnolliseen yhteyteensä. Sosiaalisten vaikutusten arviointia voidaankin kuvata prosessina,

jossa taustaksi kerätty aineisto on nähtävissä varsinaisen, syventävän aineistonkeruun kanssa erillisinä tapahtumina (taulukko 5).

TAULUKKO 5 SVA:n eteneminen

-
1. Tausta-aineiston kerääminen
 2. Vaikutusten tunnistaminen ja valitseminen
 3. Aineiston kerääminen (erityistiedonkeruu)
 4. Vaikutusten arviointi
 5. Vaikutusten vertailu
 6. Vaikutusten esittäminen
-

SVA:n malleja on esitetty useita (esim. Finsterbusch 1985, 200-201; Paukkunen 1992, 48-52; SVA-opas 1995, 15; Interorganizational Committee on Guidelines and Principles for Social Impact Assessment 1998, 106-113). Yhtä ainoata oikeata tapaa arvioinnin suorittamiseksi ei kuitenkaan voida esittää. Tässä tutkimuksessa sovelletaan mallia, joka vastaa lähinnä Paukkusen (1992, 48-52) esittämää arvioinnin mallia. Malli on varsin yksinkertainen ja muodostaa arviointikehikon, jonka sisällä erilaisia yksittäisiä menetelmällisiä ratkaisuja voitiin toteuttaa.

Asiantuntijoiden ja tutkijoiden keskuudessa on erilaisia näkemyksiä siitä, mitä sosiaalisia muuttujia arvioinnissa tulisi tarkastella. Tämän johdosta yhdysvaltalaiset asiantuntijat edistivät konsensusta vuonna 1994 IAIA:n maailmankongressissa julkaisemalla yhteisen näkemyksensä SVA-prosessista ja siinä tarkasteltavista muuttujista. Muuttujamatriisissa (Interorganizational Committee on Guidelines and Principles for Social Impact Assessment 1998, 104-105) on otettu huomioon erilaisia yhteisön rakenteisiin, resursseihin, politiikkaan, väestöön, perheeseen ja yksilöihin vaikuttavia tekijöitä (liite 1.).

Asiantuntijat eivät pyri esittämään kattavaa muuttujaluetteloa, pikemminkin heidän tarkoituksenaan on opastaa mahdollisimman monipuolisen näkemyksen muodostamiseen yksittäisen hankkeen sosiaalisista vaikutuksista. Seurausten tunnistamisen ja arvioinnin standardoimispyrkimysten rinnalla elää näin ollen näkemys, jonka mukaan moniulotteiset ja ainutkertaiset sosiaaliset muuttujat eivät ole täysin riittävästi palautettavissa yleisiin muuttujaluetteleihin.

Tässä tutkimuksessa sovelletussa aineistonkeruun mallissa vaikutusten tunnistaminen ja valitseminen on esitetty erillisinä ja itsenäisinä vaiheina. Käytännössä niitä ei voida kuitenkaan täysin erottaa toisistaan. Esimerkiksi hankeaineiston keruuvaiheessa nostettiin vielä tarkasteltavaksi uusia vaikutuksia. Viimekädessä tutkimuksen tarkoitus ja olosuhteet ovat ohjanneet arviointimenetelmän soveltamista ja tutkimuksen tekemistä, ei niinkään päinvastoin (vrt. Hammersley 1992, 50-52; Chelimsky 1997, 24-26). Kehikko on joustava ja siinä on tilaa tutkimuskohteelle ja siitä tutkijalle vähitellen kasvavasta käsityksestä käsin ohjautuvalle aineistonkeruulle. Hermeneuttista kehää (Haaparanta & Niiniluoto 1986, 63-69) noudatellen tutkimus on edennyt siten, että uudet empiiriset havainnot on sijoitettu tutkijan kasvavan teoreettisen ymmärryksen pe-

rustalle. Aineisto on siten toiminut myös tutkimuksen lähtökohtana, josta käsin tutkija on tehnyt tulkintoja (Eskola & Suoranta 1998, 146).

Kerätty aineisto on varsin monimuotoinen kokoelma asiakirjoja, kyselyjä, haastatteluja, lehtikirjoituksia sekä tilastoja. Kunkin aineistotyypin analysoinnissa on omat sääntönsä, jotka eroavat laadullisesti toisistaan. Eroavaisuudet eivät kuitenkaan estä laaja-alaista tutkimusotetta, jossa erityyppisten aineistojen katsotaan pikemminkin täydentävän toisiaan. Toisaalta tehtyä tutkimusta on kuitenkin kyettävä arvioimaan tieteellisen tiedon kriteerien nojalla. Tutkija joutuu näin ollen perustelemaan tekemiänsä ratkaisuja. Tämän mahdollistamiseksi on tutkimuksen ”jäljet” pyritty tekemään näkyviksi, jotta arvioija ja lukija voivat niitä seurata (vrt. Ehrnrooth 1990, 40).

6.3 Aineistonkeruu

Aineistoa kerättiin varsin monesta lähteestä, jolloin arvioinnin yleisenä tavoitteena oli erilaisten hanketta koskevien näkökulmien muodostaminen. Jokaisella näkökulmalla on arvioinnin kannalta omat hyvät ja huonot puolensa, mutta yhdessä ne voivat tarjota melko kattavan kuvan tarkasteltavasta kohteesta ja sen vaikutusmekanismeista. Näkökulmien päällekkäisyys ei SVA:ssa ole mikään ylipääsemätön ongelma, pikemminkin päinvastoin se auttaa tutkijaa huomaamaan miten eriytyneiltä vaikuttavat näkökulmat kytkeytyvät lopulta toisiinsa hankkeen yhteydessä. Yhteisöllisten arvolähtökohtien tunnistaminen on näin ollen osa onnistunutta sosiaalisten vaikutusten arviointia. Uimahallihankkeessa asukkaiden jakautuminen hankkeen puolustajiin ja vastustajiin ilmentää eri ihmisryhmien suhtautumista, mikä on myös osa tutkimuksen realistista kokonaiskuvausta.

Ennen varsinaista aineistonkeruuta erilaisia sosiaalisia tekijöitä ja vaikutuksia tunnistettiin SVA:ta käsittelevän kirjallisuuden perusteella. Tämän esiympäryksen varassa kerättiin syksyllä 1995 tausta-aineisto tutkimuksen perustaksi. Kerätty aineisto jakautui yhtäältä yleisempään, paikallisia elinoloja kuvaavaan kontekstiaineistoon sekä toisaalta hanketta käsittelevään aineistoon. Kontekstiaineiston pohjalta kuvattiin Ääneseutua ja varsinkin Äänekoskea maantieteellisesti, väestöllisesti ja taloudellisesti sekä tunnistettiin alueella vaikuttavat ja toimivat keskeiset laitokset ja instituutiot. Hankeaineisto koostui pääosin uimahallihankkeen suunnitteluun ja päätöksentekoon liittyvistä vapaa-aikalautakunnan sekä kaupunginvaltuuston ja -hallituksen asiakirjoista. Näiden pohjalta tarkasteltiin hankkeen etenemistä kaupunginhallinnossa.

Tausta-aineistoon voidaan lukea myös lehtileikekokoelma uimahallihanketta koskevista kirjoituksista paikallisessa Sisä-Suomen lehdessä sekä maakunnallisessa sanomalehti Keskisuomalaisessa. Sanomalehtiaineistoa määrittävät artikkeleissa esiintyvät viittaukset uimahallihankkeeseen. Lehtileikkeiden pohjalta kuvattiin hanketta koskevaa julkista keskustelua, sekä ”elävöitettiin” virallisten asiakirjojen perusteella syntynyttä kuvaa hankkeesta ja sen etenemisestä paikallishallinnossa.

Kerättyyn tausta-aineistoon lukeutuivat myös asiantuntijahaastattelut, jotka suoritettiin syksyllä 1995 uimahallin ollessa rakenteilla. Haastatteluiden myötä täydennettiin tausta-aineiston pohjalta muodostunutta näkemystä uimahallihankkeesta ja konkretisoitiin siihen liittyneitä paikallisia kytkentöjä. Haastatteluissa esiin tulleiden näkökulmien pohjalta oli myös mahdollista alustavasti tunnistaa erilaisia rakenteilla olevasta hallista aiheutuneita sekä jatkossa mahdollisesti aiheutuvia sosiaalisia vaikutuksia. Haastateltaviksi valittiin eri tahojen edustajia, joilla oletettiin olevan toisiaan täydentäviä näkemyksiä ja näkökulmia uimahallin merkityksestä Äänekoskelaisten hyvinvoinnin suhteen. Samalla voitiin myös varmistaa ja tarkentaa asiakirjoista ja lehtikirjoituksista esiin nousseita näkemyksiä ja intressejä.

Haastateltavat valittiin tahoilta, joiden arvioitiin olevan keskeisiä äänekoskelaisten vapaa-ajan, erityisesti liikunnan harrastamisen ehtojen luomisessa (taulukko 6). Monipuolisen ja kunnallisten hallinnonalojen rajat ylittävän kokonaisnäkömyksen saamiseksi kohteeksi valittiin myös terveys- ja sosiaalitoimen edustajat. Paikallinen suurteollisuus otettiin myös huomioon, sillä teollisuustyöntekijät arvioitiin yhdeksi merkittäväksi potentiaaliseksi uimahallin käyttäjäryhmäksi. Hankkeen poliittisia kytkentöjä tarkasteltiin haastatteleamalla päätöksenteossa hankkeeseen eri tavoin suhtautuneita valtuutettuja. Haastattelujen lisäksi hankkeesta keskusteltiin erikseen kaupungin rakennusinsinööriin, kaupunginkamreerin, kaupunginsihteerin, koulutoimenjohtajan sekä paikallisen rakennusurakoitsijan kanssa. Näissä keskusteluissa koeteltiin hankkeen etenemisestä siihen mennessä muodostunutta käsitystä ja saatiin myös lisäinformaatiota uimahallin suunnittelusta, rakentamisesta sekä hankkeen kustannuksista.

TAULUKKO 6 Haastattelut asiantuntijatahoille (N=15).

Asiantuntijataho

Kaupungin vapaa-aikatoimenjohtaja
 Kaupungin erityisliikunnanohjaaja
 Kaupungin sosiaalijohtaja
 Terveyskeskuksen ylilääkäri
 Terveyskeskuksen Fysioterapiaosaston hoitaja
 Koulukeskuksen kouluterveydenhoitaja
 Yläasteen ja lukion liikunnanopettaja
 Kauppaoppilaitoksen liikunnanopettaja
 Sivukylän koulujen liikunnan yhdysopettaja
 Työsuojeluvaltuutettu, Metsä-Serla Oy
 Työsuojeluvaltuutettu, Nokia Cellular Systems Oy
 Äänekosken Huiman puheenjohtaja
 Äänekosken Urheilijoiden puheenjohtaja
 Kaupunginvaltuutettu
 Kaupunginvaltuutettu

Haastattelut tehtiin arvioinnin alkuvaiheessa, jotta erilaisia näkökulmia ja mahdollisia vaikutuksia saatiin listattua olennaisten vaikutusten valitsemista ja rajaamista varten. Haastatteluajankohtana uimahalli oli rakenteilla, joten erilaisia hyvinvointivaikutuksia koskevia näkemyksiä käsiteltiin ennakoivasta näkö-

kulmasta. Tehdyt haastattelut antoivat lisäinformaatiota siitä, millaisiksi paikallisia asukkaita lähellä olevat tahot arvioivat uimahallin mahdolliset sosiaaliset vaikutukset.

Tutkimusprosessin seuraavassa vaiheessa, vaikutusten tunnistamisessa ja valitsemisessa, hyödynnettiin SVA-kirjallisuuden ja asiantuntijahaastatteluiden lisäksi tehtyjä uimahallien käyttöselvityksiä ja -tutkimuksia. Näistä tarkasteltiin uimahallin käyttäjien motiiveja, uimahallien vaikutusaluetta sekä kävijöiden sosiaalista taustaa. Näitä samoja tekijöitä tiedusteltiin myös syksyllä 1996 tehdyssä Äänekosken uimahallin kävijäkyselyssä, joka oli ensimmäinen erityistiedonkeruuseen luettava tutkimuksen vaihe. Kävijöiltä tiedusteltiin lisäksi heidän aiempaa uimahallin käyttöönsä sekä muita liikuntaharrastuksiaan.

Uimahallin kävijäkysely tehtiin kolmen päivän aikana, jotka olivat tiistai 5.11., perjantai 8.11. sekä lauantai 9.11.1996. Tuolloin uimahalli oli ollut käytössä yhdeksän kuukautta. Kyselylomake (liite 2.) jaettiin kaikille uimahalliin tulleille yli 12-vuotiaille pääsymaksun suorittamisen yhteydessä. Lomake jaettiin tiistaina ja perjantaina tutkijan sekä lauantaina vapaa-aikatoimen kanslistin toimesta. Erillisellä lomakejakelulla varmistettiin, että mahdollisimman moni tulija vastaa kyselyyn. Kolmen päivän aikana saatiin vastaus 583 hallinkäyttäjältä, mikä kävijätilaston perusteella merkitsi, että kyselyn kohteena olleet yli 12-vuotiaat vastasivat kyselyyn 92 prosenttisesti (taulukko 7). Tuossa luvussa on otettu huomioon myös kävijät, jotka kyselyn ajankohtana kävivät useammin kuin kerran, sillä he vastasivat ainoastaan ensimmäisen käyntinsä yhteydessä.

TAULUKKO 7 Uimahallin kävijäkyselyyn valitut sekä saatujen vastauksien määrä ja palautusprosentti

Kävijämäärä (yht.) 5., 8. ja 9.11 1996	Tutkimukseen valitut	Vastauksia	Vastausprosentti
970	636	583	92

Kävijäkyselyyn vastasivat yhtäläillä miehet (48 %) kuin naisetkin (52 %). Nuoret aikuiset (20-29 v.) olivat eniten aliedustettuina verrattuna Äänekosken koko väestöön. Heitä edeltänyt ikäryhmä (12-19 v.) oli yliedustettuna. Viheralueilta kävijöitä oli vähän, sillä ainoastaan 9 prosenttia vastaajista oli joltakin Äänekosken sivukylältä. (liite 3.)

Kävijäkyselyn avulla muodostunutta kuvaa Äänekosken uimahallin käytöstä laajennettiin kaupunkilaisille tammikuussa 1997 tehdyllä kyselyllä (liite 4.). Kysely äänekoskelaisille avasi yhteyden myös siihen väestöosaan, joka ei uimahallia käytä lainkaan. Postikyselyn otokseksi valittiin 500 äänekoskelaista taloutta. Äänekoskella on yhteensä 6069 taloutta eli kysely lähetettiin noin kahdeksalle prosentille Äänekosken talouksista. Otos toteutettiin väestörekisterikeskuksessa väestötietojärjestelmän perusteella sukupuolen, ikäjakautuksen ja asuinpaikan mukaisesti. Otokseen valikoituneiden 18-80 -vuotiaiden äänekoskelaisten asuinpaikan määrittelyssä noudatettiin Tilastokeskuksen osa-aluejakoa, jonka perusteella vastaajat kiintiöitiin edustamaan Äänekosken eri alueita.

Tiedusteltaessa vastaajan oman uimahallinkäytön lisäksi muiden saman talouden jäsenten käyttöä, voitiin uimahallin käyttöä arvioida 850 äänekoskelaisen muodostamassa joukossa. Kyselylomakkeista saatiin 350 takaisin yhden karhu-kierroksen jälkeen (taulukko 8). Palautusprosentiksi muodostui 70.

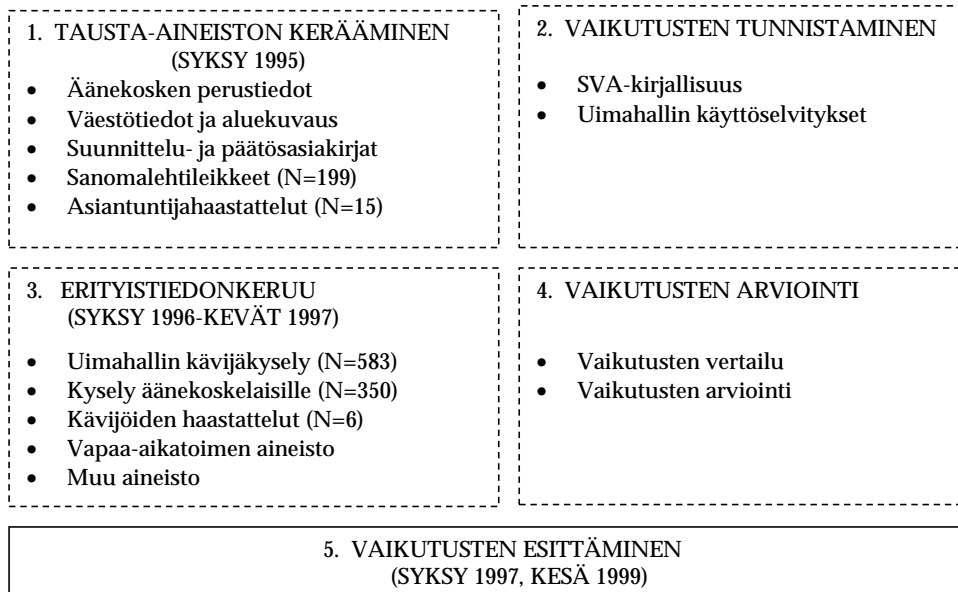
TAULUKKO 8 Kaupunkilaiskyselyn perusjoukko, otos, näyte ja palautusprosentti kotitalouksittain

Perusjoukko (talouksia)	Otos	Näyte	Palautusprosentti
6069	500	350	70

Tarkasteltaessa vastanneiden jakaumaa sukupuolten suhteen, huomattiin näytteen olevan miespainotteinen (56%-44%). Myös ikäryhmittäin edustavuus poikkesi nuorimman sekä vanhimman kohdalla. Vastanneissa oli tältä osin yli-edustusta iäkkäämpien ja vajausta nuorimman ikäryhmän kohdalla. Sivukyläläiset olivat hyvin edustettuna, sillä yli kolmen kilometrin päässä uimahallista asuneiden osuus oli 30 prosenttia vastanneista. (liite 5.)

Kyselyssä tiedusteltiin äänekoskelaisten suhdetta omaan uimahalliinsa muun muassa selvittämällä heidän uimahallinkäyttöänsä sekä hallin yleistä merkitystä äänekoskelaisille. Kävijäkyselyn konkreettisenä tarkoituksena oli selvittää kuinka moni äänekoskelainen käyttää uimahallia, toisaalta kyselyn kautta suhteutettiin uimahallin käyttäjät osaksi paikallista väestöä. Hallin käyttäjiä haastateltiin keväällä 1997. Haastatteluissa lähestyttiin uimahallin koettua merkitystä ja vaikutusta eri käyttäjäryhmien kannalta.

Aineistoa kerättiin myös kaupungin vapaa-aikatoimesta. Lunastettuihin pääsylippuihin perustuva vuotuinen kävijätilasto täydensi kävijäkyselyn perusteella muodostettua kuvaa uimahallin käyttäjistä. Suuntaa-antavana aineistona otettiin huomioon myös yrityksille ja muille tahoille myydyt sarjaliput. Muu aineisto koostui uimahallin työmaan pöytäkirjasta sekä Suolahden ja Saarijärven uimahallien käyttötilastoista, jotka saatiin uimahalleilta sekä LIPAS -tietojärjestelmästä. Edellisen aineiston pohjalta kuvattiin hankkeen työllistävyyttä ja jälkimmäisen perusteella Äänekosken uimahallin seudullista vaikutusta. Kuviossa 5 on esitetty yhteenvedo arviointiprosessiin kytkeytyvien aineistojen keruusta.

KUVIO 5 Äänekosken uimahallin sosiaalisten vaikutusten arviointiprosessi.

Aineisto esitettiin alustavasti syksyllä 1997 valmistuneessa raportissa (Karimäki 1997). Tämän jälkeen moninainen aineisto tiivistettiin kuvaamaan äänekoskelaisten suhdetta omaan uimahallihankkeeseensa. Kuvauksen pohjalta varsinaiset vaikutukset jäsenyivät liikuntasuunnittelun ja -hallinnon lisensointityössä (Karimäki 1999). Aineiston perusteella on julkaistu myös kaksi artikkelia (Karimäki 2000a & 2000b), joissa uimahallihankkeesta aiheutuneita sosiaalisia vaikutuksia on tarkasteltu osana paikallista päätöksentekoa sekä liikuntasuunnittelua.

Äänekosken uimahallin sosiaalisten vaikutusten arvioinnissa nousi esiin kysymys SVA:n soveltuvuudesta yleisemminkin liikuntasuunnittelun välineeksi. Erityisesti mielenkiinnon kohteeksi nousi SVA:n ”lupaus” suunnitteluun osallistuville tahoille yhteisen tietopohjan luomisesta. Menetelmän soveltuvuutta argumentaatioiden tasolla tarkasteltiin lähemmin haastattelemalla alkuvuodesta 2000 Äänekoskella liikuntasektorin kahta viranhaltijaa sekä kolmea luottamushenkilöä. Vapaa-aikatoimen johtajan, erityisliikunnanohjaajan, kahden kaupungin valtuutetun sekä vapaa-aikalautakunnan puheenjohtajan haastatteluilla täydennettiin muodostunutta käsitystä uimahallihankkeesta päätöksenteon perustelujen ja argumentaatioiden kannalta.

6.4 Aineiston analyysi

Tarkasteltaessa tutkimusta Sayerin (1992, 241-251) mukaisesti intensiivitutkimuksena, on uimahallin ja äänekoskelaisten ihmisryhmien suhteessa esiintyvien yksityiskohtien ja syy-seuraussuhteiden monimuotoisuuden tarkastelu

keskeistä. Paikallisesti määrittävänä sosiaalisena toimintana hankkeen valmistelu ja päätöksenteko sisälsivät ainutkertaisia tapahtumia, joiden valaisemisen myötä voidaan tutkimuksessa nostaa esiin näkökulmia, joita liikuntasuunnittelun tutkimuksessa ei ole aiemmin esitetty. Tämän tarkastelun oikeuttamiseksi on tutkija osallistunut varsinaisen tutkimustyönsä ohessa erinäisiin juttutuokioihin ja palavereihin sekä kahteen uimahallia koskevaan tiedotustilaisuuteen Äänekoskella.

Tutkijankammion ja kentän välille väijäämättä muodostuvaa kuilua kurottiin umpeen monipuolisen aineistonkeruun avulla. Kyseessä ei kuitenkaan ollut osallistuva tutkimus tai toimintatutkimus (Eskola & Suoranta 1998, 128), vaan ennemminkin sosiaalisten vaikutusten arviointi -menetelmän sovellutus, jossa sosiaalisiin vaikutuksiin kohdistuva tiedonintressi sekä menetelmän kehittämistä asettuivat yhteyksiinsä.

Koska erilaisia aineistoja ei voida käsitellä yhteismitallisina lähteinä, tarkastellaan kunkin lähdetyypin rajoituksia ja ehtoja seuraavassa erikseen. Kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia aineistoja on tutkimuksessa käytetty limittäin. Pyrittäessä realistiseen kuvaukseen, jossa esiin nostetaan olennaisimmat vaikutukset, voidaan myös erilaisten aineistojen katsoa täydentävän toisiaan. Analogia tutkimusotteen ja ihmiselämän moniulotteisuuden välillä on tässä ilmeinen.

Tarkasteltaessa ilmiöitä tutkimusaineiston tasolla, voidaan erilaisia yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tekemisen tapoja hahmottaa Pertti Alasuutarin (1994, 80-86) erotteleman fakta- ja näytenäkökulman avulla. Faktanäkökulmasta on kyse silloin kun toiminnan tasolla ollaan kiinnostuneita siitä mitä on tapahtunut tai toisaalta on mielekästä pohtia annetun informaation totuudenumkaisuutta. Esimerkiksi sanomalehtikirjoituksen tai haastattelun kohdalla tämä merkitsee sen tarkastelua onko kyseessä todenperäinen informaatio, vai onko taustalla ehkä pyrkimys antaa liioiteltu tai jopa valheellinen kuva asioiden tilasta. Näytenäkökulmasta on kyse silloin kun tutkijaa kiinnostaa se mitä asioita ja millä tavoin haastatteluissa ja mielipidekirjoituksissa käsitellään, ei niinkään se puhutaanko niissä totta. Esimerkiksi lehtikirjoitusten kohdalla kirjoitustapa kertoo jo jotain tarkasteltavasta yhteisöstä.

Alasuutarin jaottelu tarjoaa kontrastin tämän tutkimuksen aineistonkäsitelyyn. Varsinkin kun vaikutusten arvioinnissa on kysymys niin sanotuista ehdollisista totuuksista, mikä tutkimuksellisesti merkitsee sen huolellista selvittämistä kuka milloinkin puhuu ja edelleen sen tarkastelua minkä yhteisöllisen aseman (esim. luottamushenkilö-viranhaltija-asukas) suhteen hänen puhettansa tulkitaan. Kun nämä lähtökohdat otetaan huomioon, voidaan faktanäkökulmasta liioitteluna ja kerrotun värittämisestä näyttäytyvää tarkastella argumentointina, jonka tarkoitusperät ovat inhimillisen moninaiset.

6.4.1 Kvantitatiivinen aineisto

Äänekoskea ja sen väestöä kuvaavat tilastotiedot kerättiin pääasiassa Tilastokeskuksen julkaisuista, mutta myös Äänekosken kaupungin toimintakertomuksia käytettiin apuna. Tämän datan pohjalta muodostettiin ensimmäinen näkemys äänekoskelaisesta yhteisöstä. Tilastotietoja hyödynnettiin tutkimuksen

taustatietoina sekä paikallisten elinolosuhteiden konkretisoimisessa varsinaista vaikutusten tunnistamista ja jäsentämistä varten.

Uimahallien käyttöselvitykset eivät muodosta varsinaista tutkimustraditiota sen vahvassa mielessä, mutta niiden pohjalta kyettiin luomaan esiymmärrystä käytöstä aiheutuneiden vaikutusten tarkastelemiseksi. Äänekosken uimahallin kävijäkysely tehtiin aiempien kävijäkyselyjen pohjalta, jotta käytön erityispiirteitä saatiin eriteltyä osana yleisempää uimahallien käyttöä. Vertailua on tehty harkinnanvaraisesti keskittyen vain useimmissa kävijäselvityksissä esitettyyn tietoon. Vaikutusten erittelyn kannalta tärkeätä oli erityisesti käyttäjäkunnan alueellisen jakautumisen ja sosiaalisen taustan selvittäminen sekä uimahallia aiemmin käyttämättömien osuuden arviointi. Tämän datan pohjalta voitiin arvioida käytön jakautumista ja edelleen uimahallista saavutetun hyödyn kohdentumista alueellisesti ja eri ihmisryhmien kesken sekä uusien uinniharrastajien määrää.

Kvantitatiivisessa aineistossa on myös uimahallin oma kävijätilasto, jonka pohjalta voitiin eritellä lasten, opiskelijoiden, eläkeläisten ja työttömien uimahallin käyttöä. Määrällisenä aineistona käsiteltiin edelleen paikallisille tahoille myytyjä sarjalippuja, joiden avulla täydennettiin kuvaa uimahallin monista eri käyttäjätahoista. Laskutusta on tehty kuukausittain ja näistä yhteenvedoista laskettiin eri tahoille myydyt pääsyliput. Uimahallin rakentamista kvantifioitiin rakennustyömaan pöytäkirjan pohjalta. Kokonaisvahvuuden saamiseksi eriteltiin pääurakoitsijan ja sivu-urakoitsijoiden vahvuudet, joista laskettiin keskiarvot kuukautta kohden. Suolahden ja Saarijärven uimahallien käyttöä kuvattiin tilastotiedoilla, joiden perusteella kyettiin tarkastelemaan näiden hallien kävijämääriä ennen ja jälkeen Äänekosken uimahallin valmistumista.

Kysely äänekoskelaisille avasi näkökulman myös siihen väestöön, joka ei uimahallia käytä lainkaan. Kyselyn avulla analysoitiin äänekoskelaisen suhtautumista valmistuneeseen uimahalliin. Tämän johdosta tiedusteltiin muun muassa heidän uimahallin käyttöään, perusteluita käyttämättömyydelle sekä heidän käsitystään uimahallin merkityksestä äänekoskelaisille. Analyysin avulla saatiin selville kuinka moni äänekoskelainen käyttää uimahallia, toisaalta voitiin suhteuttaa uimahallin käyttäjät osaksi paikallista väestöä.

6.4.2 Kvalitatiivinen aineisto

Päätöksenteon asiakirjat ja sanomalehtiaineisto

Äänekosken kaupungin vapaa-aikalautakunnan, kaupunginvaltuuston sekä -hallituksen uimahallihankkeeseen liittyneet dokumentit muodostavat perustan hankkeen etenemisen tarkastelulle. Kaupungin vapaa-aikalautakunnan (entisen urheilu- ja ulkoilulautakunnan) pöytäkirjoista on valittu tarkasteltavaksi ne, joissa uimahallihanketta käsitellään. Maininta uimahallista on ensimmäisen kerran pöytäkirjassa vuodelta 1973. Kaupunginvaltuuston pöytäkirjoja on aineistossa vuodesta 1986 alkaen, jolloin kuntasuunnitelman tavoiteosassa esitettiin uimahalli ensimmäisen kerran merkittävänä rakennushankkeena. Aineistoon kerätyt kaupunginhallituksen pöytäkirjat ovat päätöksentekoon johtaneen valmistelun ja sitä seuranneen valitusprosessin ajalta vuosilta 1994-1995.

Päätöksentekoaikoinen pohjalta on kuvattu suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseja, jotka johtivat uimahallin rakentamispäätökseen 7.3.1994. Asiakirjojen avulla seurattiin hanketta, joka eteni liikuntasuunnitelmasta kaupungin kehittämissuunnitelmaan sekä edelleen kuntasuunnitelman toteuttamisosaan vuosina 1988-1990. Vuosilta 1990-1994, jolloin hankkeen toteuttamisajankohdasta käytiin vilkasta keskustelua myös julkisuudessa, on päätöksenteon asiakirjojen pohjalta muodostettu faktuaalinen tapahtumaketju. Tämä on kuvattu tutkimustekstissä. Kuvauksen alkupisteenä on kaupunginvaltuuston tekemä päätös uimahallihankkeen toteuttamisen aikataulusta ja päätepisteenä rakentamispäätös sekä kolmen valtuutetun tekemä valitus päätöksestä Keski-Suomen lääninhallitukselle. Kuvausta täydennettiin uimahallihanketta käsitelleillä sanomalehtikirjoituksilla, jotka ovat peräisin Keski-Suomalaisesta, Sisä-Suomen lehdestä, Sisäsuomalaisesta, Ääneseudusta ja Kanavaneudusta. Seudullisen Sisä-Suomen lehden ja maakunnallisen Keski-Suomalaisen hanketta koskevat uutisoinnit, kolumnit ja yleisönosastokirjoitukset on kerätty aineistoon vuosilta 1990-1994, jolloin hanketta käsiteltiin kaupungin suunnitelmissa.

Lehtikirjoituksia (yht. 199 kirjoitusta) on käytetty päätöksenteon kuvausta rikastuttavana aineistona tapahtumien kulun erittelemiseksi (vrt. Suhonen 1994, 72-76; Alasuutari 1996, 25-36). Kyseessä ei ole julkisen keskustelun analyysi, mikä jo aineiston määrän vuoksi edellyttäisi erillisen tutkimuksen tekemistä. Kuitenkin virallisten asiakirjojen pohjalta muodostettua kuvausta sanomalehtiaineistolla täydentäen on tavoitettu lisää ulottuvuutta tapahtumien kulun kuvaamiseen, sillä lehtikirjoituksissa ei välttämättä sitouduta yksiselitteisesti tehtyihin päätöksiin (Hynynen 1998, 39). Tutkimuskokonaisuutta ajatellen ideana on ollut Alasuutaria (1996, 15, 19) soveltaen kiinnittää rakenteisiin painottunut, tilastoihin ja päätöksenteon dokumentteihin tukeutunut tausta-aineisto hankkeeseen liittyneiden keskeisten toimijatahojen näkökulmiin. Äänekosken hanketta systeemisenä kokonaisuutena kuvattaessa nämä keskeiset aineistosta esiinnoituneet tahot on kytketty hankkeeseen arviointiprosessin kuvauksen yhteydessä, mikä vastaa SVA:ssa tavoiteltavaa kuvausta eri ihmisryhmien suhtautumisesta hankkeeseen.

Sanomalehtiaineisto jaettiin analyysia varten uutisointeihin (79 kpl), kolumneihin (24 kpl) sekä yleisönosaston kirjoituksiin (92 kpl). Lisäksi aineistossa on neljä haastattelua koskien uimahallihanketta. Uutisointeja on tarkasteltu faktanäkökulmasta ja todenperäisyyden varmistamiseksi tehtiin vertailua päätösasiakirjojen pohjalta muodostettuun tapahtumien kuvaukseen. Itse tapahtumaketjuun ei ole lisätty uusia vaiheita lehtikirjoitusten nojalla, mutta yksittäisten tapahtumien ymmärtämiseksi on ketjua rikastettu. Näin on myös hankkeen keskeisiä vaiheita saatu tarkennettua yhtenäisen kuvauksen muodostamiseksi.

Päätöksentekoa koskevien asiakirjojen sekä uutisointien pohjalta rakennuttama kuva on havainnollistettu poimimalla tekstin yhteyteen lainauksia. Lainaukset valittiin kuvaamaan hankkeen etenemisen käännteitä mahdollisimman kattavasti. Kaikista käännteistä ei ollut sopivia lainauksia saatavilla, mutta varsinaisessa tekstissä esitellään myös nämä vaiheet. Tekstissä on mahdollisuuksien mukaan lainattu sekä paikallislehden että maakunnallisen lehden uutisointia. Kun uutisointiin on liittynyt tietyn tahon näkemyksen esille tuominen, valittiin taho siten, että sillä on myös kokonaisuuden kannalta enemmän paikallista

merkitystä kuin sattumanvaraisesti valitulla taholla. Näin esimerkiksi, kun kaupungin johto otti vastaan asukkaiden allekirjoittaman uimahalliadressin.

Hankkeen keskeisiin vaiheisiin liittyi tiivis lehtikirjoittelu. Uutisoinnin lisäksi kolumnit ja yleisönosastokirjoitukset jäsentävät tätä. Sisä-Suomen lehdessä julkaistiin vuosien 1990-1994 aikana 21 kolumnia ja 85 yleisönosastokirjoitusta, joissa uimahallihanketta käsiteltiin. Normaalialueen vilkkaamman kirjoittelun laukaisseita käännteitä olivat uimahalliadressin luovuttaminen kaupungin johdolle vuonna 1990, valtuuston päätös aikaistaa uimahallia vuonna 1992 sekä useat kannanotot hankkeen puolesta tai vastaan aivan päätöksenteon kynnyksellä alkuvuodesta 1994.

Vilkkään keskustelun ja eri käännteiden välillä oli hankkeen suhteen hiljaiseloa. Kuitenkin näinä väliaikoina pohjustettiin hanketta seuraavia vaiheita varten, joten myös näiden vaiheiden esittäminen tekstissä on perusteltua kokonaisuuden ymmärtämiseksi. Tällaisia vaiheita olivat muihin uimahalleihin tutustuminen sekä osaltaan myös palveluselvityksen teettäminen ulkopuolisella konsultilla. Näistä vaiheista on valittu lainaukset tekstiin. Lisäksi on lainattu yhtä haastattelua, jonka pohjalta hankkeen varhaishistoriaa voidaan jäsentää. Haastattelu on tutkimustekstin yhteydessä kohdennettu ja arvioitu erikseen faktaanäkökulman suhteen.

Hankkeen etenemistä tarkasteltaessa kiinnittyy huomio siihen kytkeytyneisiin poliittisiin merkityksiin. Uutisointejakaan ei voida tarkastella täysin objektiivisina kuvauksina, vaan huomionarvoista on määrittää se mistä näkökulmasta jutun kirjoittaja asioita tarkastelee. Tämän selvittäminen ei aina ollut yksinkertaista, mutta haastatteluita sisältävässä uutisoinnissa tämä oli mahdollista haastateltavan aseman selkiytyessä tutkijalle tutkimuksen edetessä. Tämän mukaisesti haastatteluita sisältävässä tekstissä selvitetään aina erikseen kuka puhui ja edelleen mistä näkökulmasta hänen puhettaan tulkittiin.

Kolumnit ja yleisönosastonkirjoitukset sisältävät tietoisien subjektiivisia näkemyksiä, joita käsiteltiin näytteinä hankkeeseen kohdistuneista eri näkökulmista. Näkemykset jaoteltiin analyysivaiheessa karkeasti kannanottoihin uimahallin puolesta tai vastaan sekä toisaalta neutraaleihin näkemyksiin, joissa ei tällaista kantaa ollut määriteltävissä. Epäselvät tapaukset luokiteltiin neutraaleihin näkemyksiin. Avoimen subjektiivisia näkemyksiä hyödynnettiin pääasiassa kvantifioiden, jotta hankkeen puolustajien ja vastustajien väliset suhteet saatiin esille.

Päätöksenteon asiakirjat ja sanomalehtikirjoitukset analysoitiin edellä esitetyllä tavalla, jota voidaan kutsua yksinkertaiseksi sisällönanalyysiksi. Analyysissä aineistoa jäsenneltiin sekä kuvailtiin uimahallihanketta ja siihen liittyneitä toimenpiteitä ja tapahtumia. Tämänkaltaisella analyysillä päästään tarkastelemaan sitä miten hanke etenee, mitkä ovat kulloinkin keskeisiä puheenaiheita hankkeen tiimoilta sekä mitkä ovat hankkeen puolesta puhujien ja toisaalta vastustajien keskeisimmät perustelut. (Perttilä 1999, 51-52) Tällä menettelyllä ei kuitenkaan voida vielä analysoida sitä, miten ja millaisilla käsitteillä hankkeesta puhuttiin.

Asiantuntijahaastattelut

Asiantuntijahaastatteluita valmisteltaessa kartoitettiin paikallisia tahoja, joilla oletettiin olevan erilaisia näkemyksiä tuolloin rakenteilla olleen uimahallin ja äänekoskelaisten hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Haastatteluissa etsittiin giddensiläisittäin (1995, 128-129) eri instituutioihin sidottua asiantuntemusta, joka ei ole niinkään maallikoilta tradition voimalla varjeltua ”kaavallista totuutta”, vaan pikemminkin lisääntyvään ja aiempaa avoimempaan refleksiivisyyteen perustuvaa tietämystä. Tutkimuksessa tämä ilmeni siten, että lähellä kuntalaisia olevilta eri alojen ”asiantuntijoilta” saatiin esiin relevantteja näkökulmia siitä miten uimahalli voi tukea asukkaiden hyvinvointia.

Asiantuntijahaastatteluissa (liite 6.) tarkasteltiin uimahallihanketta ja kaupunkilaisten hyvinvointia myös institutionaalista näkökulmasta. Näin saatiin eri hallintokuntien näkökulmia hanketta kohtaan esiin. Omakohtaisen ja yleisemmän näkemyksen täydellistä eristämistä toisistaan ei luonnollisestikaan voitu tehdä, kuitenkin kolmea haastateltavaa lukuunottamatta yhteisölliset roolit olivat selkeitä, eivätkä uimahallihankkeen kannalta päällekkäisiä. Kahden haastateltavan tulkittiin edustavan kuntalaisia luottamusmiehenä sekä urheilijoita urheiluseuran johtotehtävissä. Yksi haastateltu edusti kuntalaisia valtuutettuna sekä omaa työyhteisöään työsuojeluvaltuutettuna. Näissä tapauksissa haastateltavia pyydettiin tarkastelemaan aihetta erikseen molemmista näkökulmista.

Jotta hanketta voitiin tarkastella äänekoskelaisten hyvinvoinnin tukemisen näkökulmasta, tematisoitiin tutkimuksen käsitteelliset lähtökohdat kolmen tason mukaisesti: 1) uimahalli ja äänekoskelaisten hyvinvointi 2) uimahalli ja haastateltavan edustaman ihmisryhmän hyvinvointi sekä 3) muut mahdolliset näkökulmat ja ajatukset koskien tuolloin rakenteilla ollutta uimahallia. Näihin teemoihin edettiin varsinaisessa haastattelutilanteessa tutkimuksen tarkoituksen esittelyn jälkeen. Tutkimuksen tarkoitus käytiin lyhyesti läpi laaja-alaiseen, myös sosiaaliset suhteet ja itsensä toteuttamisen, huomioon ottavaan hyvinvointikäsitteeseen perustuen. Myös haastateltavan taustaa hahmotettiin valikoiduilla kysymyksillä hänen yhteisöllisen asemansa selkiyttämiseksi.

Haastatteluissa nämä eri tarkastelutasot menivät päällekkäin ja limittäin, eikä keskustelun edetessä ollut mahdollista rajata eri tasoja jyrkästi. Laaja-alainen hyvinvointikäsitteitys valittiin tematisoinnin käsitteelliseksi apuvälineeksi, jonka puitteissa käytyä keskustelua ankkuroitiin ja suunnattiin. Eri ihmisillä oli toisistaan poikkeavia käsityksiä siitä mitä hyvinvointi tarkkaan ottaen on, joten haastateltavien annettiin myös vapaasti tuoda esille näkemyksiään äänekoskelaisten suhtautumisesta omaan uimahalliinsa. Haastatteluiden yhteydessä tehdyt muistiinpanot koskien käydyn keskustelun keskeisimpiä kohtia toimivat avustavina merkintöinä haastatteluja kuunneltaessa ja purettaessa.

Nauhoitetut haastattelut kuunneltiin kokonaisuudessaan kolmeen kertaan. Näin siksi, että haastattelun vaiheet palautuivat mieleen ja aineisto alkoi käydä tutuksi. Tämän jälkeen kustakin haastattelusta löytyneet esitettyihin teemoihin kytkeytyneet näkökulmat purettiin paperille. Purettaessa aineistoa edellä esitetyt teemat tarjosivat käyttökelpoisen luokitteluperustan tutkimuksen kannalta olennaisen erottamiseksi raakatekstistä (Eskola & Suoranta 1998, 152).

Näin voitiin ryhmitellä haastateltavien esittämät hyvinvointiin liittyneet näkökulmat yleisesti äänekoskelaisia koskien tai sitten rajatummin tiettyyn ihmisryhmään liittyen. Kolmatta teemaa käytettiin täydentävänä luokkana, jonka myötä varsinaisessa tutkimustekstissä nostettiin esiin näkökulmia, joita ei aiempien teemojen yhteydessä vielä oltu esitetty.

Haastateltavien esittämiä näkemyksiä tarkasteltiin lopuksi sen suhteen, miten eri tahojen esittämät argumentaatiot poikkesivat toisistaan. Retoriikkaan liittyvällä argumentoinnilla tarkoitetaan tässä yksinkertaistetusti puhetta, jonka haastateltava on valinnut tuodakseen esiin näkemyksensä haastateltavalle. Argumentointi on siten varsin persoonallista kommunikointia, jossa puhujan ja kuulijan välinen suhde on koko ajan läsnä. Suhdetta ei voida tällöin tarkastella pelkästään intellektuaalisesti, vaan on huomioitava myös sen sosiaaliset ja psykologiset ulottuvuudet (Summa 1989, 92-95).

Haastattelusuhteen psykologisten vivahteiden erittelyä ei tässä tutkimuksessa tehty, mutta edellisen pohjalta on paikallaan tarkastella lähemmin sitä, miten eri yhteisöllisissä asemissa olevat ennakoivat asukkaiden ja uimahallin välistä suhdetta. Tätä tarkasteltiin aluksi arvioinnin käsitteellisen ytimen, laadullisen ja määrällisen hyvinvoinnin puitteissa. Hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien täsmällinen erottaminen haastattelujen yhteydessä ei toki kaikissa tapauksissa ollut mahdollista. Kuten aiemmin on esitetty, on eri ihmisillä tästä monimuotoisesta käsitteestä omat tulkintansa, mitkä eivät myöskään aina eksplisiitisti jäsentyneet haastattelun yhteydessä. Kuitenkin joitain esimerkkejä tästä erottelusta voitiin esittää.

Uimahallin käyttäjiä haastateltiin keväällä 1997 (liite 7.), jolloin Äänekosken uimahalli oli ollut käytössä vuoden ajan. Haastattelujen analysoinnissa noudatettiin pitkälle samoja periaatteita kuin aiemmissa asiantuntijahaastatteluisakin. Tematisoinnissa keskityttiin haastateltavien omakohtaisiin kokemuksiin hyvinvoinnista. Muihin äänekoskelaisiin ulottuneesta tarkastelusta on tutkimustekstissä esitetty maininnat vain jos ne sisälsivät aiemmin esiin tulematomia näkökulmia hyvinvointiin ja uimahalliin.

Haastattelut viranhaltijoille ja päätöksentekijöille

Viranhaltijoiden ja päättäjien haastattelut (liite 8.) analysoitiin argumentaatioanalyysia (Summa 1995) avuksi käyttäen. Menetelmän mukaisesti subjektiivisista argumentaatioista määritettiin lähtökohdat (premissit) ja oletettu yleisö sekä haastateltavan ja yleisön jakama ilmeinen yhteisyyden alue. Yleisöllä ei tarkoiteta tässä haastattelijaa, vaan sitä yleisöä, jolle haastateltava oman perustelunsa osoitti. Tämän yleisön olemassaolo on edellytyksenä sille, että haastateltava voi perusteluissaan nojata yleisönsä kanssa yhteiseksi kokemaansa lähtökohtaan.

Analyyssissä etsittiin myös niitä perusteluita tai vaikutuksia, joihin argumentaatioissa ei vedottu sekä niille vaihtoehtoiset perustelut. Lopuksi tarkasteltiin argumentaatioiden sisältämiä yhdistäviä (assosiatiivisia) ja erottelevia (dissosiatiivisia) perustelutekniikoita, joiden avulla argumenttia pyrittiin vahvistamaan tai heikentämään. Tämän tarkastelun pohjalta eriteltiin uimahallihankkeen päätöksenteon vahvoja sekä heikkoja perusteluita.

6.4.3 Lähdekritiikkiä

Kun erilaisia aineistoja yhdistetään yhden tutkimuksen sisällä, on vaarana, että aineistot eivät yhdessä muodostakaan toimivaa ja ymmärrettävää kokonaisuutta. Tätä ilmeistä "hajanaisuuspotentiaalia" on tässä tutkimuksessa pyritty pienentämään keskittymällä äänekoskelaisten kannalta olennaisiin vaikutuksiin. Toisaalta on myös tietoisesti valotettu hanketta eri puolilta, jotta tutkittavan ilmiön eri ominaisuudet nousevat esiin. Voidaankin sanoa, että tutkimuksen luotettavuus kasvaa käsiteltäessä aihetta eri näkökulmasta käsin, jolloin ei olla yhden aineiston varassa.

Tarkasteltaessa havaintojen teoriasidonnaisuuden periaatteen pohjalta aineistoa, voidaan kiteyttää sen sisältävän runsaasti arkitietoa, jossa piilevää tematisoivaa ja teoretisoivaa otetta tutkija pyrkii kirkastamaan. Aineiston ollessa myös osin teoretisoinnin lähtökohtana sen merkitys tutkimusta ohjaavana tekijänä on keskeinen. Analyysin edetessä tutkijan tietämys hankkeesta lisääntyy ja seuraavat operaatiot nojaavat tähän saavutettuun tietämykseen. Kerätty aineisto ohjaa tutkimusta ja määrittää sitä analyysitasoa, jolla tutkija jatkossa operoi. Siten esimerkiksi päätöksenteon asiakirjojen ja lehtileikkeiden pohjalta muodostunut esiyymmärrys äänekoskelaisten suhteesta omaan uimahalliinsa loi perustan tutkimuksen seuraaville vaiheille.

Päätöksenteon asiakirjat ja sanomalehtikirjoitukset kuvaavat hallihankkeen polveilevaa valmistelua ja kasvanutta mielenkiintoa hanketta kohtaan. Muun aineiston merkitys on siinä, että se muodostaa kontekstin hankkeen paikalliselle tarkastelulle sekä muodostaa kytkennän uimahallin ja asukkaiden hyvinvoinnin väliselle tarkastelulle. Monipuolinen tutkimusaineisto edesauttoi tutkijaa ymmärtämään äänekoskelaista elämismaailmaa, jolloin myös uimahallihankkeen osuutta siinä oli luontevaa tarkastella. Käytännössä hanketta kohtaan paikallisesti osoitettu mielenkiinto vaikutti tiedonkeruuseen siten, että haastatteluihin ja kyselyihin oli saatavissa riittävästi erilaisia mielipiteitä ja näkemyksiä.

Haastatteluaineiston analyysissä oli lähtökohtana aineiston sisältämä arkitieto. Vaikka kokemusperäisen arkitiedon luova voima on tutkimuksen lähtökohtana näin tunnustettu, jää tutkijan tehtäväksi tämän lähtökohtatason ylittäminen mielekkään teoretisoinnin avulla. Analyysin tuotoksena ei siten ole niinkään arkitiedon eksplisiittinen esittäminen lainausten muodossa, vaan tutkijan tehtävänä on luoda uutta tulkintaa tutkimuskohteen ensimmäisen asteen tulkinnasta (Eskola & Suoranta 1998, 149). Haastattelut ovat siis jo kertaalleen tulkittua aineistoa, jota tutkija tulkitsee uudelleen teoreettisen ajattelun avulla.

Useiden aineistojen ja menetelmien käyttöä yhdessä tutkimuksessa voidaan tarkastella triangulaationa (emt, 69-75). Tässä tutkimuksessa nojaututtiin pääasiassa aineisto- sekä menetelmätriangulaatioon, joiden avulla kuvattiin äänekoskelaisten uimahallihanketta mahdollisimman kattavasti. Yksittäisten aineisto- ja menetelmätyyppien ollessa sinänsä riittämättömiä moniulotteiseen tarkasteluun, voidaan triangulaatiota pitää perusteltuna. Tieteenfilosofisesti perustelu nojaa yhteensopivuusteisiin (emt, 72), minkä mukaisesti ratkaisut ovat tässä tutkimuksessa ohjautuneet varsin käytännöllisesti, kunnallisesta uimahal-

lihankkeesta saatavilla ollutta tietoa myös aiempien käyttöselvitysten mukaisesti täydentäen.

Myös triangulaation käyttö on mahdollinen hajanaisuuden lähde. Aineiston tiivistäminen ja olennaisen esiin nostaminen ovatkin analyysin edetessä tutkijan tärkeitä tehtäviä. Aineistosta esiinnousseiden tekijöiden kuvaaminen ei yksin riitä, tarvitaan tulkintaa, jossa painotetaan ja suhteutetaan tekijät perustellusti. Tutkijan omaksumien teoreettisten ajattelutapojen aukikirjoittaminen on yksi tapa tiivistää moninaista tutkimusaineistoa. Tässä tutkimuksessa laaja-alaisen hyvinvointinäkökulman mukana kuljettaminen läpi arviointiprosessin loi pohjan aineiston systematisoinnille ja edelleen sille, että olennainen aines säilyi tiivistämisen prosessissa.

Tutkimusaineisto ei havaintojen teoriasidonnaisuuden johdosta ole pelkästään tutkijan systematisoinnin kohteena, vaan myös systematisoinnin apuvälineenä. Tutkija ei voikaan kiinnittyä omaan teoriaansa niin, että se estää häntä näkemästä aineistosta esiin nousevia johtolankoja. Kun erilaisia teoriapitoisia johtolankoja on tutkijalla kerättynä riittävästi tutkittavan aiheen ympäriltä, on juuri hänellä edellytykset muodostaa näkemys aiheesta. Tähän liittyy myös aineiston kylläntyminen, joka tarkoittaa sitä, että uudet vaiheet aineistonkeruussa eivät tuo enää esiin uutta informaatiota (emt, 62-64). Tämä ilmeni tehtyjen haastatteluiden kohdalla, sillä viimeisten haastatteluiden myötä ei enää täysin uusia näkökulmia uimahallihankkeeseen saatu.

Kun tutkimusaineisto on peräisin eri lähteistä, on lähdekritiikin suorittamiseen erityisiä velvoitteita. Alasuutari (1994, 86-94) jaottelee lähdekritiikin mekanistisen ja humanistisen metodin mukaisesti. Mekanistisen metodin ideana on välttää mittaamisen reaktiivisuutta antamalla haastateltaville vain rajallisesti tietoa tutkimuksen tarkoituksesta. Näin siksi, ettei lisääntynyt tietoisuus pääsisi vaikuttamaan heidän näkemyksiinsä. Humanistisen metodi perustuu avoimuuteen ja tarkoituksena on luoda läheinen ja luottamuksellinen suhde haastateltaviin, jolloin myös heiltä voidaan odottaa rehellisyyttä haastattelijaa kohtaan.

Tämän tutkimuksen haastatteluissa noudatettiin jälkimmäistä menetelmää. Ennen jokaista haastattelua kerrattiin tutkimuksen tavoitteet ja tarkoitus, jotta haastateltavat tiesivät ”missä mennään”. Haastattelut sisälsivätkin runsaasti haastateltavien pohdintaa hankkeen merkityksestä heille itselleen ja laajemmin muille äänekoskelaisille.

Kun usean haastateltavan puheessa toistuivat samat näkökulmat, on perusteltua pitää saatua tietoa suhteellisen luotettavana. Näkökulmat asettuivat aineiston analyysin edetessä suhteessa laajempaan, useasta muusta lähteestä peräisin olevaan tietoon. Myös tutkijan oma, kirjallisuuden pohjalta noussut esiymmärrys uimahallin mahdollisista sosiaalisista vaikutuksista ohjasi osaltaan tiedon suhteuttamista.

7 ÄÄNEKOSKEN UIMAHALLIN SOSIAALISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI

Seuraavassa kuvataan Äänekosken uimahallihankkeen päätöksentekoa ja arvioidaan siitä aiheutuneita seurauksia. Yhteisön kannalta seuraukset voivat olla välittömiä tai vasta pidemmällä aikavälillä ilmeneviä. Uimahallihankkeen kohdalla on huomionarvoista, että välittömien rakentamiskustannusten lisäksi hallista aiheutuu ylläpitokustannuksia, jotka jakautuvat tämän koko elinkaaren ajalle. Toisaalta myös käytöstä aiheutuvat yhteisöllisesti merkittävät hyvinvointivaikutukset ilmenevät vasta pitkän aikavälin tarkastelussa.

Aikaprospektiivin huomioon ottaminen vaikutusten arvioinnissa on keskeistä, sillä esiin tulevat ristiriidat juontuvat usein lyhyen tähtäimen ja pidemmän tähtäimen päätöksenteon erilaisista tavoitteista. Toisaalta kyse on retorisesti vakuuttamisesta, jolla tuetaan omaa valintaa vetoamalla sen kauaskatseisuuteen. Tällaisia konkreettisia yhteisöllisiä ristiriitoja Äänekoskella muodostui omaa uimahallia havitteleiden ja seudun kokonaiskehittämisen nimissä seudullista uimahallia kannattaneiden välille. Voidaan myös ajatella, että kyseessä on globaali ajattelun ja paikallisesti koetun identiteetin välinen ristiriita, joka osaltaan luo tarvetta kehittää aiempaa laaja-alaisempaa päätöksenteon seurausten arviointia.

Tutkimuksessa kuvattuihin ristiriitoihin otetaan tietoisesti etäisyyttä institutionalisoidulla ne tutkimuksen keinoin. Yhteisölliset ristiriidat muodostavat kehyksen, jossa Äänekosken uimahallia voidaan tarkastella asukkaiden hyvinvointia edistävänä mahdollisuutena. Hyvinvointi käsitetään paikallisesti määrittävänä käsitteenä, jolloin asukkaiden aktiivinen rooli korostuu. Päätöksenteon tehtävänä on tukea ihmisen omia valintoja, joissa aiempaa useammin korostuu pyrkimys elämänlaadun kohentamiseen ja itsensä toteuttamiseen. Ihminen luo näin omaa elämänpolitiikkaansa valinnoillaan, joissa ilmenee myös tarve harrastaa ja osallistua vapaa-ajan toimintaan.

Hyvinvointi ilmenee uimahallista aiheutuvina sosiaalisina vaikutuksina, jotka nousevat esiin tutkimusaineistosta tehtyjen tulkintojen myötä. Tulkintojen taustaksi voidaan uimahallia tarkastella yleisemmällä tasolla. Seuraavassa on esitetty tiivistelmä siitä, mitä käyttöselvitykset kertovat uimahallien rakentami-

sesta, varustamisesta ja käytöstä laaja-alaisen vaikutusten arvioinnin näkökulmasta.

7.1 Uimahallien käyttöselvitykset sosiaalisten vaikutusten arvioinnin kannalta

Arviointia varten tarkastellut käyttöselvitykset on esitetty liitteessä 9. Selvitykset ovat eri tahojen tekemiä, eivätkä ne vastaa yhtenäistä tutkimustraditiota. Kuitenkin niiden pohjalta voitiin uimahallissa käynnin yksityiskohtia valottaa tämän arviointitutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaisesti 1970-luvulta nykypäivään saakka. Olennaista tässä tarkastelussa on huomata viimeisten vuosikymmenten aikana tapahtunut muutos uimahallien käytössä, mitä on korostettu ottamalla taustalle vertailukohteeksi uimahallien käytössä tapahtuneet muutokset Isonsa-Britanniassa.

Ison-Britannian uimahallit ovat sovelias vertailukohde Suomeen nähden, varsinkin kun julkisen tahon rakennuttamat uimahallit ovat olleet hyvin suosittuja molemmissa maissa. Hallien rakennuttaminen on sekä Suomessa että Isonsa-Britanniassa nähtävissä osana laajempaa hyvinvointivaltion projektia, jossa liikunta- ja vapaa-aikapalvelut ovat 1960- ja 1970-luvuilta lähtien sisällyneet hyvinvointivaltion tarjoamiin julkisiin palveluihin (Heinilä 1977, 49; Henry 1993, 18) Uinnista on edellytysten lisäämisen myötä tullut yksi suosituimmista liikunnan harrastamisen muodoista molemmissa maissa. Suomalaisen hyvinvointivaltion malli on pohjoismaista (Kasvio 1995) alkuperää, jossa julkisten palvelujen rooli on säilynyt keskeisenä pidempään kuin Isonsa-Britanniassa. Tästä erosta huolimatta on tämän tutkimuksen kannalta merkillepantavaa, että Suomessa tapahtuneet muutokset nykyaikaisten uimahallien varustamisen sekä ennen kaikkea käytön suhteen ovat olleet samansuuntaisia kuin Isonsa-Britanniassa tapahtuneet muutokset.

1970-luvulla kansalaisten vaatimukset omaa vapaa-ajanharrastamistaan kohtaan kasvoivat voimakkaasti. Tämän tiedostaminen ohjasi osaltaan julkisten uimahallien rakentamista ja varustamista. Suomessa kunnat rakensivat noin sata uimahallia, joiden rata-altaat olivat suorakaiteen muotoisia ja tarkoitettu ennen kaikkea kuntoilijoille, jotka halusivat ylläpitää kuntoaan ja terveyttään uimalla. Uimahallien ylläpito ei ollut taloudellisesti kannattavaa, kuitenkin ne katsottiin tärkeiksi kuntalaisten hyvinvoinnin ylläpitämisen kannalta. Tämän johdosta niitä myös tuettiin julkisilla varoilla. (Vesänen, Paukkunen & Olin 1983, 23; LIPAS 1999) Uimahalli nähtiinkin eräänlaisena ”kollektiivihyödykkeenä”, jonka käyttö oli yhteistä ja josta aiheutuneet kustannuksetkin jakautuivat koko yhteisön maksettaviksi.

Jyväskylän yliopiston liikuntasuunnittelun laitokselle tehdyssä tutkimuksessa ”Uimahalli sosiaalisena palvelulaitoksena” (Vesänen ym. 1983) on tarkasteltu yksittäistä (Jyväskylä) hallia mahdollisimman kokonaisvaltaisesti yhteisöllisistä tarpeista käsin. Tarveteoreettiset lähtökohdat ovat varsin yhtenevät perinteisen hyvinvointitutkimuksen kanssa. Kerätty aineisto rajaa tarkastelun

uimahallin käyttäjiin, toisaalta tutkimusotetta on laajennettu arvioimalla myös toiminnan taloudellisuutta, tehokkuutta ja sosiaalista kannattavuutta. Uimahallinkäyttöä eritellään tarkemmin selvittämällä syitä uimahallissa käynnille, mikä SVA:n näkökulmasta on sen kartoittamista mitkä seikat tuottavat ihmisille hyvinvointia. Tarkasteltaessa syitä ihmisen toimintaan on kyse mentaalista rakenteista, jotka ovat piileviä kunnes aktivoituvat tietyissä olosuhteissa (Moi-lanen 1997, 6). Uimahallissa käyntiä voidaan siis selittää tarkastelemalla uimahallin käytön syitä. Näin onkin tehty kaikissa uimahallien käyttöselvityksissä.

Käyttöselvitysten nojalla on arvioitavissa, että keskeisimmät uimahallissa käynnin syyt liittyvät ihmisten virkistäytymiseen, kuntoiluun sekä terveyden ylläpitämiseen (Väyrynen 1977, 54; Vesanen ym. 1983, 79; Piri 1991, 21). Virkistäytymisen ja kuntoilun keskinäinen painotus näyttää muuttuvan uimahallien varustuksen kehittymisen myötä. ”Uimahallien käyttö- ja saneeraustutkimuksen” (1993, 15) mukaan virkistäytyminen oli merkittävin syy käyntiin virkistysuimahalleissa, kun taas vanhemmissa, peruskorjaamattomissa halleissa kuntoilu koettiin edelleen merkittävimäksi motiiviksi.

Isossa-Britanniassa monikäyttöisiä virkistysuimahalleja (leisure pool) rakennettiin rinnan perinteisten uimahallien (conventional pool) kanssa aina 1970-luvulta lähtien. Kävijöiden ensisijaiset motiivit vaihtelevat huvittelun ja toisaalta terveyden sekä toimintakyvyn ylläpitämisen välillä varustustasosta riippuen. Palveluvarustus on yhteydessä myös uimahallin perhekäyttöön, sillä perheiden käyttö näyttää kasvavan uudenaikaisten virkistysuimahallien rakentamisen myötä. (Standeven 1992, 34, 37).

Suomessa miehet ja naiset käyttävät yhtälailla uimahallia. Kävijöitä on tasanaisesti kaikista ikäryhmistä, kuitenkin siten, että nuoret aikuiset muodostavat suurimman yksittäisen ryhmän. Kävijät edustavat yhteiskunnan eri sosiaalisia kerrostumia ja monia ammattialoja (Vesanen ym. 1983, 72-73). Verrattaessa käyttäjäryhmien osuuksia koko Suomen väestön vastaaviin osuuksiin havaitaan, että opiskelijat ja eläkeläiset ovat erityisen ahkeria uimahallissa kävijöitä (Uimahallien käyttö- ja saneeraustutkimus 1993, 14). Kun tähän lisätään jatkuvasti kehittyvät vauvaintimahdollisuudet sekä lasten ja erityisryhmien huomioon ottaminen peruskorjausten ja uusien virkistysuimahallien yhteydessä, on perusteltua kutsua yleistä uimahallia ”kaiken kansan” liikuntalaitokseksi, joka palvelee kuntalaista tämän koko elämänkaaren ajan.

Isossa-Britanniassa naisten osuus uimahallin käyttäjistä on kasvanut 1980-luvulta vastaten 1990-luvulla noin 55 % kaikista käynneistä. Ikäihmisten osuus käyttäjistä on selkeästi vähäisempi kuin vastaavan ikäisten osuus Suomessa. Myöskään sosiaalisen kerrostuman alimmat ryhmät eivät käytä uimahallia siinä määrin kuin kerrostuman keskellä ja yläpäässä olevat. (Standeven 1992, 36) Sosiaaliryhmien epätasaista jakautumista ei voida kuitenkaan selittää pääsymaksujen suuruudella, sillä Isossa-Britanniassa pääsymaksultaan edullisemmat rata-altaat houkuttelevat alempia sosiaaliryhmiä suhteessa vähemmän kuin kalliimmat virkistysuimahallit.

Näyttää siltä, että ainakin Isoon-Britanniaan verrattuna käsitys suomalaisesta uimahallista sukupuolen, iän sekä sosiaalisen aseman suhteen varsin tasarvoisena liikuntalaitoksena on oikeutettu. Alueellisen tasa-arvon toteutuminen on epäselvempää, sillä uimahallin vaikutusalue on Suomessa suhteellisen pieni

(Vesanen ym. 1983, 90; Piri 1991, 13). Kuitenkin on ilmeistä, että uimahallitoimintojen monipuolistuessa yksittäisiä kävijäryhmiä tulee uimahalliin myös entistä kauempaa. Uudenaikainen virkistysuimahalli kerää käyttäjiä laajemmalta alueelta kuin perinteinen rata-allas (Standeven 1992, 37). Myös kävijäkunnassa on eroja, sillä virkistysuimahallin kävijäkunta ei koostu perinteisten rata-altaiden tapaan pienehköstä aktiivisten kuntouimareiden ryhmästä (Kenvyn & Johnson 1993, 85). Myös ikärakenne on erilainen, sillä virkistysuimahallissa käyvät ovat pääosin nuoria alle 20-vuotiaita (Gratton & Taylor 1990, 44).

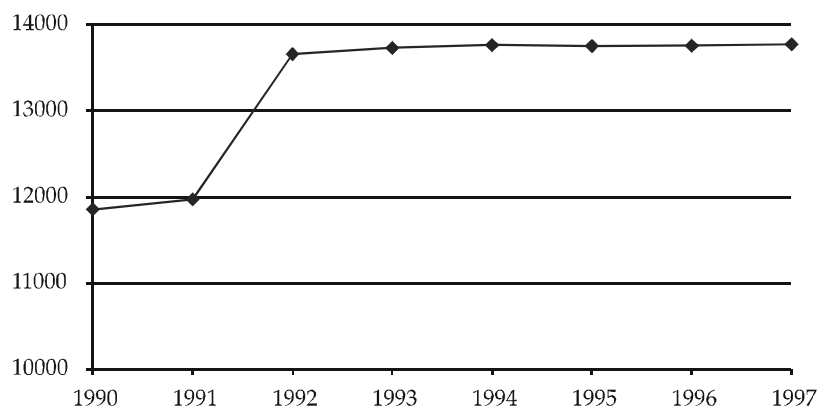
Tarkasteltaessa esitettyjä empiirisiä havaintoja palveluiden järjestämisen näkökulmasta on havaittavissa uimahallien käytön segmentoitumista. On aivan ilmeistä, että osa kävijöistä haluaa harrastaa perinteistä kuntouintia, kun taas osa haluaa ensisijaisesti virkistäytyä uusissa tai saneeratuissa uimahalleissa. Kävijäkunnan jakautuminen etenee saneerauksen ja virkistysuimahallien rakentamisen myötä. Vaikka suurin osa maamme yleisistä uimahalleista on perinteisiä rata-altaita, monipuoliseen virkistyskäyttöön tarkoitettujen hallien osuus kasvaa jatkuvasti. Tämä on asettanut uusia haasteita myös kunnalliselle uimahallitoiminnalle, sillä uusien hallien kehittämisessä on myös toiminnan tuloksellisuus aiempaa merkittävämmässä asemassa. Uintimarkkinoiden segmentoitumisen johdosta muun muassa käyttöastetta on pyritty optimoimaan ajoittamalla erilaisten ryhmien käyttö parhaalla mahdollisella tavalla.

Tilanne hallien käytön suhteen Suomessa on edellä mainitussa mielessä samankaltainen kuin Isossa-Britanniassa, jossa uintimarkkinoiden jakautuminen nähdään osana hyvinvointivaltion tarjoamien liikunta- ja vapaa-aikapalveluiden kehityskulkua (vrt. Henry 1993, 24-25). Muutos on kuitenkin ollut osin hallitsematon, sillä strategisen ohjauksen vaillinaisuuden johdosta joillakin alueilla uimahalleja on riittävästi, kun taas monet alueet ovat kokonaan ilman uimahallia (Standeven 1992, 34). Alueittain ja seutukunnittain tarkasteltuna kävijöiden jakautuminen asettaa haasteen erityyppisten uimahallien suunnittelulle ja sijoittamiselle. Tähän haasteeseen vastaaminen edellyttää aiempaa yksityiskohtaisempaa tietoa uimahallien käytöstä.

7.2 Äänekoskelaisten uimahallihanke 1990-1994

7.2.1 Perustietoja Äänekoskesta

Äänekosken kauppala perustettiin vuonna 1932, kaupunkioikeudet se sai vuonna 1973. Kaupunki on kasvanut alueliitosten myötä, sillä vuonna 1969 siihen liitettiin Äänekosken maalaiskunta ja 1993 Konginkankaan kunta. Väestömäärä on ollut vähitellen kasvava viimeisen vuosikymmenen aikana, tosin Konginkankaan liittyminen aiheutti merkittävän väestölisäyksen (kuvio 6.). Sittenmin väestömäärä on vakiintunut ja vuonna 1997 asukasluvuksi kirjattiin 13 770.

KUVIO 6 Äänekosken väestökehitys vuosina 1990-1997. (Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä 1991, 1993-1998)

Äänekosken ikä- ja elinkeinorakennetta, sekä työllisyys- ja taloustilannetta tarkasteltaessa vertailukohteena on käytetty entistä Keski-Suomen läänin. Näin siksi, että tiedot on kerätty loppuvuodesta 1995 vanhan läänijaon ollessa voimassa. Liitteessä 10. perustiedot on esitetty Keski-Suomen lääninhallituksen kunta- ja elinkeino-osaston kokoamien tietojen pohjalta.

Äänekosken elinkeinorakenteessa on jalostuksen työllisten osuus merkittävä. Jalostuksen parissa työskentelee 41 prosenttia äänekoskelaisista, kun läänin tasolla vastaava osuus on 28 prosenttia. Äänekoski on varsin perinteinen tehdas- ja teollisuuspaikkakunta, jonka suurin yksittäinen työllistäjä on metsäteollisuus. Metsäteollisuuden piirissä oli vuonna 1995 noin 1200 työpaikkaa. Toiseksi keskeiseksi työnantajaksi nousi 1990-luvulla elektroniikkateollisuus, joka työllisti vuonna 1995 noin 600 henkeä.

Työpaikkojen suhteen Äänekoski on omavarainen. Kuitenkin työttömyys on koetellut kaupungin asukkaita viime vuosina. Työttömyysaste oli 1990-luvulla yli läänin ja maan keskitason. Tosin vuodesta 1994 alkaen tilanne on kohentunut johtuen lähinnä nopeasti kasvaneesta elektroniikkateollisuudesta. Teollisuuden kilpailukykyisyys on heijastunut myös kaupungin taloudelliseen tilanteeseen, sillä se on ollut tilastojen valossa Keski-Suomen vakaimpia. Myös veroäyrin hinta on läänin pienimpiä.

Äänekosken kehityksen ja tulevaisuuden kannalta huomattavaa on sen seutukunnallisesti keskeinen asema. Ääneseudun talous- ja työssäkäyntialue käsittää Äänekosken lisäksi Konneveden ja Sumiaisten kunnat sekä Suolahden kaupungin. Seutukunnan asukkaista yli puolet (n. 56 %) asuu Äänekoskella. Tilastokeskuksen ennusteen mukaan kaupungin asukasmäärä kasvaa edelleen 2000-luvulla, vaikka Ääneseudun kokonaisväkimäärän ennustetaankin hieman vähenevän.

Ääneseudun taloudellinen tilanne bruttokansantuotteen perusteella on maan keskiarvoa parempi. Kuitenkin vakavaraisuus asukasta kohden on merkittävästi alhaisempi kuin seutukunnissa keskimäärin. Seutu näyttäytyy suurteollisuutensa ansiosta vauraana, mutta lähemmin tarkasteltuna seudulla on

myös omat ongelmansa. Seudun työttömyysaste (22 %) oli tarkasteluajan kohtana melko korkea. Myös pitkäaikaistyöttömien osuus (33 %) työttömistä työnhakijoista oli Suomen oloissa suuri. (Seutukuntakatsaus 1996, 65, 78, 80, 122)

Työttömyys on koettu Ääneseudun päättäjien taholla merkittäväksi ongelmaksi. Vuoden 1994 aluekehitysohjelmassa seudullisiksi painopistealueiksi valittiin puunjalostuksen ja elektroniikkateollisuuden kehittämishankkeet, teollisuutta palvelevan yritystoiminnan sekä matkailun kehittäminen ja maaseudun elinvoimaisuuden parantaminen. Äänekosken kaupungin kehittämisstrategiassa kiinnitettiin lisäksi huomiota kaupungin vähäiseen pienyritysten määrään sekä Äänekosken heikkoon tunnettavuuteen Suomessa.

Äänekosken poliittiset voimasuhteet ilmentävät perinteisen suurteollisuuspaikkakunnan vasemmistijohtoisuutta. Kaupunginvaltuuston 1993-1996 35 valtuustopaikkaa jakautuivat 22-13 vasemmiston eduksi. Sosiaalidemokraateilla oli 13 paikkaa ja vasemmistoliittolaisilla 9 paikkaa. Keskustalla oli valtuustossa 7 edustajaa, Kokoomuksella 5 ja Kristillisellä liitolla 1 valtuutettu. Kaupunginhallituksen 9 paikkaa jakautuivat suhteessa 6-3 vasemmiston hyväksi. (Äänekosken kunnalliskertomus 1994, 5) Koko valtakunnan tasolla tarkasteltuna vasemmistoliiton kannatus Ääneseudulla oli vuoden 1996 kunnallis- ja europarlamentti- vaaleissa selkeästi keskimääräistä vahvempaa (Seutukuntakatsaus 1996, 137).

7.2.2 Väestötiedot ja aluekuvaus hankkeen kannalta

Äänekosken naapurikaupungeista sekä Suolahdessa että Saarijärvellä on oma uimahalli. Suolahden uimahalli valmistui vuonna 1970 ja Saarijärven uimahalli vuonna 1976. Hallit sisältävät perinteisen rata-altaan, eikä niitä Äänekosken uimahallia suunniteltaessa oltu saneerattu monikäyttöisemmiksi. Suolahden uimahallin etäisyys Äänekosken keskustasta on 8 kilometriä ja Saarijärven hallin etäisyys noin 30 kilometriä (liite 11.). Äänekoskelaiset käyttivät sekä Suolahden että Saarijärven uimahallia ennen oman hallinsa valmistumista. Äänekosken kaupungin vapaa-aikatoimi järjesti tämän lisäksi hengityselinsairaiden sekä eläkeläisten ja veteraanien vesivoimistelua Suolahden hallissa viikoittain. Äänekosken läntisten kylien, Hietaman ja Parantalan koululaiset käyttivät jonkin verran Saarijärven uimahallia, koska etäisyys Saarijärvelle oli lyhyempi kuin Suolahteen.

Uimahallin sijoittamisen kannalta ensisijaiseksi tekijäksi on opetusministeriön asettaman toimikunnan mietinnössä (1985, 23) mainittu hallin saavutettavuus. Saavutettavuuteen voidaan vaikuttaa kahdella tavalla: 1) halli voidaan sijoittaa mahdollisimman lähelle alueen väestöllistä painopistettä tai 2) halli sijoitetaan hyvien kulkuyhteyksien varrelle. Paras tulos saavutetaan luonnollisesti silloin kun molemmat kohdat toteutuvat. Erityisesti uimahallien sijoittamisessa tulisi pitää huoli siitä, että uimahalliin on hyvät kevyen ja julkisen liikenteen yhteydet. Uimahallin käyttöä edesauttaa myös se, että koulut ja muut liikunta- sekä keskustapalvelut ovat mahdollisimman lähellä.

Äänekosken uimahallin saavutettavuuden kannalta erityisen huomattavaa on se, että uimahalli sijoitettiin aivan keskelle keskustaajamaa, johon kaupungin

väestöstä yli puolet (70 %) on sijoittunut. Käytännössä noin 10 000 äänekoskelaista asuu 3 kilometrin säteellä uimahallista, sillä keskustaaajama kokonaisuudessaan sijoittuu tämän etäisyyden sisälle. Liitteessä 12. on havainnollistettu Äänekosken suurimpien oppilaitosten etäisyydet hallista piirretyn yhden kilometrin mittaisen ympyrän säteen suhteen. Koulukeskuksen, Hiskinmäen, ammattioppilaitoksen sekä kauppaoppilaitoksen osuus kaikista Äänekosken koululaisista ja opiskelijoista on 86 %. Saavutettavuuden kannalta parhaassa asemassa ovat Koulukeskuksen 1000 oppilasta, sillä uimahalli sijaitsee aivan koulun vieressä.

Yleiskuvan Äänekosken keskustaaajaman tieväylästä voi muodostaa liitteen 12. kartasta. Uimahallista luoteeseen katkoviivalla merkitty tie valmistui vuoden 1996 aikana. Se palvelee kevyen- ja moottoroidun liikenteen väylänä liikuntapuiston ja uimahallin sekä kauppaoppilaitoksen ja uimahallin välillä. Etäisyydet kaupungin keskustassa ovat varsin lyhyet, eikä myöskään siirtyminen paikasta toiseen eri kulkuvälineillä ole hankalaa.

Keskustaaajaman ohella Äänekoskella on myös varsin vireitä sivukyliä, ”viheralueita”, joissa asuu 30 prosenttia äänekoskelaisista. Kyläkuntien sijainnit näkyvät kartasta (liite 11.). Pisimmät etäisyydet uimahalliin muodostuvat pohjoisesta Kalaniemestä (n. 35 km) sekä Konginkankaalta (n. 25 km). Kalaniemessä on noin 350 asukasta ja Konginkankaalla noin 1270 asukasta. Yhteensä nämä muodostavat 40 % Äänekosken sivukylien väestöstä. Sivukylien liikenneyhteyden rungon Äänekosken keskusta muodostaa valtatie E 75. Länsiosan kylien, Parantalan, Hietaman ja Honkolan kautta kulkee valtatie 13 Saarijärveltä Äänekoskelle. Eteläisen Koiviston kylän lävitse kulkee kantatie 69 välillä Suolahti-valtatie E 75.

7.2.3 Uimahallihankkeen varhaishistoriaa

Äänekosken uimahallin ensimmäiset konkreettiset suunnitelmat laadittiin vuonna 1974 Koulukeskuksen suunnittelukilpailun yhteydessä. Kaupunki julkisti arkkitehtikilpailun, jonka tarkoituksena oli saada luonnokset koulukeskuksen koulujen lisätiloista, liikunta- ja uimahallista sekä näiden sijoittumisesta Koulunmäen alueelle. Uimahalli oli tarkoitus rakentaa vasta toisessa vaiheessa, sillä koulujen tilat ja liikuntahalli koettiin ensisijaisiksi rakentamiskohteiksi.

Kilpailun arvostelukriteereissä todettiin, että liikuntahallin suunnitelmat olivat etusijalla uimahalliin nähden. Tästä huolimatta tärkeänä pidettiin helppoa vaiheittain rakentamisen mahdollisuutta, sillä uimahalli nähtiin jo tuolloin Koulunmäen rakentamiskokonaisuuden osana. Kilpailun voittaneessa ehdotuksessa sekä liikunta- että uimahalli sijoitettiin aivan koulukeskuksen viereen tämän koillispuolelle (Arkkitehtuurikilpailuja 4/74), johon ne sitten tulevana vuosikymmeninä rakennettiin. Koulukeskuksen lisätilat rakennettiin vuosina 1975-1978. Alueen asemakaavaan oli tehty tarvittavat muutokset ja rakentaminen perustui 20.2.1973 vahvistettuun kaavaan. Koulutilojen jälkeen ryhdyttiin rakentamaan liikuntataloa, jota varten tehdyt kaavamuutokset vahvistettiin 4.10.1978. Liikuntatalo valmistui sittemmin vuonna 1981. Uimahalli saatiin seuraavalla vuosikymmenellä, sillä sen rakennustyöt aloitettiin marraskuussa 1994.

Uimahallihanke vastasi kaavamerkinnältään, kerrosluvultaan ja rakennusoikeudeltaan voimassa olevaa asemakaavaa. Kuitenkin asemakaavan mukainen rakennusala osoittautui ahtaaksi, eikä suunniteltu pysäköintialue vastannut sen rajauksia, joten asemakaavan rajan ylityksistä anottiin poikkeuslupaa. Kaupunginhallitus myönsi luvan kokouksessaan 13.6.1994. Uimahalli sijoitettiin siten alkuperäisen, vuoden 1974 ehdotuksen mukaisesti Koulunmäelle koulukeskuksen viereen, kuitenkin siten, että suunnitelman mukaisesta sijoittelusta poikettiin liittämällä uimahalli liikuntatalon yhteyteen (liite 13.). Näin liikunta- ja uintitilat muodostavat kokonaisuuden, jossa sisäänkäynti- ja kahviotilat ovat yhteiset.

Vaikka uimahalliin liittyviä konkreettisia suunnitelmia tehtiin 1970-luvulta alkaen, oli uimahallin rakentaminen yleisen keskustelun kohteena Äänekoskella jo 1960-luvulta lähtien. Kaupungin pitkäaikainen rakennusinsinööri muistelee Sisäsuomalainen -lehdessä 5.2.1990 uimahallihankkeen alkuvaiheita seuraavasti:

”Kun uimahalleja 1960-luvulla alettiin rakentaa muuallekin kuin suurimpiin kaupunkeihin, tuli asia yleisen keskustelun aiheeksi myös Äänekoskella...Suolahdesta alkoi kantautua tietoja, että suunnitteilla olleen Telakkakadun koulun yhteyteen rakennettaisiin myös uimahalli. Nyt Äänekosken päättävät luottamusmiehetkin havahtuivat, koska oli selvää, että veikkausvoittovaroista jaettavaa valtionapua oli saatavissa vain yhdelle uimahallille Äänekosken seutukunnalla...Äänekoskella katsottiin - varsin luonnollisesti - että jo kannattavuussyistä seutukunnan ainoa uimahalli pitäisi rakentaa Äänekoskelle, jossa asukasmäärä on lähes kaksinkertainen, ja täälläkin se tuottaisi huomattavasti tappiota. Pikaisen ratkaisun saamiseksi kutsuttiin Ravintola Koskenhoviin, koolle läänin urheilulautakunnan toimesta neuvottelutilaisuus, jossa olivat läsnä Äänekosken ja Suolahden edustajat. Kokouksen puheenjohtajana oli [silloinen maaherra], joka voimakkaasti puolsi yhden kunnollisen uimahallin rakentamista ottaen huomioon asutuksen painopisteen. Suolahden edustajat katsoivat, että heidän hankkeensa on jo pitkälle valmisteltu ja kustannuksiltaan niin edullinen, että uimahalli tulee olemaan lähes itse kannattava. Seuraavana vuonna koulun ja uimahallin rakennustyöt alkoivatkin ja halli avattiin v. 1970.”

Rakennusinsinöörin muistelmat käyvät varauksella johdatuksesta uimahallihankkeen alkuvaiheisiin. Huomionarvoista on ilmeinen kilpailuasetelma suhteessa naapurikaupunki Suolahden. Tämä on Äänekoskella varsin yleistä, mikä nousi esiin useasti myös hankkeen päätöksenteon valmistelun yhteydessä. Asetelmaan kuuluu myös hienoinen ”kotiinpäin vetäminen”, joka tekstilainauksessa ilmenee äänekoskelaisten päättäjien realistisuuden ja naapurikaupungin päättäjien epärealistisuuden korostamisena. Näkemysten tarkennus julkiisiin asiakirjoihin vertaamalla ei ole mahdollista uimahallihankkeen varhaishistorian kohdalla, koska virallisia päätöksiä ei tuolloin vielä hankkeesta tehty. Tapahtumia läheltä seuranneena kaupungininsinööri on kuitenkin relevantti lähde valaisemaan hankkeen syntyhistoriaa äänekoskelaisesta näkökulmasta.

Hänen mukaansa Suolahden hyväksi päättynyt kädenvääntö uimahallista ei kuitenkaan tyydyttänyt äänekoskelaisia:

”Äänekoskella asian saama lopputulos jäi tietenkin kaivelemaan. Paperitehtaan tahollakin löytyi nyt innostusta asiaan, ja vuonna 1971 tehtaiden 75-vuotisjuhlien yhteydessä yhtiö päätti lahjoittaa 250.000 markkaa käytettäväksi Äänekosken uimahallin rakentamiseen. Kun T 1-tyyppin hallit (25 m:n radat) tähän aikaan maksoivat muualla noin 2 miljoonaa markkaa, olisi avustuksen merkitys ollut huomattava. Yhtiön lahjoituksen merkitystä vähensi kuitenkin se seikka, että valtionavustusta hankkeelle ei olisi nyt saatu ollenkaan. Kun Suolahden halli sitä paitsi oli myös äänekoskelaisten

käytettävissä, haudattiin kaupunginhallinnossa uimahallihankkeet vähin äänin.” (Sisäsuomalainen 5.2.1990)

Hiljaiseloa uimahallihankkeen suhteen jatkui aina 1980-luvulle saakka. Äänekosken kaupungin liikuntarakentaminen keskittyi 1970- ja 1980-lukujen taitteessa liikuntahallin valmisteluun ja rakentamiseen. Liikuntahallin valmistuttua 1981 ei uimahallia pidetty vielä kovin kiireellisenä hankkeena. Liikuntalautakunnan pöytäkirjoissa vuosilta 1981 ja 1982 uimahalli mainitaan tulevaisuuden rakentamiskohteena, mutta ei vielä sisällytettynä kuntasuunnitelman toteuttamisosaan vuosille 1982-86.

7.2.4 Hankkeen eteneminen kaupungin suunnitelmissa

Vuonna 1986 asetettiin erillinen kaupunkisuunnittelutoimikunta kirjaamaan lautakuntien kaavailemia merkittäviä rakennushankkeita Äänekoskelle. Asiakirjassa on kulttuurin ja vapaa-ajan kohdalla maininta liikuntatalon yhteyteen rakennettavasta uimahallista. Toisaalta asiakirjassa mainitaan yhtälailla muun muassa Kotakennään-Tärtävuoressa vapaa-aikapuisto sekä kulttuuritilat, eikä hankkeille ole asetettu toteuttamisaikataulua. Seuraavan kerran uimahalli nousi esiin kaupungin liikuntasuunnitelmassa. Kuitenkin olemassa olevat liikuntapaikat olivat edelleen etusijalla, kuten suunnitelman johdannossa todettiin:

”Liikuntasuunnitelman tavoitteena oli kaikkien kaupunkilaisten liikuntamahdollisuuksien parantaminen. Liikuntarakentaminen keskittyy suurelta osin liikuntapaikkojen kunnostukseen sekä ulkoliikuntapaikkojen parantamiseen luonnonolosuhteet huomioon ottaen. Näiden lisäksi Äänekoskelle pyritään saamaan uimahallin rakentamissuunnitelma 1990-luvun alussa.” (Äänekosken liikuntasuunnitelma 1989-1993)

Keväällä 1989 kaupunginvaltuusto kirjasi kehittämissuunnitelman valtuustokaudelle 1989-1992, jonka liitteenä esitettiin yleisluontoiset arviot siitä, minä vuosina suurimmat investoinnit oli mahdollista toteuttaa. Arviossa uimahallille merkittiin aloitusmäärärahana miljoona markkaa vuodelle 1991. Esityksestä kuitenkin poikettiin heti saman vuoden syksyllä kun kaupunginvaltuusto hallituksen esityksestä hyväksyi kuntasuunnitelman toteuttamisosan tarkistuksen vuosille 1990-1994. Tässä uimahallihankkeelle oli esitetty kolme miljoonaa markkaa vuodelle 1994, kun taas uusille kulttuuritiloille oli varattu sama summa jo vuodelle 1992.

Kaupungin suunnitelmissa uimahallihanketta siirrettiin siis myöhäisemmäksi, kuitenkin uimahalli nousi uudelleen puheenaiheeksi jo seuraavan vuoden tammikuussa. Tuolloin Äänekosken kaupungin vammaisneuvosto päätti toteuttaa nimenkeräyksen hallihankkeen vauhdittamiseksi. Keräyksen tuloksena oli 5710 äänekoskelaisen allekirjoittama adressi, jossa vaadittiin oman uimahallin rakentamista Äänekoskelle mahdollisimman pikaisesti. Adressi luovutettiin kaupungin päättäjille 9.4.1990.

Luovutustilaisuus sai runsaasti julkisuutta, sillä sanomalehdet Keskisuomalainen, Sisä-Suomen Lehti sekä Sisäsuomalainen uutisoivat tapahtuman. Tilaisuudessa olivat adressia vastaanottamassa kaupunginjohtaja, liikuntatoimenjohtaja sekä kaksi liikuntalautakunnan jäsentä. Silloinen kaupunginjohtaja arvioi adressin merkitystä Sisä-Suomen lehden mukaan seuraavasti:

"Kaupunginjohtaja totesi, että näin monen allekirjoittamaa vetoomusta ei voi si-
vuuttaa olankohautuksella. Suolahdessa on uimahalli, mutta se taitaa olla väärällä
puolella kaupunkia, jotta äänekoskelaiset voisivat ottaa sen omakseen...[Kaupungin
johtajan] mielestä Äänekoskelle tarvitaan sekä kulttuuritila että uimahalli, eikä näitä
hankkeita saa missään tapauksessa kilpailuttaa keskenään. Hankkeet eivät ole vas-
takkaisia. Molemmat ovat tarpeellisia ja molemmat myös tehdään...Rakennetaan en-
sin kulttuuritilat alta pois ja samalla aloitetaan välittömästi uimahallin suunnittelu.
Suunnittelu vie aikaa kaksi, kolme vuotta, joten rakentamaan voidaan päästä jopa
1993 tai 1994." (Sisä-Suomen lehti 10.4.1990)

Kun äänekoskelaisten oman uimahallihankkeen etenemisen esteenä oli tähän
asti ollut Suolahden uimahalli, niin nyt "virallinen taho" arveli tämän olevan
riittämätön äänekoskelaisille. Samalla kaupunginjohtaja ilmoitti oman kantansa
edellisenä syksynä tehtyyn päätökseen kulttuuritilojen ja uimahallin keskinäi-
sestä toteuttamisjärjestyksestä.

Sisä-Suomen lehdessä uimahallihankkeen käsittelyä jatkettiin tämän jäl-
keen kolumneissa ja yleisönosastolla. Näissä eniten käsitelty aihe oli uimahalli-
hankkeen ja kulttuuritilojen keskinäinen järjestys. Kirjoittajat asettuivat pääosin
uimahallin rakentamisen kannalle, mutta myös kompromissiratkaisuja esitet-
tiin. Toisaalta uimahallihankkeesta esitettiin myös epäileviä kannanottoja, joissa
ei myötälly adressissa esitettyä kansalaismielipidettä, vaan pikemminkin ase-
tettiin adressin kirjoittajien tietämys kaupungin taloudellisesta tilanteesta ky-
seenalaiseksi.

Hankkeen välittömän toteuttamisen esteeksi osoittautui kaupungin talou-
dellinen tilanne, joka laman myötä oli merkittävästi heikentynyt. Taloudellisen
niukkuuden konkreettisenä seurauksena oli kahden tärkeäksi koetun raken-
nushankkeen, uimahallin ja kulttuuritalon vastakkainasettelun kärjistyminen.
Taloudellisten realiteettien tiedostaminen ilmenee muun muassa kaupungin-
valtuuston 28.5.1990 hyväksymissä vuoden 1991 talousarvion laadintaohjeissa.
Niissä mainitaan kaupungin vakavaraisuuden laskeneen vuoden 1989 tilin-
päätöksessä ensimmäisen kerran yli kymmeneen vuoteen negatiiviseksi. Joulu-
kuussa 1990 kokoontunut kaupunginvaltuusto jatkoi talousnäkymien erittelyä
vuosien 1991-1995 kuntasuunnitelman laadinnan yhteydessä:

"Kuntasuunnitelman vuosien 1991-1995 toteuttamissuunnitelmaa on laadittu ajan-
kohtana, jolloin toisaalta kunnallistalouden näkymät ovat yleisesti voimakkaasti
tiukkenemassa ja toisaalta tuleviin vuosiin liittyy lukuisia epävarmuustekijöitä: eri-
tyisesti yleiseen talous- ja työllisyyspoliittiseen kehitykseen sekä kunnallisverotuksen
tuoton kehitykseen. Käyttötalouden osalta on suunnitelmaan kirjattu vain tärkeim-
mät kehittämishankkeet. Suunnitelmakauden aikana ei valmistu oleellisia käyttöta-
louden menoja lisääviä rakennus- tai muita hankkeita. Sen sijaan suunnitelmakauden
lopussa ja sen päätyttyä näitä toteutuu useita: kulttuuritilat, uimahalli ja terveyskes-
kuksen laajennus." (Kaupunginvaltuuston pöytäkirja 10.12.1990)

Kuntasuunnitelman liitteestä ilmenee, että rahoitus kulttuuritilojen suunnitte-
lua varten on ajoitettu vuodelle 1991 ja uimahallia varten vuodelle 1993. Tästä
toteuttamisjärjestyksestä keskusteltiin valtuuston kokouksessa värikkäästi ja
vilkkaasti, mitä myös paikallislehti uutisoi 12.12.1990 otsikolla: "Uiminen ja
henkinen kulttuuri vastakkain". Kokouksessa tehty esitys uimahallin rakenta-
misesta ennen kulttuuritiloja kaatui äänin 25-9.

Seuraavana vuonna 1991 mielipidekirjoittelu hallihankkeesta laantui. Kuitenkin hanke oli edelleen olemassa ja vireillä, mistä osoituksena uutisoitiin tutustumiskäynti Kinnulan uimahalliin:

”Yhtenä vaihtoehtona on nostettu esiin ns. pienoisuimahallin rakentaminen. Muutaman miljoonan budjetilla voitaisiin rakentaa väliaikainen halli, joka palvelisi siihen saakka, kunnes rahat riittävät isomman tekemiseen ja jolla ei viivästyttäisi kulttuuritilojen rakentamisaikataulua. Äänekoskelta kävi nelihenkinen ryhmä tutustumassa Kinnulassa toteutettuun pienoishalliin ja tuliaisina oli vahvistunut ajatus siitä, että malli ei välttämättä palvele Äänekosken tarpeita, vaikka se toteutettaisiin puoltakin suurempana.” (Ääneseutu 28.10.1991)

Uimahallihankkeen toteuttaminen koettiin edelleen kaupungin taloudellisen tilanteen kannalta ongelmalliseksi. Toisaalta tutustumiskäynti selkiytti näkemyksiä siinä määrin ettei väliaikaisratkaisuakaan koettu kovin hyväksi. Tyytymättömyys asiantilaa kohtaan purkautui seuraavan vuoden alussa, jolloin kaupunginvaltuutettujen enemmistö toimitti kaupunginhallitukselle kirjelmän, jossa vaadittiin uimahallin rakentamista ennen kulttuuritaloa. Tapaus uutisoitiin sekä Keskisuomalaisessa että Sisä-Suomen Lehdessä:

”Uimahallipuolueeseen kuuluu jo enemmistö Äänekosken valtuutetuista. Kaupunginhallitukselle aiotaan jättää 19 valtuutetun kirjelmä, jossa vaaditaan, että kaupunkiin pitää tehdä uimahalli ennen kulttuuritaloa. Valtuustoon kuuluu 35 jäsentä.” (Keskisuomalainen 15.1.1992)

”Yli puolet Äänekosken kaupunginvaltuuston jäsenistä haluaa rakentaa kaupunkiin uimahallin ennen kulttuuritiloja. Mielenilmaus jätettiin kaupungin ja kaupunginhallituksen tietoon eilen. Yhdeksätoista varsinaisen valtuutetun ja kolmen varavaltuutetun allekirjoittamassa kannanotossa kaupungin kunta-suunnitelma halutaan uuteen tarkasteluun. Huomio on kiinnitetty suunnitelman toteuttamisosaan, jossa kulttuuritilat ovat kiilanneet uimahallihankkeen edelle.” (Sisä-Suomen Lehti 16.1.1992)

Vastauksena valtuutettujen vaatimukseen kaupunginhallitus asetti suunnittelutyöryhmän selvittämään uimahallin rakentamiseen liittyviä huomioon otettavia tekijöitä. Työryhmä luovutti sittemmin raporttinsa kaupunginhallitukselle kesällä 1992. Raportissa suositeltiin uimahallin sijoittamista liikuntatalon yhteyteen tilojen yhteiskäytön perusteella. Lisäksi raportissa esitettiin huonetilaohjelma sekä arvioita rakennus- ja käyttökustannuksista. Työryhmän koostumukseen ja raportin sisältöön palataan tarkemmin tuonnempana.

Vetoomuksensa mukaisesti kaupunginvaltuusto päätti 1.4.1992 muuttaa viranhaltijoiden valmistelemassa kuntasuunnitelmassa esitettyä rakentamisjärjestystä. Tämän mukaisesti uudeksi kiireellisyysjärjestykseksi kirjattiin äänestyksen jälkeen 3 miljoonaa markkaa uimahallia varten vuodelle 1994 ja 2 miljoonaa markkaa kulttuuritiloille vuodelle 1996. Valtuuston päätös ei uimahalliasiassa noudattanut hallituksen esitystä. Erimielisyys uimahallihankkeen suhteen konkretisoitui hallintoelinten välillä toukokuussa 1992, jolloin kaupunginhallitus päätti esittää uimahallille rahoitusta vasta vuodelle 1996. Kuitenkin kuntasuunnitelmasta päätettäessä valtuusto piti kantansa ja 1.6.1992 kuntasuunnitelmaan kirjattiin 3 miljoonaa markkaa uimahallia varten vuodelle 1994 ja 2 miljoonaa markkaa kulttuuritiloille 1996.

Vuosien 1990 ja 1992 välisenä aikana sanomalehdissä ja valtuustosalissa käyty keskustelu uimahallihankkeesta oli varsin kiihkeätä ja arvoperustaista.

Keskustelua sävytti selkeä vastakkainasettelu uimahallin ja kulttuuritilojen rakentamisen välillä. Taloudellisten näkymien ollessa huonot, asetelma kiristyi entisestään. Kilpailu investointimarkoista johti kärkeviin kannanottoihin ”oman” hankkeen puolesta. Vuonna 1992 paikallislehden yleisönosastolla ja kolumneissa ”uimahalli vai kulttuuritalo” -aihe oli yhtä paljon esillä kuin kunnallisvaaleihin liittyvät kirjoitukset. Edes tuolloin ajankohtaiseksi noussut kuntaliitoshanke Suolahden kanssa ei aiheuttanut yhtä paljon sanomalehtikirjoittelua kuin uimahallihanke.

Vuoden 1993 aikana uimahallihanketta koskeva yleisönosastokirjoittelu oli edellistä vuotta vähäisempää. Hanke oli ainoastaan neljässä kirjoituksessa esillä. Kuntaliitossuunnitelmiin liittyen vuonna 1993 uimahallia koskevana uutisena oli Keski-Suomen Liiton teettämä yhdyskuntarakenneselvitys, jossa puolettiin Äänekosken ja Suolahden voimavarojen yhdistämistä muun muassa uimahalliasiana. Keski-suomalainen uutisoi aiheesta 27.1.1993:

”Selvityksessä ehdotetaan mm. seudun suurten palveluinvestointien (uima- ja liikuntahallit sekä kulttuurikeskus) sijoittamista Suolahden puolelle Paatelaan Keiteleen kanavan välittömään läheisyyteen.”

Sisä-Suomen Lehti tyrmäsi ehdotuksen pääkirjoituksessaan 31.1.1993, ei kuitenkaan äänekoskelaisten omaan uimahallihankkeeseen vedoten, vaan siihen, että selvityksessä on käytännössä ehdotettu kolmannen taajaman rakentamista Äänekosken ja Suolahden keskustojen välille. Perusteluina hylkäämiselle mainittiin muun muassa seuraavaa:

”Äänekoskella on liikuntatalo ja mallikas urheilupuisto, Suolahdessa on yhteisesti saneerattava uimahalli ja maakunnallisestikin arvostettu kulttuurisali. Jäähalli on järkevintä sijoittaa Suolahteen koulukeskuksen ja uimahallin kupeelle ja jalkapallohalli Äänekoskelle esimerkiksi Palomäelle.”

Sisä-Suomen Lehden päätoimittaja otti selkeästi kantaa hallihankkeeseen ehdottamalla osallistumista Suolahden uimahallin saneeraukseen. Näkemys oli varsin ajankohtainen, sillä Suolahti oli tehnyt Ääneseudun muille kunnille ehdotuksen, jossa Suolahden halli saneerattaisiin seudun asukkaiden yhteiseksi uimahalliksi. Seutuajattelu oli noussut esiin myös pohjoisessa Keski-Suomessa ja yhteisen uimahallin katsottiin yleisesti edistävän naapurikaupunkien voimavarojen yhdistämistä, mihin ohjasi myös taloudellisten olojen niukkuus toimintaa rajoittavana tekijänä.

7.2.5 Päätöksenteko

Loppuvuonna 1993 ei uimahallihanke esiintynyt julkisessa keskustelussa, eikä elokuun jälkeen yleisönosastolla otettu kantaa uimahallin puolesta tai vastaan. Seuraavan vuoden helmikuussa hanke kuitenkin nousi jälleen sanomalehtien uutisointeihin, nyt jo varsin lähellä toteutumistaan:

”Äänekosken kaupunki aloittaa uimahallin rakentamisen erittäin todennäköisesti jo ensi syksynä...Uimahalli sisältyy hallituksen listaamiin työllisyyttä edistäviin kohteisiin. Uimahalli työllistää rakentamisvaiheessa suoraan noin 25 henkilöä ja välillisesti lisäksi 20-24 henkeä... Kaupunginhallituksen mukaan laman voittaminen edellyttää

huomattavien rakennus- ja muiden hankkeiden käynnistämistä työtilaisuuksien ja tulevaisuudenuskon luomiseksi.” (Keskisuomalainen 1.2.1994)

”Virkamiestyöryhmä sorvasi uimahallin rakentamisesta esityksen kaupunginhallitukselle viikossa. Työn aikana vain poliittisten ryhmien johtajat tiesivät hankkeen ottamisesta esille. Pyrimme rauhalliseen keskusteluun jo 30 vuotta puhuttaneesta uimahallista....[Kaupunginjohtajan] mukaan laman voittaminen edellyttää, että talouden tiukkuudesta huolimatta käynnistetään huomattavia työtä ja tulevaisuuden uskoa luovia rakennushankkeita....On myös otettava huomioon tärkeysjärjestys. Jos Äänekosken on tehtävä valinta Hiskinmäen koulun kunnostamisen ja uimahallin välillä, ovat koulutilat tärkeämmät...” (Sisä-Suomen Lehti 3.2.1994)

Kaupungin johtavat virka- ja luottamusmiehet olivat valmistelleet hanketta kaupungin talouden kehittymisen ehdoilla. Nyt heidän mukaansa näytti siltä, että rakentamiseen oli taloudellisia edellytyksiä. Kaupunginhallituksen ja kaupunginjohtajan julkisuudessa esille nostamaa kantaa on perusteltu myös kaupunginhallituksen kokousasiakirjassa 21.2.1994:

”Vuoden 1994 talousarviota laadittiin varsin tiukkojen talousnäköymien vallitessa ja uimahallin rakentamisen aloittamisen mahdollisuuksia ei näyttänyt olevan. Rakennusalan työttömyyden jatkuminen ja kaupungin osin myös positiiviset kehittymismahdollisuudet ovat antaneet aihetta pohtia mahdollisuutta aloittaa vielä vuoden 1994 aikana jokin huomattava rakennuskohde.”

Laman lopullisen taittamisen vauhdittamiseksi kaavailtua hanketta valmisteltiin pikaisesti päätöksentekoa varten. Päätöksenteon pohjaksi esiteltiin kolme erilaista vaihtoehtoa: 1) liikuntatalon yhteyteen rakennetaan uimahalli, 2) osallistutaan Suolahden uimahallin peruskorjaus- ja laajennushankkeen kustannuksiin tai 3) todetaan, ettei uimahallihanke anna aihetta toimenpiteisiin ja että asia on tältä osin käsitelty loppuun.

Ääneseudun yhteiseen uimahalliin panostaminen oli varsin varteenotettava vaihtoehto oman uimahallin rakentamiselle. Valtuutetut, jotka puolsivat yhteistä uimahallihanketta, perustelivat sitä säästöillä (oma halli n. 16 Mmk, peruskorjauksen osuus n. 5-6 Mmk) sekä seudullisen yhteistyön lujittumisena, mikä tulevaisuuden ja Ääneseudun kehittymisen kannalta koettiin tärkeäksi. Suolahden näkökulmasta kyseessä oli kaksi vaihtoehtoa: joko yksin peruskorjaamaan omaa vanhaa hallia tai yhdessä laajentamaan sitä ajanmukaiseksi virkistysuimahalliksi.

Sisä-Suomen Lehden yleisönosastolla reagoitiin voimakkaasti uimahallihankkeen uuteen käänteeseen. 20.2.1994 julkaistiin lehdessä kymmenen yleisönosastokirjoitusta, joissa kaikissa otettiin kantaa oman uimahallin puolesta. Kirjoittelu yleisönosastolle vilkastui entisestään maaliskuun alussa juuri ennen valtuuston kokousta, jossa hankkeesta aiottiin päättää. Tällöin myös hankkeen vastustajat olivat esillä. Seitsemässä kirjoituksessa omaa hanketta puollettiin ja peräti yhdeksässä kirjoituksessa hanketta vastustettiin, ehdotettiin yhteistyötä Suolahden kanssa tai esitettiin hankkeen siirtämistä taloudellisiin tekijöihin vedoten. Kaupungin talouden epävarmuus oli hankkeen siirtämisen kannalla olleiden pääargumenttina. Hanketta puoltaneet perustelivat kantaansa lähinnä uimahalliadressin mukaisella kansalaismielipiteellä.

Uimahallihankkeesta päätettiin Äänekosken kaupunginhallituksen kokouksessa 7.3.1994. Kokouksessa ehdotettiin, ettei uimahallia rakenneta ulkoisten

epävarmuustekijöiden ja valtion rahoituksen puuttumisen vuoksi. Kuitenkin äänestyksen (5-4) jälkeen hallitus päätti esittää kaupunginvaltuustolle, että uimahalli rakennetaan liikuntatalon yhteyteen vuonna 1992 laaditun raportin pohjalta. Myös hallituksen kokousta seuranneessa valtuuston kokouksessa ehdotettiin aluksi, ettei uimahallia rakennettaisi Äänekoskelle. Asiasta äänestettiin ja äänin 21-13 (1 tyhjä) hyväksyttiin kaupunginhallituksen ehdotus rakentaa oma uimahalli Äänekoskelle.

Rakentamispäätöksestä uutisoitiin sekä Keski-suomalaisessa, että Sisä-Suomen Lehdessä. Paikallislehden yleisönosastolla rakentamispäätöstä kommentoitiin kevään, kesän ja syksyn 1994 aikana yhteensä 23 kirjoituksessa. Tyytymättömyyttä tehtyä päätöstä kohtaan ilmaistiin 11 kirjoituksessa. Perusteena tähän olivat lähinnä taloudelliset tekijät sekä muiden palveluiden ja työllisyyden hoidon jääminen uimahallin varjoon. Uimahallin rakentamista puolustettiin seitsemässä kirjoituksessa ja näin uimahallihanketta puoltaneet yleisönosastokirjoitukset jäivät ensimmäistä kertaa määrällisesti vähemmistöön, mikä oli varsin luonnollista uimahallihankkeen kannattajien saatua oman esityksensä läpi. Myös kaupungin päätöksenteon käytäntöjä pohdittiin uimahallihankkeen käsittelystä saatujen kokemusten kautta, kuten kaupunginkamreeri tekeekin sanomalehti Keski-suomalaisen haastattelussa 20.3.1994:

”Äänekoskella ryhmäkuri on tänä talvena murtunut sekä kaupunginjohtajavaalissa että hallikysymyksessä. Vastaavaa ei ole koettu vuosikymmeniin. [Kaupunginkamreeri] arvelee, että tulevaisuudessa valtuuston päätösten ennakoitavuus vaikeutuu, kun valtuutetut vastaavat toimistaan yhä enemmän ainoastaan äänestäjilleen.”

Uimahallikeskustelu ei täysin päättynyt rakentamispäätökseen, vaan keskustelua jatkettiin vielä jälkikäteen. Kolme kaupunginvaltuutettua tekivät valituksen päätöksestä Keski-Suomen lääninoikeudelle 12.4.1994. Valitus kohdistui päätöksentekomenettelyyn sekä hanketta koskevan tiedon välittämiseen. Näkemystä perusteltiin sillä, ettei uimahallia investointina oltu esitetty budjetissa eikä lisätalousarviossa. Myös päätöksenteon kiireisyys ihmetytti valtuutettuja, sillä heidän mukaansa vasta ratkaisevassa valtuuston kokouksessa ilmeni, ettei uimahallihankkeeseen tarvittu luotonottoa laisinkaan. Valitus hylättiin sittemmin huhtikuussa 1995, jolloin lääninoikeus katsoi, ettei käsittelyssä ollut ilmennyt lainvastaista menettelyä.

7.3 Päätöksenteon monet intressit

Äänekoskella uimahalliasiaa puitiin julkisessa keskustelussa vuosien 1990 ja 1994 välillä. Kansalaisadressin luovuttamisesta alkanut mielipiteiden ilmaisu Sisä-Suomen Lehden sivuilla oli vilkkaimmillaan helmi-maaliskuussa 1994, juuri päätöksenteon alla. Adressin ja rakentamispäätöksen puoliväliin sijoittui kaupunginvaltuutettujen vuonna 1992 tekemä vetoamus kaupungin johdolle uimahallin rakentamisen kiirehtimiseksi. Tällöin uimahallin kannattajat olivat ensimmäistä kertaa enemmistönä kaupunginvaltuustossa.

Hankkeen käsittelyä lehdistössä leimasi osin vastakkainasettelu, josta esimerkkeinä Sisä-Suomen Lehden uutinen 12.12.1990 otsikolla: ”Uiminen ja henkinen kulttuuri vastakkain”, sekä Kanavan seudun otsikointi 3.2.1994: ”Uimahalli tai koulun remontti vaihtoehtoina.” Sanomalehtiotsikoiden tarkoituksena on herättää lukijoiden kiinnostus aihetta kohtaan, jolloin näiden välittämässä tiedossa jokin merkittävä näkökulma voi jäädä vaille huomiota. Näin kävi myös hankkeen loppumetreillä esiin nousseessa uimahallin ja Hiskinmäen koulun saneerauksen vastakkainasettelussa, jonka suhteen kuitenkin saatiin lisävalaistusta Sisä-Suomen Lehdessä 13.2.1994:

”...samanaikaisesti puhutaan myös Hiskinmäen koulun saneerauksesta. Vastakkain näitä hankkeita ei kuitenkaan voida laittaa. Hiskinmäen koulun saneeraukseen saamme huomattavasti valtion rahaa, niinpä teemme työn sitten, kun rahat tulevat. Toiveissa on aloittaa saneeraus 95-96, [tekninen johtaja] kertoo.”

Kaupungin tekninen johtaja painotti hankkeiden erivaiheisuutta. Uimahallihankkeeseen ei valtiolta ollut suhteessa hankkeen kokonaiskustannuksiin odotettavissa merkittävää avustusta, kun taas koulun peruskorjaukseen oli mahdollista saada huomattava osuus tarvittavasta rahoituksesta. Myös päätöksenteon liitteenä olevasta muistiosta ilmenee, ettei Hiskinmäen koulun saneerausta oltu vielä sisällytetty valtion suunnitelmiin vuonna 1994, jolloin mahdollisuus uimahallihankkeen aloittamiseen Äänekoskella ilmaantui.

Äänekosken uimahallihanketta valmisteltiin viranhaltijaesityksenä, mutta kaupunkilaisten vaikutus valmistelutyöhön ja lopulliseen rakentamispäätökseen oli ratkaisevan tärkeää. Konkreettisesti tämä ilmeni siinä, että uimahalliadressin luovuttamisen myötä alkoi tiivis nelivuotinen poliittinen prosessi, joka lopulta johti rakentamispäätökseen. Prosessissa erilaiset arvot ja intressit sekä objektiivisluontoinen tietämys kanavoituivat hallituksessa ja valtuustossa käytyihin keskusteluihin ja äänestyksiin, joiden tuloksena uimahallihanke eteni vähitellen. Paikallislehti toimi poliittista päätöksentekoa myötäilevänä sekä toisaalta kritisoiavana foorumina, jossa kokousten päätöksistä uutisoitiin sekä otettiin kantaa hankkeeseen. Paineita oman uimahallin rakentamista kohtaan aiheutti myös kaupungin taloudellisen tilanteen muuttuminen suopeampaan suuntaan. Edellisen nousukauden (1980-luvun loppu) optimismin jäljiltä oli suunnitelmissa runsaasti hankkeita, jotka laman myötä oli jätetty toteuttamatta.

Kun lama taittui, syntynyt taloudellinen pelivara mahdollisti julkisen rakentamishankkeen aloittamisen. Pelivara tiedostettiin tilanteessa, jossa uimahallin puolestapuhujat olivat juuri osoittaneet aktiivisuutensa, joten rakentamispaineet konkretisoituivat uimahallia kohtaan. Kaupunkilaisten tahtoa edustanut adressi ja sitä myötäillyt valtuutettujen vetoisuus yhdistettynä talouden suotuisiin kehitysodotuksiin olivat omalle uimahallille myönteisen päätöksenteon edellytyksiä. Tämän mukaisesti päätöksenteon myötä täytettiin sosiaalinen tilaus, joka Äänekoskella oli syntynyt usean vuosikymmenen aikana oman uimahallin rakentamista kohtaan.

Valmistauduttaessa päätöksentekoon yksittäisten valtuutettujen kyvykyys tehdä hyvä päätös Äänekosken kannalta nousi julkisen keskustelun kohteeksi. Uimahalliasiassa oli jo rikottu totuttuja valtasuhteita ja puoluerajoja, joten hankepäätöksenteko koettiin aiempaa ennakoimattommaksi. Oman ui-

mahallin kannalta myönteisen päätöksen vaihtoehtona oli tulevaisuuteen tähtäävä seutuyhteistyö Suolahden kanssa, eikä myöskään sivukylien asukkaiden ja heidän edustajiensa kannalta katsottuna matka Suolahteen ollut juurikaan pidempi kuin Äänekosken keskustaan, johon omaa uimahallia kaavailtiin. Päätöstä kohtaan oli ladattu suuri symbolinen merkitysarvo, olihan sitä ”valmisteltu” jo 30 vuotta. Siis miten ennakoida paras mahdollinen vaihtoehto?

Äänekoskelaiset päättäjät olivat nyt avainasemassa. Hankkeeseen kytkeytyneet erilaiset merkitykset ja intressit aiheuttivat monille päättäjille hankaluuksia valita vaihtoehtoista. Yksittäisen päättäjän kokemia ristipaineita voidaan valaista Sisä-Suomen Lehden 20.2.1994 julkaisemassa kaupunginvaltuutetun haastattelussa:

”Jos Äänekoski haluaa oman uimahallin, nyt on oikea aika sen rakentamiseen. Rakentaminen on halpaa, kaupungin on löydettävä rakennuskohteita ja uimahallin puolesta on ollut kansalaisliikettä. Toisaalta, onko meillä varaa siihen, tarvitaanko todella uimahallia? Aiheuttavatko sen käyttökulut muun palvelurakenteen supistamista, näin ei saa käydä...minulla henkilökohtaisesti on kuitenkin sellainen käsitys, että todellisia vaihtoehtoja on tällä hetkellä kaksi. Joko Äänekoskelle rakennetaan oma uimahalli tai sitten ei tehdä mitään. Raja kaupunkien (Äänekoski ja Suolahti) välillä on olemassa ja se tuntuu vähän joka asiassa. [Kaupunginvaltuutettu] uskoo, että keskustelu Äänekosken omasta uimahallista ei lopu, jos nyt laajennetaan yhdessä Suolahden uimahallia. Keskustelu alkaa taas uudelleen, onhan sitä kestänyt 30 vuotta.”

Äänekoskelaisten oma tahto koettiin uimahalliasiansa niin voimakkaaksi, ettei valtuutettu kokenut järkeväksi ottaa kantaa seudullisen hallin puolesta. Toisaalta Äänekoskellakin oltiin tuolloin saatu kokemuksia taloudellisesta epävarmuudesta, jonka hallitsemisessa seutuyhteistyötä pidettiin yhtenä keskeisenä toimenpiteenä. Varsinkin kaupungin johto koki uimahalliasian yhtenä pitkän linjan ratkaisuna, jolla voitaisiin ajaa myös Ääneseudun kokonaisuutta. Seuraavassa esimerkissä kaupunginvaltuuston puheenjohtaja tarkastelee uimahallihanketta yhteistyön näkökulmasta:

”Näinä kunnille taloudellisesti vaikeina aikoina tulisi kaikkia hankkeita katsoa kokonaisuutena, eikä mitään yksittäistä hanketta tulisi nostaa erilleen. Myös investointien kohdalla tulisi pystyä menemään kuntarajojen ylitse...Järkeä pitäisi ottaa käteen myös uimahalliasiansa, sillä eihän se ole sen erikoisempi hanke. Halli on vain yksi asia monien yhteistyömahdollisuuksien joukossa. Kuntien päättäjien tulisi nyt ennen muuta ottaa huomioon sekä taloudelliset realiteetit että tiettyjen palvelujen turvaaminen seutukuntalaiselle...Meidän on entistä tarkemmin vältettävä kaikkia päällekkäisiä toimintoja (Suolahden kanssa).” (Ääneseutu 25.2. 1993)

Puheenjohtajan peräänkuuluttamassa yhteistyössä oli Ääneseudulla onnistuttu jo muun muassa paloaseman, energialaitoksen ja terveyskeskuksen kohdalla. Seutuajattelu edustaa käsitystä globalisoituvasta kuntataloudesta, joka näyttää yleisestikin johtavan aiempaa tiiviimpään kuntien väliseen yhteistyöhön ja joissain tapauksissa aina yhdistymiseen asti. Äänekoskella oli tuolloin varsin ajankohtaista pohtia kuntaliitosta Suolahden kanssa, sillä kaupungin kehittämisen suhteen oltiin sitä mieltä, että pienten kaupunkien (Äänekoskella noin 14 000 ja Suolahdessa noin 6 000 asukasta) tulisi liittyä yhteen, jotta päällekkäisiä hallinnollisia toimintoja voitiin karsia.

Uimahallihankkeessa kiteytyi selkeä ristiriita äänekoskelaisten oman tahdon ja kaupungin kokonaiskehittämisen välillä. Äänekosken kaupunkilaiset,

joiden tahtoa adressin pohjalta tulkittiin, eivät luonnollisestikaan olleet yksimielisesti uimahallin rakentamisen kannalla. Asukkaiden näkökulmasta hanke muotoutui ongelmallisemmaksi vasta uimahalliadressia seuranneina vuosina taloudellisen laman sekä seutuajattelun vahvistumisen johdosta. Moni koki järkeväksi yhteistyön Suolahden kanssa myös uimahalliasianssa, tosin mielessä oli myös se, ettei naapurikaupungin uimahalli kuitenkaan täysin tulisi korvaamaan omaa hallia. Tämän kokivat varsinkin Äänekosken keskustaajaman asukkaat, sillä luonnollinen sijoituspaikka omalle hallille tulisi olemaan heidän päivitteisessä elinympäristössään liikuntahallin vieressä. Kauempana keskustasta, esimerkiksi pohjoisessa Konginkankaan alueella asuvien näkökulmasta tilanne oli toinen. Etäisyys omaan uimahalliin ei tulisi muodostumaan heille merkittävästi lyhyemmäksi kuin etäisyys jo olemassa olevaan Suolahden halliin.

Päätöksenteon kannalta oli varsin ilmeistä, että useat viheralueiden edustajat tulisivat äänestämään Suolahden uimahallin yhteissaneeraamisen tai oman hankkeen lykkäämisen puolesta. Päätöksentekijöiden näkökantojen hajaantumista voidaan tarkastella myös valtuutettujen äänestyskäyttäytymisen perusteella. Ainoastaan vasemmistoliitto teki ryhmäpäätöksen oman hallin rakentamisen puolesta. Sosiaalidemokraateista kahdeksan kannatti ja viisi valtuutettua vastusti oman uimahallin rakentamista. Keskustapuolueesta neljä edustajaa asettui oman uimahallin kannalle kahden valtuutetun vastustaessa. Kokoomuslaisista yksi valtuutettu kannatti ja neljä valtuutettua olisi siirtänyt oman uimahallin rakentamisen myöhäisempään ajankohtaan. Kristillisten ja sitoutumattomien ainoat ehdokkaat olisivat myös siirtäneet oman uimahallin rakentamista.

Kun tarkastellaan uimahallihankkeen alkuvaiheita, huomataan, että liikuntalautakunnan vaikuttamismahdollisuudet olivat varsin sidottuja asukkaiden ja valtuutettujen tekemiin aloitteisiin. Lautakunnan tehtävänä olikin hankkeen esillä pitäminen kuntasuunnitelmassa. Esimerkiksi toteuttamisosassa 1990-1994 lautakunta esitti uimahallille rahoitusta vuodesta 1991 alkaen mutta valtuusto hyväksyi esityksen, jossa rahoitus oli merkitty vasta vuodesta 1994 eteenpäin. Käytännöllinen esimerkki siitä, että lautakunnan esityksiä ei sellaisenaan otettu huomioon, oli kaupunginhallituksen suhtautuminen liikuntalautakunnan vuonna 1992 tekemään esitykseen hallin suunnittelutyöryhmäksi. Lautakunta esitti viranhaltijoista koostuneeseen työryhmään kaupungin rakennusinsinööriä, kaupunginsihteerää, liikuntatoimenjohtajaa, koulutoimenjohtajaa, erityisryhmien liikunnanohjaajaa sekä liikuntatalon hoitajaa. Lautakunnan ehdottamista jäsenistä kaupunginhallitus nimesi ainoastaan liikuntatoimenjohtajan ja rakennusinsinöörin. Erityisryhmien liikunnanohjaaja valittiin työryhmän sihteeriksi muttei varsinaiseksi jäseneksi. Tämän lisäksi hallitus valitsi työryhmään kaupungin kamreerin sekä lukion liikunnanopettajan.

Myös kaupunginvaltuustossa esiintyi hallihankkeen käsittelyn aikana näkemyksiä siitä, että kaupungissa päätettiin hankkeesta valtuuston ohitse. Vastavetona tälle valtuutetut jättivät kaupungin johdolle vetoituksen uimahallihankkeen puolesta alkuvuodesta 1992. Valtuustoon näin muodostunut epävirallinen "uimahallipuolue" oli enemmistöperusteella toimiva ryhmä, joka katsoi asiakseen uimahalliadressissa esitetyn kansalaismielipiteen toteuttamisen. Kuitenkin valtuutettujen esitystä voidaan tarkastella asukkaiden tahdon ilmaisun

vahvistamisen ohella myös toisesta näkökulmasta, jossa korostuu tulevien kunnallisvaalien läheisyys. Esimerkkinä tästä ovat kolumnit, joissa vetoomusta tulkitaan varsin kriittisesti:

”En vastusta uimahallin rakentamista, päinvastoin kannatan sitä. Mutta miksi asia nostetaan esille vaalien alla täysin tietoisena rakentamispäätöksen aikataulutuksesta, samalla nostaen vastakkainasettelua kulttuuri-ihmisten kanssa.” (Sisä-Suomen Lehti 18.2.1992)

”Eikö ihmisillä ala ”kellot kilistä” kun suurin osa rivivaltuutettuja askartele uimahalliin kimpussa...” (Sisä-Suomen Lehti 20.2.1992)

Valtuutettujen vetoomuksen herättämästä huomiosta huolimatta hankkeen varsinainen alullepanija ja kansalaisadressin kerääjä oli Äänekosken kaupungin vammaisneuvosto. Neuvosto on vammaispalvelulain nojalla asetettu vapaaehtoinen julkinen toimielin, joka pyrkii toimimaan vammaisten vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseksi ja heidän asemansa parantamiseksi. Yhteistyö- ja asiantuntijaelimenä sillä ei ole päätösvaltaa, kuitenkin se voi tehdä ehdotuksia esimerkiksi uimahallipalveluiden parantamiseksi. Äänekosken neuvosto otti varsin aktiivisen roolin toimiessaan uimahallihankkeen vauhdittajana organisoimalla kansalaismielipiteen keräämisen.

Oma osuutensa hallin vaiheissa oli myös paikallisen paperitehtaan johdolla, joka tarjoutui jo vuonna 1971 lahjoittamaan 250.000 markkaa Äänekoskelle rakennettavaan uimahalliin. Uimahallin koettiin palvelevan myös tehtaan työntekijöitä ja heidän perheenjäseniään. Rakentamisaikojen tuolloin tyrehdyttyä Suolahden ehtiessä edelle, kaupunki tiedusteli vuonna 1976 voitaisiinko uimahallia varten varatut rahat käyttää Hiskinmäen palloilusalin katsomotilojen rakentamiseen. Vastaus oli kielteinen, sillä tehtaan taholla oli varauduttu nimenomaan uimahallin tukemiseen. Kun rakentamispäätös uimahallista tehtiin kaksi vuosikymmentä myöhemmin, tuli yhtiön aika lunastaa lupauksensa, minkä se tekikin luovuttamalla 250.000 markkaa Äänekosken kaupungille tarkoitusta varten vuonna 1995.

Tarkasteltaessa hanketta Suolahden kaupungin näkökulmasta, Äänekosken päätös omasta uimahallista tehtiin hankalana ajankohtana. Seutuajattelua oli vahvistettu yhteisillä hankkeilla, eikä Äänekosken oma uimahalli tätä ajattelua tukenut. Vaihtoehtona Suolahden uimahallin omarahoitteiselle peruskorjaukselle olisi ollut laajentaminen ja nykyaikaistaminen yhteisrahoituksella Ääneseudun muiden kuntien kanssa. Äänekosken uimahallipäätöksen myötä oli suolahtelaisittain odotettavissa, että ainakin Suolahden hallissa käyneet äänekoskelaiset tulisivat siirtymään uuteen uimahalliin.

7.3.1 Uimahallin merkitys äänekoskelaisten hyvinvoinnille

Asiantuntijahaastattelut tehtiin uimahallin ollessa rakenteilla lokakuussa 1995. Niissä käsiteltiin uimahallia äänekoskelaisten hyvinvoinnin kannalta kuten aiheiston analyysin yhteydessä esitettiin. Seuraavassa esitetään aihepiirin kannalta keskeisiä lainauksia, jotka toimivat yleisenä kehikkona ja johdatuksena hankkeesta aiheutuneisiin sosiaalisiin vaikutuksiin.

Tarkasteltaessa asukkaiden ja hyvinvoinnin välisiä kytkentöjä esiin nousivat konkreettiset käyttäjiin kohdistuvat vaikutukset ja toisaalta vaikutukset ”yleensä kaupungin kannalta”. Haastateltavien näkemykset olivat varsin laaja-alaisia ja moniulotteisia. Tämän mukaisesti uimahallissa käynnin katsottiin sisältävän muun muassa ihmisen kokonaisvaltaista fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia tukevia tekijöitä:

”Jo sinänsä se liikunnan ilo ja virkistävä vaikutus uimisella, saunomisella ja rentoutumisella. Fyysisesti ja psyykkisesti samanaikaisesti kun ihminen on kokonaisuus se on sinänsä merkittävä kokemus. Se katkaisee työpaineen tai paineet työttömyydestä tai kaikista arkielämän huolista. Sehän on suomalaisille tällainen hyvin rentouttava. Jos siihen vielä yhdistää miellyttävää yhdessäoloa, niin se on vallan mainiota.”

”Uimahalli kai pääsääntöisesti tyydyttää liikunnan tarvetta, mutta siinä ohessa tulee tällaisista sosiaalista kanssakäymistä, tapaa toisia ja voi kartoittaa taitojaan uimissa. Se on fyysisesti ja psyykkisesti vaikuttavaa.”

Kokonaisvaltaiselle virkistäytymiselle ja yhdessäololle Äänekosken uusi uimahalli tarjoaa sopivat fyysiset puitteet. Rata-altaan lisäksi hallissa on poreallas, vesihierontapisteitä, liukumäki ja lasten kahluuallas. Käyttöä ei ole rajattu pienen uimarijoukon tarpeisiin.

”Itse kun olen ollut tätä uimahallia, sen rakentamista valmistelemissa ja päätöksiä ja esityksiä tekemässä, niin jos ykkönen on tällainen kuntouttava vaikutus ja virkistys...niin se on kaukana näitten takana tämä urheilu. Jos sitten tänne uintiseura syntyy niin antaa syntyä, mutta ei se ole läheskään tärkein syy miksi uimahalli on tänne tullut.”

Kun haastateltavat tarkastelivat uimahallia yleisesti kaupungin kannalta, he painottivat sen merkitystä asukasviihtyvyyden, kaupungin imagon sekä palvelutason paranemisen kannalta. Asukkaiden viihtyvyyttä pohdittiin muun muassa äänekoskelaisten perheiden sekä Äänekoskelle muuttamisen kannalta:

”...jos on huono keli, niin sulla on vaihtoehto, että mennään uimaan. Se ei siten aina ole se vaihtoehto, että lähdetään Jyväskylään korttikauppaan ja sinne uimaan. Jotkut perheet menee lauantaina Peurunkaan tai Jyväskylään...Ehkä siinä on tällainen perheiden viihtyvyystekijä että täällä paikkakunnalla on kiva olla, että täällä on jokin tekemistä.”

”Jälkeenpäin kun ajattelee niin ehkä oli tälle kaupungille ihan hyvä, riippuen tietysti siitä mitä nämä vuodet tuovat tullessaan...Sitten jos valtiolta ei saada siihen avustusta, niin kyllä siinä menee muutama vuosi pussin nyörejä kiristellen, mutta kyllä mun mielestä kun katsotaan kaiken kaikkiaan niin kyllä se on ihan positiivinen ruiske tälle paikkakunnalle. Kaupungin imagon kannalta, semmoisten ihmisten näkökannalta, jotka ovat tähän kaupunkiin tulossa niin kyllä mä uskon että se vaikuttaa asumispaikan valintaan.”

Uimahalli eri ihmisryhmien kannalta

Haastatteluissa siirryttiin seuraavaksi ennakoimaan uimahallin merkitystä haastateltavan edustamalle ihmisryhmälle. Tarkastelussa edettiin konkreettisesti tiedustelemalla myös mitä käytännön toimenpiteitä uimahallin hyödyntäminen edellytti. Haastateltavat toivat esiin koululaisten, erityisryhmien ja työikäisten näkökulmia. Myös ikääntyneiden ja eri tavoin syrjäytymisvaarassa olevien ih-

misten mahdollinen uimahallinkäyttö nostettiin esiin. Sivukylien edustaja täydensi kokonaiskuvaa uimahallista paikallisten asukkaiden kannalta.

Yhdeksi keskeiseksi perusteeksi hallin rakentamiselle nähtiin uimataidon edistäminen. Äänekosken kouluissa on tavoitteeksi asetettu koululaisten uimataidon kehittäminen, mutta ympärivuotisen uintimahdollisuuden puute omalla paikkakunnalla oli toistaiseksi esteenä tehokkaalle uimaopetukselle:

"Totta kai opettaja näkee uinnin opettamisen ja uimaan oppimisen tärkeänä, mutta eihän se tietenkään ainoa funktio tässä uimahallissa ole, vaan se vapaa-ajan käyttö on oppilaiden kanssa ja yleensä ihmisille tärkeätä. Koulun näkökulmasta esille nousi uimaan oppiminen, koska tuntuu että uinti on ollut Äänekosken koululiikunnassa heikoimpia osa-alueita tähän asti, sen hoitaminen on ollut vaikeata. Nyt kun oma halli tulee se ehkä tulee terävöittämään tätä toimintaa."

"Kyllä jos me päästään käyttämään sitä sillä tavalla kuin on suunniteltu, niin totta kai sillä on meille merkitystä. Niin virkistysmielessä kuin ihan käytännössä, että saataisiin uimaitoa. Sitä käyttömäärää on suunniteltu sillä tavalla, että sillä olisi jotain merkitystä uimataidon kannalta. Ja tietysti aina kun me päästään lähtemään täältä johonkin, niin se on upeata lapsille, se virkistyspuoli on siinä tärkeä."

Uimaopetusta järjestävälle taholle, vapaa-aikatoimelle, uusi halli merkitsi mahdollisuutta lisätä moninkertaisesti uimakoulujen määrää. Toisaalta se vaati myös neuvotteluja ja käytännön järjestelyjä koulutoimen kanssa, sillä Äänekoskella on yksinomaan ala-asteen koululaisia lähes tuhat.

"Koko meidän uimakoulujärjestelmä menee uusiin puihin. Me ollaan kyllä pohdittu uinninopettajan kanssa, että me tullaan tarjoamaan viheralueille kesällä vielä ranta-uimakouluja mutta varmasti 80%:sti tullaan keskittämään halliin. Onhan se selvää, että se tasoa on ihan erilainen. Kun on hienot kelit, niin kyllä ne lapset oppii vielä edelleen tuolla rannoillakin. Meillä oli parisataa oppilasta tuolla uimakouluissa, joista 150-160 oppi uimaan. Se on iso ryhmä pyöräyttää käyntiin koko koulujen uimaopetus, miten se nivotaan hallin käyttöön. Sekin on sitä istuntoa opettajien kanssa."

Erityisryhmien kohdalla uimahallissa käyntiin liittyy erinäisiä laadullisen hyvinvoinnin lisäämisen mahdollisuuksia. Varsinkin liikuntavammaisille ja pyörätuolipotilaille tarjoaa vesielementti mahdollisuuden ainutlaatuisiin itsensä toteuttamisen kokemuksiin. Näiden ryhmien käyttömahdollisuudet ovat Äänekoskella verraten hyvät, koska erityisliikuntaa on Äänekoskella järjestetty systemaattisesti erityisliikunnanohjaajan viran perustamisesta, vuodesta 1988 lähtien. Uimahallin keskeinen sijainti parantaa viereisen erityiskoulun ja keskustajamaan sijoittuvien vammaisten toimintakeskuksen sekä yksityisen hoitokodin käyttömahdollisuuksia. Erityisryhmien ohjauksen kannalta oma halli oli siis tervetullut lisäresurssi.

"Jos ajatellaan esimerkiksi erityiskoulua ja sen harjaantumisloukkaa; vesi on tempuradan lisäksi ylivoimaisesti paras keino saada nämä lapset onnelliseksi...Tämä meidän klassinen perusliikuntamme, jota opetetaan on kuitenkin niin mekaanista, että voi olla että tällainen lapsi saa vain yhden onnistumisen elämyksen koko tunnin aikana. Vedessä tulee monia sellaisia; se voi olla veden räiskimistä tai pallon heittoa, vedessä voi kaatua eikä se satu lainkaan. Se on ainoita elementtejä missä nämä lapset rentoutuvat."

"Kun sä itse liikut ja liikut niin kuin itse haluat...jos jotenkin voisi verrata kokemukseksi ja itsehallinnan kokemukseksi, niin voisi verrata sitä heidän vedessäolokokemukseksi meidän äärimmäiseen erilaiseen kokemukseen, sanotaan vaikka joku laskuvarjohyppy tai syvänmerensukellus. Täysin uusi elementti, josta ei aikaisemmin ole

ollut ollenkaan kokemusta. Me ei voida ymmärtää sitä kuinka uutta se on kun me käytetään joka päivä jalkoja..."

Äänekosken suurimmat työnantajat ovat tarjonneet työntekijöilleen ilmaisia tai alennettuja uimalippuja lähinnä Peurungan ja Suolahden uimahalleihin. Oman hallin valmistuessa oli ilmeistä, että lippuja tarjotaan enimmäkseen omaan uimahalliin. Uimahallissa käynti koettiin yleisesti ottaen työn kannalta tärkeäksi, mitä perusteltiin myös omakohtaisilla kokemuksilla:

"Mulla itselläni ainakin tällaisia kokemuksia on, olin muutama vuosi sitten kun meillä oli yksi ryhmä tällaisessa ASLA-kuntoutuksessa. Siellä yhtenä osana oli uimahallinkäyttö ja vesijumput ja muut...mä sain tietenkin sieltä sen innostuksen ja olen kokenut, että siitä on apua."

Ikääntyneiden ja eläkeläisten kohdalla uimahalli nähtiin yhtenä uutena mielekkääseen toimintaan kannustavana kokoontumispaikkana. Myös perinteisen perheen eheyttämisen kannalta uimahallia tarkasteltiin mahdollisuutena:

"Aika mitä nyt eletään...perheissä näyttää siltä, että ahdistus lisääntyy ja vanhempien kasvatuksellinen ote ja perheen sisäinen tasapaino järkkyy. Olisiko tässä yksi väylä, jossa uimahalli monipuolisine kokoontumisineen toisi piristystä ja uutta otetta hoitaa niitä tehtäviä, joita perheenjäsenillä on keskenään. Työttömiä ajatellen epävarmuuden tilassa oleminen...uimahalli voi olla paikka, jossa saadaan uutta otetta ihan samoin kuin monissa muissakin kulttuuri ja vapaa-ajan mahdollisuuksissa."

Äänekosken kahdelle suurimmalle urheiluseuralle uimahalli on lisäresurssi, sillä seurojen jäsenten oletettiin käyttävän uimahallia sen yhteydessä olevan liikuntatalon ansiosta. Uimaseuran perustaminen oli asiaa tiedusteltaessa avoin, sillä sopivaa vetäjää ei seudulla tuntunut olevan.

Uimahallihankkeen päätöksentekoa keskeisesti jäsentänyt näkökulma liittyi sivukylien mahdollisuuksiin käyttää Äänekosken keskustaan sijoittuvaa uimahallia. Sivukylillä oltiin sitä mieltä, että he jäivät paitsioon uuden uimahallin käytön suhteen:

"Tässä on yksi pointti tämä paikallisyhteisyys. Onko tämä uimahalli nyt sitten jatkossa...tuleeko siitä jatkossa enemmän yhdistävä tekijä ajatellen näitä viheralueita keskustan suhteen, vai aiheuttaako tämä vielä enemmän eriarvoisuutta. Äänekoskella on havaittavissa tiettyjen liikuntapalvelujen osalta, että me olemme viheralueella paitsiossa joistakin asioista."

Muita näkökulmia uimahalliin

Asiantuntijahaastatteluiden tarkoituksena oli myös täydentää tausta-aineiston pohjalta muotoutunutta kokonaiskuvaa äänekoskelaisten uimahallihankkeesta. Tämän mukaisesti haastatteluissa pyrittiin saamaan esille mahdollisimman monia erilaisia näkökulmia myöhempää työstämistä varten.

Päätöksenteon yhteydessä esiintynyt kytkentä naapurikaupungin uimahalliin toistui usean haastattelun näkemyksessä. Matka Suolahteen koettiin kuitenkin hankalaksi julkisia kulkuneuvoja käyttämällä:

"Etäisyyksistä sanotaan, että Suolahden uimahalli on niin lähellä, mutta jos uimassa käynti perustuu siihen, miten bussi menee sinä päivänä, että sun on oltava pysäkillä siihen aikaan ja lähdettävä sinne ja tulla pois kun se bussi tulee pois...Vaikka moni täälläkin sanoi, että olisi tullut paljon halvemmaksi vaikka taksilla ajatuttaa, niin musta se on jeesustelua. Kuinka moni tässä olisi ilmoittautunut taksitoimistoon, että

olen nyt lähdössä uimahallille, pankaa lasku Äänekosken kaupungille, olen niitä veronmaksajia.”

Haastateltavien perusteluita voidaan tarkastella myös uimahallipäätöstä puolustavina argumentointeina. Haastatteluja edeltäneenä vuonna tehty hanke päätös oli jakanut äänekoskelaisia oman uimahallihankkeen puoltajiin ja vastustajiin. Nyt mielipiteet olivat tasoittuneet, mistä esimerkki seuraavassa. Toisaalta menetetty mahdollisuus yhteistyöhön naapurikaupungin kanssa askarutti edelleen joitakin haastateltuja.

”Silloin kun oltiin rakentamassa tätä uimahallia, niin minähän valtuustossa olin vastustavalla puolella, mutta totta kai ihan johtuen niistä taloudellisista resursseista mitä kaupunginkamreeri oli silloin meille antanut ja antanut julki ja valtion kovat säästöpäätökset oli päällä. Mä laskin, että kun ei hyvänä aikanakaan oltu rakennettu tätä, niin miksi tuotiin yhtäkkiä niin sanottuna huonona aikana. Nyt kun rakennuspäätökset on tehty, on tehty demokraattinen päätös ja se on kaikkien hyväksyminen ja sen jälkeen mä sanon, että tämä on kaupungin imagon kannalta ihan hyvä juttu, koska Äänekoski on tällä hetkellä pohjoisen Keski-Suomen keskuspaikka. [elektro- niikkateollisuus] ja muut ovat laajentamassa, niin uimahalli on yksi palvelu, joka antaa positiivisen leiman myös ulkoapäin katsottuna.”

”Yksityishenkilönä olen vähän sitä mieltä, että olisiko se välttämätön ollut, vai olisiko voitu enemmän satsata yhdessä Suolahden remonttiin ja katsoa miten siinä nämä työmäärät lisääntyvät. Olisiko voitu yhteiskuljetuksilla tai jollain yhteistyöllä sitä hyödyntää enemmän, mutta toisaalta en mä kauhean jyrkkä sen mielipiteen kanssa ole, mä ihan mielenkiinnolla odotan miten näille käy kun nämä on näin lähekkäin.”

Kun päätökseen oli sopeuduttu, tuli aika pohtia käytännön järjestelyjä ja sitä miten omaa hallia voitaisiin parhaiten hyödyntää. Tähän liittyi pääsymaksujen suuruus, jota tuolloin ei oltu vielä päätetty. Lipun hinta koettiin merkittäväksi ennen kaikkea lasten ja nuorten kannalta, sillä heidän kauttaan oli mahdollisuus vaikuttaa tulevien äänekoskelaisten liikuntatottumuksiin.

”Maksuissa pitää olla hyvin tarkka. 12 markkaa ei ole paljoa, mutta 12 markkaa muutaman kerran viikossa tuollaiselle 11-vuotiaalle leviksiä kuluttavalle on niin paljon, että siinä tulee panostaa, että se saadaan alaspäin, ennen kaikkea lasten kohdalla. Jos ne saa lapsena siitä hyvän harrastuksen tai ne huomaa ne edut mitä se liikunta tuo niille.”

”Sen verran voisi sanoa opettajan näkökulmaa, että ahneeksi ei kannata käydä. Lipujen hinta pitäisi pitää kohtuullisena. Ja mä olen ehdottomasti sitä mieltä, että alasteella ne pitäisi totuttaa ja opettaa käyttämään sitä, jotta ne aikuisena osaa käyttää sitä. Ne tottumukset pitäis lähteä sieltä...jos opiskelijat ja koululaiset Äänekoskella ei tule käyttämään sitä, mä en usko, että se tuleva aikuisväestökään käyttää sitä.”

Uimahalli nähtiin yleensäkin edullisena, myös lapsille ja nuorille sopivana liikunta- ja vapaa-ajanviettopaikkana. Käyttökustannuksia subventoimalla kunnan toivottiin pitävän pääsymaksu edullisena. Kaiken kaikkiaan haastatteluista välittyi hillitty toiveikkuus uutta uimahallia kohtaan, sillä sitä pidettiin monessa mielessä mahdollisuutena paikkakunnalle ja sen asukkaille.

7.4 Uimahallin sosiaaliset vaikutukset

7.4.1 Uimahallin rakentaminen ja talous

Uimahallin hankesuunnittelu tehtiin kaupungin virkamiestyönä. Luonnos-suunnitteluun, mikä ajoittui huhtikuusta lokakuuhun 1994, osallistuivat kilpailun perusteella valitun arkkitehdin lisäksi kustannuslaskija, rakennesuunnittelija sekä LVI-, allaslaite-, sähkö- ja rakennusautomaatiosuunnittelijat. Kaupungin edustajana suunnittelusta vastasi teknisen toimen rakennusinsinööri. Varsinaisen rakentamisvaiheen aikana työmaan keskivahvuus oli 31 henkilöä (liite 14.). Näistä paikallisen pääurakoitsijan (työnjohto, rakennusmiehet ja ali-hankkijat) osuus oli noin kaksi kolmannesta sekä sivu-urakoitsijoiden (allas-laitteet, automatiikka, LVI- ja sähkötyöt) noin kolmannes. Pääurakoitsijan ali-hankkijoista puolet oli ulkopaikkakuntalaisia, muutoin työllistettiin paikallisia rakentajia. Allaslaitteiden ja automatiikan kohdalla turvaututtiin Ääneseudun ulkopuolisiin tahoihin.

Halliin rakennettiin kunto- ja kilpauintiallas, lasten allas liukumäkineen, monitoimiallas sekä lämminvesiallas (liite 15.). Ison altaan pituus on 25 metriä ja pinta-ala 312 neliömetriä, yhteensä vesipinta-alaa uimahallissa on 437 neliömetriä. Rakennuksen kerrosala on 2228 neliömetriä ja tilavuus 10 868 kuutiometriä. Puku- ja pesuhuonetilojen lisäksi hallissa on miehille ja naisille yhteinen höyrysauna sekä terassi kesäkäyttöä varten. Pukuhuone- ja valvomotilat sijoitettiin niin, että niistä on suora yhteys liikuntatalon kahviotilaan.

Uimahallin henkilökunta rekrytoitiin kaupungin työntekijöiden uudelleen sijoittelulla, eikä uusia työntekijöitä uimahallin valmistumisen myötä otettu kaupungin palvelukseen. Kaiken kaikkiaan liikuntatalo-uimahallilla työskentelee vakituisesti kolme hoitajaa, kaksi kassanhoitajaa, kaksi uinninvalvojaa, uinninvalvoja/uimaopettaja, neljä siistijää sekä hieroja. Kassanhoitajat ja uinninvalvojat sekä uimaopettaja ovat uusia työnimikkeitä, joita ei ollut vielä liikuntatalon yhteydessä.

Vaikka kaupungin henkilökuntamenoissa säästettiin, osoittautui uimahallin ensimmäisten toimintavuosien taloudellinen tulos tappiolliseksi. Julkisen subvention tarve määräytyy henkilöstö- ja ylläpitokustannusten lisäksi pääsylipputulosten suuruudesta. Kaupungin tilinpäätöksen perusteella uimahallin tulot, jotka siis koostuvat lähes yksinomaan pääsymaksuista, olivat vuonna 1996 1,12 miljoonaa ja seuraavana vuonna 0,86 miljoonaa markkaa (taulukko 9). Vuosikustannuksiksi on laskettu toiminta- ja huoneistomenot sekä rakennuskustannuksista (yht. 16,3 milj.) aiheutuneet poistot. Käyttöomaisuuden korkoja ei vuodelta 1997 tilinpäätöksessä kirjattu uimahallin osalle, joten niitä ei ole otettu huomioon lainkaan. Näin laskettuna vuosikustannuksiksi muodostui vuonna 1996 noin 2,6 miljoonaa markkaa ja vuonna 1997 2,1 miljoonaa markkaa. Erotus aiheutuu ensimmäisen vuoden suuremmista poistoista, mitä suuremmalla kävijämäärällä ei kyetty kompensoimaan. Tämän mukaisesti uimahallin vuoden 1996 taloudelliseksi tulokseksi muodostui -1,47 miljoonaa ja vuoden 1997 -1,25 miljoonaa markkaa. Julkisen rahoituksen tarve ensimmäise-

nä käyttövuonna oli siten noin 16 markkaa uimahallissa käyntiä kohden. Seuraavana vuonna tarve oli noin 14 markkaa.

TAULUKKO 9 Äänekosken uimahallin taloudellinen tulos vuosina 1996-1997

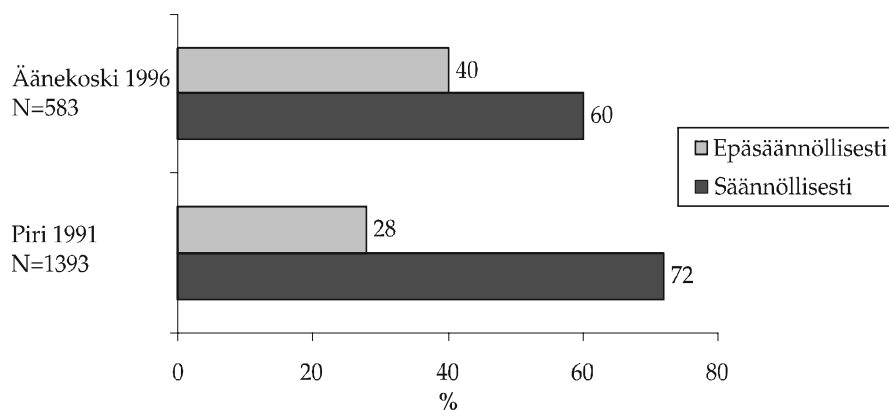
	Tulot yhteensä (milj.mk)	Vuosikustannukset (milj.mk)	Taloudellinen tulos (milj.mk)	Taloudellinen tulos/ käynti (mk)
1996	1.12	2.59	-1.47	-15,6
1997	0.86	2.11	-1.25	-14,1

Äänekosken uimahallin vuotuinen subventio oli samansuuruinen Jyväskylän uimahalliin (Vesänen ym. 1983, 104) verrattuna. Uimahallin tulokseen voidaan vaikuttaa nostamalla käyttöastetta maksavien asiakkaiden määrän lisäämiseksi. Käyttöaste määräytyy muun muassa aukioloajan pohjalta. Äänekosken uimahalli oli avoinna yleisölle ensimmäisenä toimintavuonna 63,5 tuntia viikossa. Tämä on hieman enemmän kuin Pirin (1991, 25) yhdeksän hallia käsittäneen selvityksen mukainen keskimääräinen aukioloaika (58,2 h).

7.4.2 Uimahallin käyttö

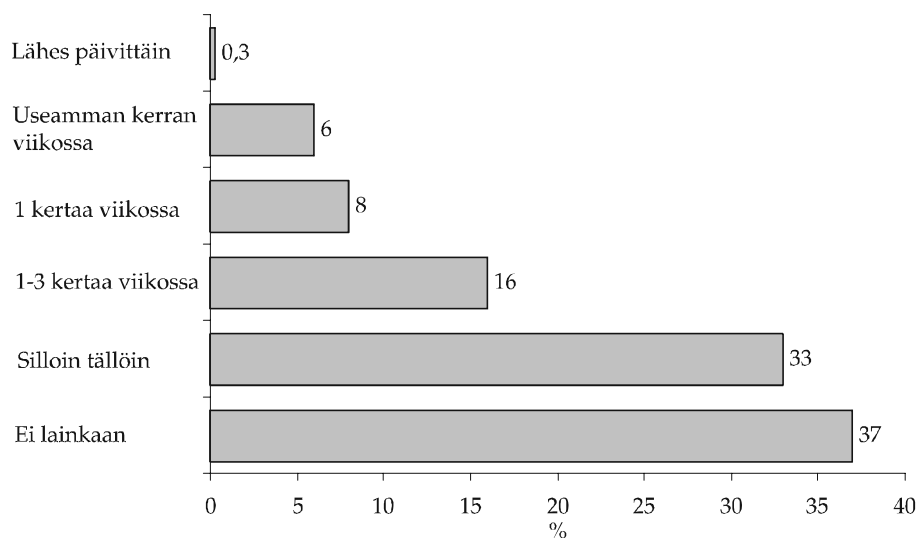
Äänekosken uimahallin vaikutuksia tarkasteltaessa on muistettava, että kerätty aineisto heijastelee pääosin tilannetta ensimmäisen käyttövuoden ajalta. Ensimmäisenä vuotena (1996) uimahallissa kirjattiin 106 827 käyntikertaa. Suhteutettuna Äänekosken väkilukuun uimahallipalveluja käytettiin asukasta kohden 7,8 kertaa. Toisena käyttövuotena määrä laski 88 938 käyntikertaan, mikä merkitsee 6,5 käyntikertaa asukasta kohden. Edelleen vuonna 1998 käyntikertoja oli 5,8 ja vuonna 1999 5,5 äänekoskelaista kohden. Kävijämäärä on tasaantumisesta huolimatta edelleen korkea, sillä 10 000 - 20 000 asukkaan taajamissa uimahallipalveluja käytetään 3-5 kertaa asukasta kohden (LIPAS).

On ilmeistä, että tämän tutkimuksen aineiston perusteella uimahallin käytön useudessa on eroja verrattaessa vanhempien uimahallien käyttöön. "Uutuudenviehätyksen" laantuessa osa uimahallin satunnaisista käyttäjistä lopettaa uimahallissa käymisen. Tätä tarkastellaan seuraavassa vertailemalla Äänekosken uimahallin käyttöä Ilpo Pirin (1991, 18) yhdeksää vanhempaa uimahallia käsittäneen selvityksen tuloksiin (kuvio 7).

KUVIO 7 Äänekosken uimahallin käytön säännöllisyys verrattuna Pirin selvitykseen

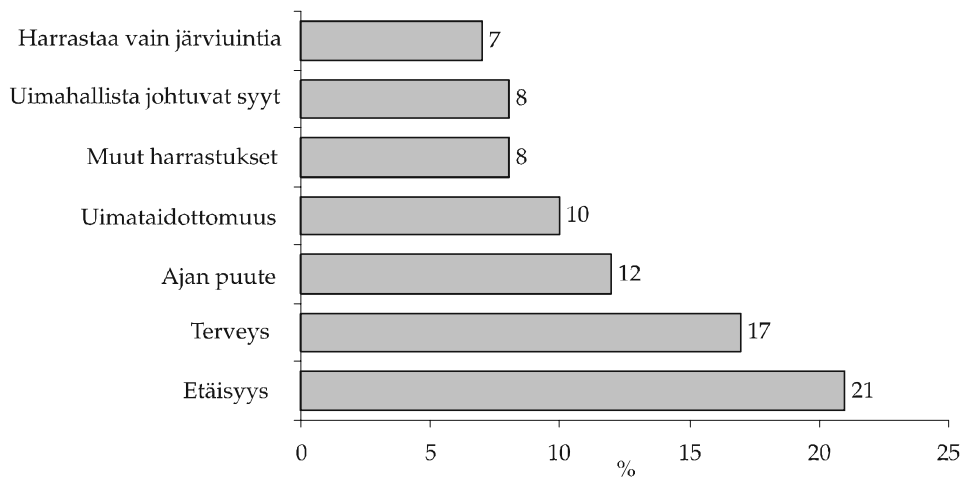
Vertailun perusteella ilmenee, että säännöllisesti, vähintään kerran viikossa uimahallissa käyvien suhteellinen osuus uimahallin käyttäjistä kasvaa kävijämäärän vakiintuessa. On luonnollista, että uimahallin käytöstä aiheutuvat erilaiset terveyteen, kuntoon sekä työ- ja toimintakykyyn liittyvät myönteiset vaikutukset kohdistuvat pitkällä tähtäimellä juuri säännöllisesti hallissa käyviin. Toisaalta monikäyttöisessä virkistysuimahallissa vapaa-ajan vieton ja virkistäytymisen kannalta merkityksellinen käyttö ei ole sidoksissa käytön säännöllisyyteen. Tässä on myös keskeinen ero virkistysuimahallin ja perinteisen rata-altaan välillä, sillä virkistysuimahallin kävijäkunta ei koostu yksinomaan säännöllisistä kuntouimareista. Seuraavassa kuviossa (kuvio 8) on eritelty äänekoskelaisille tehdyn postikyselyn perusteella sitä kuinka usein äänekoskelaiset käyttävät uimahalliaan.

KUVIO 8 Äänekosken uimahallin käytön useus (N=350)

Yli kolmannes vastaajista ilmoitti, ettei käy lainkaan uimahallissa. 14 prosenttia vastaajista ilmoitti käyvän säännöllisesti, vähintään kerran viikossa. Postikyselyssä kunkin talouden edustaja vastasi myös muiden perheenjäsentensä puolesta. Kun henkilökohtaista lukua verrataan vertailuarvoon (12 %), joka edustaa 850 äänekoskelaisen uimahallinkäyttöä, saadaan säännöllisesti uimahallia käyttävien äänekoskelaisten osuudeksi 12-14 prosenttia. Tämän perusteella näyttää siis siltä, että uimahallia käytti varsin merkittävä osa äänekoskelaisista (vrt. Vesanen ym. 1983). Käytännössä tämä vastaa noin 1700-1900 asukasta. Mikäli oletetaan, että kyselyyn vastaamattomat eivät käytä lainkaan uimahallia, saadaan säännöllisten uimahallissa käyneiden osuudeksi noin 10 prosenttia (n. 1400 asukasta), mikä on myös vertailun perusteella varsin huomattava osuus.

Vaikka merkittävä osa äänekoskelaisista ilmoitti käyttävänsä hallia, enemmistö heistä ei kuitenkaan käytä uimahallia lainkaan. Myös syitä uimahallin käyttämättömyydelle tarkasteltiin äänekoskelaisille tehdyn kyselyn perusteella. Seuraavassa kuviossa (kuvio 9) on esitetty perusteluita sille miksei henkilökohtaisesti käytä uimahallia.

KUVIO 9 Uimahallin käyttämättömyyden syyt (N=122)

Merkittävimmäksi syyksi käyttämättömyydelle osoittautui liian pitkä matka uimahallille sekä heikoksi koettu terveys. Etäisyyden syyksi ilmoittaneista 90 prosenttia oli yli 50-vuotiaita, joten iäkkäät sivukyläen asukkaat ovat yksittäinen ryhmä, joka ei juuri käytä uimahallia. Terveydelliset syyt olivat toinen iäkkäiden merkittävä este. Uimahallista johtuvista syistä yleisin oli se, että halli koettiin liian pieneksi ja ahtaaksi, mikä korostui vastausajankohtana, jolloin hiihtolomaviikon kävijäruuhkat olivat vielä hyvässä muistissa.

Kerättyyn aineistoon sisältyvät myös uimahallin kävijätilastot vuosilta 1996, 1997 ja 1998. Näiden perusteella voidaan tarkastella lasten (alle 16-vuotiaat), opiskelijoiden, eläkeläisten ja työttömien osuuksia uimahallin käyntiker-

roista. Seuraavassa taulukossa (taulukko 10) ryhmien käyttö on suhteutettu Äänekosken kokonaisväestöön (Kuntakirja 1995, 138; Väestörakenne 1996, 140).

TAULUKKO 10 Eri käyttäjäryhmien osuus Äänekosken uimahallin käytöstä (%)

Väestöryhmä	Uimahallinkäyttö	Osuus väestössä
Lapset	39	21
Opiskelijat	5	8
Eläkeläiset	18	22
Työttömät	4	24

Taulukossa ei ole esitetty muita kävijätilastossa eriteltyjä ryhmiä (aikuisia, invalideja, varusmiehiä ja hydrobicin harrastajia). Näin siksi, että aikuisikäiset eivät esiinny vertailukohteena olevissa väestötilastoissa samalla tavalla määriteltynä kuin kassan koodausryhmittelyssä, jossa ”aikuisen” ei sisällä esimerkiksi eläkeläisiä, opiskelijoita ja työttömiä. Invalidien, varusmiesten ja hydrobicin harrastajien esittämättä jättäminen perustuu siihen, että näiden yhteenlaskettu osuus jää alle yhden prosentin vuotuisesta käytöstä. Vertailun perusteella merkillepantavaa on lasten suuri edustus uimahallin käytössä. Myös työttömien vähäinen osuus uimahallin käytössä nousee aineistosta esiin.

Ikäryhmätarkastelua voidaan jatkaa hallin kävijäkyselyn perusteella. Kyselyyn vastanneet jaoteltiin ikäryhmittäin aiempien käyttöselvitysten mukaisesti. Liitteessä 16. esitetty jako on tehty tasavälisesti kymmenen ikävuoden välein. Vertailussa Äänekosken väestöön huomataan, että nuoret aikuiset (20-29v.) ovat eniten aliedustettuina, kun taas heitä edeltänyt ikäryhmä on eniten yliedustettuna. Tämä on samansuuntainen havainto edellä esitetyn taulukon 10 kävijätilaston suhteen. Eri ikäryhmien uimahallinkäyttöä on liitteessä 11 valotettu lähemmin ristiintaulukoimalla ikäryhmät uimahallin käytön useuden sekä uimahalliin tulokumppanin suhteen.

Tarkasteltaessa ikäryhmiä käytön suhteen huomataan, että vaikka nuorin ikäryhmä on suhteessa Äänekosken väestöön suurimpana ryhmänä, on heidän käyntinsä yksilötasolla varsin epäsäännöllistä. Keski-ikässä käyttö muuttuu selvästi säännöllisemmäksi ja edelleen kun tarkastellaan 60-vuotta täyttäneitä, havaitaan heidän olevan tässä mielessä uimahallin säännöllisimpiä käyttäjiä. Havainto on hyvin samansuuntainen kuin valtakunnallisessa tutkimuksessakin (Suomi 2000, 47). Äänekosken keskustassa asuu runsaasti iäkkäitä, jotka ovat kävelyetäisyyden päässä hallista. Myös aamu-uimamahdollisuus kahdesti viikossa nostaa vakituisesti käyvien vanhusten määrää, sillä aamu-uimarit ovat pääosin iäkkäitä.

Uimahallissa kävijöiden harrastuskumppanit näyttävät vaihtuvan iän myötä. Nuorimmat tulevat uimahalliin useimmiten ystävien kanssa, myös 20-29 -vuotiaat pääsääntöisesti. 30-39 -vuotiaat tulevat usein oman perheen kanssa uimahalliin, kun taas 40-vuotta täyttäneet tulevat yksin tai ystävien kanssa. Tätä iäkkäämmät tulevat pääsääntöisesti yksin halliin. Kaiken kaikkiaan yksin tulleiden osuus oli 28 prosenttia, mikä on aiempiin tuloksiin verrattuna kymmenen prosenttia vähemmän (Vesänen ym. 1983, 96; Uimahallien käyttö- ja

saneeraustutkimus 1993) Nuorin ikäryhmä tuli halliin ystävien kanssa, mikä heijastuu myös käyttäjien motiiveissa (liite 17.). Nuorin ikäryhmä kokee ajan viettämisen yhtälailla merkittäväksi kuin virkistäytymisen, terveyden ylläpitämisen sekä kunnon kohentamisen.

Tarkasteltaessa käyttäjien asuinpaikkoja, huomattiin, että yhdeksän prosenttia kävijöistä asui jollakin Äänekosken viheralueista (taulukko 11). Kuitenkin viheralueilla asuu peräti 30 prosenttia äänekoskelaisista. Muualta kuin Äänekoskelta tulleiden osuus oli myös suurempi kuin viheralueiden asukkaiden osuus. Valtaosa vastaajista (74 %) asui odotetusti keskustaaajaman alueella.

TAULUKKO 11 Uimahallin käyttäjät alueittain (%)

Alue	Osuus
Äänekosken keskusta	74
Muut kunnat	18
Viheralueet	9
Yht.	100

Kävijätahoja voitiin tunnistaa vielä yksityiskohtaisemmin käyttövuorolistojen ja vapaa-aikatoimen laskutustietojen perusteella. Liitteessä 18 on esitetty säännöllisesti viikoittain uimahallia käyttäneet ryhmät, joista merkittävimmät olivat vapaa-aikatoimen järjestämät vesivoimistelut. Näistä kolme oli kohdennettu erityisryhmille, lähinnä eläkeläisille ja pitkäaikaissairaille, sekä yksi työikäisille. Erityisliikunnanohjaajan arvion mukaan ryhmiin osallistui viikoittain keskimäärin noin 135 vesivoimistelijaa, mikä vuositasolla arvioiden vastaa noin 7000 käyntiä ensimmäisen toimintavuoden aikana (liite 19.).

Myös koululaisryhmät käyttivät uimahallia säännöllisesti. Äänekosken kaupunki avusti omien koululaistensa käyntejä siten, että kouluille käyntikerasta jäi maksettavaksi kuusi markkaa. Koululaiskäyntejä kertyi ensimmäisen toimintavuoden aikana noin 5000. Kun otetaan huomioon myös lähiseudun (Karstula, Konnevesi, Laukaa, Uurainen, Vehniä ja Viitasaari) koululaiset, nousee koululaiskäyntien yhteismäärä tuhannella. Esikoululaisten uimakouluun osallistui noin 90 oppilasta kukin keskimäärin kuusi kertaa. Kaupunki tuki uimakoulussa käyntejä samoin kuin muitakin koululaiskäyntejä, maksettavaksi jäi kuusi markkaa kävijää kohden. Ala-asteen oppilaiden kohdalla opetusta järjestettiin keskimäärin kaksi kertaa luokkaa kohden, jolloin toisen kerran kustansi koulu, toisen kerran oppilaan vanhemmat.

Paikalliset työnantajat osallistuivat uuden uimahallin käytön tukemiseen kustantamalla osittain tai kokonaan työntekijöidensä uimahallissa käyntejä. Ensimmäisen käyttövuoden aikana lippuja myytiin 38 yritykselle yhteensä 11 000 kappaletta. Työnantajista 33 oli Äänekoskelta, muut lähiseudulta. Äänekosken voimakas ammattiyhdistystoiminta näkyi myös uimahallin käytössä siten, että 20 ammattiosastoa kustansi osittain tai kokonaan noin 8000 uimahallissa käyntiä. Työnantajien ja ammattiosastojen yhteenlaskettu osuus ensimmäisen vuoden käytöstä oli siten 18 prosenttia. Muiden yhdistysten käyttö oli tähän ver-

rattuna varsin pientä, sillä urheiluseurojen ja muiden järjestöjen osuus laskutuksen perusteella oli noin 1000 käyntiä. Edelleen huomionarvoista on, että suurin kävijäryhmä on niin sanottu tavallinen, erikseen luokittelematon halliyleisö (vrt. Vesanen ym. 1983, 65-66), joka muodosti noin kaksi kolmasosaa ensimmäisen vuoden kävijöistä.

7.4.3 Kävijöiden kokemuksia

Tutkimuksen alkuvaiheessa tehdyistä asiantuntijahaastatteluista kävijöille keväällä 1997 suoritettut haastattelut eroavat olennaisesti (liite 7.). Seuraavassa on esitetty lyhyesti hallia säännöllisesti käyttävän työttömän, eläkeläisen, työikäisen sekä liikuntavammaisen näkemyksiä. Lainaukset on valittu täydentämään aiempien aineistonkeruun vaiheiden perusteella muodostunutta käsitystä Äänekosken uimahallista asukkaiden hyvinvointia edistävänä mahdollisuutena. Havainnot on nivottu tutkimustekstiin siten, että esimerkiksi asiantuntijahaastatteluissa jo esiin tulleet seikat on esitetty tässä yhteydessä vain jos niiden tiimoilta on löytynyt uusia, aiemmin mainitsemattomia näkökulmia.

Uimahallissa käyneet työttömät ovat varsin säännöllisiä kävijöitä, mikä on luonnollista, koska heillä on vapaa-aikaa käytettävissään työssäkäyviä enemmän. Toisaalta liiallinen vapaa-aika on yhteydessä passivoitumiseen, minkä dramaattisena seurauksena voi olla syrjäytyminen yhteisöllisestä toiminnasta.

”Musta on ihana tulla tänne ja mieti kun olet työttömänä, niin päivät on tylsiä. Kotona on tietysti tekemistä mutta ei viitsi tehdä. On ihanaa kun saa tehdä jotain muuta, on tietysti lenkillä käynti, mutta tämä on toisenlaista. Täällä on vesihieronnat ja kaikki, se rentouttaa... Aamu-uinnista saa päivään mielekkyyttä, sitten jaksaa kotonakin tehdä ja kiinnostaa vähän joku muukin asia. Jos sä oot päivän kotona viikosta toiseen, niin sitten sua ei enää huvita.”

Työttömän arkeen uimahallissa käyminen toi kaivattua vaihtelua. Hänelle säännöllinen käynti oli tärkeätä, kuitenkin hän koki pääsymaksut myös esteenä uimahallin käytölle:

”Työssäkäyvät tulee töiden jälkeen ja ne ajattelee, että työttömällä on aikaa käydä. Kuitenkin meillä se on aika paljon rahasta kiinni, joten meidän on syytä tulla halliin neljään mennessä, jotta pääsemme halvemmalla. Sen jälkeen hinta on kalliimpi. Kyllä me pyrittiin käymään aina ennen neljää, jolloin se ruuhka on isoimmillaan. Onhan se hullua, että hinta nousee sitten.”

Uimahallin pääsymaksu on korkeampi illalla klo 16 jälkeen. Näin on pyritty tasottamaan iltakäytön ruuhkia. Ruuhkat ovat varsinkin kuntouimareille hankalia, minkä johdosta halli aukeaa kahtena aamuna jo kello 6. Tällöin työssäkäyvätkin ehtivät altaaseen ennen työpäivän alkua.

”Kun meillä on täällä kuudesta kahdeksaan liukuva työaika. Jos menee kuuteen uimaan kerkiää kahdeksaan vielä vallan mainiosti töihin. Uimahallissa ei ole mitään ruuhkaa silloin... iltaisin on enemmän sitä ruuhkaa.”

Eläkeläiset ovat työttömien tapaan varsin vapaita menemään halliin itse valitsemanaan aikana. Toisaalta he haluavat myös tavata siellä tuttaviaan, mikä il-

menee seuraavasta, juuri eläkkeelle siirtyneen uimahallin käyttäjän näkemyksestä:

”Tarve sosiaalisiin kontakteihin varmasti voimistuu, ainakin mulla on vankka käsitys siitä, että se voimistuu...kuitenkin vaikka tarve voimistuu se halu saattaa joillakin yksilöillä heiketä; ne tavallaan eristäytyy, jää kokonaan pois...Mä pidän sitä (sosiaalisia suhteita) yllättävänkin tärkeänä, mä kuvittelin että kyllä se jotain kontaktia saisi olla vanhoihin työkavereihin päin kun mä suunnittelin tätä eläköitymistä, mutta nyt kun on näissä ryhmissä ja täällä uimahallissa liikkuu ja tapaa niitä ihmisiä niin mä olen huomannut, että se on sittenkin tärkeämpää kuin mä kuvittelin. Ainakin mulle henkilökohtaisesti.”

Eläkeläinen painotti uimahallissa käynnin sosiaalista ulottuvuutta. Haastattelusta ehkä ”kaikkein” kokonaisvaltaisimmin uimahallissa käynnin koki kuitenkin pyörätuolipotilas:

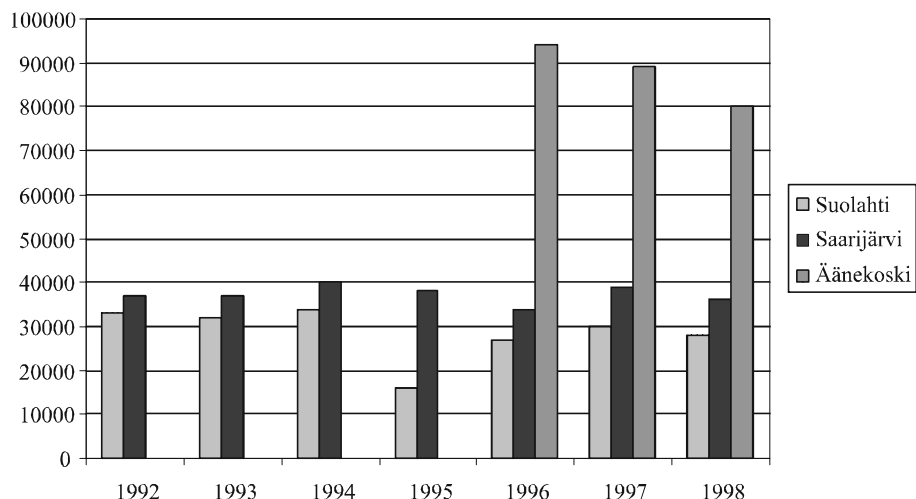
”Se on tosi tärkeää (vesivoimistelu). Ennen tätä tapahtumaa (alaraaja-amputaatio) olin terveyskeskuksen sydänjumpassa ja allasjumpassa. Näitä jumppia ennen olin jo Suolahdessa allasjumpassa, mutta sitten pääsin terveyskeskukseen kun en enää jaksanut siellä käydä... Että siellä on niin helppo liikkua. Enhän minä voi kuivalla maalla sillä tavalla liikkua. Se tunne on niin ihana, että unohdan sen kokonaan joskus, että mä en pysty kävelemään.”

Käyttäjien haastatteluissa toistui osin aiemmissä haastatteluissa esiin tulleet teemat, joita tässä yhteydessä ei enää esitetä yksityiskohtaisesti. Kuitenkin äänekoskelaisten kokema yhteisöllisyyden tunnetta voidaan täydentää uimahallin käyttäjän näkökulmasta, sillä uimahalli voi myös osaltaan toimia paikallista yhteisöllisyyttä lujittavana tekijänä, mikä perinteisellä teollisuuspaikkakunnalla koetaan tärkeäksi:

”Kyllä se kun tuolla saunan lauteilla istuu, tietysti juttu lentää... kaikki ihmiset ovat samannäköisiä; ei ole kellään kravattia kaulassa eikä toisella risaista villapaitaa päällä, kaikki tällaiset erot on pois. Sillä kyllä näyttäisi ainakin mun mielestä olevan merkitystä; siellä uskaltaa kaikki sanoa jotakin ja puhua jotakin...mulla tulee aina se lapsuuden saunareissu mieleen kun käytiin siellä (Tampereella) yleisessä saunassa. Tää on nyt osittain tämän päivän muoto siitä...Minusta täällä on pikkuisen samanlainen fiilinki ja se on minusta hyvä.”

7.4.4 Seudullinen vaikutus

Äänekosken uimahallin seudullisen vaikutuksen havainnollistamiseksi tarkasteltiin sekä Suolahden että Saarijärven uimahallien kävijämääriä. Tarkoituksena oli selvittää missä määrin Äänekosken uusi uimahalli vaikuttaa näiden 1970-luvulla valmistuneiden hallien käyttöön. Seuraavassa kuviossa on esitetty kyseisten uimahallien kävijämäärät ennen ja jälkeen Äänekosken uimahallin (helmikuu 1996).

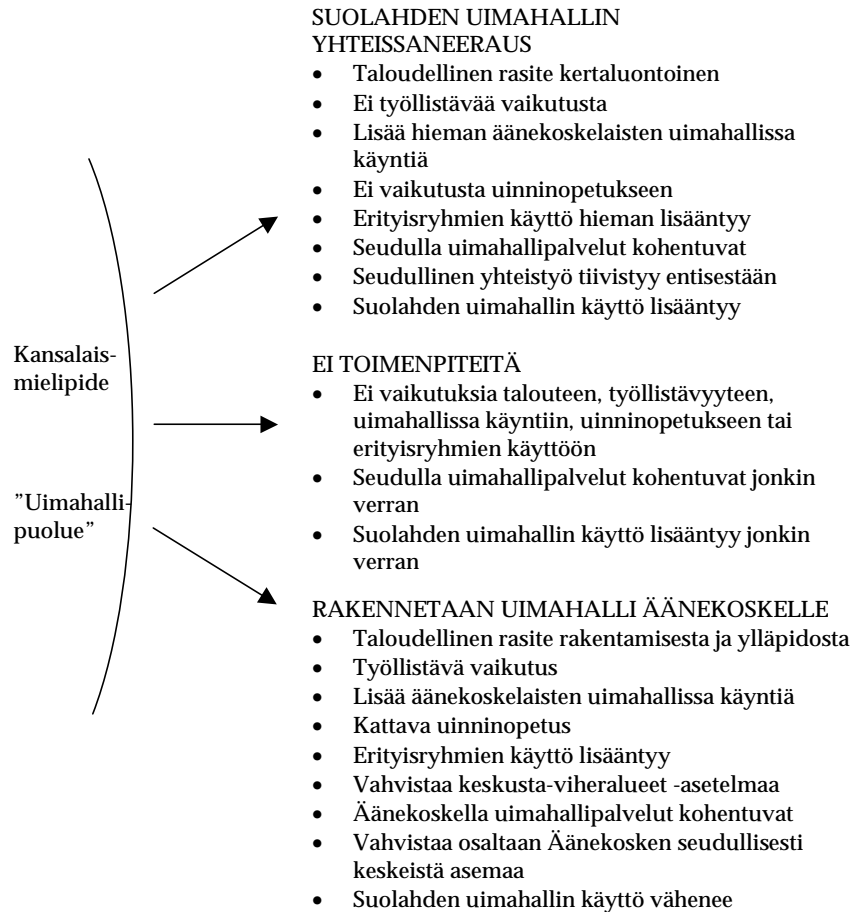

KUVIO 10 Suolahden, Saarijärven ja Äänekosken uimahallien vuotuinen käyttö 1992-1998 (LIPAS)

Äänekosken uimahallia lähimpänä (8 km) olevassa Suolahden uimahallissa kävijämäärät vähentyivät naapurikaupungin uuden uimahallin käyttöönoton myötä. Alhainen vuoden 1995 kävijämäärä johtui saneerauksesta, jonka aikana Suolahden uimahalli oli suljettuna seitsemän kuukautta. Kävijämäärän asettuminen saneerauksesta huolimatta aiempaa alhaisemmalle tasolle korostaa muutosta. Kolmen vuoden keskiarvoja vertailtaessa erotus merkitsee noin 15 prosentin pudotusta kävijämäärässä. Saarijärven uimahallin kohdalla ei yhtä selkeää muutosta ole havaittavissa. Halli on kauempana (30 km) Äänekosken uimahallista kuin Suolahden halli, eivätkä äänekoskelaiset käyttäneet sitä yhtä usein kuin Suolahden hallia. Vuoden 1996 aikana, jolloin Äänekosken uimahalli otettiin käyttöön, oli vähennystä edelliseen vuoteen noin 4000 kävijää, mutta seuraavana vuonna kävijämäärä kohosi aiemmalle tasolle.

7.5 Yhteenveto sosiaalisista vaikutuksista

Sosiaalisia vaikutuksia esitettäessä voidaan hankkeesta aiheutunutta muutosta verrata vaihtoehtoon, jossa hanketta ei olisi toteutettu. Käytännössä vaihtoehdot ovat toisensa poissulkevia, mutta niiden pohjalta voidaan arvioida päätöksestä aiheutuneita sosiaalisia vaikutuksia havainnollisesti. Kaupungin päätäjillä oli maaliskuussa 1994 valittavanaan kolme erilaista vaihtoehtoa: 1) Äänekosken liikuntatalon yhteyteen rakennetaan uimahalli, 2) osallistutaan Suolahden uimahallin peruskorjaus- ja laajennushankkeen kustannuksiin tai 3) uimahallihanketta ei toteuteta lainkaan. Seuraavassa kuviossa on esitetty kolmen päätöksentekovaihtoehdon pohjalta esiin nousevat näkökulmat Äänekosken uimahallin sosiaalisiksi vaikutuksiksi.

KUVIO 11 Sosiaaliset vaikutukset päätöksentekovaihtoehtojen mukaisesti.

Kuviossa tarkastellaan tilannetta, jossa päätöksentekijät pyrkivät ennen omaa valintaansa ennakoimaan eri vaihtoehtojen hyötyjä ja haittoja äänekoskelaisille. Myös seudullinen näkökanta on otettu huomioon, koska kysymys seutuyhteistyöstä koettiin merkittäväksi tekijäksi päätöstä valmisteltaessa.

Poliittis-taloudelliset vaikutukset

Asukkaat vauhdittivat hallihankkeen etenemistä kaupungin suunnitelmissa kun 5710 kaupunkilaista allekirjoitti uimahalliadressin, jossa vaadittiin rakentamisen kiirehtimistä. Kaupungin vammaisneuvoston organisoima nimenkeruu oli hankkeen nelivuotisen etenemisen liikkeellepaneva voima. Adressiin viitattiin vilkkaassa julkisessa keskustelussa useaan otteeseen hankkeen tarpeellisuutta perusteltaessa. Adressi konkretisoi myös niitä toiveita ja paineita, joita asukkaat asettivat valtuutettuja kohtaan. Kaupunginvaltuuston enemmistö asettiikin hallin rakentamisen kannalle vedoten kaupungin johtoon hankkeen toteuttamiseksi.

Valtuuston ja kaupunginhallituksen välinen näkemusero hankkeen toteuttamisen suhteen oli ilmeinen. Myös totutuista poliittisista sitoumuksista luovuttiin uimahallihankkeen yhteydessä. Puoluepoliittista hajautumista kuvaa se, että ainoastaan vasemmistoliitto teki ryhmäpäätöksen hankkeesta päätettäessä. ”Uimahallipuolueeseen” kuuluikin edustajia kaikista tuolloin kaupungin valtuustossa istuneista puolueista (SDP, Vasemmistoliitto, Keskustapuolue, Kokoomus ja Suomen Kristillinen Liitto). Hankkeen poliittinen vaikutus oli totutun ryhmäkäyttäytymisen murtuminen sekä valtuuston asettuminen eri kannalle kuin päätöstä valmistellut virkamiesjohto.

Oman hankkeen toteuttamisen esteenä oli ennen kaikkea taloudellinen tilanne, joka 1990-luvun alkuvuosina oli Äänekoskellakin varsin vaikea. Uusiin investointeihin ei ryhdytty, eikä uusia palveluja voitu toteuttaa taloudellisten edellytysten puuttuessa. Julkisessa keskustelussa tiedostettiin varsin hyvin, että uimahalli lisää veronmaksajien kuormitusta, sillä pääsylipputulolla ei kyettäisi kattamaan uimahallitoiminnasta aiheutuvia menoja. Taloudellista rasitetta voidaan havainnollistaa julkisen rahoituksen tarpeella, joka on noin 14 markkaa käyntikertaa kohden. Subventiota ei luonnollisestikaan tarvita tilanteessa, jossa uimahallia ei olisi rakennettu. Mikäli äänekoskelaiset olisivat päättäneet osallistua Suolahden uimahallin saneeraukseen, kustannusrasite olisi ollut kerta-luontoinen sekä vähäisempi kuin oman hallin rakentamiskustannukset (16,3 Mmk), jotka jakautuvat poistoina usean vuosikymmenen ajalle.

Hyvinvointia edistävän palvelun pelkistäminen taloudellisiksi tunnusluvuiksi ei suinkaan ole tarkoituksenmukaista. Tällaisessa määrällisessä arvioinnissa elämän laadulliset tekijät eivät tule esiin. On ilmeistä, että uimahalli vaikuttaa asukkaiden hyvinvointia edistävästi, mitä asukkaat, päätöksentekijät ja viranhaltijat eivät asettaneetkaan kyseenalaiseksi. Kuitenkin uimahallihankkeen päätöksentekovaiheessa taloudelliset argumentit koettiin merkittäviksi, jolloin myös hallista aiheutuvat taloudelliset rasitteet nousivat keskeisinä esiin.

Konkreettisenä hyötynä uimahallin rakentamisesta oli hankkeen työllistävä vaikutus. Rakentamisesta saatu hyöty oli väliaikaista (14 kk), kuitenkin uudet työpaikat syntyivät ajankohtana, jolloin työttömyys Äänekoskella oli korkeimmillaan. Uimahallin rakensi paikallinen urakoitsija, joka työllisti Äänekosken ja Ääneseudun rakennusmiehiä. Valmiin uimahallin henkilökunta koostui liikuntahallin henkilöstöstä ja tarvittava lisätyövoima rekrytoitiin kaupungin sisäisen työvoiman uudelleenjärjestelyin, joten uusia työntekijöitä uimahallin valmistumisen myötä ei otettu kaupungin palvelukseen.

Vaikutukset liikuntakäyttämiseen

Asukkaiden liikunnan ja vapaa-ajan harrastamisen kannalta muutos on merkittävä verrattuna uimahallittomaan vaihtoehtoon. Osallistumalla Suolahden saneeraukseen olisivat äänekoskelaiset todennäköisesti käyttäneet naapurikaupungin hallia aiempaa enemmän, eivät kuitenkaan siinä määrin kuin omaa uimahallia. Äänekosken uimahallin kävijämäärä on vakiintumassa neljän ensimmäisen käyttövuoden perusteella noin 75 000-80 000 käyntikertaan, mikä on suhteellisen paljon Äänekosken kokoisessa kaupungissa. Nykyaikaiselle virkistysuimahallille tyypillisesti Äänekosken hallia käyttävät runsaasti lapset (alle

16v.), joiden osuus vuotuisista käyntikerroista on noin 40 prosenttia. Vaikka he ovat lukumäärällisesti suurin ikäryhmä, on heidän käyttönsä yksilötasolla tarkasteltuna varsin epäsäännöllistä. Tässä mielessä ikääntyneet ovat hallin ahkerimpia käyttäjiä.

Miehet ja naiset käyttävät uimahallia yhtäläillä. Erottelevana tekijänä sukupuolten välillä oli se kenen seurassa uimahalliin tultiin. Miehet tulivat uimahalliin pääasiassa yksin tai perheen kanssa, kun taas naiset tulivat pääasiassa ystävien tai perheen kanssa. Kaiken kaikkiaan Äänekoskella yksin uimahalliin tulleiden osuus oli selkeästi vähäisempi kuin aiemmissa käyttöselvityksissä. Näyttää siltä, että yhä useampi lähtee seurassa nauttimaan monipuolisista uimahallipalveluista. Perheiden käytön kannalta viikonloput olivat varsin merkittäviä: kyselyviikon lauantaina perheen kanssa tulleiden osuus oli arkipäiviin verrattuna kaksinkertainen.

Uinninopetuksen suhteen tilanne Äänekoskella muuttui merkittävästi, sillä uimakouluja järjestettiin aiemmin uimarannoilla sääolojen salliessa. Tähän nähden uimakoululaisten määrä on kuusinkertaistunut. Koululaiskuljetusten väheneminen on keskeistä, sillä pääosa uimaopetuksen kustannuksista koostui linja-autokyydityksistä Suolahden halliin. Tämän perusteella on ilmeistä, että Suolahden yksin tai yhdessä Äänekosken kanssa saneeraamaa uimahallia eivät Äänekosken koululaisryhmät olisi käyttäneet sen useammin kuin aiemminkaan. Erityisryhmien käytön kohdalla muutos oli myös merkittävä, vaikka äänekoskelaiset kävivät ennen oman hallinsa valmistumista säännöllisesti Suolahdessa vesivoimistelussa. Uuden hallin myötä kaupungin ohjaamissa ryhmissä kävijämäärien kasvu oli noin 70 prosenttia. Vaihtoehtoisesti näiden ryhmien Suolahden uimahallissa käynnin edellytyksiä Suolahden hallin saneeraus paransi hieman.

Vaikka uimahalli aiheuttaa muutoksia paikallisten ihmisten liikuntakäyttäytymiseen, ei tämä vaikutus kohdistu tasapuolisesti kaikkiin äänekoskelaisiin. Vaikutukset kohdistuvat ennen kaikkea keskustaajaman asukkaisiin. Kävijäkyselyn perusteella kaikista käyttäjistä 74 prosenttia, säännöllisistä uimahallissa kävijöistä 81 prosenttia asui keskustaajamassa. Ainoastaan yhdeksän prosenttia kävijöistä tuli viheralueilta, kuitenkin viheralueilla asuu 30 prosenttia Äänekosken väestöstä. Myös muualta kuin Äänekoskelta tulleiden osuus oli suurempi (18 %) kuin syrjäseudulta tulleiden.

On ilmeistä, että uuden palvelun sijoittaminen Äänekosken keskustaajamaan vahvisti entisestään keskusta - viheralueet -asetelmaa, minkä mukaisesti sivukylissä asuvat ovat Äänekoskella palveluiden suhteen heikommassa asemassa. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin näkökulmasta tätä ei voida sivuuttaa "itsestään selvyytinä", sillä pyrittäessä kehittämään paikallisia palveluja aiempaa oikeudenmukaisemmista lähtökohdista käsin tämänkaltaiset ei-toivotut seuraukset ovat avainasemassa. Osa sosiaaliin vaikutuksiin liittyvistä yksityiskohdista ei siten olekaan päätöksenteon tavoittamattomissa, vaan ne ovat pikemminkin jääneet vallitsevan ajattelun sivupoluille.

Seudullinen vaikutus

Äänekosken liikuntapalveluita uimahalli lisäsi olennaisesti, sillä uimahalli-liikuntatalo -kompleksi muodostaa kaupungin toisen liikuntakeskuksen urheilu- puiston ohella. Mikäli äänekoskelaiset olisivat siirtäneet oman uimahallin rakentamista, eivätkä olisi myöskään osallistuneet Suolahden saneeraamiseen, olisivat Ääneseudun uimahallipalvelut hieman kohentuneet Suolahden yksin saneeraaman uimahallin myötä. Näin ollen tehty ratkaisu vahvisti entisestään Äänekosken seutukunnallisesti keskeistä asemaa, minkä mukaisesti uusi halli koettiin merkittäväksi varsinkin kaupungin imagon ja palvelutarjonnan kannalta. Uimahallia pidettiin varsin yleisesti Äänekosken kokoiseen kaupunkiin kuuluvana peruspalveluna, joka omalta osaltaan terävöitti kaupungin ilmettä liikuntakaupunkina.

Laajemmin tarkasteltuna seudullinen uimahallihanke näyttäytyy yhteistyöhankkeena monien muiden toteutuneiden hankkeiden joukossa. Seutuajattelua oli jo vahvistettu yhteisillä hankkeilla, eikä Äänekosken oma uimahalli tätä ajattelua tukenut. Käytännöllisenä seurauksena tästä oli odotettavissa, että Suolahden hallin käyttäjistä osa siirtyisi naapurikaupungin uuteen halliin. Näin kävikin, sillä vierekkäisistä (välimatka 8 km) uimahalleista uudempi ja monikäyttöisempi Äänekosken uimahalli vähensi käyntejä Suolahden hallissa noin 15 prosenttia. Näin Suolahden hallin saneerauksesta huolimatta. Mikäli Äänekoski olisi siirtänyt oman hallin rakentamista, olisi Suolahden saneerattuun uimahalliin saatu hieman aiempaa enemmän kävijöitä. Mikäli Äänekoski olisi osallistunut taloudellisesti saneeraukseen, siihen olisi ollut mahdollista myös sijoittaa enemmän ja siten saada myös enemmän käyttäjiä.

8 SVA:N LUPAUS YHTEISESTÄ TIETOPOHJASTA

8.1 Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin malli

SVA:n tehtävänä paikallistason suunnittelun ja päätöksenteon kehittämisessä on aiempaa monipuolisemman tiedon tuottaminen mahdollisimman monen hankkeen valmisteluun osallistuvan tahon hyödynnettäväksi. Varsinaisen tuotetun tutkimustiedon lisäksi eri ihmisryhmien subjektiiviset käsitykset yksittäisestä hankkeesta aiheutuvista vaikutuksista ja seurauksista sekä useista merkityksistä paikallisille asukkaille ovat tietämystä, jonka eteneminen päätöksentekoon asti tulisi varmistaa.

Seuraavassa (taulukko 12) on esitetty suunnitteluprosessin mukaan vaiheittain etenevän sosiaalisten vaikutusten arvioinnin malli. Käsitys perustuu Äänekoskella sovellettuun jälkikäteiseen, ”ex post facto” arviointiin, jota kuitenkin voidaan soveltaa myös pyrittäessä systemaattisesti ennakoimaan yksittäisen liikuntahankkeen seurauksia alueen asukkaiden kannalta. SVA:n voi näin ollen varsin luontevasti kytkeä hankkeen suunnitteluun sekä päätöksentekoon. Taulukossa on esitetty myös ne arvioinnin osalliset, jotka ovat keskeisiä vaikuttajia paikallistason suunnittelussa. Lisäksi on erikseen jäsenneilty tutkijan (arvioijan) tehtävää arvioinnin eri vaiheissa.

Taulukko 12 Sosiaalisten vaikutusten arviointiin osallistuvat tahot ja tutkijan rooli arviointiprosessissa

Prosessin vaihe	Osalliset	Tutkijan rooli
Hankesuunnittelu	Suunnittelijat, viranhaltijat, päätöksentekijät ja asukkaat	Luoda yhteistä tietopohjaa
Päätöksenteon vaihtoehtojen valmistelu	Viranhaltijat	Vaihtoehtoisten seurausten ennakointi
Päätöksenteko	Päätöksentekijät	
Seuranta ja arviointi	Tutkija	Seurausten ja vaikutusten arviointi Palaute muille osallisille Arvioinnin kehittäminen

Hankearviointi etenee suunnitteluprosessia myötäillen. Suunnittelun alkuvaiheessa on mahdollisimman laajan keskustelun luominen tärkeätä, jotta erilaiset hanketta koskevat näkemykset ja perustelut saadaan tarkastelun kohteeksi. Tästä keskustelusta, jota voidaan täydentää olemassa olevilla foorumeilla käytöillä keskusteluilla ja mielipiteiden vaihdolla, esimerkiksi paikallislehden palstoilla ja yleisönosastolla, pyrkii tutkija konstruoimaan alustavan käsityksen hankkeesta aiheutuvista seurauksista. Myös erilaiset subjektiiviset käsitykset seurauksista ovat osa yhteistä tietopohjaa.

Lähestyttäessä hankepäättöksentekoa, pyritään arvioinnin avulla konkretisoimaan erilaisia päätöksenteon mahdollisia seurauksia. Eri päätösvaihtoehtojen seuraukset perustuvat ennakoivassa arvioinnissa olemassa olevan tiedon ja tietämyksen huolelliseen analyysiin, joten ne ovat ehdollisia vaihtoehtoja. Seurausten konkretisoimisen merkitys on siinä, että viranhaltijat ja päätöksentekijät voivat niiden suhteen reflektoida ja jäsentää omia kokemuseräisiä käsityksiään aiotun hankkeen seurauksista ja merkityksestä paikallisille asukkaalle. Seuraukset saavat siten muotonsa paikallistietämyksen pohjalta, joten myös tutkijan työskentelyn päämääränä on eri vaihtoehtojen tekeminen ymmärrettäväksi paikallisesta kontekstista käsin.

Äänekosken esimerkistä huomataan, että paikallisesti määrittyvät sosiaaliset vaikutukset ja niitä heijastelevat subjektiiviset perustelut aiotun hankkeen puolesta tai vastaan ovat ainutkertaisia ja kontekstuaalisia. Yksittäiseen päätöksentekoon liittyy monia erisuuntaisia intressejä, kyseessä on todellakin ”moniääninen päätöksentekijöiden kuoro”, joka edustaa elinympäristöämme koskevan tietämyksen ja käsitysten suhteellisuutta. Äänekoskellakaan ei oltu yksimielisesti oman uimahallin kannalla, vaan varsinkin viheralueilla nousi esiin vastakkaisia näkemyksiä. Kuitenkin oma uimahalli rakennettiin siitä huolimatta, että seudulliseen halliin panostaminen olisi vahvistanut seutuyhteistyötä, jolla globalisoituvan talouden vaatimuksiin pyrittiin reagoimaan. Äänekoskelaisten tahto kehittää omaa kaupunkia ja sen seutukunnallisesti keskeistä asemaa oli kuitenkin voimakas, joten oma uimahalli päätettiin rakentaa.

Päätöksenteon moniäänisyyttä voidaan tarkastella lähemmin analysoimalla Äänekosken hallihankkeen valmisteluun ja päätöksentekoon osallistuneiden tahojen argumentointeja retoriikan teorian pelisääntöihin nojautuen (ks. Summa 1995; Perttilä & Lehto 1997). Tämän mukaisesti eri tahojen argumentaatioita jäsennetään suhteessa toisiinsa ja myös alustavasti pohditaan millaisin edellytyksin SVA:ssa esitetty lupaus yhteisen tietopohjan luomiseksi voisi toteutua. Kuten aiemmin on esitetty, pyrkimys kommunikaation edistämiseen tapahtuu pitkälti argumentaatioiden tasolla, jolloin myös argumenttien esittäjien väliset suhteet ja erilaiset yhteisöllisiin valta-asemiin kytketyt tavat ja ”taipumukset” tarkastella asioita nousevat analyysin kohteeksi.

Kun SVA:n mahdollisuuksia tarkastellaan eri toimijoiden tuottamien argumenttien kautta, nousee mielenkiinnon kohteeksi se miten hankkeesta aiheutuvat ihmisiin kohdistuvat vaikutukset perustellaan. Äänekoskella tehdyn arvioinnin kannalta kysymys kuuluukin: miten suunnitteluun osallistuvat paikalliset eri tahot (asukkaat, viranhaltijat ja päättäjät) perustelevat näkemyksensä uimahallista aiheutuneista vaikutuksista? Argumentaatioiden tarkastelun myötä voidaan valaista myös niitä mekanismeja, joiden kautta yksittäinen suunnit-

teluprosessiin osallistuva toimija tulee vakuuttuneeksi valitsemansa päätöksen-tekovaihtoehdon paremmuudesta kilpaileviin vaihtoehtoihin nähden.

8.1.1 Argumenttien kohdentaminen

Kaupunkilaisille tehdyssä kyselyssä (liite 4.) tiedusteltiin asukkaiden näkemystä tehdystä uimahallipäätöksestä. Kysymys muotoiltiin siten, että vastaaja sai ilmoittaa mielipiteensä oman uimahallin rakentamispäätöksestä. Vastanneiden reilu enemmistö, 77 prosenttia (247 kpl), oli sitä mieltä, että ratkaisu oli onnistunut. He perustelivat vastaustaan lähinnä neljällä eri tavalla: 1) äänekoskelaisilla on nyt lyhyt etäisyys uimahallille 2) uimahallissa käy paljon ihmisiä 3) eri ihmisryhmät ”vauvasta vaariin” käyttävät uimahallia sekä 4) Äänekosken imago ja palvelutaso nousivat uuden hallin myötä. Perustelut rakentamisen puolesta ovat jälkikäteisiä perusteluja, kuten varsinkin kohdasta kaksi käy ilmi. Ei siis ole varmuutta siitä, olivatko uimahallipäätöksen onnistuneeksi todenneet alun perin oman uimahallin rakentamisen kannalla. Tästä huolimatta asukkaiden vastaukset kuvaavat äänekoskelaisessa yhteisössä vallinneita perusteluja uimahallin rakentamisen puolesta.

Retoriikan teorian mukaisesti asukkaiden esittämät argumentit uimahallin puolesta ovat yksilöllisiä osoituksia tehtyyn uimahallipäätökseen sitoutumisesta. Vastajat ovat osaltaan pyrkineet lisäämään tehdyn päätöksen uskottavuutta esittämällä avoimesti oman päättelynsä, jonka perusteella he ovat päättäneet oman uimahallin kannalta myönteiseen kannanottoon. Esitetyt perustelut ovat lyhyitä ja yksinkertaisia muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, koska argumentit on poimittu kyselylomakkeen avoimista vastauksista. Kuitenkin ne toimivat johdatuksena asukkaiden perusteluihin ja edelleen viranhaltijoiden sekä päätöksentekijöiden argumentaatioiden jäsentämiseen.

Lyhyt etäisyys uimahallille oli asukkaiden selkeästi eniten käyttämä argumentti oman uimahallin puolesta, joten seuraavassa tarkastellaan lähemmin sen käyttöä päätöksenteon perusteluna. Argumentin asiasisältö (logos) vastaa uimahallien suunnittelun normistoa, jonka mukaan uusi halli tulisi sijoittaa hyvän saavutettavuuden vuoksi mahdollisimman lähelle alueen väestöllistä painopistettä. Tämä toteutui Äänekoskella aiemmin esitetyn mukaisesti, sillä uimahalli rakennettiin varsin keskeiselle paikalle keskustaa-ajamassa, johon asukkaiden enemmistö (70 % väestöstä) sijoittuu. Seuraavassa on esimerkki asukkaan argumentoinnista uimahallin sijoittelun suhteen.

”Mitä lähempänä halli on, sitä pienempi kynnys sinne on lähteä – innostus liikkumiseen varmasti kasvaa. Uimahallin käyttäjäjoukko on hyvin laaja moniin muihin liikuntarakennuksiin verrattuna, joita myös suunnitellaan (jäähallit, lämmitetyt jalkapallokentät tms.), joten uimahalli on selvästi yleishyödyllisempi. Tietysti Suolahden ja Saarijärven uimahallit olisivat riittäneet, mutta monelle muulle uintiharrastus olisi saattanut matkojen takia jäädä kokonaan aloittamatta.”

Argumentaation alkuosa on esimerkki rationaalisesti ajattelevalle ”universaaliyleisölle” osoitetusta perustelusta. Yleisesti hyväksytyinä perusteluina käytetään tässä etäisyyttä sekä uimahallin yleishyödyllisyyttä ja monikäyttöisyyttä. Perustelun alkuosaa ei ole suunnattu erityisesti millekään yksittäiselle ihmisryhmälle. Tältä osin argumentti voisi olla peräisin vaikkapa Uimahallitoimi-

kunnan mietinnöstä, jossa asiantuntijat ovat pyrkineet neutraaliin ilmaisuun. Argumentaation jälkiosa on suunnattu erityiselle yleisölle, sillä viittaamalla Suolahden ja Saarijärven halleihin myönnetään, että seudulla on jo tarjontaa uimahallien suhteen. Kuitenkin seudullista uimahallia kannattavista erotaan viittamalla äänekoskelaisten aiempaa lyhyempään uintimatkaan.

Puolet (54 %) lyhyen etäisyyden nojalla omaa hallia perustelleista käytti vertailukohtana etäisyyttä Suolahden uimahalliin. Nimenomaan Suolahden hallin suhteen saavutettavuus koettiin nyt paremmaksi. Toisaalta asukaskyselyyn vastanneista 11 prosenttia (35 kpl) oli edelleen sitä mieltä, että Suolahden uimahallin yhteissaneeraus olisi ollut parempi ratkaisu kuin oman uimahallin rakentaminen Äänekoskelle. Etäisyys Suolahden halliin on esimerkki retorisesta argumentista, jolla yritetään vakuuttaa yleisö tai kuulija oman näkökannan oikeutuksesta. Etäisyys Suolahden uimahalliin koettiin ”liian pitkäksi” tai ”riittävän lyhyeksi” riippuen siitä, minkä kannan vastaaja oli omaksunut oman uimahallin rakentamisen suhteen. Seuraavat kaksi esimerkkiä kuvaavat tämän argumentin käyttöä vastakkaisissa tarkoituksissa.

”Ehdottomasti olisi pitänyt käyttää osa varoista Suolahden uimahallin saneeraukseen. Välimatka on olematon. Julkinen liikenne toimii ja suuri joukko on autoileva. Varoja olisi säästynyt tai voitu käyttää muuhun hyödylliseen. Kuntayhteistyötä voisi kokeilla käytännössäkin, eikä mustasukkaisesti vahia pelkästään omia etuja niin kuin tässä ratkaisussa tapahtui.”

”Kyllä ainakin semmoinen tuntuma on, ettei ihmiset viitsi talvella helposti lähteä sinne. Sä ajat talvella kylmällä ilmalla sinne ja tulet sieltä melkein suoraan altaasta tai saunasta kylmään autoon ja jäät sinne värjöttelemään. Ajat sen kymmenen kilometriä ja lämmität autoa. Se on jo jonkinlainen kynnyks saati sitten lähteä kulkemaan yleisillä kulkuneuvoilla sitä pitkää matkaa.”

Seutuhallin puolesta kantaa ottava kokee välimatkan Suolahteen lyhyeksi. Argumentilla tavoitellaan seudullisen hankkeen kannattajia. Omaan hankkeeseen suopeasti suhtautunut haastateltu koki saman etäisyyden liian pitkäksi, jolloin argumentin kärki on suunnattu erityisesti muille oman hankkeen kannattajille.

Edellä esitettyjen perustelujen voima muodostuu osin siitä, että argumentit ovat varsin konkreettisia ja yksiselitteisiä. Asukkaat ottivat selkeästi kantaa joko oman hallihankkeen puolesta tai sitä vastaan. Suolahden halli, jota äänekoskelaiset olivat tottuneet käyttämään ennen oman hallinsa valmistumista, oli varsin luonnollinen vertailukohde perusteltaessa omaa kantaa uimahalliasiassa. Kannanotto oman uimahallin suhteen näyttää merkitsevän samalla myös kannanottoa naapurikaupungin uimahallin ja sen saneerauksen suhteen. Kaupunkien läheisyys koetaan väistämättömäksi tosiasiaksi, joka määrittää myös molempien kaupunkien kehittämisspyrkimyksiä.

Kaikissa perusteluissa ei Suolahden uimahallia kuitenkaan tuotu edes implisiittisesti esiin. Tällaisia argumentteja olivat ne, joissa mainittiin jokin ihmisryhmä, jolle hallin käytöstä katsottiin olevan erityistä hyötyä. Näissä perusteluissa viitattiin yleisesti hyväksytyyn näkemykseen, jonka mukaan uimahalli soveltuu kaikille ikä- ja ihmisryhmille. Pyrkimys konkreettiseen perusteluun ilmenee myös seuraavassa esimerkissä, jossa argumentin ydin on ympärivuotisen uintimahdollisuuden saamisessa. Tämän perustelun esitti haastateltu liikunta-alan asiantuntija. Tätä perustelua ei esiintynyt lainkaan asukkaiden vas-

tauksissa. Ilmeisesti argumentti on äänekoskelaisille siinä määrin itsestään selvä, ettei sitä käytetty laajemmin. Toisaalta esimerkki kuvaa myös sitä, kuinka alan asiantuntija perustelee uimahallia yleisesti hyväksyttävissä ja tarkistettavissa oleviin laskelmiin nojautuen.

”Ja lähinnä kuitenkin Äänekoski on paikka, joka on vetten ympäröimänä. Me laskettiin onko siellä peräti 13 tai 14 uimarantaa. Ainakin äänekoskelaiset ovat tottuneet varmasti kesäisin uimaan. Nyt sitten siitä voisi tulla ympärivuotinen harrastus ja mahdollisuus.

Haastateltu pyrki perustelemaan yksiselitteisten faktojen avulla uimahallin rakentamista Äänekoskelle. Myös tällä argumentilla on vahva paikallinen painotus. Ympärivuotinen uintimahdollisuus perusteluna ei kuitenkaan kantanut päätöksenteon yhteyteen, jossa talouden suhdanteet, uimahallin kustannukset sekä seutuyhteistyö nousivat keskeisiksi teemoiksi. Näyttääkin siltä, että itse aiheen ympärillä on paljon potentiaalista tietämystä ja tietoa, ongelmaksi muodostuu olennaisen erotteleminen epäolennaisesta.

On ilmeistä, että tietämystä ennakoivan arvioinnin pohjaksi oli myös Äänekoskella runsaasti. Tässä mielessä uusi, koeteltu tieto ei niinkään ole päätöksenteon keskiössä, vaan tiedonkulun avoimuus ja tiedon soveltaminen sekä saatavuus muodostavat onnistuneen päätöksenteon elementit. SVA:ssa eriteltävät subjektiiviset näkemykset hankkeesta ovat paloja ”perustelupalapeliin”, jonka täydentymisen myötä myös merkittävät vaikutukset voidaan nostaa erilleen vähemmän merkittävistä. Tämän palapelin kokoamisessa ovat valmistelevat viranhaltijat paljon vartijoita.

Viranhaltijat ja päätöksentekijät ovat asukkaisiin nähden erilaisessa asemassa, sillä he tarkastelevat systeemin sisältä organisaation tarjoamia palveluita kuntalaisille. Uuden palvelun saavutettavuus ja eri ihmisryhmien käyttömahdollisuudet olivat kuitenkin myös heille tärkeitä uimahallin rakentamisen perusteluita. Toisaalta myös kaupungin imagon ja palvelutason kohottaminen, jotka viittaavat kunnan kehittämiseen, osoittautuivat heille merkittäviksi argumenteiksi.

Viranhaltijoiden ja päättäjien välillä on argumentoinneissa eroja perusteltaessa uimahallin tarpeellisuutta. Tämän mukaisesti voidaan tarkastella seuraavia esimerkkejä, jotka ovat peräisin liikunta- ja terveysalan asiantuntijoiden haastatteluista:

”Joillakin on tarve uida kovaa ja tehokkaasti, mutta joillekin käynti kuluu enemmänkin porealtaassa rentoutuessa. Vesi on kuitenkin erilainen rentouttava elementti kuin se tavallinen fyysinen ympäristö, jossa opiskelijat istuvat pulpetissa opiskelemassa. Se on aivan eri tilanne ja tila kuin joku koulun normaali tunti...hyvinvoinnin kannalta terveysvaikutuksetkin ovat tietysti tärkeitä mutta se, että on mahdollisuus saada mielihyvää ja elämyksiä on kuitenkin se olennaisin.”

”Liikunnalla on terveyttä edistävä vaikutus; mä tarkkailen ylipainoisia lapsia. Olen ollut huolissani myös alkavan murrosikäisen sosiaalisesta puolesta, siitä mitä se on liikunnasta saanut. Viidesluokkalainen, jos sillä ei ole minkäänlaista harrastusta...voi se olla jokin muu kuin liikunnallinen harrastus, mutta liikunnassa tulee se sosiaalinen puoli aika voimakkaana kyllä.”

Asiantuntijat perustelevat uinnin- ja liikunnan harrastamisen merkitystä hyvin tunteensa ihmisryhmän kannalta. Argumentoinneissa erotetaan toisistaan

luontevasti määrälliset ja laadulliset hyvinvointitekijät, jotka tämän perusteella näyttävät kuuluvan ammattikieleen. Päätöksentekijän argumentointi on tässä mielessä varsin erilaista. Hän esittää perusteluita laajasta perspektiivistä, monien erilaisten ihmisryhmien kannalta:

”Ei se ole sama, että torstai-iltana kello 17 Tourusen linja-auto lähtee liikuntatalon pysäkiltä tai tekee reitin verrattuna siihen, että lapsi pääsee polkupyörällä itse suoraan uimahallille. Tai eläkeläiset keskustasta pääsevät omin jaloin kävelemään. Varsinkin talvipakkasella, että odotellaan sitä linja-autoa tukka märkänä ja Suolahden uimahallin kapasiteettikin on sitä luokkaa... Nyt kun se on tuossa liikuntatalon yhteydessä se palvelee tuota peruskoulua ja koulunmäen yläastetta, se palvelee myöskin näitä viheralueiden nuoria, jotka odottaa linja-autoa, että ne pääsevät kotiin. Ne voi kuluttaa aikansa mieluummin siellä kuin pizzeriassa tai tuolla kartsalla torin nurkalla. Ne voivat mennä liikuntatalon puolelle tai käydä uimahallin puolella ja vanhemmat hakevat sieltä. Tai sitten vanhemmat voivat käyttää siellä aikansa kun odottavat nuoria harrastuksista ja ovat viheralueelta ja heillä on sitä luppoaikaa...”

Viranhaltijan ja kunnallispoliitikon argumentoinnin erot konkretisoivat asiantuntijuuden suhteellisuutta. Viranhaltija on asiantuntija vastatessaan määrätystistä tehtävistä tietyn ihmisryhmän suhteen, kun taas päättäjä nostaa esiin yleisen näkökulman aiheeseen. Luottamushenkilö, jonka ”oikeus puhua” on peräisin kuntalaisilta, käyttää sujuvasti laaja-alaista perustelua viittaamalla kaikkien kuntalaisten hyvinvointiin. Luottamushenkilöiden tehtävä suurten linjojen vetäjänä ja edustuksellisen demokratian edistäjänä johtaa edellä esitettyyn oman näkemyksen koostamiseen monesta eri näkökulmasta, jopa monen eri ihmisryhmän puolesta.

Taipumus suurten linjojen hahmottamiseen ilmenee vielä selkeämmin omaa hallihanketta vastustaneen päättäjän argumentoinnissa. Uimahallihankkeen suhteuttaminen kaupungin taloudelliseen tilanteeseen ja sivukyläläisten heikommat käyttömahdollisuudet ovat hänen argumentointinsa perustana. Päätöksentekijälle sivukyläläisten heikompi asema uuden palvelun suhteen on merkittävä peruste ja hän nostaakin sen aktiivisesti esiin päinvastoin kuin edellisen esimerkin hanketta puoltanut kaupunginvaltuutettu.

”Hyvinvointipalvelujen lisäämisen aika ei olisi ollut vielä...Esimerkiksi vammaisille ja kuntoutettaville tärkeän hallin merkitys lisää sosiaalimenoja lisääntyneen käytön myötä. Tarvitaan myös maksavia käyttäjiä. Uimahalli ei Äänekoskella nouse aktiiviväestön kohtauspaikaksi, koska se palvelee vain pientä ydinaluetta eikä kuntaliitoksen etäisiä alueita.”

Edellä esitetyt esimerkit kuvaavat uimahallihankkeen argumentoinnin monitasoisuutta. Eri toimijoilla on omat enemmän tai vähemmän vakiintuneet tapansa tarkastella aihetta. Perusteluita retorisisina argumentteina tarkasteltaessa tulee näkyväksi se, että puhe on pohjimmiltaan jollekin yleisölle suunnattua kommunikaatiota. Yleisö ei tässä tapauksessa ole tutkija, vaan jokin muu oletettu yleisö, jonka kanssa halutaan olla vuorovaikutuksessa. Tässä tutkimuksessa on argumentointeja eroteltu sen mukaan onko kyseessä mille tahansa yleisölle (universaaliyleisö) osoitettu yleisesti hyväksytty ja todeksi havaittu perustelu, vai jollekin rajatulle kohderyhmälle tarkoitettu erityinen ja konkreettinen argumentti (vrt. Summa 1995; Perttilä & Lehto 1997) Seuraavassa (kuvio 12) esitetään uimahallin hankkeen suhteen eri kannalla olleiden keskeisimmät yleiset ja erityiset perustelut.

	Oman uimahallin kannalla	Seudullisen uimahallin kannalla
Universaaliperustelu	"Vauvasta vaariin" tasapuolinen harrastusmahdollisuus	"Taloudelliset realiteetit"
Erityisperustelu	Suolahden uimahalli liian kaukana	Suolahden uimahalli riittävän lähellä Viheralueiden joka tapauksessa heikommät käyttömahdollisuudet

KUVIO 12 Äänekosken uimahallihanketta koskevat keskeiset perustelut

Universaaliperustelut ovat varsin neutraaleja ja useimpien tahojen hyväksymiä ja todeksi kokemia argumentteja. Uimahallia pidetään tasapuolisena, tasa-arvoisena sekä monien eri ihmisryhmien suosimana rakennettuna liikuntalaitoksena. Kuitenkin julkisin verovaroin ylläpidettynä se on varsin kallis, jolloin taloudellisten edellytysten varmistaminen on rakentamisen keskeinen ehto. Nämä ovat perusteluita, joita voi kuka tahansa käyttää omaa näkökantaansa tukemassa ja niissä vedotaan mihin tahansa arvostelukykyisten ihmisten joukkoon.

Erityisperustelut ovat sitä vastoin kohdennettuja perusteluita, joissa on tärkeätä löytää omille näkemyksille suojele yleisö, jonka kanssa argumentoija olettaa yhteisymmärryksen löytyvän. Äänekoskella varsinkin asukkaat ja päätöksentekijät käyttivät erityisperusteluita pyrkiessään terävöittämään ja saamaan lisää painoarvoa omalle näkemykselleen. Suolahden uimahalli oli joko liian kaukana tai riittävän lähellä heidän mielestään. Viheralueiden asukkaat olivat joka tapauksessa etäällä uimahallipalveluista, jolloin verovarojen säästymisen johdosta tätä näkemystä oli mahdollista käyttää seudullisen uimahallin puolesta argumentoitaessa. Viranhaltijat olivat erityisperusteluiden suhteen hankalamassa asemassa, sillä heidän tehtävänsä päätöksenteon valmistelussa oli tuoda esiin aiheeseen liittyvät seikat tasapuolisesti kaikkien osapuolten kannalta.

8.1.2 Viranhaltijoiden, luottamushenkilöiden ja asukkaiden eetokset

Mahdollisimman tasapuolisen perustelupalapelin kokoamisessa kunnalliset viranhaltijat ovat avainasemassa. He valmistelevat päätösvaihtoehdot ja esittävät perustelut näiden tueksi. Suunnittelijoiden ja tutkijoiden sekä muiden ulkopuolisten tahojen, esimerkiksi konsulttien merkitys kasvaa kuitenkin jatkossa, sillä yhteisöllisen elämän muuttuessa ja monimutkaistuessa yksittäisen viranhaltijan resurssit eivät välttämättä riitä monipuolisen valmistelun toteuttamiseen. Eräs ongelmakohta lienee edelleen vallitseva sektoroitunut ajattelutapa, johon muun muassa jatkuvasti kasvavat yksikkökohtaiset tulostavoitteet hallintokuntien viranhaltijoita ohjaavat. Toisaalta tästä sektorikohtaisuudesta py-

ritään myös yhä useammin luopumaan, sillä monet esiin nousseet ongelmat eivät välttämättä noudata hallintosektorien rajoja.

Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoista on se, kuinka laaja-alaisesti paikalliset viranhaltijat hahmottavat hankkeesta aiheutuvat erilaiset sosiaaliset vaikutukset. Tämä voidaan kääntää retoriseksi tarkasteluksi siitä, miten edellisessä luvussa esitetyt yleiset ja erityiset perustelut tuotiin esiin päätöksenteon hetkellä. Myös se, miten päätöksentekijät suhtautuivat näihin perusteluihin on merkittävää, sillä sen kautta voidaan erotella merkittäviä vaikutuksia vähemmän merkittävistä.

Tarkastelun taustaksi määritetään viranhaltijoiden ja päätöksentekijöiden argumenteissa esiintyvää eetosta, jotta näiden keskeisten tahojen roolit päätöksenteossa täsmentyvät. Eetos viittaa perustelijan oikeuteen vakuuttaa, toisin sanoen eetos osoittaa sen miksi on järkevää ottaa juuri hänen argumenttinsa huomioon päätöksenteossa. Viranhaltijoiden ja päättäjien eetokset eroavat toisistaan, mikä nousee esiin myös tutkimuksen aineistosta. Viranhaltijan ”oikeus” valmistella hanketta nojaa varsin pitkälti virkavelvoitteeseen, jonka mukaan hankkeesta saatava tieto ja erilaiset näkemykset siitä tulisi ottaa tasapuolisesti huomioon kaikkien osapuolten kannalta. Päätöksentekijän eetos on erilainen siinä mielessä, että hänen oikeutensa esittää perusteluita on peräisin kuntalaisilta, jotka hänet ovat valinneet luottamustehtävään.

Äänekoskella ilmennyttä päätöksenteon ristiriitatilannetta voidaan tarkastella näiden eetosten kohtaamispiintojen tasolla. Päätöstä tehtäessä oltiin tilanteessa, jossa intressit ulottuivat oman asuinalueen kehittämiseen koko kunnan ja edelleen koko seutukunnan kehittämiseen. Viranhaltija on se henkilö, joka kokee velvollisuudekseen ajatella oman toimialansa suhteen kaikkien asukkaiden etua, minkä johdosta hän näyttää suhtautuvan varsin neutraalisti ja realistisesti päätöksentekoon, kuten seuraavasta vapaa-aikatoimen johtajan esittämästä esimerkistä ilmenee:

”Kyllä mä ymmärrän ihan täysin niitä ihmisiä, jotka vastustivat uimahallia esimerkiksi taloudellisiin seikkoihin nojaten, että se tuo käyttökustannuksia, niin varmasti tuo. Enkä ole itse koskaan silloin kun olen asiaa valmistellut, että olisi ruvettu markkinoimaan asiaa päättäjille siten, että siellä käy niin kauheasti väkeä, että saadaan kaikki käyttökustannukset pois. Se on ihan selvä asia, että siinä meidän käyttökustannukset tulee kasvamaan. Mutta aika lailla mun mielestä tämä on ihan normaalia vääntöä, eikä mitään ylipääsemättömiä esteitä ole ollut.”

Myös päätöksentekijän eetos on peräisin kuntalaisilta. Toisin kuin edellisen esimerkin sektoriviranhaltijan, päätöksentekijän tehtävänä on ottaa huomioon kunnan kehittäminen kokonaisuutena. Monimutkaiseksi tilanteen tekee se, että hänellä on velvoitteensa usein myös esimerkiksi oman asuinalueen tai viiteryhmän ihmisiä kohtaan. Ristiriitaisessa tilanteessa päättäjä joutuu ottamaan kantaa, mikä ilmenee hänen argumentoinnistaan. Seuraava esimerkki osoittaa, että kyseisen päättäjän eetos on peräisin oman hankkeen kannalla olleilta äänekoskelaisilta. Hän ei perustele näkökantaansa millään konkreettisesti mitattavalla, kuten käsiteltävän aihepiirin asiantuntija herkästi tekee, vaan ilmoittaa suorasukaisesti, ettei tavoiteltu liikuntakaupungin imago ole uskottava ilman uimahallia.

”Kun Äänekoskea mainostetaan liikunta- ja koulukaupunkina, niin liikunta ei mielestäni ole täydellinen, jos siihen ei sisälly uimahallia. Minusta tämänkokoiseen kaupunkiin pitää kuulua uimahalli. Se ei riitä, että se on vajaan seitsemäntuhannen asukkaan naapurikaupungissa se uimahalli, ja vielä kun tähän liitettiin Konginkangaskin niin jos tätä mainostetaan liikuntakaupunkina, niin täällä täytyy olla uimahalli.”

Vaikka päätöksentekijä ei suoranaisesti viittaa mitattaviin perusteluihin, tekee hän sen implisiittisesti. Muistuttaessaan, että ”seitsemäntuhannen asukkaan” naapurikaupungissa on oma uimahalli, hän olettaa yleisönsä tietävän, että Äänekoskella on asukkaita tähän nähden lähes kaksinkertainen määrä. Hän vahvistaa argumenttiaan vertailemalla näin naapurikaupunkien väkilukuja keskenään johdatellen myös yleisönsä tekemään siitä vain ja ainoastaan hänen esittämänsä johtopäätöksen.

Tutkimusaineistosta ilmeni, että päätöksentekijät joutuvat tasapainoilemaan asukkaiden välittömien toiveiden ja tarpeiden sekä kunnan pitkän tähtäimen kehittämissioiden toteuttamisen välillä. Kun globaaliulottuvuus jatkossa vahvistuu entisestään, vahvistuu toisaalta myös ihmisten kiinnittyminen lokaaliin. Päätöksenteon kannalta kyseessä on ”glokaalijattelun” voimistuminen ja perinteisen normatiivisen hyvinvointivaltiollisen ajattelun heikkeneminen. Päätöksentekijän kannalta velvoitteet omia äänestäjiä kohtaan voimistuvat, toisaalta varsinkin kunnan johtavilla luottamushenkilöillä myös kunnan kehittämiseen ja johtamiseen osallistuminen korostuu entisestään. Argumenttien tasolle tuotuna tämä merkitsee sitä, että päätöksentekijän eetos vaihtelee sen mukaan kumman näkökannan hän on omaksunut käsiteltävän asian suhteen.

Kansallisvaltion merkityksen muuttuessa luovat globaalit ja paikalliset ilmiöt uudenlaista kiinnittymistä paikallisidentiteettiin. Kyse ei ole pelkästään konkreettisten asiointilojen (esim. uudet hankkeet) muutoksista, vaan myös ihmisten mielissä ja mielikuvissa tapahtuvat imaginaariset muutokset. Kaupungin imagon kohentaminen sekä positiivinen erottuminen seudun muista kunnista on keino, jolla menestystä haetaan kovenevassa kilpailussa. Toisaalta tämänkaltainen tietoinen imagonrakennus voidaan kokea yhtäläillä keinotekoisiksi. Äänekoskella uimahallihanketta siivittänyt imagonrakennuspolitiikka kiteytyi liikunnan ja urheilun aseman nostamiseen kaupungissa. Hankkeen valmistelun ajankohtana, 1990-luvun puolivälissä, tämä ei ollut vielä kovin laajamittaista mutta kuitenkin vahvistumassa ollut ajatus, jota oman paikkakunnan miesten ja naisten koripallojoukkueiden menestys keskeisesti kannatteli.

Hallihankkeen ”globaaliulottuvuus” ilmeni asukkaiden perusteluissa varsin verhotusti. Vaikka useimmissa lehtikirjoituksissa pohdittiin omaa hanketta suhteessa Suolahden uimahalliin, oli moni kirjoittaja myös sitä mieltä, että kyseessä on viimekädessä äänekoskelaisten oma asia. Myös Suolahden uimahallin saneeraukseen osallistumista perusteltiin Äänekoskelle aiheutuvilla taloudellisilla säästöillä, jolloin rahat olisi voitu osoittaa johonkin muuhun hankkeeseen. Asukkaiden argumentit uimahallihankkeesta koostuivat varsin arkipäiväisistä asioista ja itseä lähellä olevista tekijöistä, kuten edellä on esitettykin. Kaupungin virkamies- ja luottamusmiessjohto oli tässä mielessä huomattavasti visionääri-
sempi.

Asukkaiden argumenttien huomioonottaminen on eräs suunnittelun ja päätöksenteon kehittämisen keskeisimpiä haasteita. Argumentaatioiden tasolla

tarkasteltuna asukkaiden eetos tulisi tehdä aiempaa näkyvämmäksi suunnittelun lähtökohtana. Asukkaiden eetos on sitä, että tunnustetaan avoimesti asukkaan olevan oman elämänsä paras asiantuntija. Tämän oikeutuksen myötä asukkaiden näkemykset ja kokemukset voidaan nostaa myös aiempaa arvostetumpaan asemaan suunnittelussa.

8.1.3 Päätöksenteon vahvat ja heikot argumentit

Äänekoskella muodostettiin työryhmä valmistelemaan uimahallihankkeen suunnittelua ja tuottamaan tietoa päätöksenteon perustaksi. Tehtävänsä toteuttamiseksi työryhmä vieraili neljän vastaavan kokoisen kaupungin uimahallissa. Näiden tutustumiskäyntien myötä arvioitiin Äänekosken uimahallin tulevaa käyttöä ja kustannuksia. Työryhmän raporttia on seuraavassa tarkasteltu sen mukaan miten siinä esitettyä tietoa hyödynnettiin varsinaisessa päätöksenteossa. Esityksessä ei ole kyse niinkään raportin onnistuneisuuden arvioinnista, vaan pikemminkin tarkoituksena on esimerkin avulla kuvata niitä ongelmia, joita rationalistiseen suunnitteluun ja siihen nojaavaan päätöksentekoon liittyy.

Suunnittelutyöryhmän raportti luovutettiin kaupunginhallitukselle kaksi vuotta ennen rakentamiseen johtanutta päätöksentekoa. Raportissa tarkastellaan virkistysuimahallin monikäyttöisyyttä ja sijoittamista Äänekoskelle, mutta käytöstä aiheutuvia kustannuksia ja tuottoja ei kyetty ennakoimaan kovin tarkasti. Raportissa pääsymaksutulot on arvioitu 60 000 kävijän mukaan laskien noin miljoonaksi markaksi. Tämä tuotto saavutettiin ensimmäisenä käyttövuonna, mutta vasta 94 000 käyntikerran jälkeen. Pääsymaksutulojen yliarviointi kompensoitui siten kävijämäärän arviossa, joka osoittautui varman päälle tehdyksi. Työryhmän arviot perustuivat Äänekosken kokoluokkaa olevien kaupunkien vakiintuneisiin kävijämääriin, eikä Äänekosken uimahallin uuden aikaisesta varustelusta ja monikäyttöisyydestä aiheutunutta vaikutusta kävijämäärään otettu huomioon erikseen.

Työryhmän arvioon nojautuen uimahallihanke esiteltiin päätöksentekijöille alkuvuodesta 1994, jolloin kokoontuttiin päättämään uimahallihankkeesta aiemmin esitettyjen kolmen vaihtoehdon pohjalta. Kaupunginvaltuuston kokouksen liitteenä olevassa muistiossa on jäsenelty hankkeen toteuttamista puoltavia ja vastustavia perusteluja. Argumentit sisältävät taloudellisten, työllistävien ja seudullisten tekijöiden erittelyä äänekoskelaisesta perspektiivistä. Tässä yhteydessä on myös esitetty oletus siitä, että suunnittelutyöryhmän arvioinnissa pääsymaksutulot on yliarvioitu. Esityksen lopuksi on todettu uimahallilla olevan ”selviä myönteisiä kansanterveydellisiä vaikutuksia”, joita kuitenkin on ”vaikea arvioida rahassa”.

Muistiossa on myös ennakoitu yleisellä tasolla eri päätöksentekovaihtoehtojen seurauksia äänekoskelaisille. Se, että eri vaihtoehdoilla on vaikutusta Äänekosken palvelutarjontaan, talouteen, äänekoskelaisten uimahallipalvelujen saavutettavuuteen, Suolahden uimahallin käyttöön ja seudulliseen yhteistyöhön on tuotu esiin varsin neutraalisti, eikä argumenttien tueksi ole esitetty konkreettisia esimerkkejä tai tunnuslukuja. Näiden lisäksi on mainittu, että uuden uimahallin rakentaminen toimisi ”elvytysruiskeena” paikkakunnalle ja

esitetty, että Suolahden uimahallin peruskorjaukseen ja laajentamiseen osallistumisen vaarana on, ”etteivät äänekoskelaiset ota hallia omakseen.”

Muistiossa argumentoidaan käsitteillä ”uimahallipalvelut” ja niiden ”saa-vutettavuus”. Tulevan hallin käyttöä ei ennakoida asiakirjassa. Mahdollisia käyttäjäryhmiä ei mainita, myöskään uuden uimahallin merkitystä uinnin-opetuksen kannalta ei muistiossa pohdita. Äänekosken sivukylien, viheralueiden asukkaiden näkökulmia ei myöskään nosteta esiin. Näyttää siis siltä, että hankkeen päätöksenteon valmistelussa oltiin vielä varsin kaukana monipuolisesta erittelevästä vaikutusten arvioinnista.

Uimahallihankkeen päätöksenteon valmistelussa vahvoja argumentteja olivat työllistävät, taloudelliset ja seudulliset perustelut. Heikkona argumenttina voidaan pitää viheralueiden asukkaiden käyttömahdollisuuksia, joita ei siis otettu huomioon seurauksia ennakoitaessa. Asiakirjan perusteella myös uimahallin käytöstä äänekoskelaisille aiheutuvat myönteiset terveydelliset vaikutukset näyttävät heikolta perustelulta verrattuna edellä mainittuihin kunnallispolitiikan vahvoihin perusteluihin, sillä muistiosta ilmenee terveysvaikutusten merkityksen heikkenevän heikon mitattavuutensa vuoksi.

Äänekoskella tehdyt havainnot viittaavat siihen, että oletetut terveysvaikutukset eivät painaneet lopullisessa rakentamispäätöksessä yleisten taloudellisten argumenttien tavoin. Päätöksenteon tarkastelun pohjalta on ilmeistä, että uimahallin rakentamisen kannalta ensisijaisen tärkeätä oli taloudellisten näkymien kirkastuminen laman taittuessa, minkä rinnalla uimahallin myönteiset terveysvaikutukset koettiin toisarvoisiksi, varsinkin kun konkreettisia tuloksia vaikutuksista ei ollut esittää. Tätä näkemystä voidaan tarkastella argumentaatiotasolla vapaa-aikalautakunnan puheenjohtajan esittämän esimerkin kautta:

”Tässä on pikkuinen ristiriita kun meidän lautakunta (vapaa-aika) tekee kauaskantoisia ”terveydellisiä hoitotoimenpiteitä” tässä ja lautakunta joutuu kantamaan taloudellista vastuuta, koska uimahalli näyttää miinusta väijäämättä vapaa-aikalautakunnan budjetissa. Nämä säästöt tulevat osin tuolla terveyspuolella ja sosiaalipuolella, että siellä ne sitten pystyy kirjaamaan säästöjä että ei tarvi ihmisten käyttää heidän palvelujaan niin paljoa. Me joudutaan maksamaan mutta siellä tulee sitten se markka säästöä...Varmaan tässä jäädään rahallisesti plussan puolelle jos sieltä kertyneet säästöt pystyttäisiin jotenkin osoittamaan vapaa-aikapuolelle ja liikuntapuolelle.”

Argumentoinnista nousee esiin perinteinen tapa tarkastella hallintokuntia sektoreittain. Kuitenkin hanke koetaan myös taloudellisesti ”kannattavaksi”, vaikka hyödyt jäävät osin oman hallintokunnan ulkopuolelle. Implisiittisesti argumentaatio ilmentää edellä esitettyä taloudellisen perustelun hegemoniaa, mihin puheessa viitataan korostamalla taloudellisen vastuun kantamisen keskeisyyttä. Vastapainona tälle ajattelulle on seuraavassa vapaa-aikatoimen johtajan pohdiskelua, jonka mukaan tiettyjä uimahallista aiheutuvia toivottuja vaikutuksia ei voida mitata taloudellisesti.

”Vaikeahan sen merkitystä on mitata, jos joku uimataidoton hukkuu tai jos se ei hukkuisi. Sitä on vaikeata rahalla mitata. Sama on näissä kansanterveystyön vaikutuksissa: jos joku vanhempi ihminen pystyy toimimaan kotona, ettei tarvitse olla laitoksessa ja toimintakyky pysyy yllä. Se on isoja markkoja. Näitä meidän palveluja ei voida mitata rahassa suoranaisesti kuin jonkun teknisen palvelun, jossa selvitetään että näin paljon tehtiin tietä.”

Viranhaltijan argumentti kiteytyy siihen, että tiettyjä vaikutuksia on vaikea mitata rahassa. Päätöksenteon valmistelun asiakirjoissa tällaisia olivat uimahallin käytöstä aiheutuvat kansanterveydelliset vaikutukset. Onkin ilmeistä, että ne koettiin väistyviksi perusteluiksi yhteismitattomuutensa vuoksi. Toisin sanoen niille oli vaikea laskea täsmällistä arvoa, jonka vuoksi niitä ei pidetty yhtä merkittävinä perusteluina kuin päätöksenteon vahvoja argumentteja. Kansanterveydellisiin vaikutuksiin nojaaminen on esimerkki päätöksenteon dissosiatiivisesta argumentoinnista, jossa kansanterveydelliset vaikutukset erotetaan niistä yleisesti hyväksyttävistä ja mitattavista sekä todellisiksi koetuista vaikutuksista, joita tässä tapauksessa edustivat taloudelliset, työllistävät ja seudulliset vaikutukset.

Uimahallista aiheutuvat terveys- ja hyvinvointivaikutukset olivat päätöksenteon hetkellä varsin alttiita dissosiatiiviselle argumentoinnille yhteismitattomuutensa vuoksi. Toisaalta äänekoskelaisten allekirjoittamassa uimahalliadressissa otettiin kantaa uimahallin laaja-alaisten terveys- ja hyvinvointivaikutusten puolesta. Adressin sisältönä oli nimenomaan uimahallin tarpeellisuuden esiintuominen laaja-alaisesti eri ihmisryhmien terveyden ja hyvinvoinnin kannalta. Tässä mielessä terveys- ja hyvinvointiperustelu osoittautui myös vahvaksi perusteluksi, sillä tähän perusteluun viitattiin varsin usein hankkeen etenemisen ja valmistelun aikana. Myös valtuutettujen vetoomuksessa ja useissa puheenvuoroissa oli nähtävissä tämän argumentin voima hankkeen valmistelun suhteen.

Voidaankin sanoa, että uimahallista aiheutuvat oletetut terveydelliset ja hyvinvointiin vaikuttavat tekijät kantoivat päätöksentekoon asti asukkaiden toimesta. Uimahallipäätöstä valmistelleet viranhaltijat eivät näitä perusteluita esittäneet päätösasiakirjoissa, vaikka paineet rakentamista kohtaan olivat ilmeiset adressin ja sitä myötäillen valtuutettujen vetoomuksen johdosta. Myös kansanterveydellinen vaikutus, joka koettiin päätöksenteon hetkellä epämääräiseksi ja vaikeasti mitattavaksi oli näin merkittävä osa päätöksenteon argumentaatiota kansalaisadressin muodossa.

Näyttää siltä, että päätöksenteon asiakirjoissa asukkaiden terveyteen ja hyvinvointiin kohdistuvat vaikutukset tiedostettiin, muttei riittävän yksiselitteisinä, jotta ne olisivat käyneet julkilausutuiksi vahvoiksi argumenteiksi. Äänekoskella kansanterveydelliset vaikutukset päätöksena, jonka avulla kuulija viritettiin vastaanottavaiseksi esitetyle argumentaatiolle, oli myös riippuvainen vasta-argumenttien voimasta. Kun asiakirjassa esitettiin, että uimahallista aiheutuu ”selviä myönteisiä kansanterveydellisiä vaikutuksia”, oletettiin, että yleisö itse tekee omat johtopäätöksensä siitä kuinka merkittäviä nämä esitetyt vaikutukset muiden esitettyjen perustelujen joukossa todella olivatkaan. Toisaalta terveysperustelua oli jo vahvistettu ennen päätöksentekoa kansalaisadressin voimalla. Päätöksenteon asiakirjassa ikään kuin ”varmuuden vuoksi” esitetty perustelu oli tässä mielessä varsin keskeisessä roolissa hankkeen suunnittelun ja päätöksenteon valmistelun aikana.

8.2 SVA ja suunnitteluprosessi

Jäsentämällä asukkaiden, viranhaltijoiden sekä luottamushenkilöiden argumentaatioita analysoitiin uimahallihankkeen päätöksenteossa esiin tuotuja erityyppisiä näkemyksiä. Kunnallispolitiikka on varsin kiihkeärytmistä ja usein onkin niin, että vaikuttaminen päätöksenteon hetkellä on myöhäistä. Päätettävän asian kannalta merkittävät ja relevantit näkökohdat on tuotu esiin jo valmisteluvaiheessa, jolloin niihin on vielä voitu vaikuttaa. Osin tämän johdosta on tärkeää tarkastella suunnittelua prosessina, johon sisältyy myös päätöksenteon valmistelu, ei ainoastaan päätöksentekotilanteessa vallinneita intressejä ja sosiaalisia tekijöitä.

Vaikka luottamushenkilöt ovat avainasemassa päätöstä tehtäessä, eivät he välttämättä ole olleet mukana päätösvaihtoehtojen muokkaamisessa. Päätöksenteon osalta keskeistä on luottamushenkilöiden mahdollisuus saada hankkeen kannalta relevanttia tietoa. Tähän liittyy myös päätöksenteon valmistelun läpinäkyvyys eli päättäjän mahdollisuus tiedostaa millä perusteilla valmisteluprosessissa on tietoa tiivistetty ja tulkittu. Toisaalta viranhaltija on voinut varsin itsenäisesti kerätä tietoa päätösvaihtoehtojen tueksi, joten hänellä on merkittävästi valtaa asian käsittelyn suhteen. On ilmeistä, että viranhaltijalla on eniten asiantuntemusta oman hallinnonalansa asioista, mutta mikäli hän ei esitä tätä riittävän avoimesti ja läpinäkyvästi voi päätöksentekijä kokea, että hän on jäänyt sivustakatsojaksi asiasta päätettäessä.

Seuraavissa argumenteissa Äänekosken vapaa-aikatoimenjohtaja esittää näkemyksensä viranhaltijan eetoksesta. Tämä nojaa pitkälti siihen, että hankkeesta saatava tieto sekä erilaiset näkemykset sitä koskien tulisi ottaa tasapuolisesti huomioon kaikkien asukkaiden kannalta. Argumenteissa välittyy pyrkimys tasapuoliseen perusteluun, jolloin hän uskoo siihen, että liikunnan moniulotteiset perustelut, mukaan lukien hyvinvointi- ja terveysargumentit, ovat riittävän vahvoja perusteluja muihin perusteluihin nähden. Hän viittaa asukkaiden hyvinvointiin ensisijaisena liikuntarakentamisen perusteluna sekä siihen, että asukkaat ovat itse parhaiten tietoisia omista toiveistaan ja tarpeistaan:

”Itse kuvittelen, että se ihmisen hyvinvointi on siinä aika ratkaiseva tekijä että sen ympärille kasata niitä... kyllähän nämä tällaisia hyvinvointipalveluita kuitenkin on.”

”Viisaus ei ole ainoastaan esittelijän päässä sen olen oppinut itse jo pidemmältä ajalta, toisaalta se viisaus ei ole kuten joissakin kunnissa harrastetaan, että kun jokin hanke lähtee eteenpäin olipa se sitten liikuntapaikka tai joku muu niin kutsutaan paikalle konsultti, pyydetään konsultilta joku selvitys. Niin toisaalta monesti sen ensimmäisen selvityksen parhaita konsultteja voisivat olla kuitenkin kuntalaiset itse.”

Hänen mukaansa hankkeiden tulisi lähteä asukkaista ja heidän tarpeistaan. Viranhaltija suhteuttaa myös omaa rooliaan vallitsevien valta-asetelmien ja päätöksenteon kannalta merkittävien tahojen suhteen. Tässä tehtävässä viranhaltijan ja sektorilautakunnan rooli asukkaiden tuntojen välittäjänä korostuu:

”Kyllähän sen hankkeen tarpeellisuus lähtee sieltä kentältä ja kuntalaisista. Monesti juuri näistä seuroista. Jos puhutaan sitten tulosurheilusta, kilpa- ja nuorisoliikunnasta, niin sieltä lähtee se hanke. Jos siellä on sitten tarpeeksi iso viiteryhmä takana

että vaikka tuota kaikki urheiluseurat on ajamassa niin se on hirveän merkittävä ja tietysti sitten se, että nää henkilökohtaiset sanotaan on ne nyt sitten lobbaustaitoja tai muuta että sitten kun se asia menee meiltä pois niin sitten se seuraava vaihe on esimerkiksi kaupunginhallitus, niin miten sä pääset kaupunginjohtajan kanssa asiasta neuvottelemaan, se on kuitenkin se joka kirjoittaa sen esityksen sinne.”

Viranhaltijan yleisenä tehtävänä on relevantin tiedon välittäminen hänen toimialaansa koskevista hankkeista. Päätöksentekijät puolestaan pyrkivät suhteuttamaan yksittäisen hankkeen muihin vireillä oleviin hankkeisiin. Aasukkaiden taivoin heidän argumenttinsa nojaavat myös omakohtaisesti koettuihin perusteluihin. Seuraavassa on valtuutetun näkemys niistä perusteluista, joihin nojautuen kantaa otetaan joko hankkeen puolesta tai sitä vastaan.

”Siinä oli nyt sitten, niinkun uimahallihankkeessakin oli, kaksi vahvaa kantaa, eikä oikeastaan paljoa muuta ollutkaan. Ne oli joko tai, ihmiset jakautuu aina näissä asioissa vähän tällä tavalla. Yleensä se vielä menee, mitä oon seurannut, että jos harrastaa itse jotakin niin se hyväksytään, mutta jos ei harrasta sitä mitä toiset harrastaa niin ei se enää ole niin mieluinen ja mielenkiintoinen asia, ettei sitä sitten tarvita enää.”

Haastateltu valtuutettu kokee liikuntahankkeen perustelemisen asiana, josta ei voida aina esittää yksiselitteisiä tunnuslukuja. Toisaalta tämäntyyppinen perustelu osoittautuu juuri samasta syystä myös ongelmalliseksi ja heikoksi. Hänen ratkaisunsa ongelmaan on se, että hän ottaa kantaa liikuntahankkeiden puolesta viittaamalla niiden käyttöön ja aiheutuviin myönteisiin vaikutuksiin. Kaiken kaikkiaan hänen argumentaationsa vaikuttaa kovin liikuntamyönteiseltä:

”Kun meikäläinen painotti tämäntyyppisiä asioita mitä tossa äsken edellä kerroin, niin se on sitten toisaalta toisen helppo kumota että siitä ei ole mitään näyttöä olemassa, joka ei näe sitä merkittäväksi. Tottakai se on sitten helppo sanoa että ei siitä ole mitään näyttöä olemassa ja sitä kautta kumota se väite... Elikkä se että jos se pysytään mittaamaan markoissa se on aina selkeä kriteeri ja näyttö siitä asiasta. Mutta jos on tämäntyyppinen asia kun liikunta yleensä on kun sitä ei voida sillätavalla yksiselitteisesti mitata niin se on aina sitten helppo tosiaan sanoa ettei se näin olekaan.”

”Minusta liikuntapuolella täytyy ajatella niitten ihmisten lähtökohdista, jotka käyttävät niitä palveluja niin sieltä kautta sitä joutuu lähestymään sitä asiaa. Minusta se näin ehkä paremminkin pelaa... Sillä ei sitten ole niin merkitystä sillä markalla kun voidaan kuitenkin siellä nähdä niitä monia muita hyviä tekijöitä. Tämä että siellä on nämä lapset oikeassa harrastuksessa ja ihmiset sieltä saavat henkistä ja fyysistä kuntoa ja niinpoispäin niin se on minulle silloin riittävä kriteeri.”

Toinen valtuutettu tarkastelee uimahallihanketta eri näkökulmasta, sillä hän oli alun perin vastustavalla kannalla oman uimahallin suhteen. Perustelussaan hän nojaa kaupungin silloiseen taloudelliseen tilanteeseen, joka aiheutti määrärahojen supistamista hänelle tärkeiltä sektoreilta. Valtuutettu tehostaa omaa argumenttiaan viittaamalla kaupungin viranhaltijoiden asiantuntemukseen talousasioissa:

”Silloin kun uimahallihanke oli valtuustossa silloinhan mä vastustin sitä, koska silloin just leikattiin koulupuolelta ja sosiaalipuolelta ja johtavat viranhaltijat antoivat sellaista kuvaa että ei ole rahaa ja meidän pitää säästää. Joulukuussa tehtiin talousarviota, niin tammikuussa tuotiin yhtäkkiä uimahalli, niin musta se oli ristiriitaista esittämistä.”

Hän suhtautuu varauksella liikuntahankkeen taloudellista perustelua sekä yleisemminkin rahassa mittaamista kohtaan.

”Mä en usko kauheasti sellaisiin laskelmiin, että jos sanotaan että näin ja näin monta miljoonaa markkaa säästyy kansanterveystyöstä ja jostain muusta, mutta voihan se olla, että se on niin. Tottakai jos ihmiset harrastavat niin sitä säästää mutta en mitään temmattuja lukuja...Ne on niin laskettuja asioita..kyllähän ne voi olla perusteltuja-kin...Ainahan voi mitä tahansa laskea ja miten päin ja mitä siihen laskee...Kaikki laskelmat pitää tuoda niin rehellisesti esille, että ne varmana sitten on. Mikä tahansa hanke voidaan perustella kun osataan laskea että mistä se säästää. Kulttuurihankkeet ja muutkin. Mutta liikuntapuolella ehkä enemmän osataan perustella just näistä, että säästetään sitten kun ihmiset kuntoutuu ja hoitaa itsensä niin kansanterveystyömenoista ja jostain muusta.”

Hän esittää vaatimuksen taloudellisen perustelun avoimuudesta ja esitettyjen laskelmien läpinäkyvyydestä. Toisaalta hän suhteuttaa laskelmiin nojaavat perustelut omaan tietämykseensä ja tekee ne itselleen ymmärrettävämmiksi esittämällä, että periaatteessa laskelmia voidaan tehdä aivan minkä tahansa hankkeen perustelemiseksi. Lopuksi hän huomauttaa myös siitä, että liikuntaväki on kulttuuriväkeä aktiivisempaa tämän asian suhteen.

Myös hän löytää itselleen läheisemmän ja selkeämmän liikuntahankkeiden perustelun omakohtaisesta kokemusmaailmastaan. Hänellä ei ole kyse omasta harrastamisesta, vaan omien lasten harrastusedellytyksistä:

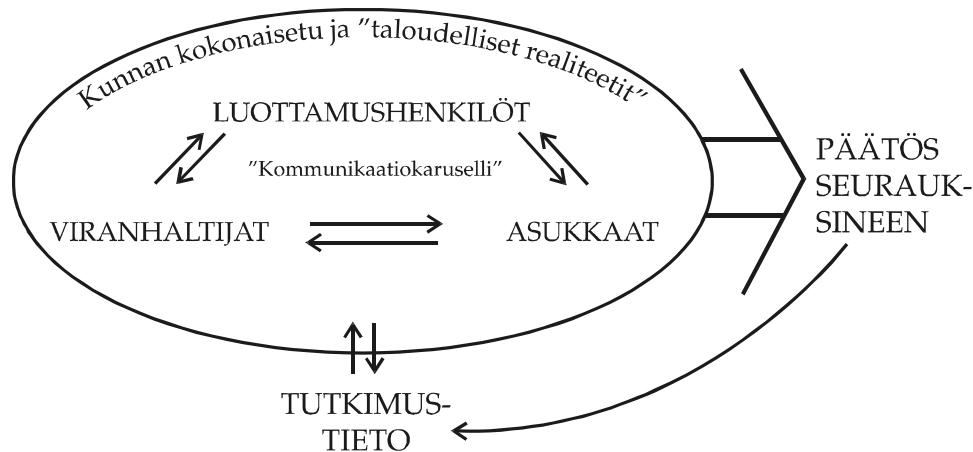
”Mä ajattelen aika paljon pienten lasten (kun itsellä on viisi lasta) kannalta että ei kukaan jaksa ikuisesti lapsia kuljettaa oman työpäivän päätteeksi. Että lapsilla on mahdollisuus mennä näihin harrastuksiin. Se oman kunnan keskelle rakennettava ajaa ohi sen seutukunnallisen.”

Viranhaltijoiden ja päätöksentekijöiden välinen suhde on edelleen varsin keskeinen tekijä suunnittelun ymmärtämisen kannalta. Näin siitä huolimatta, että asukkaiden merkitys suunnittelussa kasvaa jatkuvasti. Laajapohjaisen vuorovaikutuksen tasolla tämä edellyttää kaikkien näiden toimijoiden argumentaatioiden suhteuttamista toisiinsa. Onnistunutta kommunikointia edeltää kuitenkin tietoisuus omista tavoitteista ja pyrkimyksistä, jonka jälkeen vasta voidaan edetä aitoon vuorovaikutukseen. Toisaalta tämäkään ei yksin riitä, sillä vuorovaikutus on osaltaan myös toisten toimijoiden ajattelutapojen ja persoonallisten tavoitteiden ymmärtämistä. Tämän saavuttamiseksi on varsin hyödyllistä kirjoittaa auki suunnittelu- ja valmisteluprosessiin osallistuvien argumentaatioita. Näin siitä huolimatta, että tapauskohtaisesti kommunikoinnissa esiintyy aina ennakoimattomia ja irrationaalisia näkökantoja, joihin ei voida varautua.

Vuorovaikutuksen edellytyksenä on yhteinen tahto kehittää asioita. Tahto luo tarvittavaa joustovaraa ja etäisyyttä omiin näkemyksiin sekä antaa tilaa yhteisymmärrykselle. Elinympäristömme rajalliset resurssit ja erilaisten riskien tiedostaminen ovat tahdon luomisen ulkoiset motiivit. Kommunikaation tavoitteena voidaan pitää mahdollisimman monesta näkökulmasta hyvinä näytettyvien päätösten tekemistä. Tähän tarvitaan tietoa eri toimijoiden ja intressiryhmien näkemyksistä, tavoitteista sekä ”taipumuksista” hahmottaa käsiteltäviä ongelmia ja tehtäviä. Tässä tutkijoilla, suunnittelijoilla ja muilla asiantuntijoilla riittää edelleen tehtävää, sillä heidän institutionaalista autonomiaansa

voidaan hyödyntää luotaessa tarvittavaa objektiivisuutta ja edellytyksiä käsitellä kiperiä asioita tasapuolisesti.

Seuraavassa kuviossa (kuvio 13) on esitetty kommunikaation sekä eri tahojen keskinäisen argumentoinnin kytkeytyminen suunnitteluun. Suunnittelu-prosessin keskiöön sijoittuu ”kommunikaatiokaruselli”, joka pyörii suunnittelun käytäntöjen ja menetelmien kautta. Karusellissa luodaan erilaisia argumentteja, jotka ovat eriarvoisia päätöksenteon suhteen. Praktinen tutkimustieto tuo myös lisäarvoa vuorovaikutukseen. Pitkällä aikavälillä tutkimustiedon merkitys korostuu palautteen eli käydyn prosessin arvioinnin sekä päätöksenteon seurausten tunnistamisen kautta.

Kuvio 13 Suunnitteluprosessi ja vaikutusten arviointi

Argumentaatiot on kohdennettu (nuolet) sen mukaan kenelle ne on ensisijaisesti tarkoitettu. Asukkaiden käytännöllisiin toiveisiin ja tarpeisiin pohjaavat perustelut on kohdennettu viranhaltijoille sekä asukkaita edustaville valtuutetuille. Toisaalta myös luottamushenkilöt osoittavat argumenttinsa asukkaille, jotka ovat heitä äänestäneet. Viranhaltija pyrkii muodostamaan yhteisymmärryksessä asukkaiden kanssa mahdollisimman tasapuolisen ja kokonaisvaltaisen näkemyksen valmisteltavasta hankkeesta. Toimiva vuorovaikutus myös luottamushenkilöiden suuntaan on tärkeää, jotta nämä tuntevat viranhaltijan tekemien esitysten perustelut. Praktisen tutkimustiedon tuottamisen kannalta on merkittävää, että tutkija saa palautetta suunnitteluprosessista siihen osallistuneilta tahoilta. Päätöksestä aiheutuneiden seurausten tunnistamisen, vertailun ja arvioinnin myötä saavutettu tieto toimii myös palautteena suunnittelun ja valmistelun onnistumisesta.

Äänekoskella uimahallihankkeen ympärille muotoutunut kommunikaatiokaruselli pyöri toisaalta hanketta puoltavien, toisaalta vastustavien argumenttien varassa. Asukkaiden, viranhaltijoiden ja päätöksentekijöiden näkemykset täydensivät toisiaan omaa uimahallia perusteltaessa. Kukaan edellä mainituista tahoista ei asettanut yleisesti ottaen uimahallin merkitystä hyvinvoinnin kannalta kyseenalaiseksi. Kuitenkin hallin merkitys asukkaiden hyvin-

vointia edistävänä tekijänä oli varsin vaikeasti todistettavissa ja kvantifiotavissa. Näin vaikka vaatimusta omasta uimahallista pidettiin varsin kohtuullisena Äänekosken kokoisessa kaupungissa.

Oman uimahallin tärkeys tiedostettiin korostetusti kansalaisadressin avulla. Yleisesti ja yhteisesti hyväksytyt perustelut (uimahallin merkitys eri ikäryhmille, terveydelle sekä uimataidolle) täydensivät päätöksentekoasiakirjoista välittyntä näkemystä uimahallin merkityksestä. Adressin vaikutus omalle uimahallille myönteisen päätöksen taustalla oli aivan ilmeinen. Uimahallin osuus asukkaiden hyvinvoinnin ja hyvän elämän tukemisessa konkretisoitiin varsin arkisin perusteluin, ei niinkään tieteellisesti osoitettuna ja kalkyloituna. Tässä mielessä päätöksenteon perustana olevan tiedon laaja käsittäminen on tärkeätä, varsinkin pyrittäessä kehittämään suunnittelua, jossa asukkaiden näkökulmat otetaan yhdeksi tärkeäksi lähtökohdaksi.

9 POHDINTA

9.1 SVA:n avulla monipuoliseen suunnittelunäkemykseen

Laaja-alaisessa vaikutusten arvioinnissa tavoitteita ei aseteta etukäteen keskuhallinnosta käsin, vaan kyseessä on paikallisen päätöksenteon tarpeisiin suunnattu arviointi. SVA:ssa esitetty lupaus yhteisestä tietopohjasta edellyttää kuitenkin laajaa keskustelua, johon hankkeiden rutiinisuunnittelussa turhan harvoin ylletään. Sosiaalisten ja kulttuuristen tekijöiden tunnistaminen ja merkittäväksi kokeminen sekä suunnittelun demokraattisuuden lisääminen ovat suunnittelun haasteita, joihin menetelmällä pyritään osaltaan vastaamaan. Ei-toivottujen vaikutusten tunnistaminen ja vaikutusten arvioinnin normaalikäytäntönä oleva laaja osallistuminen estävät sen, että arviointia ei valjasteta kovin helposti yksittäisen intressitahon etujen ajamiseen. Tällöin myös tehdyn päätöksen yksipuolista legitimoitua voidaan ehkäistä, eikä päätöksen julistaminen onnistuneeksi jälkikäteen muodostu arvioinnin todelliseksi funktioksi.

Tutkimuksessa tunnistettiin yksittäisestä hankkeesta aiheutuneita sosiaalisia vaikutuksia. Tämän lisäksi pyrkimyksenä oli ymmärryksen lisääminen monitahoisesta (viranhaltijat, päätöksentekijät, asukkaat, suunnittelijat) suunnittelu- ja valmisteluprosessista. Taustalla on oletus siitä, että tietämys aiheutuneista vaikutuksista sekä tietoisuus eri tahojen argumentaatioista edesauttaa jatkossa tekemään päätöksiä, jotka ovat mahdollisimman relevantteja myös pitkällä aikavälillä.

Tämän mukaisesti edettiin SVA:n sovellutusintressin kautta menetelmän kehittämiseen, jossa käytännöllisten seurausten tunnistamisen lisäksi valaistiin menetelmän teoreettisia lähtökohtia. Argumentaatioiden analyysillä osoitettiin päätöksenteon perusteluiden vaikuttavia tekijöitä. Suunnittelun ja päätöksenteon ymmärtämisen kannalta kyseessä on sosiaalisen toiminnan moninaisuuden praktinen jäsentäminen, jossa ei rajoituta tiedon tuottamiseen, vaan pyritään myös sen sovellettavuuteen moniarvoisessa sekä monien intressien hajotamassa paikallisessa valmistelutyössä. SVA:ta voidaankin tarkastella väliinään, jonka avulla pyritään jäsentämään yhä ennalta-arvaamattomampaa sosiaalista todellisuutta.

Äänekoskella uimahallista aiheutuneita, pääasiassa myönteisiä vaikutuksia asukkaiden hyvinvoinnille ei asetettu kyseenalaiseksi. Tämä vahvistaa yleistä käsitystä, jonka mukaan julkisin varoin ylläpidetty uimahalli on yksi harvoista kohtuullisen tasa-arvoisista sekä varsin monikäyttöisistä liikunta- ja vapaa-ajanviettopaikoista. Yleisen näkemyksen reflektointi ja jäsentäminen ei kuitenkaan riitä, sillä paikallisesti todetut ”taloudelliset realiteetit” eivät rakentamista tukeneet. Tämän johdosta erilaisten reunaehtojen (taloudellinen raste, niukat investointirahat, muut hankkeet, suhdanteet sekä globaalit kunnan kehittämissuunnitelmat) selkiyttäminen oli tärkeää kokonaisuuden ymmärtämiseksi.

On ilmeistä, että tietämystä seurausten arvioimiseksi oli Äänekoskella aivan riittävästi. Ongelmaksi muodostui lähinnä se, miten kyettiin erottamaan hankkeen kannalta relevantti tieto vähemmän relevantista ja miten se kantoi koko valmisteluprosessin läpi. Kaikki relevantit perustelut eivät ulottuneet päätöksenteon valmisteluasiakirjoihin, joissa taloudelliset suhdanteet, kustannukset sekä seutuyhteistyö olivat vallitsevina teemoina. Tämän mukaisesti ollaan vielä kaukana monipuolisesta erittelevästä arvioinnista. On siis ilmeistä, että eri toimijoiden ja tahojen perusteluista koostuvan ”perustelupalapelin” koostamisessa tarvitaan aktiivista otetta ja näiden perusteluiden painoarvoa tulisi puntaroida foorumilla, joka ihannetapauksessa on suhteellisen vapaa totutuista valta-asetelmista.

Tällä foorumilla käydyn vuorovaikutuksen tulkitsemisessa tutkija (suunnittelija) on avainasemassa. Hän voi oman riippumattoman asemansa turvin tarkastella esitettyjä perusteluja ja jäsentää niitä päätöksenteon tarpeisiin. Näin voidaan Aristoteleen tavoin lähentää tutkimusta tutkimuskohteeseensa nähden. Tutkimus- ja arkitiedon yhteneviä lähtökohtia ja tavoitteita voidaan korostaa myös laaja-alaisessa vaikutusten arvioinnissa, jossa on kyse tutkimukselle ominaisen diskurssin lähentämisestä arkisen toiminnan tasolle. Tutkijan tulkitessa näin eri tahojen argumentaatioita, toimii hän samalla myös välittäjänä, eräänlaisena mediaattorina jäsentäen aiheeseen liittyviä erilaisia näkökulmia.

9.2 SVA monitasoisen tiedon jäsentämisessä

Äänekoskella tehdyn hankearvioinnin pohjalta voidaan nostaa esiin erinäisiä näkökulmia liikuntapaikasta aiheutuvien sosiaalisten vaikutusten jäsentämiseksi. Kuitenkin yksittäisen hankkeen tarkastelu on sidoksissa omaan kontekstiinsa, eikä kansalaismielipidettä sekä taloudellisia reunaehtoja voida esittää uimahallien rakentamispäätöksille välttämättöminä yleisinä ehtoina. Intensiivisellä otteella kerättyä tietoa on kuitenkin mahdollista hyödyntää myös toisissa tapauksissa, jolloin tarkoituksenmukainen ”yleistys” tehdään toisessa toimintaympäristössä. Tämän mukaisesti tässä tutkimuksessa kuvattua päätöksenteon prosessia, eri intressiryhmien kytkeytymistä sen mekanismeihin sekä päätöksestä aiheutuneiden seurausten tunnistamista voidaan pitää päänavauksena liikuntapaikoista aiheutuvien sosiaalisten vaikutusten arvioinnin kehittämiseksi.

Julkisin varoin rakennetut ja ylläpidetyt liikuntapaikat ovat yleensä tarkoitettu laajoille ihmisryhmille tai käyttäjille, jotka ovat jostain syystä jääneet markkinoiden tarjoamien liikuntapalveluiden ulkopuolelle. Esimerkkinä tästä ovat lähiliikuntapaikat, joilla pyritään mahdollisimman vähin kustannuksin vastaamaan eri ikäisten ihmisten jokapäiväisen liikunnan harrastamisen tarpeeseen. Monen kuntalaisen ulottuvilla olevien palveluiden ja -edellytysten turvaamisessa ovat kunnan liikuntatoimen arkiset toimenpiteet keskeisiä. Tällöin ei mitään erityistä "suunnittelua" ja vaikutusten arviointia välttämättä tarvita. Toisaalta tiedonkeruu aiheutuneista seurauksista voidaan ulottaa myös pieniin liikuntahankkeisiin, jotta näiden käytöstä saadaan tarpeellista perustietoa. Käytännössä kävijätiedot joudutaan kuitenkin hankkimaan erillisellä tiedonkeruulla, toisin kuin esimerkiksi uimahallissa, jossa ne rekisteröidään automaattisesti.

Suurten liikunta- ja urheiluhankkeiden (mm. seudulliset ulkoilureitit, kylpylät ja areenat) rakentamisella voikin sitten olla varsin merkittäviä muutosvaikutuksia alueen asukkaiden elinympäristöön. Tällöin huomioonotettavia seikkoja ovat muun muassa maankäyttö, infrastruktuurin rakentaminen sekä maisemalliset muutokset. Näihin hankkeisiin arviointi tulisi ulottaa monitieteellisenä. Sosiaalisten vaikutusten ohella vaikutukset talouteen sekä ympäristöön voivat olla varsin merkittäviä, jolloin erittelevällä otteella voidaan seurauksia priorisoida. Yhteismitaton arviointi on ikään kuin "herkempi" sosiaalisen todellisuuden kompleksisuudelle ja mittaamattomuudelle verrattuna perinteiseen yhteismitalliseen arviointiin.

Yhä monimutkaisemmaksi käyvä yhteisöllinen elämä kiteytyy usein päätöksentekoon, jossa erilaisin laskelmin ja argumentein pyritään hahmottelemaan päätöksestä aiheutuvia seurauksia. On ilmeistä, että eri vaikutustyyppit eivät kuitenkaan palaudu riittävän yhteismitallisiksi, jolloin yksittäinen päättäjä ei voi laskelmien perusteella saavuttaa kovin luotettavaa kokonaisnäkemystä hankkeen seurauksista. Pikemminkin hän voi tulla vakuuttuneeksi niiden relevanttisuudesta omien intressiensä ja arvojen sekä valintansa kannalta. Tässä vakuuttamisessa erilaiset argumentit ovat varsin keskeisiä. Esimerkiksi laskelmia esitettäessä tärkeä osa niiden vakuuttavuutta on peräisin esittäjästä ja siitä tavasta tai foorumista, jolla hän laskelmansa esittää.

Kun perinteisen yhteismitallisen arviointitiedon rinnalle nostetaan yhteismitattomuuteen perustuva arviointi, korostuu päätöksentekijöiden kyky priorisoida erilaisia vaikutuksia ja seurauksia. Tässä tutkimuksessa sovelletussa SVA:ssa ei korosteta niinkään mittaamista, vaan järjellisen päättelyn osuutta kehitettäessä aiempaa paremman tietoisuuden päätöksentekoa ja sen valmistelua. Ongelmaksi voi tosin muodostua se, että jatkossa menetelmään turvaudutaan vain kun halutaan valmis lausunto siitä kannattaako jokin hanke toteuttaa tai jättää toteuttamatta. Tämä ei ole vaikutusten arvioijan tehtävänä, vaan hänen tarkoituksenaan on kerätä ja tiivistää tietoa odotettavista olevista vaikutuksista. Mikäli SVA:n avulla näin jäsentyneistä näkemyksistä ei enää olla valmiita keskustelemaan, jää tehdyn arvioinnin merkitys hämäräksi.

Suunnittelukulttuurin muutos ja uusien menetelmien omaksuminen on varsin hidasta, sillä paikallisen kulttuurin sisäiset erot ja asukkaiden elinolojen jakautuminen vaikuttavat päätöksenteossa. Sosiaaliset rakenteet ovat vahvasti

sidoksissa myös asuinpaikkaan, joten muutoksia on vaikea nähdä tapahtuvan yleensäkin. Esimerkiksi Äänekoskella kysymys viheralueiden palveluista tai suhtautumisesta naapurikaupunki Suolahteen on syvää kulttuurista alkuperää oleva kysymys, josta kuitenkin tulisi houkutella esiin uutta ”transformatiivista potentiaalia”. SVA:n keinona tähän on nostaa esiin myös hankkeesta aiheutuneet ei-toivotut seuraukset, jotka eräänlaisina itsestään selvyyksinä unohtuvat usein vallitsevasta ajattelusta. Vaikutusten epätasainen jakautuminen luo siten todellisen haasteen paikalliselle kehittämiselle.

Ei-toivotut vaikutukset tulisi nähdä eräänlaisina kehittämisen lähtökohdina. Tällainen on uimahallien sijoittelu valtakunnallisesti ja alueellisesti kattavasti siten, että palvelut jossain muodossa ulottuvat myös periferioihin. Toisaalta vierekkäin sijoitetut uimahallit syövät toistensa asiakkaita, joten tässäkin suhteessa mahdollisimman kokonaisvaltainen näkemys on hyvä tarkastelulähtökohta. Paikallisen suunnittelun ja päätöksenteon tasolla kyse on myös vallankäytöstä sekä yleisemmistä kehityslinjoista, joista yksi ajankohtainen on kaupunkikeskustojen uudelleen rakentaminen. Vaarana on, että kunnan kehittämisessä syrjäseutujen ja sivukylien elinvoimaisuuden turvaaminen koetaan vain marginaalisena välttämättömyytenä, jolloin myös päätöksentekoa varten valmisteluasiakirjoihin kootuissa tiedoissa painottuvat keskustaajaman asukkaiden näkökannat.

Suunnittelun kehittämiseen liittyy myös asiantuntijoiden ja asukkaiden välisen suhteen aiempaa syvempi ymmärtäminen. Argumentaatioiden tasolla on kyseessä sen tarkastelu, miten asukkaiden eetokseen reagoidaan. Toisin sanoen, mistä löytyy se järkeen vetoava perustelu, joka motivoi suunnittelijaa suhtautumaan vakavasti asukkaiden näkemyksiin ja tematisointeihin. Tämä kohtaaminen tulisi toteuttaa kuitenkin niin, että tarpeelliseksi koettu hankesuunnittelu etenee, eikä sorruta itsetarkoituksellisiin viivytystaisteluihin. Toimivan kommunikaation edellytyksenä on se, että opitaan ymmärtämään muiden prosessiin osallistuvien toimijoiden persoonallisia tavoitteita ja tarkoituksia. On myös kyettävä tarvittaessa joustamaan omista näkemyksistä yhteisten päämäärien ja tekemisen hyväksi. Mikäli näin ei käy, sorrutaan herkästi vanhojen asetelmien vahvistamiseen ja ”pelaamaan pieniä pelejä”, jotka eivät johda mihinkään.

Kun päätös on tehty, puntaroidaan sitä jälkikäteen monesta eri näkökulmasta. Erilaiset valitukset ja huomautukset ovat suunnittelun arkipäivää. Asukkaat punnitsevat jatkuvasti luottamusmiesten kykyä tehdä hyviä päätöksiä. Tämä on luonnollisesti varsin oikeutettua ja demokratian hengessä välttämätöntäkin. Myös suunnittelua palveleva tutkimus voi tehdä tämän aiempaa näkyvämmäksi. Esimerkiksi vaikutusten arvioinnin yhteydessä tutkija tulkitsee asukkaiden näkökantoja ja täten tukee asukaslähtöisyyden merkityksen tiedostamista sekä avoimuuden lisäämistä päätöksenteossa.

Kun kehittyvä kommunikaatio koetaan voimavarana, päätöksentekijöiltä, suunnittelijoilta ja viranhaltijoilta vaaditaan monipuolista otetta asian valmistelussa. ”Sivistyneisyyden” lisäksi tässä tarvitaan aimo annos ”maalaisjärkeä”, joka pääsee oikeuksiinsa paikallisten elinolojen kehittämistyössä. Kyse on ennen kaikkea tämän jo olemassa olevan potentiaalın aktivoimisesta, fasilitoimisesta, järjestämisestä ja hyödyntämisestä. Toisaalta kyse on myös arkijärjen

tunnustamisesta virallisessa päätöksenteossa. Tällöin erilaisia hankkeita voidaan puntaroida myös perustelujen ja argumenttien sekä niiden yhteensovittamisen kannalta.

Äänekosken esimerkissä ilmeni, että tietoon kytkeytyy poliittinen tahto toteuttaa asioita. Päätöstä tehtiin pitkälti yhteismitallisen, taloudelliseen tehokkuuteen perustuvan tiedon varassa, jolloin taloudellisiin tunnuslukuihin yksiselitteisesti palautumattomat liikunnan moninaiset hyvinvointia edistävät vaikutukset koettiin marginaalisiksi. Vaikka ”vaikeasti mitattavissa olevat kansanterveydelliset vaikutukset” olivat asiakirjassa julkilausuttuina heikkoja perusteluja, päätöksenteon taustalla vaikuttivat uimahalliadressissa esitetyt kansanterveydelliset perustelut, joiden poliittinen painoarvo oli ratkaiseva päätöksenteon kannalta. Kansalaisten kokemusperäinen tietämys oli tärkeä täydentäjä perustelulle, joka muutoin koettiin varsin puutteelliseksi.

Merkittävää on se, että vahva perustelu tuli paikallisen intressitahon, vammaisneuvoston aloitteesta päätöksenteon piiriin. Tämä ei kuitenkaan vähennä praktisen tutkimustiedon arvoa, pikemminkin sen merkitys on juuri lisäarvon tuojana, varsinkin tilanteessa, jossa kansalaismielipide ei ole selkeä. Äänekosken esimerkissä päätöksenteossa vaikuttavalla tiedolla oli adressin kautta läheinen kytkentä asukkaiden arkitietämykseen. Yhteiskuntaa ja yhteisöllistä elämää tulkittaessa tämän kytkennän tiedostaminen on tärkeää, jotta myös soveltavaa tutkimusta voidaan suunnata tarkoituksenmukaisesti.

9.3 Arvioinnin jatkokehittelyä

Tässä tutkimuksessa SVA:ta on tarkasteltu paikallisen suunnittelun sekä päätöksenteon näkökulmasta. Jälkikäteisarviointina menetelmää sovellettiin ennen kaikkea tiedonkeruun kehikkona. Menetelmää ei tulekaan sijoittaa vain osallistuvan suunnittelun välineeksi, vaan sitä voidaan soveltaa myös praktisen tutkimustiedon jäsentämisen menetelmänä. Laaja-alaisen tiedon tuottamisesta on kuitenkin selkeä kytkentä vuorovaikutteisuuteen, sillä jäsentämällä erilaisia näkökulmia sekä kaventamalla osaltaan arki- ja tutkimustiedon välistä kuilua, voidaan menetelmän avulla tuoda eri osapuolia lähemmäs toisiaan.

Saatujen kokemusten mukaan menetelmä soveltuu esimerkiksi yksittäisen hankkeen suunnittelutyöryhmän välineeksi. Paikallisesti tuotetulla tiedolla on käyttöarvoa ennenkuin poliittinen keskustelu hankkeen ympärillä pelkistyy intressien ja ideologioiden väliseksi kamppailuksi. Tämä konkretisoituu SVA:ssa siten, että työryhmä työstää selkeitä vaihtoehtoja päätöksenteon käyttöön. Pyrittäessä ennakoimaan aiheutuvia vaikutuksia, voidaan eri päätös- vaihtoehtojen seurauksia arvioida esimerkiksi erittelemällä eri sijoittamisvaihtoehtoista aiheutuvia seurauksia.

”Not In My BackYard” -ilmiö on yleinen elinympäristöön merkittävästi vaikuttavien hankkeiden kohdalla. Asukkaiden mielestä hanke sinänsä on periaatteessa kannatettava, mutta ei omaan elinpiiriin sijoitettuna. Näyttää siltä, että ihmiset eivät kovin mielellään halua leimautua ”kehityksen jarruiksi”, herääminen vastustamaan tapahtuu vasta oman intressin ollessa uhattuna.

SVA:ssa voidaan sijoittamisongelmaa konkretisoida erilaisten vaihtoehtoisten mallien avulla. Sijoittaminen on usein, toisin kuin Äänekoskella, vaikea kysymys, jota SVA:n avulla voidaan analyttisesti ja konkreettisesti lähestyä.

SVA:n yhtenä ulottuvuutena on selkeiden vaihtoehtojen luominen, eräänlainen ”ilmassa olevien asioiden konkretisoiminen”. Käytännössä tutkija kerää ja jäsentää työryhmälle olemassa olevaa tietoa sekä tarvittaessa muodostaa uutta kontekstuaalisista lähtökohdista käsin. Suunnittelutyöryhmä voi toimia tässä eräänlaisena paikallistuntemuksen foorumina, jossa muodostetaan esimerkiksi erilaisia skenaarioita päätöksentekijöiden tarkasteltavaksi. Ennakoivassa SVA:ssa ei ole siis kyseessä ”viimeisen sanan” sanomisesta, vaan tietoon ja tietämykseen perustuvien vaihtoehtojen näkyväksi tekemisestä. Tehtyyn useampaan vaihtoehtoiseen skenaarioon voivat päätöksentekijät suunnittelun edetessä ottaa kantaa. Skenaario on täten instrumentti, jota strategisesti ajatteleva päätöksentekijä voi hyödyntää.

Kun pyritään yhdessä kehittämään elinoloja ihmisille, joilla kaikilla on omat, enemmän tai vähemmän tiedostetut lähtökohtansa, korostuu toimivan kommunikaation ja neuvottelun merkitys. Kommunikaation edellytyksenä on kuitenkin yhteinen tahto kehittää asioita. Elinympäristömme rajalliset resurssit sekä erilaisten riskien tiedostaminen ovat yhteisymmärryksen pyrkimisessä tarvittavan tahdon luomisen ulkoiset motiivit. Sovellettuna liikuntasuunnitteluun, päätöksenteon myötä pyritään tarjoamaan ihmisille heidän tarpeitaan vastaavia liikuntapalveluja, joissa myös resurssien ja elinympäristön rajallisuus voitaisiin ottaa huomioon aiempaa monipuolisemmin. Tämän onnistumiseksi tarvitaan asukaslähtöisen, myös arvot ja asenteet huomioon ottavan tiedon uudenlaista integroitumista päätöksentekoon.

9.3.1 Liikuntasuunnittelun ajankohtaiset haasteet ja SVA

Kuntien liikuntasuunnitelmat ja -hankkeet toteutetaan määritetyn talousarvion puitteissa. Liikuntatoimen oma budjetti sekä kunnan investointiohjelma ovat näin ollen keskeisiä liikuntasuunnittelun välineitä, jotka määrittävät mitä liikuntahankkeita kunnissa voidaan toteuttaa. Liikuntatilojen suunnittelu prosessina ulottuu kuitenkin aina yleiskaavoitukseen asti. Tarkoituksena on maankäytön aluevarauksiin vaikuttamalla luoda edellytyksiä kuntalaisten liikunnan, vapaa-ajan ja virkistäytymisen tarpeiden huomioon ottamiselle kunnan pitkän aikavälin suunnitelmissa.

Perinteisten sektorien rajat ylittävä toiminta on nähty liikuntatoimessa yhtenä keinona kehittää suunnittelua ja joustavoittaa palveluita. Yhteistoiminnan taustalla voidaan nähdä laman aiheuttama henkilöstön vähentämisen kompensointi sekä pyrkimys palvelutason turvaamiseen. Näin liikuntakin tiedostetaan liikuntatoimessa aiempaa selkeämmin myös koulutoimen, teknisen toimen, terveystoimen ja sosiaalitoimen asiana. Liikuntatoimen yhteistoiminta teknisen toimen ja koulutoimen kanssa on peräisin hyvinvointivaltion tasaisen kasvun ajalta lähinnä liikuntapaikkojen rakentamisen ja kunnossapidon sekä eri tapahtumien järjestämisen muodossa. Yhteisen toiminnan laajeneminen kaa-voituksen, sosiaalitoimen, fysioterapian ja kuntoutuksen alueille liikuntasuunnittelun, syrjäytyneiden ja työttömien liikunnan sekä terveys- ja työpaikkalii-

kunnan merkeissä konkretisoi uusien toimintatapojen etsimistä eri viranomais-
tahojen kesken.

On ilmeistä, ettei liikunta- ja vapaa-aikapalveluita koeta edelleenkaan yleisesti ottaen yhtä tärkeiksi kuin terveydenhoitoa, koulutusta tai sosiaali- ja työttömyysturvaa, jotka ovat hyvinvointiyhteiskunnan ydinpalveluja. Kuitenkaan järjestettyä liikuntatoimintaa ei voida pelkistää enää yhden hallintokunnan toiminnaksi, jolloin paikallista liikuntapalveluiden järjestämistä on tarkasteltava laajemmasta, sektorit ylittävstä näkökulmasta.

Kun asukkaiden liikunnan harrastaminen sekä vapaa-ajanvietto koetaan varsin tärkeäksi kunnallisesti resursoitavaksi toiminnaksi, on oikeutettua, että liikunnan viranhaltijat ja liikunnanharrastajat ovat myös mukana vapaa-aikaan liittyvässä kaavoituksessa. Uudessa maankäyttö- ja rakennuslaissa onkin yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi asetettu maankäytön suunnittelun kehittäminen kohti vuorovaikutteisuutta. Laissa vaadittu osallistumis- ja arviointisuunnitelma edellyttää jo kaavoituksen alkuvaiheissa niiden tahojen selvittämistä, jotka valmisteluun tulee kytkeä. Tässä on myös osaltaan liikunta- ja vapaa-aikasektorin sekä tulevien liikuntapaikkojen käyttäjien näkökantojen esille tuomisen mahdollisuus.

Tarkastelunäkökulman avaaminen kunnalliseen liikuntatoimintaan edellyttää eräänlaisen kaksoisstrategian luomista. Sen mukaan liikunnan merkitystä asukkaiden arkipäiväisen elämänhallinnan tukemisen luontevana osana voidaan korostaa. Kuitenkin samalla tulisi ottaa etäisyyttä liikuntaan ja tarkastella liikuntapalveluja ja -edellytyksiä osana kunnan palveluiden kokonaisuutta, kunnallista sekä alueellista suunnittelua ja siihen liittyvää päätöksentekoa sekä niitä visioita ja strategioita, joissa perinteisten sektoreiden rajoja voidaan ylittää. Liikuntasuunnittelun käytännöissä on kyse tämän mukaisesti paikallisen sekä laajemman alueellisen kehittämisen yhteensovittamisesta. Kunnan liikuntatoiminnan kytkeminen laajoihin kokonaisuuksiin (mm. kuntaliitokset, alueajattelu, kasvukeskukset, verkottuminen ja kuntien yhteiset toiminnot) on toinen kehitystehtävä. Toisaalla on oman paikkakunnan sisäisten alueellisten eriarvoisuuksien tasoittaminen luomalla edellytyksiä erilaisille asuinalueiden toimintaa kehittäville projekteille, jotka liikuntarakentamisessa konkretisoituvat lähiliikuntapaikkoina.

Esimerkkeinä haastavista hankkeista ovat alueelliset ja seutukunta-kohtaiset ulkoilu- ja virkistysalueet sekä reitistöt. Reitistöjen toteuttaminen vaatii kuntien yhteistä resursointia sekä hallintokuntien välistä yhteistoimintaa kunnossapidossa. Toisaalta myös alueellisesti merkittävät rakennetut liikuntalaitokset (esim. uimahallit, kylpylät, monitoimihallit, urheilukentät sekä stadionit) ovat paikallisessa mittakaavassa ainutkertaisia hankkeita, joissa yksittäisen veronmaksajan valmiudet panostaa liikuntaan ja vapaa-aikaan tulevat puntaroitavaksi. Varsinaisen liikuntarakentamisen lisäksi joudutaan usein verovaroja sijoittamaan myös tarvittavan infrastruktuurin ja kunnallistekniikan luomiseen. Mitä isommasta hankkeesta on kyse, sitä varmemmin yksityisen ja julkisen sekä seudullisen ja paikallisen intressin välinen rajapinta tulee julkisen poliittisen keskustelun kohteeksi.

Paikkakunnan imagoa voidaan myös pyrkiä kohottamaan sijoittamalla huippu-urheilun suorituspaikkoihin. Kaupungin oma urheiluareena ja menes-

tyvä joukkue on osa globaalia imagonrakennusta. Sitä voidaan tarkastella yhtäläillä seuran kannattajan tai ”tavallisen” asukkaan tarpeena kytkeytyä koko maailmaa yhdistävään ajatteluun. Toisaalta kuitenkin huokeammalla toteutetut lähiliikuntapaikat mahdollistavat välittömän ympäristösuhteen, joten ne ovat varsin tärkeitä asukkaiden identifiointumisen ja traditioihin sitoutumisen kannalta. Kunnallisessa liikuntasuunnittelussa onkin pitkälti kyseessä ihmisten arkipäivän omakohtaisen liikkumisen edellytysten luomisesta, jolloin keskeistä on asukkaiden kiinnittymisen tukeminen, ei niinkään huippu-urheilua edistävät suuret hankkeet.

Liikuntasuunnittelun yhtenä ajankohtaisena haasteena on tämän ulottuvuuden esiin nostaminen suunnitteluprosessin taustalta. Miten tarve kytkeytyä globaaleihin virtoihin kyetään toteuttamaan rajallisin julkisin resurssein? Missä menee raja järkevästä subvention ja taloudellisen voiton tavoittelun välillä? Toisaalta kyse on paikkakuntien sisäisestä eriarvoisuuden uhasta, jolloin on tarkasteltava miten liikuntapaikat ja -palvelut ulotetaan koskemaan myös syrjäseutujen asukkaita ja syrjäytymisvaarassa olevia ihmisryhmiä. Mahdollisuudet lähiliikuntapaikkojen rakentamiselle ovat, ainakin periaatteessa, aiempaa paremmat, sillä läänin myöntämän avustuksen alaraja laskettiin liikuntalain uudistamisen yhteydessä 100 000 markkaan, jolloin aiempaa pienemmille rakentamishankkeille voidaan saada avustusta.

Kun arvioidaan pintaa syvemmillä paikallistason liikuntatoimintaa, ovat edellä mainitut moniulotteiset ja eri suuntiin vievät kehityssuunnat huomionarvoisia tekijöitä. Näiden hahmottaminen edellyttää joustavaa tutkimusotetta, joka tarkentuu kohteensa mukaisesti. Paikallinen liikuntatoimi on julkisen sektorin leikkausten vuoksi joutunut tiedostamaan toimintaresurssiensa määrällisen rajallisuuden aiempaa selkeämmin ja sen myötä etsimään uusia toimivia vaihtoehtoja liikuntasuunnitteluun.

Muun muassa näiden haasteiden ja kysymysten kannalta voidaan pohtia sitä, miten SVA-metodi saataisiin istutettua osaksi liikunnan suunnittelu- ja kehittämistyötä. Yhtenä sovellutuskohteena voisi olla se, että valtion tuen myöntäminen liikuntahankkeelle edellyttäisi selvitystä hankkeen odotettavissa olevista vaikutuksista alueen asukkaiden elämään. Mitä selkeämmin ja luotettavammin myös ihmisiin kohdistuvia vaikutuksia kyetään hakuasiakirjoissa arvioimaan, sitä paremmat edellytykset esimerkiksi valtion liikuntaneuvoston liikuntarakentamisen jaostolla on muodostaa käsityksensä hankkeen merkityksestä.

9.4 Jatkotutkimuksen aiheita

Jatkotutkimuksena tulee kyseeseen SVA:n soveltaminen erikokoisiin liikuntahankkeisiin. Tämä voisi sisältää esimerkiksi tapaustutkimuksia, jotka koostuvat projektityöskentelystä, tiedonkeruusta sekä analyysistä. Arviointiin niveltyy luontevasti päätöksenteon analyysi, jossa liikuntarakentamisen perustelujen konkreettista tilaa lähestyttäisiin jäsentämällä eri tahojen vuorovaikutusstrategioita päätöksentekoaikakirjojen ja teemahaastattelujen kautta. Hankearviointit

muokkaavat pohjaa mahdolliselle ohjelmatason vaikutusten arvioinnille, jossa esimerkiksi liikuntarakentamisen strategisten valintojen seurauksia on mahdollista analysoida. Näin voidaan tarkastella yleisemminkin liikunnasta aiheutuvien vaikutusten priorisointia päätöksenteon tasolla sekä myös sitä, miten tutkijoiden tuottamat liikunnan perustelut näissä valinnoissa arvotetaan.

Jatkossa erilaisten hankkeiden kytkennät globaaliin ja toisaalta lokaaliin muodostunevat aiempaa läpinäkyvimmiksi. Tällöin yhdeksi keskeiseksi kysymykseksi nousee se, miten erilaisia näkökantoja voidaan yhdistää kuntien ja asukkaiden parhaaksi. Miten erilaisista näkemyksistä päästään yhteisiin näkemyksiin ja ennen kaikkea yhteiseen tekemiseen, johon myös liikuntaan liittyvän päätöksenteon tulisi ohjata? On myös ilmeistä että luottamushenkilöiden apuvälineeksi laadittujen strategioiden ja visioiden heikkoudet ovat jatkuvan kritiikin kohteena. Kehittämisen näkökulmasta on kuitenkin tervetullutta, että aina löytyy ihmisiä, jotka haastavat asetetut tavoitteet ja valitut toimintalinjat kysymällä voidaanko niitä käytännössä saavuttaakaan.

Tämänkaltaiset kysymyksenasettelut ovat osa suunnittelun ja suunnittelijan itsereflektiota, jota tulisi sisältyä jokaiseen suunnitteluprosessiin. Tätä reflektiota voidaan hyödyntää riittävän laaja-alaisen suunnittelukäsityksen puitteissa. Yhtenä liikuntasuunnittelun ajankohtaisena kehityssuuntana onkin monitieteisen ja ylisektoriaalisen otteen luominen. Vaikutusten arvioinnissa tämän mahdollistaa integroidun vaikutusten arvioinnin kehittäminen, jossa aiempaa useammin ympäristölliset-, sosiaaliset-, terveydelliset- ja taloudelliset vaikutukset kytketään samaan projektiin. Hankkeesta tai toimintaohjelmasta aiheutuneet erilaiset vaikutukset voitaisiin tällöin nivoa yhteen käytäntöä hyödyntävällä tavalla. Tutkimustiedon tihkuttaminen kentälle mahdollisimman kokonaisvaltaisissa ”paketeissa” on nimenomaan liikuntakulttuurin toimijoiden etu.

Myös ylisektoriaalinen tarkastelu on haaste tutkimukselle. Tällöin monille ihmisryhmille suunnattua liikuntapalvelua voitaisiin tarkastella laajasti ottaen huomioon hankkeen moninaiset, toisiaan täydentävät vaikutukset asukkaiden hyvinvoinnille. Huomattavaa on se, että kyse ei ole yksinomaan tieteen sisäisen tarkastelun ja keskustelun kehittämisestä, vaan pikemminkin päätöksentekijöiden tietoisuuden ja tietämyksen lisäämisestä. Tämän tapaisia hallintosektorit ylittäviä (esim. koulu-, sosiaali-, terveys- ja tekninen toimi) näköaloja sekä horisontteja tulisi liikuntaan liittyvään kunnalliseen päätöksentekoon avata yhä useammin. Sektorien rajat ylittävä tutkimusote palvelee soveltavan tutkimuksen ja päätöksenteon lähentämistä, mikä on välttämätöntä myös tutkijoiden itseyemmärryksen kannalta.

Tähän suuntaan ohjaavat myös tässä tutkimuksessa esiinnousseet havainnot liikunnan kansanterveydellisten perusteluiden merkityksestä päätöksenteossa. Matkan varrella tehty havainto nousee työhypoteesiksi jatkotutkimukselle. On tärkeätä saada lisäselvitystä siitä, millä tavalla tutkijoiden tuottama tieto liikunnan erilaisista perusteluista vaikuttaa päätöksenteossa. Esimerkkita-pauksessa päätöksenteon asiakirjoissa asukkaiden terveyteen ja hyvinvointiin kohdistuvat vaikutukset tiedostettiin, muttei niin kiistattomasti, jotta ne olisivat käyneet julkilausutuiksi vahvoiksi argumenteiksi. Argumenttien merkityksen analysoimisessa tarvitaan myös ymmärrystä tutkijoiden ja päätöksentekijöiden

välisestä puheesta, jotta nähdään mitkä tutkijoiden tuottamat perustelut koetaan relevanteiksi päätöksenteon kannalta.

Jatkossa arviointia voidaan ulottaa myös läänin- ja valtakunnantason päätöksentekoon. Suurissa liikuntahankkeissa läänillä ja valtiolla on merkitystä, vaikka myönnettävän avustuksen osuus kustannuksista on marginaalinen. Äänekoskella valtion avustus (1 milj. mk.) varmistui vasta kun uimahalli oli valmistunut. Toisaalta monissa hankkeissa tieto valtion avun saamisesta voi olla symbolisessa mielessä jopa ratkaisevan tärkeätä hankkeen etenemisen kannalta. Tässä mielessä vaikutusten arviointia ja sen kehittämiseen tähtäävää tutkimusta voidaan suunnata läänin ja valtion avustus- sekä lausunnonantokäsittelyjä silmälläpitäen.

SVA:n ja vaikutusten arvioinnin kehittäminen liikuntasuunnittelun parissa tarvitsee lisää käytännön kokemusta. Kokemuksen pohjalta arviointia voidaankin yhä jäsentyneemmin tarkastella myös käsitteellisesti ja teoreettisesti. Käytännöistä kerätty tieto ja ymmärrys edesauttavat menetelmän kehittämistä ja vakiinnuttamista osaksi kunnissa tapahtuvaa liikuntasuunnittelua. Tutkijalle tämä merkitsee jatkuvaa haastetta koetella omaksumaansa tietoa ja tietämystä konkreettisissa projekteissa, joissa vaikutusten arvioinnin todellinen potentiaali vasta punnitaan.

Äänekoskella opitun perusteella on ilmeistä, että SVA tarjoaa hankesuunnitteluun varsin laajan näköalan. Sosiaalisten vaikutusten arviointi osoittautui käyttökelpoiseksi arvioinnin malliksi, jota tulisi kehittää askel askeleelta kohti luotettavaa ennakoivaa arviointia. On kuitenkin syytä muistaa, että SVA ei korvaa päätöksentekomenettelyä, jonka perusteella poliittisen valinnan onnistumista vasta voidaan arvioida. Kuitenkin näyttää siltä, että valmisteltaessa päätöstä voidaan menetelmää hyödyntää varsin käytännönläheisesti.

10 SUMMARY

The political and economic changes are reflected on the planning and execution of the sports projects. One central consequence is that after the recession of the early 1990's, building of sports facilities has again revived. However, in the municipalities there are other major building projects as well, and as a result of this, confrontations between projects are fairly usual. Conflicts arise in the local, politically slanted discussion in which the different stakeholders advocate their own interests. When the discussion preceding the decision-making is locked into a fight between different interest groups, information provided by research does not add remarkable value for a single decision-maker. One rather looks at the information from her or his own starting points and values.

Taking the interests and values into consideration in the analysis of decision-making is fairly essential. This study examined the interests found in the community of Äänekoski, which affected the decisions made on the local leisure pool project. The framework was created by means of the Social Impact Assessment (SIA) method. On the background of the method, one can find the human science approach. In the field of planning this means accepting more relativist and pragmatist philosophy. According to this the society will become more pluralistic. Therefore the multiple societal values and interests were examined as factors affecting the political choices. The challenging purpose of SIA is to create as extensive factual base of the project as possible for the use of community.

The purpose of this study was to find out how suitable the Social Impact Assessment method is for the local planning and building of sports facilities. The method was applied in assessing the social impacts of the leisure pool built in Äänekoski in 1996. The social consequences were analysed from the point of view of decision-making, and thus, also the political and economic starting points were taken into account. The change caused by the project was compared to a situation in which it had been decided that the project will not be executed at all.

The research material was collected from different sources. The material was composed of statistics representing local population, economics and politics, documents of decision-making, newspaper news, letters to the editor, questionnaires and interviews to the users of the pool, mailed questionnaire for

local citizens, statistics of the municipal office of leisure services and interviews of the representatives of different interest groups. On the basis of this material, the political, economic and regional impacts as well as impacts concerning the well-being of the inhabitants of the area were analysed. Further, the desirable and undesirable consequences, dependent on the points of view adopted by different interest groups, were identified.

The study examined whether it is possible to form an extensive informational basis for the use of community. This possibility was approached by analysing the relations between the argumentations of the different stakeholders participating in the preparations for the decision-making (inhabitants, authorities and decision-makers). The examination attempted to increase understanding on the practises aiming at the interactivity in the field of the sports planning. The argumentation analyses also deepened the understanding of what kind of information was felt to be important in connection with the decision-making.

A more philosophical-methodological dimension for the study was found in the views of Aristotle. The Aristotelian connection to the interaction was opened through his method of saving phenomena. He thought that information on every-day experiences is also a central source of scientific information. In the modern social sciences, this is essential and, in some respects, self-evident. However, the saving of phenomena also contains a point of view in which a part of the justification of a new conception is formed by presenting the relations between the old and the new conceptions. If simplified, this also contains the idea that it is useful to analyse forms of information and points of approach, which seem very different, in relation to each other. When keeping this in mind, the study proceeds to the sources of information and examines the similarities and contradictions of the different views in the context of the leisure pool project in Äänekoski.

The study showed that it was very difficult to anticipate and quantify the impacts of the new pool for the well-being of people of Äänekoski. The objectors of the pool argued for the regional co-operation and "economic facts" when they gave the participation in the renovation of the swimming pool in Suolahti, the near-by town, as an alternative. During the planning and decision-making processes the opinions of the inhabitants of Äänekoski were divided, although the demand of having a public swimming pool of their own was generally considered fairly reasonable in a town of this size (population 13 000). To boost their demand, almost half of the inhabitants signed a petition for a new pool.

The importance of the pool was delivered in an intensified manner through the petition. The grounds written down in the petition and commonly agreed on (meaning of the public leisure pool for different age groups, health and swimming skills) complemented the view conveyed in the preparative documents of decision-making. The effect of the petition for the favourable decision on building the pool was evident. In this way, the part a public leisure pool plays in supporting the well-being and good life of the inhabitants was made concrete with every-day grounds, not so much through scientific study and calculations. Thus, it is important to understand the information on which

decision-making is based, in an extensive sense, especially when planning is being developed to the direction where the views of the inhabitants are taken more and more into consideration.

The study suggests that the extensive and reliable assessment and anticipation of the public projects is fairly useful for the political decision-making. The cross-sectorial examination is also a challenge for the research. Then, a sports facility or service can be studied broadly, taking into consideration the multiple, mutually-complementary impacts of the public action. It must also be noticed that it is not only a question of developing the self-understanding of the academics and internal discussion of science, but also increasing the awareness of the decision-makers. These kinds of views and horizons crossing the administrative sectors (e.g. educational, social, health and technical services) should be opened more in the area of municipal sports planning.

LÄHTEET

- Ahonen, P. 1985. Hallinnon arvioinnin lähestymistapoja. Valtionvarainministeriö. Helsinki: Painatuskeskus.
- Ahonen, P. 1998. Jotta arviointi olisi jotakin, se ei voi olla kaikkea. Hallinnon tutkimus (4), 257-261.
- Alanen, P. 1989. Luonnontiede, lääketiede, tieteenteoria. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. (3. painos) Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, P. 1996. Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, E. 1988. Sosiologia I. Juva: WSOY.
- Allardt, E. 1998. Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, T. (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere: Gaudeamus, 34-53.
- Andersson, H. 1990. Sisäkaupungin rakenteellinen uusiutuminen ja teollisuustilan uuskäyttö. Teoksessa Andersson, H. (toim.) Teollisuustilan uuskäyttö Turun kaupunkikeskustassa. Turku: Painatuskeskus, 11-82.
- Aristoteles. 1989. Nikomakhoksen etiikka. Suomentanut Simo Knuuttila. Helsinki: Gaudeamus.
- Aristoteles. 1997. Retoriikka ja runousoppi. Suomentanut Paavo Hohti ja Päivi Myllykoski. Tampere: Gaudeamus.
- Arnkil, E. 1991. Social work in systems of boundary. In Lehto, J. (ed.) Deprivation, social welfare and expertise. National Agency for Welfare and Health. Research Reports 7. Helsinki: VAPK publishing, 100-113.
- Bauman, Z. 1992. Intimations of postmodernity. London: Routledge.
- Beck, U. 1990 Riskiyhteiskunnan vastamyrryt. Tampere: Vastapaino.
- Beck, U. 1995. Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, U., Giddens, A. & Lash, S. Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Tampere: Vastapaino, 11-82.
- Bohm, K. 1995. The social context of planning theory. In Pakarinen, T. & Ylinen, H (eds.) Are local strategies possible? Scrutinising sustainability. Tampere University of Technology, Department of Architecture, Urban planning publications 29, 46-70. Tampere. Finland.
- Burdge, R.J. 1998. A brief history and major trends in the field of social impact assessment. In Burdge, R.J. (ed.) A conceptual approach to social impact assessment. (Revised edition) Middleton: Social Ecology Press, 3-10.

- Burdge, R.J. & Vanclay, F. 1998. The practice and future of social impact assessment. In Burdge, R.J. (ed.) *A conceptual approach to social impact assessment*. (Revised edition) Middleton: Social Ecology Press, 265-284.
- Castells, M. 1999. The reconstruction of social meaning in the space of flows. In Sotarauta, M. (ed.) *Urban futures: a loss of shadow in the flowing spaces?* Futura 18 (3), 9-13.
- Chelimsky, E. 1997. The coming transformations in evaluation. In Chelimsky, E. & Shadish, W. R. (eds.) *Evaluation for the 21st century. A handbook*. Thousand Oaks: Sage, 1-26.
- Cohen, G.A. 1993. Equality of what? On welfare, goods and capabilities. In Nussbaum, M. & Sen, A. (eds.) *The quality of life*. Oxford: Clarendon Press, 9-29.
- Coser, L. 1977. *Masters of sociological thought. Ideas in historical and social context*. (2nd edition) New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Ehnrooth, J. 1990. Intuitio ja analyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen Aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 30-31.
- Erityisryhmät uimahalleissa. 1990. Uimahallien käyttötoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 1990:52. Helsinki.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Euroopan Yhteisöjen neuvoston direktiivi 85/337/ETY. 1985. Asiakirja 385L0337. http://europa.eu.int/eurlex/fi/lif/dat/fi_385L0337.html. Tulostettu 27.1.1999.
- Euroopan Unionin neuvoston direktiivi 97/11/EY. 1997. Asiakirja 397L0011. http://europa.eu.int/eurlex/fi/lif/dat/fi_397L0011.html. Tulostettu 27.1.1999.
- Fainstein, S. & Fainstein, N. 1996. City planning and political values. An updated view. In Campbell, S. & Fainstein, S. (eds.) *Readings in planning theory*. Cambridge, Massachusetts: Blackwell, 265-287.
- Finsterbusch, K. 1985. State in the art in social impact assessment. *Environment and behavior* 17 (2), 193-221.
- Fischer, F. 1996. Risk assessment and environmental crisis. Toward an integration of science and participation. In Campbell, S. & Fainstein, S. (eds.) *Readings in planning theory*. Cambridge, Massachusetts: Blackwell, 485-506.
- Freudenburg, W.R. 1986. Social impact assessment. *Annual Review of Sociology* 12, 451-478.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Cornwall: Polity Press.
- Gramling, R. & Freudenberg, W.R. 1992. Opportunity - threat, development and adaptation: toward a comprehensive framework for social impact assessment. *Rural Sociology* 57 (2), 216-234.
- Gratton, C. & Taylor, P. 1990. Leisure vs. conventional pools. *Leisure Management* 10 (1), 42-45.
- Haaparanta, L. & Niiniluoto, I. 1986. *Johdatus tietelliseen ajatteluun*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisu 3/1986.

- Habermas, J. 1984. *The theory of communicative action. Volume 1: Reason and the Rationalization of society.* London: Heinemann.
- Hahtola, K. 1990. Rahallisen arvioinnin yhteiskunnallinen problematiikka. *Hallinnon tutkimus* (3), 229-236.
- Hahtola, K. 1993. Ihminen, luonto ja todellisuus. *Tiedepolitiikka* 18 (2), 35-46.
- Hahtola, K. 1997. Tietävä, keskusteleva vai neuvotteleva tiede? *Tiedepolitiikka* 22 (2), 49-51.
- Hammersley, M. 1992. Deconstructing the qualitative – quantitative divide. In Brannen, J. (ed.) *Mixing methods: qualitative and quantitative research.* Aldershot: Avebury, 39-55.
- Hanson, N.R. 1976. Havainnot ja tosiasiat. Teoksessa Tuomela, R. & Patoluoto, I. (toim.) *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet, osa I.* Hämeenlinna: Gaudeamus, 177-188.
- Harrinvirta, M., Uusikylä, P. & Virtanen, P. 1998. Arvioinnin tila valtionhallinnossa. Valtionvarainministeriö. Tutkimukset ja selvitykset 7/98. Helsinki.
- Harvey, D. 1996. Social justice, postmodernism and the city. In Campbell, S. & Fainstein, S. (eds.) *Readings in planning theory.* Cambridge, Massachusetts: Blackwell, 415-435.
- Hautamäki, A. 1995. Kohti kuntien ja valtion yhteisvastuuta. Kunnan ja valtion suhteiden uudistamislinjat. Sisäasiainministeriön kuntaosaston julkaisu 1/1995. Helsinki.
- Hautamäki, A. 1996. Individualismi on humanismia. Teoksessa Hautamäki, A., Lagerspetz, E., Sihvola, J., Siltala, J. & Tarkki, J. (toim.) *Yksilö modernin murroksessa.* Tampere: Gaudeamus, 13-44.
- Haverinen, R. 2000. SVA meillä ja muualla – katsaus arviointikäytäntöihin. *Yhteiskuntasuunnittelu* 38 (1), 21-37.
- Healey, P. 1995. The argumentative turn in planning theory and its implication for spatial strategy formation. In Pakarinen, T. & Ylinen, H (eds.) *Are local strategies possible? Scrutinising sustainability.* Tampere University of Technology, Department of Architecture, Urban planning publications 29, 46-70.
- Heinilä, K. 1971. Urheilukeskeisestä ihmiskeskeiseen liikuntasuunnitteluun. Teoksessa *Yhdyskunnan liikuntasuunnittelu. Seminaariraportti.* Espoo 6.-8.11.1970. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu 24, 12-17.
- Heinilä, K. 1977. Social factors affecting sports and recreation. In Vuolle, P. (ed.) 1998. *Sport in social context by Kalevi Heinilä. Commemorative book in honour of professor Kalevi Heinilä.* University of Jyväskylä. *Studies in Sport, Physical Education and Health* 50.
- Henry, I.P. 1993. *The politics of leisure policy.* London: Macmillan.
- Heuru, K. 1995. *Uusi kuntalaki.* Helsinki: Painatuskeskus.
- Hoikkala, T. & Roos, J.P. 2000. Onko 2000-luku elämänpolitiikan vuosituhhat? Teoksessa Hoikkala, T. & Roos, J.P. (toim.) *2000-luvun elämä: Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta.* Tampere: Gaudeamus, 9-31.
- Hynynen, A. 1998. Yhdyskuntasuunnittelun paikallinen potentiaali. *Yhteiskuntasuunnittelu* 36 (2), 25-42.

- IAIA 1998. Impact assessment. <http://iaia.ext.nodak.edu/IAIA>. Tulostettu 22.1.1998.
- Ilmanen, K. 1995. Kunnallinen liikuntatoimi 1919-1994. Teoksessa Juppi, J., Klemola, H., Ilmanen, K. & Aunesluoma, J. Liikuntaa kaikelle kansalle. Valtion, läänien ja kuntien liikuntahallinto 1919-1994. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu 142. Helsinki, 213-339.
- Interorganizational committee on guidelines and principles for social impact assessment. 1998. Guidelines and principles for social impact assessment. In Burdge, R.J. (ed.) A conceptual approach to social impact assessment. (Revised edition) Middleton: Social Ecology Press, 93-124.
- Jallinoja, R. 1996. Sosiologiaa postmodernisuudesta: Zygmunt Bauman. Teoksessa Rahkonen, K. (toim.) Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset. Tampere: Gaudeamus, 30-54.
- Jauhiainen, J. J. 1995. Kaupunkisuunnittelu, kaupunkiuudistus ja kaupunkipoliittikka. Kolme eurooppalaista esimerkkiä. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja 146. Väitöskirja.
- Juppi, J. & Aunesluoma, J. 1995. Valtiovalta ja liikunta 1920-1994. Teoksessa Juppi, J., Klemola, H., Ilmanen, K. & Aunesluoma, J. Liikuntaa kaikelle kansalle. Valtion, läänien ja kuntien liikuntahallinto 1919-1994. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu 142. Helsinki, 7-141.
- Juslen, J. 1995a. Sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA) – monipuolisempaan suunnitteluun. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen raportti 180. Saarijärvi: Gummerus.
- Juslen, J. 1995b. Social impact assessment in EIA and planning. In Sotarauta, M. & Vehmas, J. (eds.) Regions and environment in transition: In search of new solutions. University of Tampere, Department of Regional Studies, Research reports, Series A 16, 125-144.
- Juslen, J. 1997. Sosiaalisten vaikutusten arviointi STAKESin esimerkkihankkeessa. Teoksessa Kontio, P. & Manner, A-L. (toim.) Ympäristövaikutusten arvioinnin Sosiaalinen ulottuvuus. Suomen ympäristökeskus. Helsinki, 16-21.
- Kakkuri-Knuuttila, M-L. 1991. Argumentaatiotaito Aristoteleella. Helsingin kauppar korkeakoulun työpapereita F-293. Helsinki.
- Kakkuri-Knuuttila, M-L. 1992. Pienten askelten selitysmalli yhteiskuntatieteissä. Helsingin kauppar korkeakoulun julkaisuja D-166. Helsinki.
- Kakkuri-Knuuttila, M-L. 1996. Aristoteelista tieto-oppia jälkipositivisteille. *Sosiologia* 33 (3), 179-190.
- Kakkuri-Knuuttila, M-L. 1997. Taustaa arvokeskusteluille: Aristoteles ja jälkimodernismi. Käsikirjoitus, joka perustuu esitelmään Tampereen suuren filosofitapahtuman antiikin filosofian sektiössä 24.5.1997.
- Kakkuri-Knuuttila, M-L. 1999. (toim.) Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus.
- Karimäki, A. 1995. Keski-Suomen liikuntatoimen arviointi 1995. Keski-Suomen liikuntalautakunta. Jyväskylä.
- Karimäki, A. 1997. Äänekosken uimahallin sosiaalisten vaikutusten arviointi. SVA-menetelmä tiedonkeruun kehikkona. Liikunnan kehittämiskeskuksen julkaisu 4/1997. Jyväskylän yliopisto.

- Karimäki, A. 1999. Äänekosken uimahallin sosiaaliset vaikutukset. Sosiaalisten vaikutusten arviointi aristoteelisen ilmiöiden pelastamisen näkökulmasta. Liikuntasuunnittelun ja -hallinnon lisensiaattityö. Jyväskylän yliopisto.
- Karimäki, A. 2000a. Sport and leisure planning: the need for assessment. In Mcnamee, M., Jennings, C. & Reeves, M. (eds.) *Just leisure: Policy, ethics and professionalism*. Leisure Studies Association publication no 71. Eastbourne, England, 33-43.
- Karimäki, A. 2000b. Äänekosken uimahallin sosiaalisten vaikutusten arviointi päätöksenteon näkökulmasta. *Liikunta & Tiede* lehden tutkimusartikkeli-julkaisu 37 (6), 27-32.
- Kaskinen, J. 1997. Planning theories, road planning and environmental impact assessment In Finland – The case of the European E 18 Road. In Suoninen, M. & Toivonen, T. (eds.) *Perspectives in sociological research*. Turku University, Sociological research reports A 22, 3-14.
- Kasvio, A. 1995. Reinventing the nordic model. Can the nordic countries succeed in 21st century global competition? University of Tampere. Department of Sociology and Social Psychology. Laboratory of action research. Working paper 2.
- Kenvyn, I. & Johnson, C. 1993. The importance of market awareness to succesful management and performance: the example of swimming pool provision in the UK. Paper presented in the First European Congress on Sport Management, September 23-25, Groningen, Netherlands.
- Knuutinen, M. 1994. Peruspalvelun käsitteen määrittelemiseen liittyvät odotukset ja problematiikka. Teoksessa Niemelä, P., Knuutinen, M., Kainulainen, S. & Malkki, P. *Peruspalvelut. Mitä ne ovat ja miten ne tulisi tuottaa?* Kuopion yliopiston julkaisuja E. *Yhteiskuntatieteet* 234, 25-86.
- Klemola, H. 1995. Läänien liikunta ja urheilu 1946-1994. Teoksessa Juppi, J., Klemola, H., Ilmanen, K. & Aunesluoma, J. *Liikuntaa kaikelle kansalle. Valtion, läänien ja kuntien liikuntahallinto 1919-1994*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu 142. Helsinki, 143-212.
- Korpela, K., Päivänen, J., Sairinen, R., Tienari, S., Wallenius, M. & Wiik, M. 2001. *Melukylä vai mansikkapaikka? Asukkaiden ja asuinalueiden terveellisyydestä*. Ympäristöministeriön julkaisu 467. Helsinki.
- Kuhn, T. 1970. *The structure of scientific revolutions*. (2nd edition) Chicago: The University of Chicago Press.
- Kurikka, P. 1995. *Yhteistyöllä liikuntapalveluja*. Tutkimus kuntien viranomaisten yhteistyöverkostoista liikuntapalvelutuotannossa. Suomen kuntaliitto. Helsinki: Kuntaliiton painatuskeskus.
- Lampinen, O. 1992. Tutkimustiedon hyväksikäytön muodot. *Tiedepoliikka* 17 (3), 5-8.
- Laurinkari, J., Niemelä, P., Pusa, O. & Kainulainen, S. 1995. *Kunta valintatilanteessa. Kuka tuottaa ja rahoittaa palvelut? Kunnallisan alan kehittämissääntöön tutkimusjulkaisu 7*. Saarijärvi: Gummerus.
- Leskinen, A. 1987. *Vertailumenetelmät ympäristöön merkittävästi vaikuttavassa viranomaisen päätöksenteossa*. Ympäristöministeriö, ympäristön- ja luonnonsuojeluosasto, sarja A 63. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

- Leskinen, A. 1994. Environmental planning as learning: the principles of negotiation, the disaggregative decision-making method and parallel organization in developing the road administration. University of Helsinki, Department of Economics and Management, Land Use Economics. Publications No 5. Helsinki.
- Liikuntakomitean mietintö. 1990. Liikuntapolitiikan linjat 1990-luvulla. Komiteanmietintö 1990: 24. Valtion painatuskeskus.
- Liikuntalaki. 1998. <http://www.kuntaliitto.fi/opetus/liiklaki.htm>. Tulostettu 15.5.1999.
- Linna, T. 1996. Ympäristövaikutusten arviointi strategisen suunnittelun menetelmänä. Yhteiskuntasuunnittelu 34 (3), 21-36.
- LIPAS. <http://www.sport.jyu.fi/lipas/v0310.htm>. Tulostettu 7.1.1999.
- Lumijärvi, I. 1994. Vaikuttavuusarviointi sosiaali- ja terveysalan yksiköissä. Käsitteellisiä tarkennuksia ja sovellutusesimerkkejä. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia no:187.
- Lumijärvi, I. 1999. Tasapainotetun mittariston malli ja kunta-alan tuloksellisuusarviointi. Työturvallisuuskeskus. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Maankäyttö- ja rakennuslaki. 2000. www.vyh.fi/aluekayt/raklaki/rak5299/rak990.htm. Tulostettu 29.9.2001
- Mehtonen, L. 1989. Moraali ja yhteiskunta. Teoksessa Wilenius, R., Oksala, P., Mehtonen, L. & Juntunen, M. (toim.) Johdatus filosofiseen ajatteluun. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy. 94-115.
- Mäki, U. 1987. Tieteellinen realismi ja marxismi. Teoksessa Niiniluoto, I. & Saarinen, E. (toim.) Vuosisatamme filosofia. Juva: WSOY. 74-110.
- Mäntysaari, M. 1999a. Arviointitutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa Eräsaari, R., Lindqvist, T., Mäntysaari, M. & Rajavaara, M. (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Helsinki: Gaudeamus, 54-68.
- Mäntysaari, M. 1999b. Millaista asiantuntijuutta arviointitutkimus antaa? Teoksessa Eräsaari, R., Lindqvist, T., Mäntysaari, M. & Rajavaara, M. (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Helsinki: Gaudeamus, 7-13.
- Mäntysalo, R. 1999. Suunnittelu ja oppiminen – kohti teoriaa reflektiivisestä maankäytön suunnittelusta. Yhteiskuntasuunnittelu 37 (1-2), 8-27.
- Möttönen, S. 1997. Tulosjohtaminen ja valta poliittisten päätöksentekijöiden ja viranhaltijoiden välisessä suhteessa. Suomen Kuntaliitto. Helsinki. Hallintotieteen väitöskirja.
- Ojala, T. 1981. Liikuntasuunnittelun käsitejärjestelmä. Teoksessa Lagus, P. (toim.) Liikuntasuunnittelu. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu no: 77. Helsinki.
- Ojanen, E. 1998. Hyvyyden filosofia. Helsinki: Kirjapaja.
- Ojanen, E. 1998. Yhteiskunnan itsepuolustus. Kunnallisan alan kehittämissäitiö. Vammala.
- Oksala, P. 1989. Tieto ja todellisuus. Teoksessa Wilenius, R., Oksala, P., Mehtonen, L. & Juntunen, M. (toim.) Johdatus filosofiseen ajatteluun. Jyväskylä: Atena kustannus. 41-92.
- Olin, K. 1977. Liikuntasuunnittelun teoreettiset kytkennät. Jyväskylän yliopiston liikuntasuunnittelun laitoksen tutkimuksia 16.

- Online planning 1997. August/September edition. <http://www.casa.ucl.ac.uk/planning/articles1/role.htm>. Tulostettu 21.1.2000.
- Pakarinen, T. 1990. Mitä tapahtuikaan suunnittelulle – ja mikä se oikeastaan on? *Yhteiskuntasuunnittelu* 28 (2), 20-32.
- Pakarinen, T. 1992. Urban planning then and now; planning theory in history and contemporary planning problems. Institute of Urban Planning, publications 28. Tampere University of Technology.
- Paukkunen, V. 1990. Hyvinvointivaikutusten arviointi vesistösuunnittelussa. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu B 61. Espoo.
- Paukkunen, V. 1992. Sosiaalisten vaikutusten arviointi. Teoksessa Äijö, H., Siivola, L. & Vakkilainen, P. (toim.) *Hyödyn ja vahingon arviointi vesitaloudessa*. Teknillinen korkeakoulu. Espoo, 45-60.
- Pawson, R. & Tilley, N. 1997. *Realistic evaluation*. London: Sage.
- Pekkanen, P. & Aarnio, E. J. (1981) *Liikuntalaki selityksineen*. Vantaa: Kunnallispaino.
- Pekonen, K. 1995. Kohti uutta hallinta-ajattelua julkisessa hallinnossa. Hallinnon kehittämiskeskus. Helsinki: Painatuskeskus.
- Perttilä, K. & Lehto, J. 1997. Terveys perusteluna kunnallisessa päätöksenteossa. *Argumentaatiotutkimus. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 34, 121-133.
- Perttilä, K. 1999. Terveiden edistäminen kunnan tehtävänä. *Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia* 133. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Perelman, C. 1996. *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.
- Peuhkuri, T. 1995. Vuotoksen tekojärvi-hankkeen sosiaaliset vaikutukset. *Vesi- ja ympäristöhallituksen moniste n:ro 644*. Helsinki.
- Pihlström, S. 1997a. Onko tieteellinen tieto tietoa todellisuudesta? *Tiedepolitiikka* 22 (2), 5-18.
- Pihlström, S. 1997b. Tutkiiko tiede todellisuutta? Realismi ja pragmatismi nykyisessä tieteenfilosofiassa. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisu 1/1997. Helsinki: Hakapaino.
- Piri, I. 1991. Uimahallien käyttötutkimus, osareportti 1. Uimahallien kävijäryhmät. *Liikunnan ja kansanterveyden julkaisu* 76. Jyväskylä.
- Raivola, J., Jokinen, P. & Kamppinen, M. (1993) *Asiantuntijat ympäristövaikutusten arviointiprosessissa*. *Yhteiskuntasuunnittelu* 31 (2), 18-33.
- Raunio, K. 1999. *Positivisismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt*. Helsinki: Gaudeamus.
- Reunanen, J. 1996. *Asiantuntijavalta. Asiantuntijavalta ministeriöissä ja asiantuntijavallan kehittäminen vanhaeuroopalaisen filosofian perustalta*. Hallinnon kehittämiskeskus. Helsinki. Väitöskirja.
- Roos, J.P. & Hoikkala, T. 1998. *Esipuhe teokseen Elämänpolitiikka*. Tampere: Gaudeamus, 7-19.
- Sairinen, R. 1992. Sosiaalisten vaikutusten arviointi. *Yhteiskuntasuunnittelu* 30 (3), 9-20.

- Salmikangas, A-K. 1994. Kainuun liikunnan mallimaakunta –projektin arviointitutkimus. Liikuntasuunnittelun lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopiston Liikunnan sosiaalitieteiden laitos.
- Salo, H., Niskanen, I., Oittinen, A., Puronaho, K., Laihia, K., Meriläinen, J. & Suomi, K. 1996. Jyväskylän suurajot. Ympäristövaikutusten arviointi. Jyväskylän yliopiston Ympäristötutkimuskeskuksen tiedonantoja 149.
- Sayer, A. (1992) *Method in social science. A realist approach.* (2nd edition) London: Routledge.
- Schulman, H. 1998. Kaupunkitutkimuksesta maantieteessä. *Yhteiskuntasuunnittelu* 36 (4), 8-15.
- Sen, A. 1993. *Capability and well-being.* In Nussbaum, M. & Sen, A. (eds.) *The quality of life.* Oxford: Clarendon Press, 30-53.
- Sihvo, T. & Uusitalo, H. 1994. The impact of economic crisis on public support for the welfare state. *Themes 7/1994.* National Research and Development Centre for Welfare and Health. Helsinki.
- Sihvola, J. 1994. Hyvän elämän politiikka. Näkökulmia Aristoteleen poliittiseen filosofiaan. Tutkijaliitto. Helsinki.
- Sihvola, J. 1996. Yksilö, yhteisö ja hyvä elämä. Aristotelismi ja suomalainen arvokeskustelu. Teoksessa Hautamäki, A., Lagerspetz, E., Sihvola, J., Siltala, J. & Tarkki, J. (toim.) *Yksilö modernin murroksessa.* Tampere: Gaudeamus, 63-116.
- Sihvola, J. 1998. Aristotelismi, liberalismi ja hyvinvointivaltio. Teoksessa Kemppainen, E. & Mäntysaari, M. (toim.) *Aristoteles, Rawls ja sosiaalipoliittikka.* Keskustelua hyvinvointivaltion peruskysymyksistä eurooppalaisten ajatteluperinteiden valossa. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 223. Saarijärvi: Gummerus, 27-46
- Sihvola, J. 1999. Eurooppalaisen ihmiskuvan kehitys – kohti hyvän elämän mallia? Teoksessa Metsä, M. (toim.) *Tuleva tuhat.* Tilastokeskus. Jyväskylä: Gummerus Oy, 54-70.
- Simon, H.A. 1976. *Administrative behavior* (3rd edition). A study of decision-making process in administrative organization. New York: The Free Press.
- Simpura, J. 1996. Elintasosta elämäntapaan? Teoksessa Ahlqvist, K. & Ahola, A. (toim.) *Elämän riskit ja valinnat – Hyvinvointia lama-Suomessa.* Helsinki. Oy Edita Ab, 10-27.
- Sinkkonen, S. & Kinnunen, J. 1994. Arviointi ja seuranta julkisella sektorilla. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 22.
- Sotarauta, M. 1996. Kohti epäselvyyden hallintaa. Pehmeä strategia 2000-luvun alun suunnittelun lähtökohtana. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. *Acta Futura Fennica* no 6. Jyväskylä: Gummerus.
- Sotarauta, M. 1997. Paradoksien partaalla. Viestejä Suomen kunnille niiden matkalla tulevaisuuteen. Teoksessa Suomi 80. Kuokasta kännykkään. Suomen kuntaliitto. Helsinki, 113-129.
- Sotarauta, M. 1999. Näkökulmia suunnitteluajattelun muutokseen. Teoksessa Knuuti, L. (toim.) *Kaupunki vuorovaikutuksessa.* Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C 52. Espoo, 89-127.

- Standeven, J. 1992. Aquatic facility usage trends in UK and Europe. Official Conference Proceedings in Australasian Aquatic Recreation Centre Conference and Trade Show, September 16-18, Melbourne, Australia.
- Suhonen, P. 1994. Mediat, me ja ympäristö. Helsinki: Hanki ja jää.
- Summa, H. 1989. Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: tapaus asuntopolitiikka. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A 17. Espoo: TKK offset.
- Summa, H. 1995. Retoriikka ja argumentaatioanalyysi yhteiskuntatutkimuksessa. Teoksessa Leskinen, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki: Ykköspaino, 67-89.
- Suomi, K. 1989a. Liikuntasuunnittelun uudistaminen yhteissuunnittelulla. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu B 58. Espoo: TKK offset.
- Suomi, K. 1989b. Yhdyskuntasuunnittelusta liikunnan elinpiirisuunnitteluun. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu no:121. Helsinki.
- Suomi, K. 1998. Liikunnan yhteissuunnittelumetodi. Metodien toimivuuden arviointi Jyväskylän Huhtasuon lähiössä. Jyväskylän yliopisto. Studies in sport, education and health 58. Liikuntasuunnittelun väitöskirja.
- Suomi, K. 2000. Liikuntapaikkapalvelut ja kansalaisten tasa-arvo. Liikunnan kehittämiskeskuksen julkaisu 1/2000. Jyväskylän yliopisto.
- SVA-opas. 1995. Käytännön näkökulma sosiaalisten vaikutusten arviointiin. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2/1995 Helsinki.
- Tanninen, T. 1990. Hyvinvointitutkimuksen sosiaaliteknokraattisuus? Pohjoismaisen hyvinvointi- ja elinolohdetradiation tieteenteoreettinen analyysi. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A 19. Espoo: TKK offset.
- Tiihonen, P. & Tiihonen, S. 1990. Keskitetyn suunnittelun nousu ja tuho. Jäähyväiset alistavalle, pysähtyneisyyden ajan suunnittelulle. Valtion painatuskeskus: Helsinki.
- Tuori, K. 1988. Oikeuden rationaalisuus: Max Weber ja Jürgen Habermas oikeuskehityksen tulkitsijoina. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Uimahallien käyttö- ja saneeraustutkimus 1993. Opetusministeriön liikuntapaikkajulkaisu 42. Helsinki.
- Uimahallitoimikunnan mietintö. 1977. Komiteamietintö 1977:55. Helsinki.
- Uimahallitoimikunta II:n mietintö. 1985. Komiteamietintö 1985:5. Helsinki.
- Uusikylä, P. 1999. Poliittikan ja hallinnon arviointi. Teoksessa Eräsaari, R., Lindqvist, T., Mäntysaari, M. & Rajavaara, M. (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Helsinki: Gaudeamus. 17-30.
- Vesala, R. 1994. Maankäytön suunnittelun strategiat ja käytäntö – esimerkkinä Lahti. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A 21. Espoo.
- Vesanen, A., Paukkunen, L. & Olin, K. 1983. Uimahalli sosiaalisena palvelulaitoksena. Jyväskylän yliopiston liikuntasuunnittelun laitoksen tutkimuksia 27.
- Von Wright, G. H. 1970. Tieteen filosofian kaksi perinnettä. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 1/1970.

- Vuolle, P. 1978. liikuntasuunnittelun teoreettiset lähtökohdat ja yleiset edellytykset. Stadion-lehti 15 (1), 18-27.
- Vuorela, T. 1990. Toiminnan arvioinnin tutkimusotteiden kehitys. Valtionhallinnon kehittämiskeskus. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Vuorela, T. 1997. Arvioinnin tilaajan opas. Valtionvarainministeriö. Hallinnon kehittämiskeskus. Helsinki.
- Väyrynen, P. 1977. Uimahallit ja niiden käyttö. Opetusministeriön urheilu- ja nuorisotoimisto. Helsinki.
- Wilenius, R. 1989. Ihminen filosofisena ongelmana. Teoksessa Wilenius, R., Oksala, P., Mehtonen, L. & Juntunen, M. (toim.) Johdatus filosofiseen ajatteluun. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy. 10-40.
- Ympäristövaikutusten arviointi. 1995. Ympäristöministeriön julkaisu. Helsinki.

TILASTOT, SUUNNITELMAT YMS. LÄHTEET

Kuntakirja 1995. Tilastokeskus. Helsinki.

Seutukuntakatsaus 1996. Tilastokeskus. Helsinki.

Väestöennuste kunnittain 1995-2030. Väestö 1995:9. Tilastokeskus. Helsinki.

Väestön koulutusrakenne kunnittain 31.12.1994. Väestö 1996:1. Tilastokeskus. Helsinki

Väestörakenne 1996. Väestö 1997:7. Tilastokeskus. Helsinki.

Väkiluku kunnittain suuruusjärjestyksessä. Väestö 1991:9. Tilastokeskus. Helsinki.

Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä. Väestö 1993:6. Tilastokeskus. Helsinki.

Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä. Väestö 1994:4. Tilastokeskus. Helsinki.

Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä 31.12.1994. Väestö 1995:5. Tilastokeskus. Helsinki.

Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä 31.12.1995. Väestö 1996:4. Tilastokeskus. Helsinki.

Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä 31.12.1996. Väestö 1997:2. Tilastokeskus. Helsinki.

Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä 31.12.1997. Väestö 1998:2. Tilastokeskus. Helsinki.

Äänekosken kaupungin vuoden 1996 tilinpäätös.

Äänekosken kaupungin vuoden 1997 tilinpäätös.

Äänekosken kaupunki. 1986. Tavoitteet 1990-luvulle. Kaupunkisuunnittelu-toimikunta.

Äänekosken kaupunki. 1989. Kehittämissuunnitelmat valtuustokaudelle 1989-1992.

Äänekosken koulukeskuksen kilpailuohjelma. 1974. Äänekosken kaupunki.

Äänekosken koulukeskuksen suunnittelukilpailu. 1974. Arkkitehtuurikilpailuja 8, 2-9.

Äänekosken kunnalliskertomukset 1994-1997.

Äänekosken liikuntasuunnitelma 1989-1993. 1988. Liikuntasuunnittelutyöryhmä.

Äänekosken uimahallin suunnittelutyöryhmän raportti 1992.

PÖYTÄKIRJAT:

Äänekosken kaupungin vapaa-aikalautakunnan kokospöytäkirjat 1973-1994.

Äänekosken kaupunginvaltuuston kokospöytäkirjat 1986-1995

Äänekosken kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1994-1995

Äänekosken uimahallin rakennustyömaan pöytäkirjat 1994-1995

SANOMALEHDET:

Keskisuomalainen 1990-1994

Sisä-Suomen Lehti 1990-1994

Hajanumeroita ilmaisjakelulehdistä Sisäsuomalainen, Ääneseutu ja Kanavanseutu

HAASTATTELUT:

Asiantuntijahaastattelut 9.-12.10 sekä 16.10.1995

Arkela-Kautiainen Marja
Auvinen Markku
Boman Juhani
Hirvanen Rauno
Karvonen Sirkku
Kaskari Atte
Kinnunen Jorma
Lahti Hannele
Laine Eero
Lehtonen Timo
Luukkainen Pirjo
Mäkinen Heikki
Nyholm Rolf
Takala Juha
Väisänen Pirkko

Hankkeesta käytiin ”epävirallisia” keskusteluja vuoden 1995 aikana muun muassa seuraavien kanssa

Fredriksson Lars-Olof
Hinkkanen Helvi
Javanainen Hamu
Kauranen Risto
Kokko Hanna-Majja
Nurmela Lauri
Nyholm Tapio
Porrassalmi Pekka
Salonen Jouko
Siekinen Pentti
Toivonen Anja-Leena

Uimahallin kävijöiden haastattelut 16.4. ja 24.4. 1997

Jokihalme Elina
Lehtonen Tuula
Oksanen Kirsti
Rantanen Seppo
Rautiainen Marita
Rutanen Mari

Vapaa-aikatoimen viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden haastattelut 2.2.2000

Auvinen Markku
Hämäläinen Pentti
Kunnari Pirjo
Sarja Tuula
Takala Juha

LIITE 1 Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin matriisi

SVA -muuttuja	Suunnittelu- vaihe	Rakentamis- vaihe	Ylläpitovaihe
Väestön luonnehdinta			
- Väestön muuttaminen			
- Väliaikainen työvoima			
- Sesonkiasukkaat			
Yhteisölliset ja institutionaaliset rakenteet			
- Vapaaehtoisjärjestöt			
- Intressiryhmien toiminta			
- Paikallishallinnon rakenne ja koko			
- Työllisyys- ja ansiotaso			
- Kytännät alue- ja kansalliselle tasolle			
- Suunnittelu ja kaavoitustoimenpiteet			
Poliittiset ja sosiaaliset resurssit			
- Vallan jakautuminen			
- Osallisten tunnistaminen			
- Hankkeeseen osalliset tahot			
Muutokset yksilöiden ja perheiden elämässä			
- Terveys- ja turvallisuusriskit			
- Muuttoliikkeen aste			
- Luottamus poliittiseen järjestelmään			
- Yhteisön koherenssi			
- Asenteet hanketta kohtaan			
- Perhe- ja ystäväverkostot			
- Huoli sosiaalisesta hyvinvoinnista			
Yhteisölliset resurssit			
- Muutokset yhteisön rakenteessa			
- Maankäyttö			
- Kulttuurihistorialliset muutokset			

(Soveltaen Interorganizational Committee on Guidelines and Principles for Social Impact Assessment. 1998, 104-105).

LIITE 2 Kyselylomake Äänekosken uimahallikäyttäjille

- 1. Sukupuoli**
- 1 Mies
 - 2 Nainen
- 2. Syntymävuosi** _____
- 3. Työtilanne**
(Ammattinimike)
- 1 Koululainen/opiskelija
 - 2 Työssä _____
 - 3 Työtön
 - 4 Eläkkeellä
- 4. Asuinpaikka**
(Kylän tarkkuudella)
- 1 Äänekosken keskustajama
 - 2 Muualla Äänekoskella, missä _____
 - 3 Muu kunta, mikä _____
- 5 Kuulutko seuraaviin erityisryhmiin?**
- 1 Reumasairaat
 - 2 Hengityselinsairaat
 - 3 Tuki- ja liikuntaelinvammaiset
 - 4 Muu erityisryhmä, mikä _____
- 6. Kenen kanssa tulit uimahalliin?**
- 1 Yksin
 - 2 Ystävän/ystävien kanssa
 - 3 Perheen/perheenjäsenen kanssa
 - 4 Koululais/opiskelijaryhmässä
 - 5 Muussa ryhmässä, missä _____
- 7. Miten tulit uimahalliin?**
- 1 Kävelen
 - 2 Polkupyörällä
 - 3 Omalla autolla
 - 4 Linja-autolla
 - 5 Jotenkin muuten, miten _____
- 8. Kuinka usein käytät Äänekosken uimahallia?**
- 1 Silloin tällöin
 - 2 Säännöllisesti kerran viikossa
 - 3 Säännöllisesti useamman kerran viikossa
 - 4 Lähes päivittäin
- 9. Tulitko uimahalliin jonkin muun muun palvelun johdosta?**
- 1 Hieroja
 - 2 Kuntosalin käyttö
 - 3 Liikuntasalin käyttö

10. Jos käytät säännöllisesti (kerran viikossa tai useammin) Äänekosken uimahallia, niin mikä seuraavista vaihtoehdoista kuvaa sitä parhaiten?

1 Olen aloittanut säännöllisen uimahallikäynnin nimenomaan Äänekosken uimahallissa

2 Kävin aiemmin säännöllisesti _____ uimahallissa, nyt Äänekoskella (joku muu uimahalli, mikä?)

3 Edelleenkin käytän säännöllisesti myös _____ uimahallia (jotain muuta uimahallia, mitä?)

11. Harrastatko säännöllisesti (kerran viikossa tai useammin) muuta liikuntaa?

1 En harrasta säännöllisesti muuta liikuntaa

2 Harrastan säännöllisesti muuta liikuntaa, mitä _____

12. Mikä merkitys on seuraavilla asioilla kun käyt äänekosken uimahallissa?

(Ohje: Ympyröi yksi vaihtoehto kultakin riviltä; 0 = ei merkitystä, 1 = pieni merkitys, 2 = pienehkö merkitys, 3 = kohtalainen merkitys, 4 = suurehko merkitys ja 5 = suuri merkitys)

Työkyvyn ylläpitäminen	0	1	2	3	4	5
Virkistäytyminen	0	1	2	3	4	5
Terveysten ylläpitäminen	0	1	2	3	4	5
Saunominen/peseytyminen	0	1	2	3	4	5
Ajan viettäminen perheen tai ystävien kanssa	0	1	2	3	4	5
Kunnon kohentaminen uiden	0	1	2	3	4	5
Uimataidon kehittäminen	0	1	2	3	4	5
Kilpauinnin harjoittaminen	0	1	2	3	4	5

13. Mitä mieltä olet Äänekosken uimahallin palveluista?

(Ohje: Ympyröi yksi vaihtoehto kultakin riviltä; 1 = täysin samaa mieltä, 2 = osittain samaa mieltä, 3 = en osaa sanoa, 4 = osittain eri mieltä ja 5 = täysin eri mieltä)

Lipun hinta on sopiva	1	2	3	4	5
Aukioloajat ovat sopivia	1	2	3	4	5
Uimahalli on riittävän tilava	1	2	3	4	5
Uinnin valvonta on riittävää	1	2	3	4	5
Kahviopalvelut ovat hyvät	1	2	3	4	5
Henkilökunta on palvelualtista	1	2	3	4	5
Seuraavat ryhmät on mielestäni huomioitu hyvin uimahallissa					
Lapset	1	2	3	4	5
Aikuiset	1	2	3	4	5
Vanhukset	1	2	3	4	5
Liikuntaesteiset	1	2	3	4	5

Kiitos vastauksestasi! Jos haluat osallistua uintilippujen arvontaan, kirjoita nimesi ja asuinpaikkasi:

LIITE 3 Uimahallin kävijäkyselyn näyte sukupuolen, iän ja asuinpaikan mukaan

Sukupuoli	Näyte	Äänekosken väestö
Miehiä	48 %	50 %
Naisia	52 %	50 %
Ikäjakauma		
12-19 v.	18 %	15%
20-29 v.	11 %	14%
30-39 v.	20 %	18 %
40-49 v.	16 %	18 %
50-59 v.	14 %	14 %
yli 60 v.	20 %	20 %
Asuinpaikka		
Äänekosken keskusta	74 %	70%
Viheralueet	9 %	30 %
Muut kunnat	18 %	-

LIITE 4 Kysely äänekoskelaisille

Kysymykset 1 ja 2 koskevat koko ruokakuntaasi (kanssasi samassa taloudessa asuvat).

Ruokakunnan koko _____ henkilöä

Ruokakunnan jäsenten Äänekosken uimahallin käyttö (sulkuihin kuhunkin luokkaan kuuluvien määrä)

1	ei käytä	(henkilöä)
2	silloin tällöin	(henkilöä)
3	1-3 kertaa/kuukausi	(henkilöä)
4	1 kertaa/viikko	(henkilöä)
5	useamman kerran viikossa	(henkilöä)
6	lähes päivittäin	(henkilöä)

Yht. ruokakunnan koko (henkilöä)

Kysymykset 3-14 koskevat Sinua henkilökohtaisesti. Ympyröi oikea vaihtoehto tai kirjoita vastauksesi riville.

3. Sukupuoli 1 Mies
2 Nainen

4. Syntymävuosi _____

5. Koulutustausta

- 1 Kansakoulu/peruskoulu
- 2 Keskikoulu
- 3 Ylioppilas
- 4 Ammattikoulututkinto
- 5 Opistotutkinto
- 6 Korkeakoulututkinto

6. Miten usein käytät Äänekosken uimahallia?

- 1 En lainkaan
- 2 Silloin tällöin
- 3 1-3 kertaa/kuukausi
- 4 1 kertaa/viikko
- 5 Useamman kerran viikossa
- 6 Lähes päivittäin

7. Jos et käytä Äänekosken uimahallia lainkaan, niin miksi et?

8. Jos käytät Äänekosken uimahallia, niin kenen kanssa yleensä käyt uimahallissa?
- 1 Yksin
 - 2 Ystävän/ystävien kanssa
 - 3 Perheen/perheenjäsenen kanssa
 - 4 Koululais/opiskelijaryhmässä
 - 5 Ohjatussa vesivoimisteluryhmässä, missä _____
 - 6 Muussa ryhmässä, missä _____
9. Jos käytät Äänekosken uimahallia, niin miten yleensä menette halliin?
- 1 Kävelen
 - 2 Polkupyörällä
 - 3 Omalla autolla
 - 4 Linja-autolla
 - 5 Jotenkin muuten, miten _____
10. Miten pitkä matka on kotoasi Äänekosken uimahallille tietä myöten mitattuna? _____
11. Jos käytät Äänekosken uimahallia, niin mikä merkitys sinulle on seuraavilla asioilla? (Ohje: ympyröi yksi vaihtoehto kultakin riviltä; 0 = ei merkitystä, 1 = pieni merkitys, 2 = pienehkö merkitys, 3 = kohtalainen merkitys, 4 = suurehko merkitys ja 5 = suuri merkitys)

Työkyvyn ylläpitäminen	0	1	2	3	4	5
Virkistäytyminen	0	1	2	3	4	5
Terveysten ylläpitäminen	0	1	2	3	4	5
Saunominen/peseytyminen	0	1	2	3	4	5
Ajan viettäminen perheen tai ystävien kanssa	0	1	2	3	4	5
Kunnon kohentaminen uimalla	0	1	2	3	4	5
Uimataidon kehittäminen	0	1	2	3	4	5
Kilpauinnin harjoittaminen	0	1	2	3	4	5

12. Yleisesti ottaen, millaisena koet Äänekosken uimahallin merkityksen itsellesi? (Ohje: 0 = ei merkitystä, 1 = pieni merkitys, 2 = pienehkö merkitys, 3 = kohtalainen merkitys, 4 = suurehko merkitys ja 5 = suuri merkitys)

0 1 2 3 4 5

13. Entä millainen on mielestäsi Äänekosken uimahallin merkitys äänekoskelaisille? (Ohje: 0 = ei merkitystä, 1 = pieni merkitys, 2 = pienehkö merkitys, 3 = kohtalainen merkitys, 4 = suurehko merkitys ja 5 = suuri merkitys)

0 1 2 3 4 5

14. Oliko päätös oman uimahallin rakentamisesta Äänekoskelle mielestäsi onnistunut vai epäonnistunut ratkaisu? Perustele mielipiteesi

Kiitos vastauksistasi! Niitä käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti ja vain tutkimuksen käyttöön!

LIITE 5 Äänekoskelaisille tehdyn kyselyn näyte sukupuolen, iän ja asuinpaikan mukaan

Sukupuoli	Näyte (%)	Äänekosken väestö (%)
Miehiä	56	50
Naisia	44	50
Ikäjakauma		
18-29 v.	11	20
30-39 v.	19	20
40-49 v.	20	21
50-59 v.	17	15
yli 60 v.	32	25
Asuinpaikka		
Äänekosken keskusta	70	70
Viheralueet	30	30

(Lähde: Väestörakenne 1996, 108-109)

LIITE 6 Asiantuntijahaastatteluiden runko

1. Tutkijan esittely ja lyhyt johdanto tutkimuksen tarkoitukseen
-laajan hyvinvointi -käsityksen hahmottaminen
2. Haastateltavan taustan selvittäminen
-kuinka kauan olet asunut Äänekoskella?
-mikä on asemasi/organisaatiosi Äänekoskella?
-kuinka kauan olet ollut nykyisessä työtehtävässäsi?
-kuvaile sen sisältö lyhyesti
-mikä on suhtautumisesi rakenteilla olevaan uimahalliin?
-aiotko itse käyttää uimahallia, voitko hyödyntää sitä työssäsi?
3. Uimahallin merkitys äänekoskelaisten hyvinvoinnille yleensä
-millaisia yhteyksiä näet uimahallin ja äänekoskelaisten hyvinvoinnin välillä?
4. Uimahallin merkitys haastateltavan edustamalle organisaatiolle/ihmisryhmälle
-millaisia yhteyksiä uimahallilla voisi olla näiden ihmisten hyvinvointiin?
-millaisia käytännön järjestelyjä tämän toteutuminen vaatii?
-onko konkreettisia suunnitelmia asian hyväksi tehty?
5. Mitä muita näkemyksiä uimahallia koskien haluat tuoda esille?

LIITE 7 Uimahallin käyttäjien haastatteluiden runko

1. Tutkijan esittely ja lyhyt johdanto tutkimuksen tarkoitukseen
-laajan hyvinvointi -käsityksen hahmottaminen
2. Haastateltavan taustan selvittäminen
-kuinka kauan olet asunut Äänekoskella?
-mikä on työ/koulutilanteesi tällä hetkellä?
-kuinka kauan olet ollut nykyisessä tilanteessa?
3. Uimahallin käyttöön liittyvät seikat
-kuinka säännöllisesti käytät uimahallia?
-onko sinulla muita säännöllisiä liikuntaharrastuksia? Mitä harrastuksia?
-oletko käyttänyt uimahallia ennen Äänekosken uimahallin valmistumista?
-jos olet, niin mitä uimahallia?
4. Uimahallin merkitys haastateltavan hyvinvoinnille.
-mitä merkitystä uimahallilla on ollut hyvinvoinnillesi?
-miksi käytät uimahallia?
5. Mitä muita näkemyksiä uimahallia koskien haluat tuoda esille?

LIITE 8 Haastattelut viranhaltijoille ja luottamusmiehille

1. Tutkijan ja tutkimuksen esittely
2. Haastateltavan taustan selvittäminen
 - asuinpaikka, kuinka kauan asunut
 - työ/organisaatio, kuinka kauan, sisältö lyhyesti
 - osallisuus (liikuntaan liittyvään) päätöksentekoon, kuinka kauan
3. Johdatus liikuntahankkeesta aiheutuneisiin/aiheutuviin vaikutuksiin
 - mitä vaikutuksia aiheutuu julkisin varoin rakennetusta uimahallista?
 - mitkä niistä ovat omasta mielestäsi keskeisimmät ja tärkeimmät?
 - perustele näkemyksesi!
 - mikä on erilaisten seurausten ennakoimisen merkitys päätöksenteossasi?
 - voidaanko erityyppisiä odotettavissa olevia vaikutuksia eritellä, vai pitäisikö ne yhdistää, yhteismitallistaa päätöksentekoa varten?
4. Johdatus liikuntaan liittyvään hankepäätöksentekoon ja sen perusteluihin
 - millaiset liikuntahankkeet ovat mielestäsi erityisen kannatettavia?
 - perustelut ja esimerkkejä!
 - ovatko nämä yleensä oman liikuntaan liittyvän hankepäätöksentekosi kannalta merkittävimmät perustelut?
 - mitkä muut seikat vaikuttavat päätöksentekoon?

LIITE 9 Uimahallin käyttöselvitykset ja -tutkimukset

Selvitys	Uimahallit	Vuosi	Otos
Väyrynen, P/ Opetusministeriö "Uimahallit ja niiden käyttö"	Jalasjärvi, Kankaanpää, Kauhajoki, Kemijärvi, Kokemäki, Kuopio, Kurikka, Leppävaara, Lohja, Orivesi, Padasjoki, Pyhäjärvi, Rauma, Tarvashovi	1977	3947
Vesanen, A., Paukkunen, L. & Olin, K./ Jyväskylän yliopisto "Uimahalli sosiaalisena palvelulaitoksena"	Jyväskylä	1983	390
Piri, I./ Liikunnan ja kansan- terveyden edistämissäätiö "Uimahallien kävijäryhmät"	Haapajärvi, Haapavesi, Jyväskylä, Kokkola, Kuopio, Mikkeli, Mikkelin mlk, Peurunka, Tikkakoski	1991	1411
Matkailun koulutus- ja tutki- muskeskus/ Opetusministeriö "Uimahallien käyttö- ja saneeraustutkimus"	Iisalmi, Järvelä/Kärkölä, Kauniainen, Kerava, Lohja, Malmi, Oulu, Raksila, Rovaniemi, Savonlinna, Uusikaupunki, Valkeala, Vuokatti, Vuosaari, Ylivieska, Ämmänsaari	1993	2158

LIITE 10 Äänekosken perustietoja verrattuna Keski-Suomen lääniin.

Ikärakenne (1.1.1994)	Äänekoski	Keski-Suomen lääni
0-14 vuotiaat	20 %	20 %
15-64 vuotiaat	68 %	66 %
65-vuotiaat ja yli	12 %	14 %
Yht.	100 %	100 %

Elinkeinorakenne (v. 1992)

Alkutuotannon työlliset	10 %	11 %
Jalostuksen työlliset	41 %	28 %
Palvelujen työlliset	49 %	61 %
Yht.	100 %	100 %

Työpaikkaomavaraisuus (v. 1991)

Työpaikat/työlliset	105 %	99 %
---------------------	-------	------

Työttömyysaste

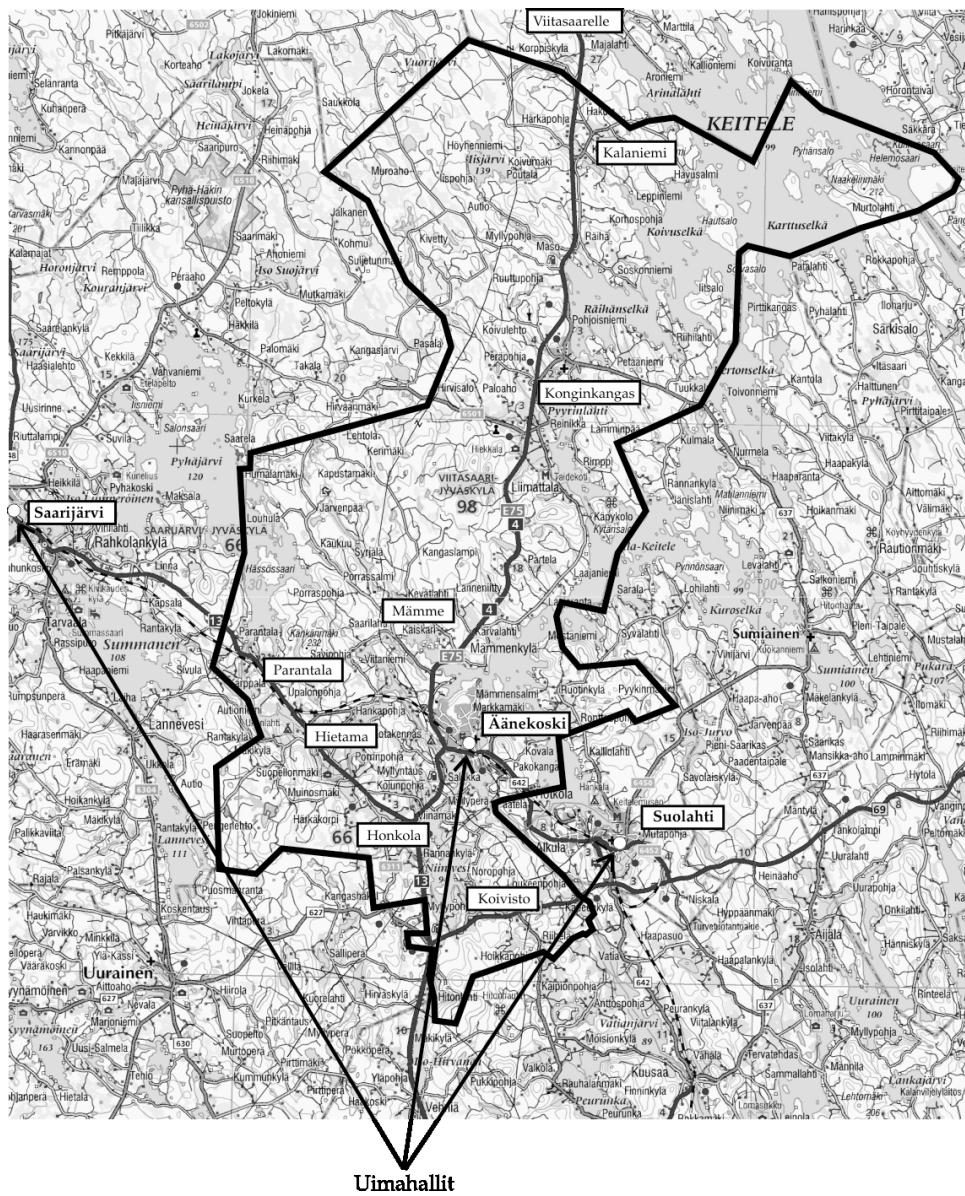
31.12.1994	26 %	24 %
31.12.1993	30 %	26 %

Talous

Äyrin hinta 1995	17,5	17,9
Verotulot mk/asukas 1993	9316	8724
Vuosikate p/ä 1993	6,0	4,0
Vakavaraisuus p/ä 1993	-2,3	-10,7

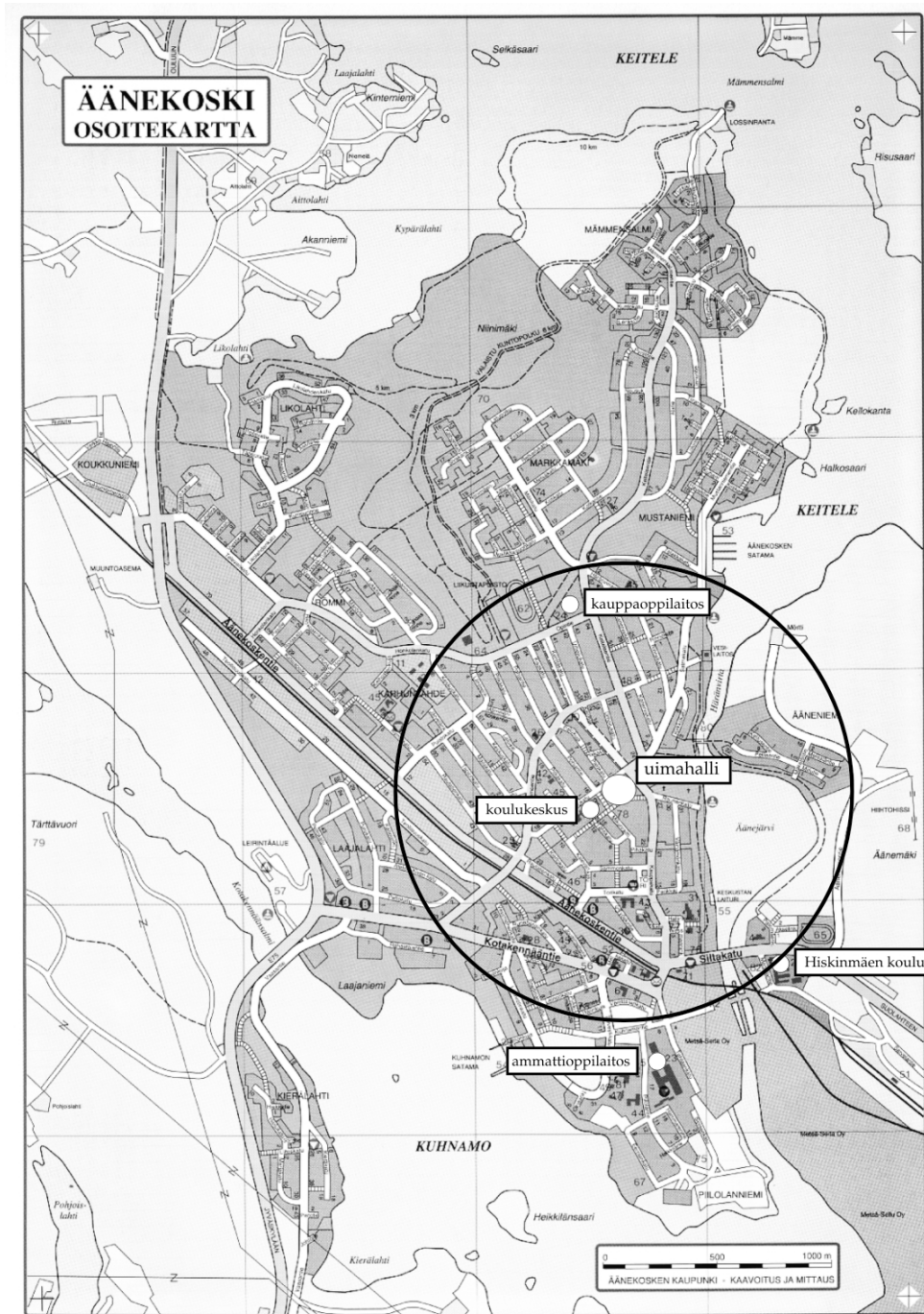
(Lehtonen, J. (toim.) (1995) Perustietoja Keski-Suomen kunnista. Keski-Suomen lääninhallituksen elinkeino- ja kuntaosasto. Jyväskylä.)

LIITE 11 Äänekosken kylätaajamat ja seudun uimahallit

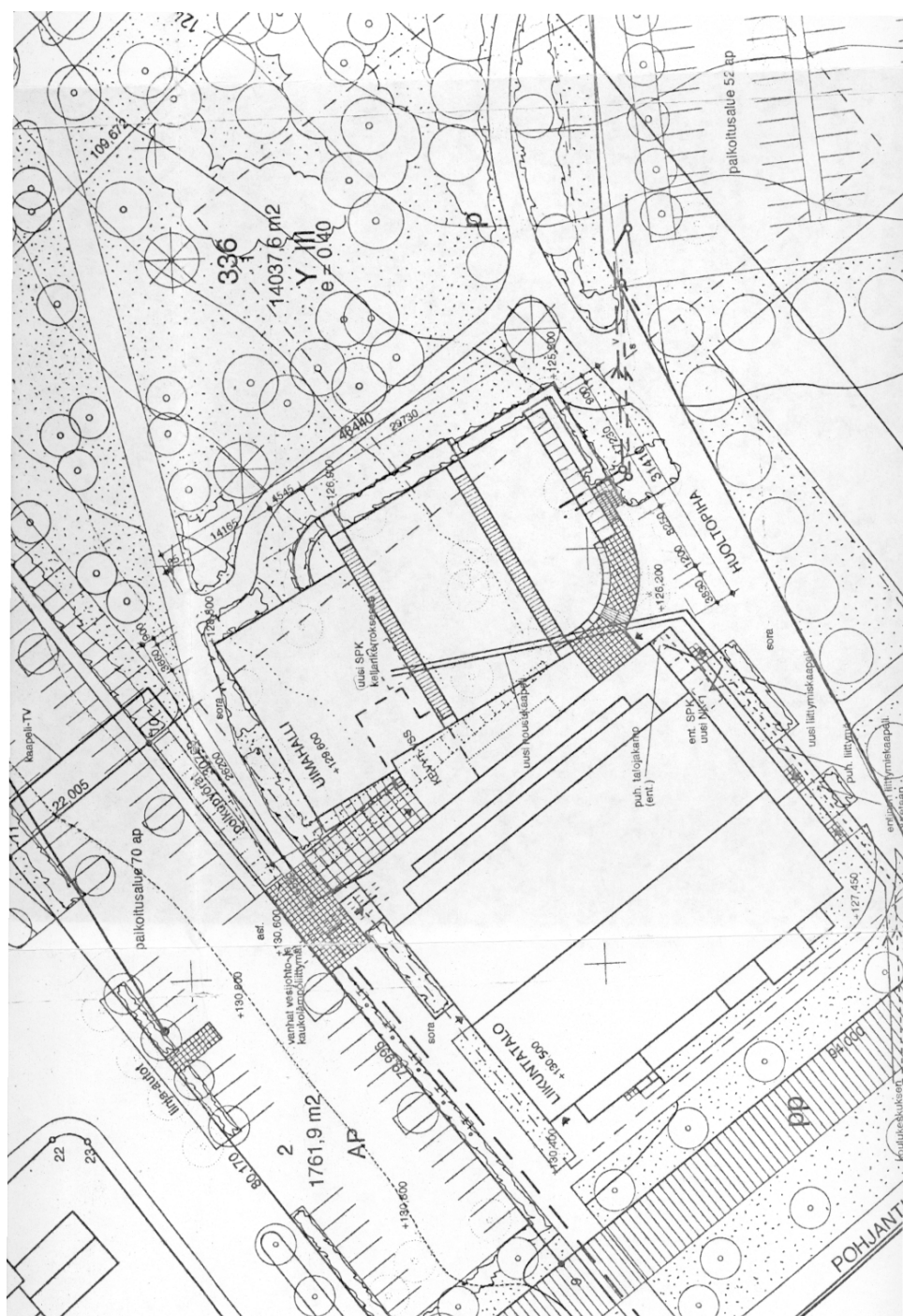

Pohjakartta Geodata OY lupa nro GEO 1091

LIITE 12 Äänekosken uimahalli ja oppilaitokset

LIITE 13 Uimahalli-liikuntatalon asemapiirros

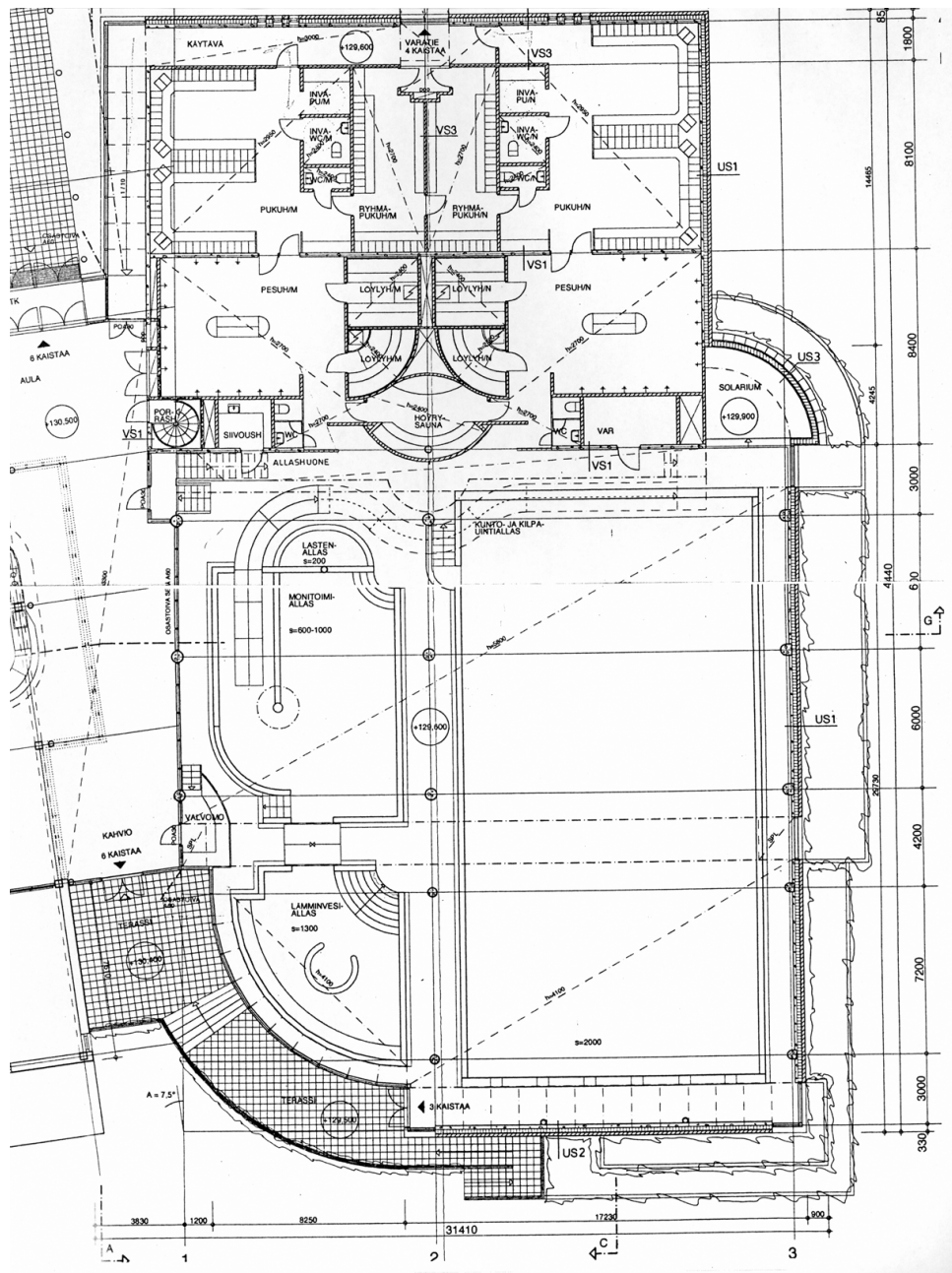

LIITE 14 Äänekosken uimahallin rakennustyömaan vahvuus

Kuukausi	Pääurakoitsija		Alihankkijat	Sivu-urakoitsijat		YHT.
	Työnjohto	Rakennusmiehet				
11/94	2	7	7	2-7	(4)	20
12/94	2	10	9	6	(6)	27
1/95	2	11	2	1-9	(4)	19
2/95	2	12	5	0-6	(3)	22
3/95	2	14	-	0-10	(4)	20
4/95	2	13	3	0-15	(6)	24
5/95	1	15	4	3-15	(10)	30
6/95	1	17	15	3-18	(9)	42
7/95	2	19	11	10-20	(15)	47
8/95	2	15	6	11-29	(19)	42
9/95	2	9	8	14-22	(16)	35
10/95	1	5	20	14-20	(18)	44
11/95	1	3	16	17-22	(19)	39
12/95	1	3	4	11-21	(17)	25

Suluissa oleva luku kertoo kuinka monta työntekijää eri sivu-urakoitsijoilla on keskimäärin ollut kuukaudessa.

LIITE 15 Pohjapiirustus uimahalliosasta

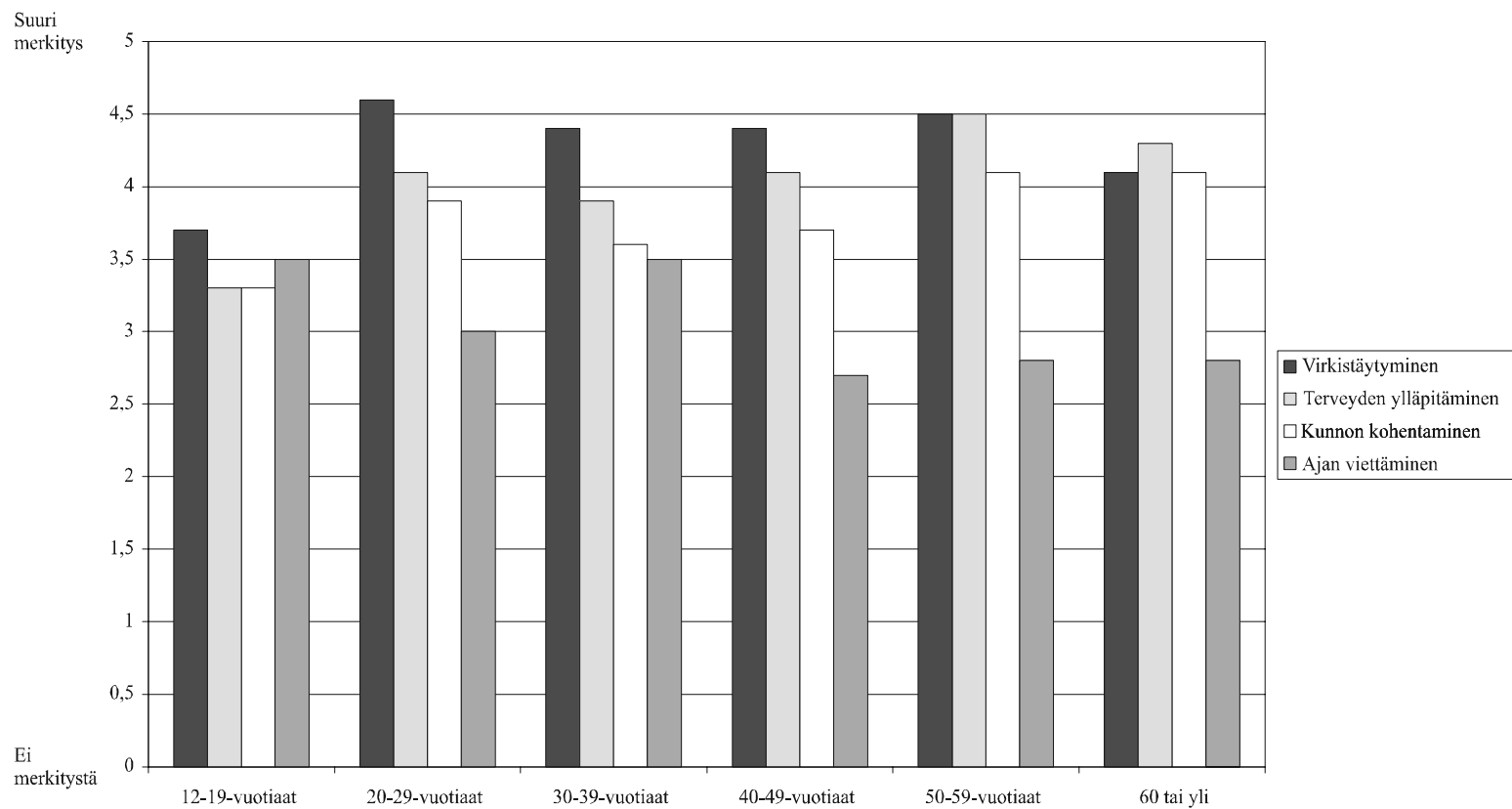
LIITE 16 Uimahallin kävijät ikäryhmittäin suhteessa Äänekosken väestöön, käytön useuteen ja uimahalliintulokumppaniin

Ikäryhmä	Osuus kävijöistä	Osuus Äänekosken väestöstä	
12-19 v.	18 %	15 %	
20-29 v.	11 %	14 %	
30-39 v.	20 %	18 %	
40-49 v.	16 %	18 %	
50-59 v.	14 %	14 %	
yli 60 v.	20 %	20 %	

Käytön useus		
	Silloin tällöin	1 x/vko tai useammin
12-19 v.	51 %	49 %
20-29 v.	49 %	51 %
30-39 v.	48 %	52 %
40-49 v.	40 %	60 %
50-59 v.	39 %	61 %
yli 60 v.	19 %	81 %

Uimahalliintulokumppani			
	Yksin	Perhe	Ystävät
12-19 v.	8 %	15 %	77 %
20-29 v.	23 %	29 %	48 %
30-39 v.	21 %	57 %	22 %
40-49 v.	38 %	27 %	34 %
50-59 v.	40 %	27 %	32 %
yli 60 v.	40 %	31 %	28 %

LIITE 17 Äänekosken uimahallikäyttäjien motiivit ikäluokittain

LIITE 18 Äänekosken uimahallin viikoittaiset kävijäryhmät

Ryhmä	Useus	Koko
Ääneseudun allergia- ja astmayhdistys	1 x/vko	n. 5
Kehitysvammaisten toimintakeskus	1 x/vko	n. 10
Päihdeongelmaisten päiväkeskus	1 x/vko	n. 5
Sosiaalitoimi (Kuhnamon palvelukeskus)	2 x/vko	n. 10
Vapaa-aikatoimen vesivoimistelut	4 x/vko	n. 15-50
Äänekosken Liikuntaseura (hydrobic)	1 x/vko	n. 15
Äänekosken Liikuntaseura ja Äänekosken Huima	1 x/vko	n. 20 perh.

LIITE 19 Äänekosken uimahallin käyntikerrat eri tahojen mukaan

Taho	Käyntikerrat
Työnantajat	11 000
Ay-liike (paikallisosastot)	8 000
Viikottaiset ryhmät	7 000
Koululaiset	6 000
Yhdistykset ja järjestöt	1 000